

ARON COTRUȘ

**Acest volum continuă ediția critică a *Operele* lui Aron Cotruș,
apărută la Editura Minerva în cadrul colecției „Scriitori români“.**

Tehnoredactare redacțională
de
VASILE CIUCĂ

Tehnoredactare computerizată
de
CONSTANTIN NIȚĂ

ARON COTRUȘ

O P E R E

2

POEZII

*Ediție îngrijită, note,
comentarii și variante
de
ALEXANDRU RUJA*

15/05

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
COTRUȘ, ARON

Opere. - București: Editura Minerva, 1999-
vol.; cm. - (Scriitori români)

Vol. 2: Poezii. - București: Fundația Națională pentru Știință
și Artă, 2002. - p. - ISBN 973-85612-8-0

821.135.1-821

ACADEMIA ROMÂNĂ
FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
INSTITUTUL DE ISTORIE ȘI TEORIE LITERARĂ
„G. CĂLINESCU”
București • 2002

Redactor: MIHAI DASCĂLU

FUNDAȚIA NAȚIONALĂ PENTRU ȘTIINȚĂ ȘI ARTĂ
București, str. Dem. I. Dobrescu, nr. 11, sector 1
tel 315.67.54, fax 315.67.51

Cartea a apărut cu sprijinul
MINISTERULUI CULTURII ȘI AL CULTELOR.

ISBN 973-85612-8-0

NOTĂ ASUPRA VOLUMULUI II

Cu acest volum continuăm editarea poeziei lui Aron Cotruș, în ediție critică.

Volumele folosite ca text de bază

Principiul pentru alegerea textului de bază este cel enunțat în Nota asupra ediției din primul volum. Este principiul general acceptat în edițiile critice, optând pentru ultimele variante ale volumelor apărute în timpul vieții autorului, cu certitudinea că îi exprimă voința. Ca text de bază am folosit următoarele volume:

Aron Cotruș, *Neguri albe*, Alba-Iulia, 1920, Tipografia Francisc Schäser;

Aron Cotruș, *România. Poemă*. Arad, 1923, Tipografia „Concordia“, Soc.[ietate] pe acții, 30 pag.;

Aron Cotruș, *Versuri*, Arad, 1928, ediția a II-a, Tipografia Corvin, I. Lányi, 64 pag.;

Aron Cotruș, *În robia lor*, Arad, 1927, Tipografia G. Ienci, 62 pag.;

Aron Cotruș, *Strigăt pentru depărtări*, Timișoara, 1927, Biblioteca „Asociației Culturale din Banat“, no. 1, 7 pag.;

Aron Cotruș, *Cuvinte către țăran. Versuri alese*. Arad, 1928, Tip.[ografia] Corvin, I. Lányi, 16 pag.

Vom prezenta amănunțit aceste volume:

Volumul *Neguri albe* (1920) are dimensiunea 18/11 cm. Pe coperta I, care are culoarea cărămizie, este scris sus, în stânga, numele autorului: A. COTRUȘ, cu majuscule de culoare neagră, iar la mijloc, tot cu majuscule de culoare neagră, titlul: NEGURI ALBE (dimensiunea literei: 7/5 mm.). Jos, la 3 cm. de bază, centrat, scrie cu majuscule: ALBA-IULIA (dimensiunea literei: 4/2 mm.). Sub numele localității este trecut anul: 1920. Pe foaia de titlu textul este identic. Urmează poezii (de află o vignetă (desen floral)). Volumul nu are paginile numerotate și nici Cuprins. După ultima poezie, se găsește următorul text: „De același autor: Sărbătoarea morții (1914/15). Poezii. Tipografia <Concordia>, Arad, 1915. România, poemă. Tipografia Mureșanu-Braniște et Comp., Brașov, 1920.“ Apoi, urmează o

errata: „În poezia no. 25, rândul ultim să se citească minciuna în loc de miniuna“. Pe ultima copertă, la mijloc, încadrat între două linii paralele de culoare neagră, stă scris, tot cu negru: Tipografia Francisc Schäser, Alba-Iulia. În dreapta, jos, prețul: „Lei 10“.

Volumul *România*, poemă (1923) are dimensiunea 20/13 cm.; pe coperta I, elegantă ca grafică și culoare (fond crem pe care este scris cu albastru deschis), centrat, în partea superioară, la distanță de 3 cm. de marginea de sus, este scris cu majuscule numele autorului: A. COTRUȘ; urmează titlul: ROMÂNIA (dimensiunea literei: 10/10 mm.), tot cu majuscule; apoi specificarea: POEMĂ, (litera de 3/3mm.). După un motiv floral, centrat jos: Arad, 1923, Tipografia <Concordia> Soc.[ietate] pe acții. Pe foaia de titlu, același text de pe copertă, mai puțin motivul floral. Volumul este numerotat de la pagina 4 la 30; nu are Cuprins.

Volumul *Versuri* a apărut la Arad în populara colecție Biblioteca *Semănătorul* (nr. 82), în anul 1925. Coperta I este tip pentru colecție și cuprinde următorul înscris: Biblioteca *Semănătorul*. A. COTRUȘ, VERSURI. Editura Librăriei Diec.[ezane], Arad. Prețul: 5 Lei. Pe contracoperta I, precum și pe ultima copertă (și verso) sunt menționate toate aparițiile editoriale din Biblioteca *Semănătorul*, de la 1 la 82 (inclusiv).

Pe foaia de titlu scrie cu negru: Biblioteca *Semănătorul* (subliniat cu două linii), A. COTRUȘ, VERSURI, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1925. Pe pagina 2 (nenumerotată), în partea de jos: Tiparul Tipografiei Dieceane Orto.[doxe] Rom.[âne], Arad, iar pe pagina 3 (nenumerotată), la mijloc, se află dedicația: Elisabetei.

Volumul este numerotat de la pagina 4 la 63 (inclusiv). Pe pagina 64 (nenumerotată) se află Cuprinsul, care include următoarele poezii: De m-aș fi născut, naturo, după voia mea (pag. 4), Sanie peste zăpada veacurilor – gând! (pag. 5), Bradul (pag. 8), Către cer (pag. 10), O, plecările, plecările (pag. 12), Știi tu să-nfrunți, ca om deplin, viața? (pag. 13), Bivolii (pag. 14), L-am întâlnit pe Dumnezeu (pag. 16), Cu haine și cu gânduri întinate (pag. 17), Împrăști-te ceață (pag. 18), Drum de țară (pag. 19), Aspru, singuratic (pag. 20), Am înflorit întocmai ca un măr (pag. 21), Pusta (pag. 22), Viață, port feeric (pag. 23), Copilăria (pag. 24), Pe un tablou (pag. 25), Drumurile (pag. 26), Singurătate (pag. 27), Corabie-nălucă (pag. 28), Prin codrii nepătrunși (pag. 29), Primăvara (pag. 30), Dumineca (pag. 31), În cimitir (pag. 32), Cad întruna florile de pruni (pag. 33), Din ostenita gară (pag. 34), Pe șesul nesfârșit al gândului (pag. 35), Se-mprășteie sălbatic tinerețea mea (pag. 36), Tot mai palid, tot mai singur (pag. 37), Clopotele (pag. 38), Doamne, sunt sătul de a căuta (pag. 39), La atac (pag. 42), Nebunul (pag. 43), Murind (pag. 56), Un om cânta odată (pag. 55).

Ediția a II-a a volumului *Versuri* a apărut la Arad în anul 1928. Aron Cotruș era, încă, la Arad și a putut să supravegheze apariția acestei noi ediții a volumului *Versuri*. Are formatul 14,5/11 cm.; coperta I, de culoare vernil, are un dreptunghi de 11/8 cm., culoare neagră. În interiorul dreptunghiului scrie: A. COTRUȘ, VERSURI (urmează un desen zoo, imaginea unui păun, ușor stilizat), ediția a II-a; Tipografia Corvin, I. Lányi Arad, 1928. Pe foaia de titlu se repetă același text și același desen. Pe pagina 3 (nenumerotată) se află dedicația: Elisabetei. Pe ultima copertă scrie: de același autor: Măine, versuri, Craiova, 1928. În partea de jos a copertei se menționează: „Lei 50“.

Volumul este numerotat de la pagina 3 la 63 (inclusiv). Pe pagina 64 (nenumerotată) se află Cuprinsul, care cuprinde următoarele poezii (cu diferențieri față de ediția din 1925): De m-aș fi născut, naturo, după voia mea (pag. 4), Sanie peste zăpada veacurilor – gând! (pag. 5), De-aproape sau din depărtări (pag. 6), Bradul (pag. 8), Către cer (pag. 10), O, plecările, plecările (pag. 12), Știi tu să-nfrunți ca om deplin, viața? (pag. 13), Bivolii (pag. 14), Pleacă paharnic (pag. 16), De ce?! (pag. 17), Mă răsucesc, mă zbat (pag. 18), Drum de țară (pag. 19), Aspru, singuratic (pag. 20), Am înflorit întocmai ca un măr (pag. 21), Pusta (pag. 22), Viață, port feeric (pag. 23), Copilăria (pag. 24), Pe un tablou (pag. 25), Drumurile (pag. 26), Singurătate (pag. 27), Corabie-nălucă (pag. 28), Prin codrii nepătrunși (pag. 29), Primăvara (pag. 30), Dumineca (pag. 31), În cimitir (pag. 32), Vreau să fiu picur (pag. 33), Din ostenita gară (pag. 34), Pe șesul nesfârșit al gândului (pag. 35), Se-mprășteie sălbatic tinerețea mea (pag. 36), Tot mai palid, tot mai singur (pag. 37), Pe pisc (pag. 40), Doamne, sunt sătul de-a căuta (pag. 39), Piscul (pag. 40), La atac (pag. 42), Nebunul (pag. 43), Murind (pag. 55), Un om cânta odată (pag. 59).

Apărut la Arad, în anul 1926, volumul *În robia lor* are dimensiunea 20/13 cm.; pe coperta I, de culoare albă, scrie sus, centrat, cu majuscule, culoare albastră: A. COTRUȘ. Apoi, la 1 cm. sub numele autorului, tot cu albastru, titlul cărții: ÎN ROBIA LOR. Urmează anul (1926) și localitatea (Arad). În josul paginii, sub două linii paralele, albastre: Tipografia Corvin, I. Lányi, Arad. Înaintea foii de titlu se află o foaie cu dedicația: Părinților mei. Pe foaia de titlu se găsește același text ca pe coperta I. Titlul primei poezii, care dă și titlul volumului, apare scris singur pe pagina 5, iar textul poeziei începe pe pagina 7. Celelalte poezii au titlul pe pagina în care începe și textul. Volumul are numerotate paginile de la 3 la 60 (inclusiv). Pe pagina 62 (nenumerotată) se află cuprinsul. El cuprinde următoarele poezii: În robia lor (pag. 5), Orașul copilăriei (pag. 13), Douăzeci de ani (pag. 15), Un voinic flăcău trecea (pag. 18), Sătul sunt de viață, și flămând (pag. 20), Mă știu (pag. 22), Copacul (pag. 24),

Munții (pag. 26), Pe pustă (pag. 27), Un plug (pag. 29), Mi-am deschis ferestrele (pag. 30), Doina ciobanului (pag. 31), Minerul (pag. 32), Minerii (pag. 36), Un om (pag. 38), Drumul (pag. 41), Spre culmi (pag. 43), Zadarnic (pag. 44), Am străbătut pustiurile (pag. 45), Porumbiștile (pag. 46), Mărul (pag. 47), Amiaza (pag. 48), Firul de iarbă (pag. 49), Prin întuneric de pădure (pag. 50), Sunt frate cu bradul (pag. 51), Tinerețe (pag. 52), M-am întrebat (pag. 54), Pe-aici a fost un codru uriaș (pag. 55), În necunoscut (pag. 56), Ne-am întâlnit (pag. 57), O, gândule haine (pag. 58), Cutează! (pag. 59), Ciocan să-ți fie vrerea! (pag. 60). Pe pagina 64 (nenumotată) se menționează: de același autor: *Sărbătoarea morții* (1914/1915), Ed.[itura] <Cartea Românească>, București; *Neguri albe*, Alba-Iulia, 1920; *Poezii*, Biblioteca *Semănătorul*, Arad, 1925.

Volumul *În robia lor*, apărut la Arad, în anul 1927, are dimensiunea 19/12 cm.; coperta I are culoare galben-portocalie și este încadrată (sus și jos) de două desene, tip brâu, cu motive întâlnite pe costumele populare și la casele țărănești din partea vestică a țării. Pe coperta I, cu litere negre, majuscule, este scris numele autorului – A. COTRUȘ, – titlul cărții – ÎN ROBIA LOR –, localitatea de apariție și anul – ARAD, 1927, și prețul: LEI 10. Pe foaia de titlu nu mai este trecut prețul, dar se menționează în plus față de coperta I: Tipografia G. Ienci, Arad, 1927. Pe pagina 5 (nenumotată) se află dedicația: *Părinților mei*. Numerotarea volumului se face de la pagina 7 la 60 (inclusiv). Pe pagina 7 începe poezia *În robia lor* (titlul poeziei se află pe aceeași pagină cu începutul textului). Pe pagina 62 (nenumotată) se află *Cuprinsul*, care cuprinde aceleași poezii și la aceleași pagini ca și ediția din anul 1926, de aceea nu le mai redau. Pe pagina 64 (nenumotată) se află același text pe care l-am menționat la ediția din 1926. Pe ultima copertă (care are aceeași culoare și același desen ca și coperta I) se menționează: Tipografia Ienci, Arad, 1927.

Strigăt pentru depărtări este un volumaș de dimensiunea 15/11,5 cm., apărut la Timișoara, în anul 1927, sub egida Asociației Culturale din Banat. Coperta este de culoare albă. În partea de sus, la 1,5 cm. de marginea superioară scrie subliniat: Biblioteca *Asociației Culturale din Banat*, iar puțin mai jos, centrat: No.1. Urmează titlul și autorul: *Strigăt pentru depărtări* de A. Cotruș, iar în partea de jos, localitatea de apariție și anul: Timișoara, 1927. Pe foaia de titlu se află același text. Placheta este numerotată de la pagina 3 la pagina 6 (inclusiv). Pe pagina 7 (nenumotată) se menționează: de același autor: *Sărbătoarea morții* (1914-15), Ed.[itura] Cartea Românească, București; *Neguri albe*, Alba-Iulia, 1920; *Versuri* (Biblioteca *Semănătorul*, Arad, 1925); *În robia lor* (Tip.[ografia] Ienci, Arad, 1927). Pe ultima copertă este trecut prețul: Lei 10 și Tipografia Ienci, Arad.

La Arad a apărut și volumul *Cuvinte către țaran*, versuri alese, în dimensiunea 22/13 cm; coperta, de culoare vernil, are în lateral, vertical, la distanță de 2 cm de margine un model popular; apoi, două linii verticale, iar între acestea, sus, la 3 cm. de marginea superioară, este scris autorul: A. Cotruș. Urmează titlul subliniat: *Cuvinte către țaran*; apoi mențiunea: *versuri alese*. Din nou un desen, imitând spicele de grâu. Apoi: Arad, 1928. Tip.[ografia] Corvin, I. Lányi, Arad, 1928. Același text pe foaia de titlu. Pe ultima copertă se precizează doar prețul: „Lei 20“. Volumul este numerotat de la pagina 3 la pagina 16 (inclusiv). Nu are *Cuprins*. În interiorul volumului se găsesc următoarele poezii: *Cuvinte către țaran* (pag. 3), *Pătru Opincă* (pag. 4), *Ion* (pag. 5), *Către plugari* (pag. 7), *Pe urma plugului* (pag. 8), *Către plugar* (pag. 9), *În adânc de codru* (pag. 10), *În munți* (pag. 11), *Invalidul* (pag. 12), *Fanarul s-a mutat la București* (pag. 13), *Horia* (pag. 14), *Cel tare nu plânge* (pag. 16), *Ion Roată* (pag. 16).

Stabilirea textului

Textul a fost transcris conform normelor ortografice în vigoare, dar în respect față de particularitățile de limbă ale scriitorului și față de formele cu valoare stilistică ori care intră în rimă. Regulile de stabilire ale textului au fost precizate în *Nota asupra ediției* din volumul I.

Se păstrează formele duble sau în alternanță: *amiază/amează*, *băuturi/beuturi*, *căuta/căta*, *cealaltă/ceilaltă*, *cerșetor/cerșitor*, *duminică/ duminecă*, *fălăi/fălăi*, *flăcări/flacări*, *gălgăie/gălgăie*, *hămesit/hemesit*, *hoarde/horde*, *înflorea/înfloria*, *îngălbeni/îngălbini*, *întunericul/ întunerecul*, *lepădat/lăpădat*, *lunatec/lunatic*, *maiestuoase/ majestoase*, *măine/ mâne/ mâni*, *moleșală/moleșeală*, *păsări/paseri*, *pietre /pietri*, *pâlpări/ pâlpări*, *potrivnic/protivnic*, *pretutindeni/pretutindini*, *rănil/rane*, *rupe/ rumpe*, *sălbatecă/sălbatică*, (a) *slujil(a)* *slugi*, *somnoros/somnuos*, *străini/ streini*, *ulișele/ulișile*, *vâltoare/vultoare*, *veșnic/vecinic*, *vrajă/vraje*, *zămislit/zemislit*, *zgrunfuroasă /zgronfuroasă*,

Abrevieri

Abrevierile folosite sunt cele cunoscute și uzuale. Spre exemplu:

v. = vers(ul)

vol. = volumul

Pentru volumele de poezii s-au folosit următoarele abrevieri:

P.I. = Aron Cotruș, *Poezii*, Orăștie, Tipografia Nouă „I. Moța“, 1911, 88 pag.;

S.m.I = Aron Cotruș, *Sărbătoarea morții* (1914/15). Versuri. Arad, 1915, Tipografia „Concordia”, Societate pe acții, 67 pag.;

S.m.II = Aron Cotruș, *Sărbătoarea morții* (1914/15). Versuri. București, Editura Cartea Românească, S.A., f.a., 71 pag.;

Neg.a. = Aron Cotruș, *Neguri albe*, Alba-Iulia, 1920, 62 pag.;

Vers.1. = Aron Cotruș, *Versuri*, Arad, 1925, Editura Librăriei Diecezan, 64 pag.;

Vers.2. = Aron Cotruș, *Versuri*, Arad, 1928, Tipografia Corvin, I. Lányi, 64 pag.;

Rob.1. = Aron Cotruș, *În robia lor*, Arad, 1926, Tipografia Corvin, I. Lányi, 62 pag.;

Rob.2. = Aron Cotruș, *În robia lor*, Arad, 1927, Tipografia G. Ienci, 62 pag.;

Strig.dep. = Aron Cotruș, *Strigăt pentru depărtări*, Timișoara, 1927, Biblioteca „Asociației Culturale din Banat”, 6 pag.;

Cuv.țăr. = Aron Cotruș, *Cuvinte către țăran*, Arad, 1928, Tipografia Corvin, I. Lányi, 16 pag.;

O.C. = Aron Cotruș, *Opere complete*, Editura Dacia, Madrid, 1978, 506 pag., ediție de Nicolae Roșca;

V.ant. = Aron Cotruș, *Versuri*. Antologie de Ovidiu Cotruș. Prefață de Ion Dodu Bălan. Cuvânt despre ediție de Aurelia Rusu. Editura Minerva, București, 1978, 471 pag.;

Ant.s. = Aron Cotruș, *Antologie selectivă de Ion Cepoi*. Printed at Humboldt State University Arcata, California, 1988, 172 pag.;

P.1.A.R. = Aron Cotruș, *Poezii*, vol. 1. Ediție, notă asupra ediției, tablou cronologic și bibliografie de Alexandru Ruja. Editura de Vest, Timișoara, 1991, 480 pag.;

P.2.A.R. = Aron Cotruș, *Poezii*, vol. 2. Ediție, notă asupra ediției, tablou cronologic și bibliografie de Alexandru Ruja. Editura de Vest, Timișoara, 1991, 438 pag.;

P.b.p.t. = Aron Cotruș, *Peste prăpastii de potrivnicie. Poezii*. Ediție, prefață și tabel cronologic de Alexandru Ruja. Editura Minerva, București, 1995, „Biblioteca pentru toți”, nr. 1437, 308 pag.

NEGURI ALBE 1920

Ca un nour negru, plin și greu,
Ce-n noaptea-nfuriată mut aleargă,
Într-o ciocnire oarbă să se spargă, –
Peste pământul ăsta sec,
5 Ce, poate, mâne-odihnă o să-mi deie,
Splinatic eu
În goană trec,
Ducând sub haina arzătoare-a cărnii mele,
Înăbușite fulgere rebele
10 Și nevăzute străluciri de curcubeie!...

O, cum aş vrea,
 Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
 Să te înmoi,
 Să te înfrâng,
 5 Să te-ngenunchi
 Şi aspru-nlănţuindu-ţi nepătrunsul trunchi,
 Sub sărutări ce-aprind şi-ngheaţă,
 Cu pofta mea nebună şi semeaţă,
 10 Cu dinţii mei de tigru,
 Eu sânii să ţi-i sfâşii,
 Din inimă secretele să-ţi smulg,
 Viaţă!...

Împrăştie-te ceaţă deasă, grea,
 S-o văd odat'
 S-o văd culcată-n faţa mea,
 Aprinsă de-un nebun, sălbatic jind,
 5 Mişcându-se trândav,
 Zâmbind,
 Voluptoasă, albă, goală,
 Vagabond-amantă ce mă-nşală,
 Amanta mea sublimă – Depărtarea...

Mut stau pe țărm, în pulberea de stele...
 Deodată, ca-n poveste, ele
 Se desprind ușor-ușor din neguri grele,
 Pe negre ape...

.....

5 Le simt, le văd, le-ating aproape...
 Și iată-le!...
 Și iată-le, din nou pierzându-se departe,
 Prin negură, pe unde lucii, moarte,
 Capricioase și rebele,
 10 Corăbiile-vedenii ale așteptării mele...

Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil,
 În fâșia de pământ a umbrei mele,
 La răsăritul primei stele,
 Am semănat un viu, exuberant grăunte;
 Și palid, în picioare,
 Crezând în doru-mi fără de hotare,
 Într-o nebună nerăbdare,
 Am așteptat să crească până-n zori – un munte...

5

Inimă, ești biată poamă coaptă,
Gata să cazi în tină-n orice clipă...

.....

5 Ce te-a făcut să te usuci așa în pripă?...
Bruscul soare de pe-un cer de nouri greu,
Capriciosul cer al primăverii mele?...
Ori viermii nevăzuți, ce rod mereu,
Ce rod neogoiți, fără să vrea,
Din sâmburii și carnea ta?!
10 Sub coroana unui arbore înfrânt,
Ce prinde-ncetișor a se pleca,
Ești poama coaptă, poama grea,
Ce-așteaptă-o aripă de vânt,
Inima mea!...

S-aud sub glia aspră murmure înăbușite, line...
Îngaimă de cu sară,
Îngaimă uriașa rădăcină seculară:
Tu crești și te hrănești din mine,
Moliftule,
5 Și majestos te-nalți sub vânturi și sub soare,
Dar, vai! eu nu te pot vedea,
Din noaptea mea,
Cât ești de-nalt, de viguros, de mare!...

Credeam că nu va fi nici greu, nici lung,
 Drumul către muntele cu-atâta dor visat...
 Durerile încrezător le-am alungat
 Și le alung –
 Și de-ani și ani, pribeag întârziat,
 Rătăcesc și drumăresc neîncetat,
 Și tot nu mai ajung...

5

Picioarele-mi de-ntârziat nomad,
 Mă poartă zi de zi,
 Mai șovăind,
 Mai greu,
 Și-nțepenite brațele îmi cad –
 Prea le-am întins, în visuri dulci, mereu,
 Buiac, aprins, prin neguroase sfere,
 După fantome efemere,
 Pâinea mea de toate zilele – Durere!...

5

Din vasta noapte-a lanurilor coapte,
Cu vântul vin amăgitoare șoapte...

O, vântule,
O, vântule moliu,
Nu simți cât e de beznă și pustiu –
Și-n mine ca și-afară – miez de noapte?...

5

Visatu-te-am, halucinat, viața toată,
Pe căi întortocheate și streine,
Pe tine,
Grădină uriașă, fermecată!...

5

Putea-voi eu în calea-mi blestemată,
Uitând de rău, de bine,
Să gust măcar odată,
În voia mea, din merele-ți de aur?...

Într-o pornire ne-mpăcată, furtunoasă,
 Pe rând,
 Am sfărâmat cu pumnul sângerând,
 Statuile, ce cu priviri poruncitoare
 Mă țineau sub stăpânirea lor ca-ntr-o-nchisoare,
 Căci înțeleg să fiu despot la mine-acasă...

Cu haine și cu gânduri întinate,
 Ostenit de așteptări și de păcate,
 Eu mă opresc șovăitor, pe-o clipă,
 La intrările-ți neprietinești, obscure,
 Catedrala mea sălbatică – Pădure!...

5 Ca un războinic orb, fără picioare,
 Ce-aude-n depărtări amețitoare,
 Pe pusta fără de hotare,
 Un corn prelung sunând,
 Chemând,
 În oarba noapte-n care moare; –
 Cu inima, cu trupul sângerând,
 Mă răsucesc, mă sting cu fiecare gând,
 Delirând
 10 În frigurile asprelor ispite,
 Cu nostalgia
 Din noi cetăți și de pământuri cucerite...

5 Sătul de-a căuta în depărtări pustii
 Comori,
 Ce niciodată nu le voi găsi,
 Lovește târnăcop himeric
 Lovește-n munții tăi de întuneric
 Și furișează-le adânc, adânc în măruntaie,
 Un luminos
 Un răzbitor grăunte de văpaie...

10 Și cine știe, dacă mâne,
 Uriașii munți de întuneric, munții tăi,
 Nu s-or topi-ntr-o mare de văpăi?!...

Lovește crunt,
 Aicea vreau visurile, tinerețea să-mi îngrop,
 Nebun târnăcop!...

15/10/5

Rebel,
 Cu ură-ntemnițat –
 În al nemărginirii bolnav dor,
 Pe-al neputinței negru, aspru pat,
 5 Mă-ntorc,
 Mă răsucesc, mă zbat –
 Și mor,
 Sub săpături cețoase și pustii,
 10 În ocna fără margini
 A vecinicei zădărnicii...

Îți caut lacom gura-n întuneric.
 Și sufletu-ți neînțeleș, himeric,
 Iar sânii-ți calzi, sub sărutarea mea,
 În mătăsurile cenușii,
 5 Palpită speriați, încetișor,
 Ca doi rotunzi și tineri colibri,
 Surprinși de-o mână aspră, grea,
 În primăvara dulce-a cuiburilor lor...

Orice vorbă legănată, rea,
 Din gura ta,
 Cade zvâcnind, ucigător de grea,
 Și-mi tulbură vijelios, profund,
 Creierul, ființa toată,
 Întocmai ca o stâncă,
 Aruncată,
 În apa unui lac fără de fund...

5

În razele ce-ți umplu-ncet veranda,
 În toată gingășia ta,
 Stai tolănită leneș pe sofa,
 Citind ca-n vis **Pescarul din Islanda...**

5

Stai tolănită leneș pe sofa,
 Iar ochii tăi ce mint,
 Se-nchid și se deschid, fără să vrea,
 Ca două libelule de iacint...

10

Și cum te pierzi în visuri dulci așa,
 Pantofiorii tăi de catifea,
 Par două fine scoici de argint,
 Pescuite-n nopți de nebunii,
 În mări pustii,
 În mări de voluptăți ce mint...

5 Ai trecut într-un landou aseară,
 Tristo, pe sub geamurile mele...
 Cu-a vieții tale primăvară,
 Ai trecut într-un landou aseară,
 Orbitoare de mătăsurii și inele...

10 Ai trecut...
 Și-n urma ta, doar praf
 A rămas pe ulița deșartă,
 Ai trecut peste viața-mi moartă,
 Cum treceai prin norii suri de praf,
 Ce pluteau pe ulița deșartă...

15 Ai trecut într-un landou aseară
 Și-mi părea că mergi la cimitir...
 Aruncai din geam un trandafir,
 Aruncai un roșu trandafir
 Și-l călcară caii în copite
 Și landoul, când treceai aseară...

5 Am plecat de lângă tine – m-ai uitat,
 Femeie zvăpăiată!...
 Și-acum te caut și te caut ne-ncetat,
 Cu dorul încăpățânat
 De-a nu te mai afla în viață niciodată!...

La ce te-abați de nou în calea-mi blestemată?...
 Te-mbată,
 Capriciile de altădată,
 De-a te trezi în noaptea-ți fără stele,
 Seducător culcată,
 Pe patul alb al cântecelor mele?!

5

Te vreau pe tine!...
 Vreau gura-ți, sărutările feline,
 Vreau trupul tău
 Și ochii tăi prevestitori de rău –
 Te vreau pe tine!...

5

Vreau trupul tău,
 Vreau trupu-ți cald, bronzat în băi de soare
 Și graiul tău neînțeles,
 Din care,
 Respiră voluptate fără frâu
 Și-aroma-ndrăgostirilor barbare!...

10

Vreau ochii-ți îmbătați
 De patima nebună, de visare,
 Vreau fantezia ta aprinsă de viziuni,
 Vreau orele-ți posace
 Și voluptatea ta, ce toaleta-și face,
 Într-un delir de casă de nebuni!...

15

Dorința-i mea-i o mână ne-mblânzită,
 O mână fără splină, o ispită,
 Ce nu cunoaște-n pusta nesfârșită,
 Nici grajduri,
 Nici stăvari, nici stave...

5

De vrei să-i curmi capriciile grozave,
 S-o prinzi, s-o-ncaleci, de socoți –
 Închide
 Cu ziduri pusta – dacă poți!...

Cu-Adevărul, tată taciturn, avar –
 După ce, ca un tâlhar,
 Cu chei anume-n nopți târzii,
 Răpitu-i-am atâtea bogății –
 Am rupt-o scurt, brutal, pe totdeauna –
 Și-n ciuda lui,
 M-am logodit în taină cu Minciuna...

5

Gândurile mele pururea pe ducă,
 Ce cu neguri creieru-mi încarcă,
 Lacrimile, ce în gene-mi se usucă,
 În neguri nori se preschimbară, parcă...

5

Începe-va,
 Vreodată ploaia mea,
 Ploaia cântătoare, deasă, grea,
 Ploaia mea de diamante și de perle?...

Odinioară plin de-orgoliu am ieșit,
 Descoperit,
 Cu piept, cu brațe goale, în mulțime...
 Și-a început o lume să cârtească...

5

O, nu găsesc o haină să se potrivească,
 Cu capriciile, cu visul meu,
 De-aceea singuratec, rătăcesc mereu,
 Pe câmpuri, prin păduri, pe unde nu-ntâlnesc pe nime.

Inimă, tu tremuri încă,
 În pragul uriașei nopți ce te înghite?...
 Ai îngheța de groază, pentru totdeauna,
 Dacă-ai ști
 Ce poticniri,
 Câte mortale salturi ți-or mai fi
 De-acum ursite,
 Prin negurile dese, mute, neclintite,
 Pân' și pe ceru-ți negru răsări-va luna...

5

În potopul de lumină de amiază,
 Cătunul pare că-i zidit din cărămizi de foc,
 Ce-n arșița năprasnică vibrează...

Beat de atâta soare, mă opresc uimit pe loc,
 Nou, vajnic sânge-mi clocote în vine –
 Parcă se sting și munții de-ntuneric ce-i simțeam în mine...

5

Unde de-ntunerice mi se urcă parcă-n vine,
 Line, line,
 Ca niște pui de șerpi
 Și mă îngheață...
 Peste vederi îmi cade-un vâl de ceață...

5

.....
 E oare umbra morții care vine,
 Viață?!...

Mă caut lacom, ne-mpăcat, mereu,
 Mă vreau,
 Mă chem pe mine însumi, eu, –
 Dar când mă întâlnesc la întâmplare-n cale,
 Prin nopțile pădurilor spectrale
 Ale vieții ne-nțelese și brutale,
 Ca un lunatic făcător de rele,
 Ca un strigoi,
 Eu mă reped cu spaimă înapoi
 Și mă topesc în negurile grele,
 Fulgerat de ochii cruzi de vasilisc,
 De-ngrozitorii ochi ai arătărilor mele...

5

10

Cu inima de aşteptare plină,
M-am coborât în mine ca-ntr-o mină
De aur şi de pietri scumpe...

5

Ceva în carnea-mi parcă mut se rumpe,
Se ruină,
Căci n-am găsit prin bezna sângerie, grea,
Decât un cap de mort cu masca mea...

Sunt un întârziat pe-un negru ţarm de mare,
Țintuit pe loc de-o nepătrunsă aşteptare,
Cu tot ce am în mine pământesc...

5

Cu fiecare clipă care moare,
În dragă voie, apele amare,
Izbesc mereu,
Izbesc –
Şi-mi macină pământul sub picioare...

Ca un nostalgic tigru cu trupul plin de rane,
 Ce-n codrii lui străinu-i,
 Cu furiile-mi toate,
 Mă zbat,
 5 Mă rod, mă chinui,
 Mă gust cu voluptate,
 Pân' haina arzătoare a cărnurilor supte,
 Ce trupul mi-l înfașe,
 Se va topi-n zăduful acestor mute lupte, –
 10 Căci m-am născut cu dorul de lucruri uriașe.

O, visuri îndrăznețe, blestемate,
 Voi îmi răpirăți bunurile toate,
 Ce zor nebun,
 Clipită de clipită,
 5 Ca horde de războinici hemesiți,
 Într-o cetate cucerită...

Cu dizgust imens, cu-ncredere nebună,
 Cu jind sălbatec, diavolesc,
 Nu știu de ce,
 Mă opintesc
 5 Spre culmile ce-n neguri se înglugă –
 Pământule,
 N-am fost, nu ți-oi fi slugă!...
 Doar trupul meu, pe totdeauna-nfrânt,
 10 Îl vei putea vrodăta-avea
 – Pâine blestemată, pâine rea –
 Pentru eternu-ți nutremânt,
 Pământule,
 Flămând, necrușător, nemărginit mormânt!...

Cad întruna florile de pruni,
 Se risipesc în preajma mea ca o comoară –
 Mă văd copil,
 5 Cu ochi duioși, adânci și buni,
 Cum le priveam căzând așa odinioară...

Plecai în căutări chinuitoare
 Și-n dorul mut de-a nu-ntâlni pe nime,
 Lăsat-am drumul alb și neted
 Și-ntrat-am în a codrilor desime!...

5 Dar vai! fazanii aurii ai căutării mele,
 Nu cresc în codrii ăstor clime grele...
 I-aștept, îi caut în zadar –
 Și noaptea cade, cade oarbă și mă-ngheață
 Viață! Viață! Viață!...

O, a trăi, a trăi!...
 Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!...
 O, a străbate ne-mblânzit, biruitor,
 Ca un năprasnic colonizator,
 5 Pe trenurile și pe navele voinții tale,
 Prin văi, prin munți, prin mările fatale,
 Pentru-a clădi,
 Surâzător, senin, în bine și în rău,
 10 Clădiri să-nfrunte vremuri și urgii,
 Clădiri,
 Pentru risipitorii fii ai sufletului tău!...

O, a trăi, a trăi! –
 Și-a te-nălța și a te învinge, zi de zi!...

Visule!
 Tu nour vagabond,
 Când te încing
 Lung limbile de foc ale gândirii mele,
 La cea dintâi atingere cu ele,
 Tu te împrăștii, te topești în zărilor-arzătoare,
 Căzând pierdut în tina lucitoare,
 Să te calce, vai! mulțimea în picioare,
 Visule! Visule!...

5

Că se re-ntorc în port atâtea uriașe nave,
 Ce-ți pasă, barca mea!
 Ce-ți pasă!...
 Pe marea furtunoasă,
 Te-am logodit pe totdeauna,
 Cu vântul fără pace, cu furtuna,
 Cu uraganele grozave...
 În larg te vreau,
 Zdrobită ori biruitoare,
 Pe creste albe ori în adâncuri de vultoare!...

5

10

O, când lumina palidă de stele,
 Nu-ți va mai tăia prin neguri grele,
 În goana spre necunoscut – o cale –
 În scârba și revolta mea,
 Te-oi scufunda,
 Cu vâslele fatale,
 Cu vâslele-ncăpățânării mele!...

15

Cine-a-nvățat să plângă-ades în viață,
Să nu pornească spre 'nălțimi, spre vid,
Căci sus pe piscuri lacrimile-ngheață
Și văzul îl ucid...

Cum stau gândind, că toate-s în zadar,
Nimicnicie! Sub urzirile-ți obscure,
Mă tulbur fără' să vreau,
Tresar,
Ca pinul sub înalta lovitură de secure!...

5 Uriașii noștri munți sunt de-aur orbitor,
 De pietri scumpe,
 De fascinante și fantastice metale,
 Cum nu văzură încă ochi uimiți de muritor...
 O, unde-i?
 Unde?
 El, junele gigant,
 Minerul aspru, luminos și colosal,
 10 Cu sufletul multitudinar,
 Flămând, sătul, risipitor și-avar,
 Cu inima electrică, adâncă, largă,
 Într-o pornire de ciclon, să-i spargă,
 Să-și spintece biruitoare cale,
 15 Spre-adâncurile lor întrezerite,
 Pline de comori-minuni și de titanice ispite?

5 Din fumul ăstor vechi cetăți mișele,
 Din prafuri groase, reci,
 De muzee, de străvechi biblioteci,
 Cu porniri sălbatice, rebele,
 Făr' a mă opri prea mult la vro răscruce,
 Mă duc,
 Spre landele nemărginite,
 Spre codrii uriași și cântători ai libertății mele.

 10 Pentru-a ieși la larg în grabă,
 Iau drumul cel mai scurt, ce duce
 Peste închise, îngrijite, vechi grădini,
 Cu statui îmbătrânite și faimoase...
 Rup garduri,
 Calc prin straturi și pe flori,
 15 Arunc cu pietri-n pomi de par' c-aș fi la mine-acasă
 Și trec –
 Că vor cârți, c-or blestema atâția-n urma mea –
 Ce-mi pasă!...

5 În note pline, lungi și grele,
 Ca niciodată
 Răsună clopotele în cetatea-ndepărtată...
 M-opresc,
 Le-ascult, le sorb cu suflet sângerând...
 Când?...
 O, când,
 Putea-vei lung suna și tu odată,
 Mut clopot al Duminecilor mele?...

5 Îmbrăcat în carnea-mi ca-ntr-o haină grea de pară
 Azi ard în pâlpăiri nebune,
 Dar soarele-mi se-ntunecă și-apune –
 Se-nsară...
 Și-n palida lumină de la stele,
 Lăsând cu mână grea cernitele perdele
 Ale uitării pentru totdeauna,
 Voi trage ușa mut și voi pleca
 Și-n urma mea,
 10 N-o rămânea,
 Decât cadavrul slut și gol și pieritor al umbrei mele...

ROMÂNIA
1920

Pe-un pat de paie, sub pustiu-mi cort,
 Trist, numele tău dulce îngânând,
 Cu trupul mort,
 Cu suflet sângerând,
 5 Revăd prin bezne oarbe rând pe rând
 Armate prin Carpații românești...
 Și văd...
 Și văd, a nu știu câtea oară,
 Atâtea cimitire ce lăsară
 10 În urma lor copiii tăi eroi,
 Și-n drumuri aspru frământate în noroi,
 Sânge închegat, în picuri grei,
 Milioane roșii, mici monete,
 Boabe mari de struguri stacojii,
 15 Semne de nespuse suferinți și vitejii,
 Pe întinderi fără de hotare...

 Și-n Ardealul cufundat în negre vise,
 Prin orașe zgomotoase și prin sate,
 Prin bordeie, prin palate,
 20 La porțile, la geamurile-nchise,
 În biserici și-n tăcute catedrale,
 În carcerele oarbe, în cazarme,
 Sub noi spânzurători imperiale
 Și pretutindeni – groaza...

 25 De-a lungul prin Carpații românești,
 În furii se măsoară,
 Cad
 Și pier
 Copiii ne-mpăcați a două lumi,

30 Ostașii unor crunte-armii de fier...
 Ca niște negri, uriași mamuți,
 Ca niște monștri.
 Ce zac în largi pătule între stânci,
 Cu limbile, cu creierii de foc,
 35 Cu nutremântul lor catastrofal,
 Stau tunurile-n șir,
 Ca-ntr-un enorm și negru cimitir...

Cu furia lor toată,
 Din mii și mii de guri, tunând deodată,
 40 Țâșnesc prin noapte limbi fulgerătoare
 Și-aprind în neguri sori bizari de-o clipă,
 Iar la lumina orbitoare-a lor,
 Prin văile ce-o clipă se lumină,
 Sub cele calde,-nsângerate grindini,
 45 Se văd, cu zor roind de pretutindini,
 Lungi mări legănătoare
 De trenuri, tunuri, cai și care
 Și codri mișcători de coifuri sure
 Alătura de hordele maghiare...

50 Îngârboviți sub sarcinile lor
 Acești ostași cu pas șovăitor,
 Par ostenite turme,
 Par nesfârșite turme de cămile,
 Într-un deșert,
 55 În care-i mână vajnic ura
 Ca o furtună surdă de nisip...

 Răsună lung Carpații românești
 Și coamele lor dese de păduri
 Și creierii și sufletul de piatră
 60 Cu-o mută prietenie milenară,
 Tulburați în neclintirea lor,
 Văd, cu ochi de-nduioșați părinți,
 Cum se furișează printre stânci,
 Din atâtea cuiburi tari, adânci,
 65 Fiii României, la atac...

.....

 Răsună lung Carpații românești –
 Și-n cutropitoarele furtuni
 De oțel,
 De dinamită, plumb și fier,
 70 Aspri și trufași, la locurile lor,
 Sub perdeaua grea de flacări ce se strânge,
 Printre mii de morți,
 În bălți de sânge,

Palizi în răceala lor feroce
 – Statui răsturnate de furtună –
 75 Mândri fii ai României luptă,
 Mândrii fii ai României pier...

Pier copiii Țării - Românești,
 Ca prin vraje-acolo adunați
 80 De la Prut și pân-la Turnu-Severin
 De la Peleş pân-la Dunăre și Mare...

Limbi de foc încing de-a lungul munții,
 Ca și ieri și azi,
 De nopți, în șir...
 85 Pretutindeni ca-ntr-un cimitir,
 Împăcați dușmani lângă dușmani,
 Dorm cum ar dormi de mii de ani,
 În morminte mari săpate-n grabă,
 Sub acele-nsângerate glii,
 90 Grele, mute, umede, pustii...

Și de cum se-nsară până-n zori,
 Lupte-nverșunate,
 Lupte ca de cruzi halucinați
 Se pornesc de-a lungul prin Carpați...
 95 Nu s-aude-n noaptea albă,
 Nu s-aude parcă nici o jalbă...
 Baionete lungi scânteie-n lună
 Și în ura lor nebună
 Se sfâșie crud, cu voluptate...

100 Cu fulgerătoare lovituri
Piepturile-și spintecă, urlând
Și-n duelul dârz și sângerând,
Fără voie-ngălbinesc
Și cad
Și se-neacă-n bălțile de sânge
105 Într-un rânjel ce genunchi-ți taie,
Ce te-ngheață
Într-un rânjel mai grozav ca Groaza...

Se desprind potopuri lungi de stânci
Și strivesc pe-ai tăi apărători,
110 Românie!...
Și-așa cum mor
Sângerânda inimă le-o văd,
Și gândul lor ce zboară-o clipă-acasă
Și nu le dă puterea de-a muri...

115 Aud ca-n vis cuvinte schilodite,
Cuvinte grele,-nsângerate,
Ce se-ntind și pier din stânci în stânci,
În larma ne-nteruptei bătălii...
Parc-ar vorbi nebunii cu Viața,
120 Parc-ar vorbi
Cu depărtările pustii,
Cu gângava nemărginire...

În acest zguduitoar prăpăd
Mă răsucesc, mă zbat
125 Și văd...
Văd adânc prin beznele aprinse,
Ca printr-un fantastic zid,
Mii și mii de răni ce se deschid:
Trandafiri chinuitori de sânge,
130 Ultime medalii purpurii,
Brusc înfîpte-n piepturi românești...

În furtuna morții ce n-alege,
Cine-i doar oștean flămând și rupt și gol –
Și cine-i beliduce, cine rege,

135 Face unu-aici un gest
Și cade
Și-n zadar încearcă să ridice
Brațul greu și fără de putere,
Spre-a mai da
140 O răstită lovitură de răspuns...
Colo altu-nsângerat țintește
În dușmanii iuți ce curg spre el...

Într-un tufiș,
În jurul unei baterii zdrobite,
145 Zac ostași cu fețe plumburii,
Cu robuste trupuri mutilate...
Zac rigizi la locurile lor
Și-ntr-ei,
Învelit în manta-i neagră – un Dorian Grey –
150 Tolănit, un tânăr căpitan
Palid, brun, frumos, titanic,
Parcă-și doarme somnul de amează
Parcă doarme și visează...
Cizmele-i în soarele ce arde
155 Par de flacări...
Urechile lui albe
Pe două fine scoici de-argint
În care parcă
Răsună încă vorbe de adio.
160 Cu cearcăne ușor liliachii
Ce-i încunjoară ochii stinși pe veci,
Cu tâmples reci,
Cu negrele suvițe
Ce de sub chipiu îi ies rebele,
165 El pare-o formidabilă viziune
Îmbrăcată-n aur și în fir,
Un vis sublim al unei fantezii nebune
De sculptor îndrăgit de supraoameni...
.....
.....

ROMÂNIE!
170 Sunt copiii tăi,
Acești eroi ce mor așa cumplit, așa frumos...

175 Cu dragostea, cu foamea, cu disprețul lor de viață!...
Nici dacii-n cerbicia lor fără pereche,
Nici ei, cei mai grozavi eroi ai deznădejdiei,
Nici romanii
Nu și-au primit în chip mai crunt dușmanii...

180 Pentru tine sufăr dârji și mor –
Și de cum se-nsară până-n zori
În vârtejul zgomotelor surde,
Se topește-ncet încetișor
Viața-atâtor mii de schilodiți,
Ce se zbat, se sting sfâșietor,
Părăsiți,
Sub călcăie de vrăjmași, prin trecători...

* *
*

185 Dușmanii vin și nu se mai sfârșesc,
Dușmanii vin în uriașe-armii...
Ostași ai părăsitei Românie!...
În aste lupte,
Mânate crunt pe margini de prăpastii
190 La voi gândește,
Spre voi privește neamul românesc,
Cu o iubire fără de hotare,
Cu-aceleași vechi neliniști,
Cu-aceleași mari, adânci dorințe milenare!...

195 Atâtea visuri mari, sublimi eroi,
Mor zi de zi (Renaște-vor oar' iar?)
Mor în Carpați alături de voi...

200 O, neam al meu,
Ajunge-voi ziua,
De a vedea eroica-ți armată,
Străbătând din nou
Vijelios spre Turda și Alba-Iulia,
Ori voi pieri aicea-n Alpii blestemați,
Cu numele-ți pe buze?!...

205 O, neam al meu,
Mai fâlăi-vor vreodată oare
Acvilele-ți pe veci biruitoare,
Pe Mureș și pe Crișuri și pe Olt?...
205 Și dulci-ți roșiori,
Și-or adăpa ei oar' vreodată caii,
În apa blondă-a Tisei?...

210 Din Alpi,
Din ale lor grădini de piatră și zăpadă,
De sub steagurile făr-delegii,
Neconținut,
Privesc pierdut spre tristul răsărit,
Spre-Ardealul meu
Spre ale tale roșii frontiere,
România fără de noroc!...

* *
*

215 Văd în drum spre șesurile tale,
Profiluri lungi de-armii ce se retrag...
Peste mii și mii de palizi morți,
Spartu-ș-au dușmanii,
Spart-au teutonii roșii porți
220 Și trecut-au lacomi și murdari,
Cât văd ochii, pe pământu-ți drag...

225 Văd în noapte-armii ce se retrag
Înspre șesurile românești...
Dăre lungi de sânge românesc,
În cutropitoare bătălii,
Vitejește,
Cu risipă-nseamnă,
În acest sfârșit grozav de toamnă,
Căile ce duc spre București!...

230 Trupuri istovite de voinici,
Cad și pier la fiecare pas...
Câți erau!...
Și ce ți-a mai rămas!...

235 Se frământă drumurile lungi,
În noroi și sânge românesc!...
Se îmbată,
Se îngrășe-acum ca niciodată
Șesurile fără de hotare,
240 Rodnicele șesuri muntenesti
Unde crește-mbelșugat porumbul
Și legănătoare holde de-aur...

O, cine dintre cei de limba mea,
Vă va putea uita,
Unde lungi de tânăr, nobil sânge,
245 Scurse din atâtea trupuri românești,
Pe câmpiile podite cu noroi,
Peste drumurile lungi și reci de piatră?!...

.....
.....
.....
.....

Cât ochii văd în zare,
Nici unu din puternici-ți tovarăși,
250 Nici unu nu răsare,
Românie,
Românie-nsângerată!...

Și cad și cad cetăți după cetăți,
Dupa îndârjite bătălii,
255 Părăsite de copiii tăi învinși,
Părăsite de copiii tăi vânduți...
Cu orchestre,
Cu spânzurători,
Intră-n ele cruzii-nvingători,
260 Ca să stingă pentru veci de veci
Creierul semeț și roditor,
Sângele clocotitor și nou
Sufletul setos de infinit
Și-inima acestui neam-erou...

265 Departe,
Mai departe,

Urmăriți la orice pas de moarte,
Se retrag,
Trec copiii tăi spre alte zări...

270 Prin cenușa unui scump avut,
Se târasc înourați spre Prut,
Înspre inima Moldovei ce-i așteaptă,
Cu nădejdea unor zile bune
De victorii mari, fulgerătoare,
275 De victorii și de răzbunare...

.....
.....

* *
*

Frământate,
Oțelite-n chinuri supraomenești,
Din Moldova, ca dintr-un vulcanic țintirim,
Vijelios, sublim,
280 Zdrobitoare oști române,
În raniți cu-a izbândeii roșe, dură, întinată pâne,
Răsăriră ca-n povești,
Pe Siret, pe Trotuș, la Oituz, la Mărășești...

.....
.....

Mărășești!... Mărășești!...
285 Pân' ce-or mai bate-n lume inimi românești,
Fiii ăstui neam de fier,
Vor treseri,
Se vor cutremura,
La numele,
290 La amintirea ta,
La fulgerătoarea amintire-a ta,
Țintirim de mii de ori teribil – Mărășești!...
Și în adâncurile nepătrunse,
În zarea cenușie-ori însoțită-a gândurilor lor;
295 În tumultuosul viitor,
S-or ridica deodată-n străluciri de slave,
S-or ridica trecând sărbătorești,
Armatele grozave,

300 Armatele mândriei românești:
 Ostași – un hemesit, tăcut, viteaz norod –
 Ostași – cumplite, vii statui
 De carne
 Și de sânge
 Și de glod –
 305 De glod și zdrențe,
 Pe care timpul, vag, înduioșat, fantastic faur,
 În jocurile fanteziei și capriciilor lui,
 În gândurile, în orgoliul
 Și-n amintirea celor ce-or veni,
 310 Le va schimba-n mantale purpurii,
 În orbitoare triumfale tunice de aur...

 Un gând mai robitor, mai ne-mpăcat
 Ca lepra ori ca ciuma,
 Mă chinuie, mă sfâșie mereu,
 315 Îmi izbește carnea, creierul aprins:
 Vor fi oar' vane,
 Durerile-ți, sforțările-ți supraumane,
 O, neam al meu?!...
 ÎN ZADAR –
 320 Acest cuvânt uluitor, fără hotar,
 Mă tulbură, mă copleșește, iar...

 Te-am vrut și te-am visat etern biruitor,
 Popor al meu,
 Puternic, bun, nefericit popor...
 325 Te-am vrut și te-am visat etern biruitor
 Și mulțumit
 Și blând
 Și iertător,
 În răzbitoarea, luminoasa mergere-nainte...
 330 Te-am vrut și te-am visat de ani așa, mereu!...

 Durerile și bolile de care suferi tu,
 Cu furie mă copleșesc acu,
 Căci ranele adânci din carnea ta,

335 Fără să vrea,
 Se redeschid ca prin minune-n mine
 Și creieru-mi și inima
 Și sângele din tinerele-mi vine
 Încep să-l învenine...

 O, cine,
 340 Cine dintre vii,
 Dintre atâția lacomi, lași și mârșavi vii,
 Rămași ca câinii după oase înapoi,
 Vă va putea vreodată răsplăti,
 Suspine!
 345 Prelungi, întretăiate, groaznice suspine –
 Și pe voi,
 Lacrimi amare,
 Lacrimi nevăzute, rare,
 Lacrimi supreme de eroi,
 350 Scurse,-mprăștiate în zadar
 În zări de foc, în zări fără hotar?!...

 O, cine,
 Vă va putea vreodată răsplăti,
 Lacrimi de mame și surori,
 355 Lacrimi de neveste și copii,
 Lacrimi fierbinți, zadarnice, pustii?!

 Și unde,
 În lumina căror sori,
 Putea-vom noi afla,
 360 Inima mea,
 Comori îndeajuns, comori,
 Să răsplătim atâta tânăr, vajnic sânge,
 Durerea fără margini care plânge,
 În țara asta ce-i și-a mea,
 365 Pe urmele celor căzuți, luptând,
 În chinuri, hemesiți și goi,
 Spectrali eroi
 Pe zig-zagurile ucigașe, sângerii,
 Ale celor mai cumplite dintre bejenii?!...

.....
 370 O suflete al meu,
 N-auzi departe-n înfocata zare
 Și-n negurile însozite ale fiecărui gând;
 N-auzi mereu
 Trămbițele de-aur ale biruinței răsunând?...
 375 N-auzi tumultul vesel și nemărginit
 Al armatelor biruitoare?!...

O, nu-s numai înaintări fulgerătoare
 Și nici retrageri ori popasuri fără rost,
 380 *Ci-i sufletul dornic al neamului meu,*
Ce pe pământuri vechi, străine,
Prin colibe, prin palate, prin ruine,
Se caută cu doru-i multimilenar –
Și se descopere la fiecare pas – pe sine ...

* *
 *

385 Din această baie grea de sânge,
 Cu trupul cald, împodobit de rane,
 Tu ieșit-ai renăscută,
 Plină de viață și tărie,
 Românie!...

390 Frântu-s-au deodată ca prin farmec,
 Lanțurile celor obidiți și drepti
 Și de-acuma plină de nădejdi
 Viitorul de-aur îl visezi,
 Viitorul de-aur îl aștepti
 395 Și cu fiecare zi ce trece
 Și cu fiecare zi ce vine,
 Crește-ntruna,
 Crește
 Urișa-ncredere în tine!...

400 Început-a munca fără pace
 C-un avânt necunoscut pân' azi...
 Înflori-vor codri noi de brazi
 Pe culmile mărețe ce s-aprind,

405 Sub diamantele de rouă,
 La soarele de foc al vremii nouă
 Și pe drumu-atâtor bieți nomazi
 Crește-vor mărunte, albe sate,
 Case ce-or închide sănătatea,
 Case ce-or închide mulțumirea
 Și de la puzderia de vile
 410 Luminoase, fericite și cochete
 Ce din creierii Carpaților coboară
 Și se-ntind superbe pân' la Mare
 Și pe Mureș și pe Tisa și pe Olt,
 Pân' la Dunăre și pân' la Nistru,
 415 Între mii și mii de-orăse și de sate,
 Între scunde case și palate,
 Să lucească pentru totdeauna,
 Roditorul soare al frăției...

Atunci, atunci,
 420 În larma arzătoare-a asprei munci,
 Prin țara,
 În care pluguri de-aur taie brazde-afunde
 Sub cari sămânță de izbânzi s-ascunde,
 425 Pe șesurile înmuiate-n sânge
 Pe unde,
 Și-au măturat atâtea vechi, sălbatice popoare
 Și-atâtea veacuri neființa –
 Prin țara dulce-a mea,
 În care fete cântă-așa de trist
 430 Veghind la tors,
 De parcă toate-și plâng de ani și ani
 Iubiții duși, ce nu s-au mai întors,
 Din jalnicele văi transilvănene –
 Prin țara asta,
 435 Prin case văruite de curând,
 Să trec, s-ascult,
 Femei ce torc și coase
 Și povestesc duioase
 De vremuri de demult...
 440 Și să privesc de-a lungul pe ulițele albe,
 Pe ulițe prăfoase,

445 Copiii iuți și veseli,
 Copiii
 Neogoiți, nostalgici și frumoși
 Cu ochii dulci, înduioșați și mari
 Ce parcă-ngroapă-n fundurile lor
 Un dor
 Mărit de negrăite duiosii,
 Un dor
 450 Pe care nime
 Nu-l va putea vreodată tălmăci...

455 Să-i văd, să-i urmăresc cu ochii vagi,
 Jucându-se, cu-mbujorați obraji
 Pe uliți vechi –
 Eu, fiul,
 Eu, nepotul
 De-ntunecați, de îndârjiți iobagi...

460 Prin satele acele,
 Cu toată sărăcia libertății mele,
 Cu pasul greu și sec,
 Să trec,
 Un călător pribeag, pierdut,
 Un călător,
 Fericit de liniștita fericire-a lor...

* *
 *

465 Sub ploile-ți fecunde ce-s de aur,
 Sub roua ta ce-i picuri de arginte,
 Sub soarele-ți ce pâine albă coace,
 Nepoții furtunoșilor voievozi
 Mâne-ntins-au celor din colibe
 470 Și-ntr-un vis eroic,
 Îndrăzneți

475 Împreună, veseli, semăna-vor
 De-azi sămânța unei noi vieți,
 Sămânța fermecată ce-o aduce
 O flacără mai splendidă ca toate
 În marșul vast,
 Tumultuos,
 Sublim,
 Biruitorul marș al omenirii...

480 Mugi-va ca o mare furioasă,
 Va respira cu toți plămânii-i aspri, creatori,
 Viața multitudinară pretutindeni...

485 Ca niște piramide trunchiate de furtuni,
 Într-un sublim deșert,
 Și inimile noastre cu-ntregul foc al lor
 S-or frământa în toate,
 Mânate răzbitor,
 Mânate crunt de răvna spre tot ce nu se poate...
 490 Și dorurile noastre etern neîmplinite
 Trufașe, fascinante, titanice ispite
 Ce sufletu-n furtună și carnea ne-o înfașe
 S-or opinti sălbatic,
 Vor sângera-n avântul spre lucruri uriașe,
 495 Într-o ne-nfrântă, vastă, sublimă frenezie,
 De dragu-ți, – ROMÂNIE!...

1916-1918.

VERSURI
1925

Elisabetei

DE M-AȘ FI NĂSCUT, NATURO, DUPĂ VOIA MEA...

De m-aș fi născut, Naturo, după voia mea,
pe măsura visurilor mele fără de hotare,
aș crește poate peste timp
ca peste-abis un brad de-a pururi verde.

5

Ca munții de puternic, aș trăi cât ei!...

N-aș mai vedea:
în dosul zâmbetului: rânjetul,
în dosul cărnii fragede: scheletul
și-n dosul biruinței omului: zădărnicia.

SANIE PESTE ZĂPADA VEACURILOR – GÂND!...

5 Sanie peste zăpada veacurilor – gând!
când lupii nopții mi-or fi smuls urlând
din tine trupul sângerând,
ce-o mai rămâne vai! din sufletu-mi flămând
în așternutul tău arzând,
sanie fantomă – gând?!...

10 Sanie peste zăpada veacurilor – gând?...
în depărtări s-aud ai morții lupi urlând...
îi simt, îi văd prin neguri căutând,
oprindu-se din când în când,
pământul mut adulmecând
și-ntinderile ascultând...

15 Iar noaptea cade tot mai neagră, tot mai grea
pe urma și-naintea ta,
în sufletul și carnea mea;
pe visu-mi și pe sângele-mi de rând, –
sanie peste zăpada veacurilor – gând!...

DE-APROAPE SAU DIN DEPĂRTĂRI

5 De-aproape sau din depărtări sihastre,
mi-așez mâna obosită-a gândului pe umerii voștri,
prietenii ori vrăjmași,
femei cari ați avut și pentru mine-un scaun și un zâmbet
sau care ați trecut prin preajma-mi
în trăsurile și în mașinile de aur ale nepăsării voastre

10 Să mă bocesc în ceasurile-mi crunte,
că inima mi-apasă pieptul ca un munte?!...
să plâng că m-am ivit pe lume gol;
că m-am arătat în toată urâtenia mea
între suflete de soare și nămol?!...

15 Sunt mândru, aspru, necioplit, nemernic? –
cui ce-am stricat dacă-am călcat puternic,
dacă-am râvnit ca gândul meu stingher
să fie punte de-aur între glie și-ntre cer?!...

20 La ce sunt eu de vină dacă n-am astâmpăr,
dacă nu mă înspăimânt
de orișice-ar veni;
dacă de copil n-am vrut să fiu ca alți copii...
și-am fost ce sunt
și sunt ce-oi fi?!...

Cui ce-am stricat dacă-am voit să lupt, să-nving, să mă ridic –
și c-am întrezărit minuni
acolo unde alții n-au văzut nimic?!...

25 Prietenii ori vrăjmași,
femei cu suflete-nflorite ori pustii,
cine m-ar putea vreodată osândi:
că din cale-afară mari îmi fură ochii,
că m-am frământat o viață ca un tânăr plop sub vânturi,
și carnea mi-a fost numai foc și vijelii?!...

BRADUL

De pe-al vieții tale nestatornic prund,
privește-l sus,
pe pieptul măcinat al celui sterp abis fără de fund!...

5 Privește-l dus,
suflete-ndărătnic, lacom, nesupus!...
s-ajungi până la el,
să-i fii la fel,
îți trebuie plămâni de vultur și genunchi de-oțel...

10 Se-nalță zvelt, superb și singuratic...
stânca-mamă îl întinde parcă-n palma-i peste-abis, cucernic,
să-l învețe cu nevoile,
să-l boteze-n voie ploile,
să-l crească vânturile-n războirea lor: atotputernic...

15 Își sughe seva dârz din stânca rece și săracă,
prin toate cetinele raze de-aur soarbe...
s-a învățat să lupte cu pământul și cu cerul și să tacă...
Flămând înfinge-n piatra biruită rădăcini de fer
și-așa frumos și-așa stingher
pare-un vrăjnit, primăvărat gâd al stâncii oarbe
20 rătăcit între prăpastie și cer...

CĂTRE CER

Prieten uriaș, potrivnic surd, despotic – munte!
spre înălțimile-ți cărunte
mă mână
o sete dârză și păgână,
5 ce vrea primejdii fără număr să înfrunte...

În înșorita vale,
pe nesimțite umbra ta imensă-mi iese-n cale,
ca-naintea unui sol trimis de șes împărăției tale...

10 Trenuri nevăzute, repezi, parcă
trec prin codrii-ți și furtuni încarcă și descarcă...

Spre tot mai sus
cu pas supus,
pe urma râvnei mele – năzdrăvană-ogarcă, –
15 cu suișurile-n mut război vâjosu-mi trup se-ncearcă
prin codrii răcoroși ce mă cunosc demult
și copacii ce pe-o gardă și-i înșiruie,
prin codrii neguroși ai gândului-haiduc, ce vrea să biruie...

Munte!
va putea iubirea și răbdarea mea de fier
20 să te înfrunte?
va putea să smulgă lacom toate sevele și tainele din tine?
să-ți smulgă-n foamea-i fără de hotare
bogăția, sufletul, eterna nepăsare?!...

25 O, munte, munte! Ascunziș de foc, de aur, de ghețare,
cu orice pas ce-l fac pe cărările-ți prăpăstioase și haine,
flămând de mine însumi și stingher,
parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine,
prin întunericul, pe munții arși de imne, către cer!

O, PLECĂRILE, PLECĂRILE...

O, plecările, plecările, plecările
cu toate porturile și din toate gările,
pe toate mările, spre toate depărtările,
5 spre toate țintele și așteptările,
spre marginile lumilor și ale gândului,
spre marginile sufletului meu – flămândului!...

M-or înghiți în murmure-necate valurile?
m-or aștepta în depărtări sărbătorește malurile?
10 m-or înălța pe creste încă nevisate visurile?
m-or amăgi și m-or atrage în adânc abisurile?...
ce-mi pasă mie unde mă vor duce trenurile, navele
și dorințele-mi de foc bolnavele!...

15 Ieie-și, încotro le place zborurile
ca un stol neobosit de paseri albe dorurile...
cruțe-și ceasurile cine-o vrea și de primejdii scape-le,
ale mele-s drumurile lumii toate, munții și-apele...
moartea umbrele-i în preajma-mi înfiripe-le,
suflete, deschide-ți pentru-nalturi, pentru
depărtări și vecinicii, aripele!...

ȘTII TU SĂ-NFRUNȚI, CA OM DEPLIN, VIAȚA?!

Știi tu să-nfrunți, ca om deplin, viața?!..
ca un colon
ce c-o tărie mută, aspră, ne-ntreruptă,
5 cu natura, dârz și îndrăzneț, se ia la luptă,
uscă-i bălțile trândave, rând pe rând;
taie-le, trezește-te cântând și asudând,
cu-al răbdării rodnic plug flămând;
scormone-le zăcămintele de lut ce n-au rodit nicicând,
10 cu soare din belșug botează-le
și sufletul ți-l du și samănă-l,
în pământurile oamenilor de pe lumea-ntreagă samănă-l!...

Vrei să te birui? vrei să birui?
ești dintre cei ce știu să vrea puternic, să-ndrăznească?
bucuriile? răsplata-ți pământească?
15 ți s-or feri din cale munții, vad tăia-ți-or apele;
omul nou din tine birui-va lumea...
vei face piatra stearpă – să rodească!...

BIVOLII

- Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișc' ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
5 noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus
de monștri-aduși din lumea ceilaltă...
și-amurgul pe spinări li se răsfrânge
în fulgerări și străluciri de sânge...
- 10 Cu pași trândavi, cu cozile pe spate,
pășesc încet, prin trestii uscate, –
nostalgice, posace animale...
- 15 Sătui de streche, de zăduf, de muncă,
din când în când priviri piezișe-aruncă
peste pustia luncă...
și-n ochii lor adânci, neghiobi,
se oglindesc mocniri pustii de robi;
aprinse zări de-amiezi caniculare,
tristeți și-ntunecimi fără hotare...
- 20 Și-așa cum trec,
greu, unu ca celalt,
par statui reci tăiate în bazalt,
par statui grosolane, vii, masive
de crunte animale primitive...
- 25 Și când peste mocirlele de fier
multicolore raze trec ușor și... pier,
se mișcă-ncoace-ncolo-ncetișor
prin negurile parcă-mprăștiată
din nepătrunsa noapte ce e-n ochii lor...

PLEACĂ, PAHARNIC!

- Pleacă, paharnic! –
nu-s voievod desfătarnic,
nici despot muieratic și darnic...
- 5 doruri ce-n veci nu adorm
mă-ncing, nu mă lasă să dorm,
mă-mping spre tot ce-i enorm...
- 10 în sufletul meu un străinu-i
ce vrea să-l izbesc, să-l învinui,
să-l calc în picioare, să-l chinui...
- 15 mă-nvolbură patimi adânci...
munții aș vrea să-i birui, pe brânci,
să sânger crâncen din stânci în stânci...
- 20 aș vrea să urc, să cresc, să mă-mbăt
de piscuri, de-azur, de omăt
și-ntregului cer să m-arăt...
- marginile-n mers să le-nving,
sufletul lumii s-ating,
cu gându-mi: - lunatic paing...
- bivoli de flacări să-njug
la lacomul veacului plug,
cu holde-n belșug...
... spre goluri să fug ...

DE CE ?!...

De ce gându-mi mereu rămâne
cu aripi întinse peste ziua de mâine?!...
de ce oare,
mi-e sete, mi-e foame,
5 de-ale gândului poame,
ca de apă și de pâine
și de soare?!...

De ce gura-mi adevăr vrea să spuie
celor ce-n trup îmi bat codri de cuie,
10 râvnind să mă supuie,
să mă-ngenunche, să mă răpuie?!...

De ce, – mândră și rece, –
sălbatica-mi vrere nu vrea să se plece,
ci, trece
15 silhuie
haihuie,
pe drum de spini, de foc și de cuie,
spre piscuri ce-n ceruri se suie?!...

MĂ RĂSUCESC, MĂ ZBAT...

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
Gându-mi – fir nevăzut – mi-l înnod
mi-l deznod,
patimi flămânde mă mușcă, mă rod...

5 Doamne, găsi-voi spre tine vrun pod,
pentru foamea-mi de cer,
pentru pașii-mi ce-n gloduri s-afundă și pier,
pentru trăirea-mi fără flori și fără rod?!

10 Ca un haiduc
zdrențuit de plumbi, olog, năuc
la răscruci sudorile de foc mi le usuc
și-mi înfrân pornirile ce spre abis mă duc...

Doamne, Doamne, încotro s-apuc?!

DRUM DE ȚARĂ!

Drum de țară! drum de țară!...
pe-aicea am trecut într-o căruță veche-odinioară,
copil înduioșat, spre-orașul cu biserici multe...

5

Drum de țară! drum de țară!...
la fiecare cotitură-a ta, în astă seară,
parcă mă-ntâlnesc cu cel ce-am fost odinioară...

ASPRU, SINGURATIC

Aspru, singuratic tai
brazi înalți ca în povești
din codrii căutărilor zadarnice...
trec peste pietri ascuțiți, peste putregai,
cu dorurile-mi ulițarnice,
și-n arborii tăcerii vecinice izbesc
cu tot avântu-mi pământesc...
și-aștept, aștept,
din trunchiurile lor,
să desprind comori de zgomote cerești...

5

10

AM ÎNFLORIT ÎNTOCMAI CA UN MĂR...

Am înflorit întocmai ca un măr în vântul aspru și fugarnic,
am înflorit cum totul înflorește —
zadarnic...

5 M-au izbit atâtea aspre, repezi, trecătoare vijelii,
și dacă m-am bocit sau stat-am împietrit și mut
n-am câștigat nimic, nici n-am pierdut...

10 Oricât ne-am zbate, cât ne-am opinti,
ca mâine toți, la fel, ne-om întâlni,
în tăcerile de vecinicii,
frate vierme!...

PUSTA

Ca o sălbatecă țigancă pusta își deschide sânii înaintea ta...
ce mai aștepți tu, dorule de ducă?!...
netede se-ntind 'nainte-ți drumurile toate...
mai șovăi, poate?!

5 pe mâine? poate mâine?!...
trup bolnav, leneș și greoi,
cine-o să-ți mai deie mâine vraja clipei,
care trece

10 ucigător de rece,
ca o iubită care pleacă pentru totdeauna
și uită să se uite încă-odată înapoi?!...

VIAȚĂ, PORT FEERIC...

5

Viață, port feeric,
din rada ta pustie,
rând pe rând,
vrând-nevrând,
pleca-vom singuri, goi, săraci spre vecinicie,
pe nevăzute nave de-ntuneric...

COPILĂRIA

5

La zăpușala grea
cântă-un cocoș departe undeva...
un glas de clopot se aude-abia, abia,
parc-ar veni de dincolo de viață...

Ceva în mine se fărâcă și îngheață...

M-opresc pe deal și parc-aștept din alte vremi pe cineva,
iar dangătul ce se aude-abia, abia,
parcă tânguie prelung copilăria mea...

PE UN TABLOU

Mi-ai făcut un dar ca în povești: –
în joc de umbre și lumini vrăjitoarești,
mi-ai adus în casă *Muntele* ...

5

Și-acum, deasupra mesei negre și străine
parcă-mi freamătă păduri bătrâne, românești,
iar noaptea, toată țara-mi parcă doarme lângă mine!...

DRUMURILE

Oriîncotro aș rătăci, uitat și uitător,
nainte-mi ies mereu, cu infinitul lor,
drumurile, drumurile, drumurile...

5

Uriașă bogăție de-a n-avea nimic!...
m-au crescut gigant și m-au scăzut pitic
drumurile, drumurile, drumurile...

SINGURĂTATE

Cu apa-ți făcătoare de minuni, mă spală
să m-odihnesc adânc, sub bolta ta celestială,
cu gândurile și cu vrerile-mpăcate,
eu, fiu-ți rătăcit,
sălbatică, enormă catedrală
cu ferestre larg deschise-n infinit,
singurătate!...

5

CORABIE-NĂLUCĂ

Corabie-nălucă,
ce treci ușoară, fără dăre, ca un gând,
pe vrăjita apă-a visului, prin neguri grele,
când,
o, când,
te voi putea vedea, pe-o clipă ancorând,
în rada goală-a portului nădejzii mele?!

5

PRIN CODRII NEPĂTRUNȘI...

Prin codrii nepătrunși, spre culmi înzăpezite,
spre zările ce-s numai taine și ispite,
eu mă opresc o clipă-n drumu-mi, pentru tine,
cucule, cucule, cucule!...

5

Și cum te-ascult, sub aste vânturi grele,
m-ascult parcă pe mine și pe tine,
în zările copilăriei mele,
cucule, cucule, cucule!...

PRIMĂVARA

Prin geamul larg-deschis
primăvara îmi întinde-un ram de liliac în floare...
lacăte de liniște la uși atârnă seara
cu degetele ei de catifea
și-un liliac atins de-o mână nevăzută
își ninge florile în amintirea mea...

5

DUMINECA

Răsăritul: blond, fantastic faur
îmbracă-n aur
biserica cu turlă și cu ziduri albe...

5

Eu trec pe-o cărăruie printre troscotel și nalbe
și printre tineri pruni în floare...
trup al meu și suflet de Duminecă,
unde sunteți voi?!...
mai învia-veți oare?!...

ÎN CIMITIR

E-atâta liliac în floare-aicea, Doamne,
și pe cruci atâtea nume de-oameni cari au fost și nu mai sunt...
atâția prieteni dorm și-ngrașe-acest pământ,
atâtea primăveri, atâtea veri, atâtea toamne,
cu cari m-am coborât și mă cobor și eu
mereu,
înfrânt,
fărâma cu fărâma în mormânt!...

5

VREAU SĂ FIU PICUR...

Vreau să fiu picur îndărătnic, rece,
pentru piatra cea mai tare...
vreau să fiu furtună cotropitoare
și brad ce rămâne-n picioare
pe unde ea trece...

5

Vreau să fiu pâine albă și bună
pe masa șchioapă și goală-a flămândului
și pisc pe care cântă-n furtună
doar paserea neagră a gândului...

10

Vreau să fiu cale plină de soare
pentru toate biruințele mari ale omului
să-mi simt zilele cum mă părăsesc nepăsătoare
ca frunzele pomului...

DIN OSTENITA GARĂ

Din ostenita gară priveam cum piere trenul,
spre linia de hotar, cu tine-n alta țară...
triumfător pierrea în dimineața clară
și-n mine era... seară...

5

O, gândul meu întreg, nebun pe urma ta
pleca,
se furișă,
păzitele hotare cu tine le trecea,
în trenul zgomotos al nostalgiei tale,
spre-orașul bucuriei ce te-aștepta în cale...

10

O, trenul alerga...
pe șine lungi și albe, năprasnic alerga,
cu oameni duși de doruri, de aur, de vești rele,
pe șesurile vaste ale nădejzii mele,
pe drumurile vieții, pe drumurile morții,
împrăștiind pustiul pe urma mea și-a ta...

15

PE ȘESUL NESFÂRȘIT AL GÂNDULUI

Pe șesul nesfârșit al gândului,
pe albe șine,
un negru tren aleargă... vine... vine...
5 depărtările călcându-le, zdrobindu-le în mers
el vine, vine, vine
și cu tine,
mi-aduce-n brațe-ntregul univers...

Pe șesul nesfârșit al gândului, prin ucigaș zăduf,
10 te simt cum vii
din depărtările atâtor nostalgii...
te simt cum vii,
omorător de singură, cum vii
și în fiecare dimineață și în fiecare seară,
eu te aștept o, Vecinicia mea, la gară,
15 la a visului feerică și nevăzută gară!...

SE-MPRĂȘTIE SĂLBATIC TINEREȚEA MEA...

Se-mpărăștie sălbatic tinerețea mea și-a ta
ca florile de măr în vijelia grea...
și s-o adune de pe căile-mi și căile-ți pustii
5 nu-i pe pământ putere, mână fermecată...
o, nu-i
și nu va fi
niciodată! niciodată! niciodată!

TOT MAI PALID, TOT MAI SINGUR...

Tot mai palid, tot mai singur, tot mai cadaveric,
mă-ndărătnicesc în mina asta de-ntuneric...

5 Izbesc mereu în straturi goale, mute și pustii...
și voi izbi
pân' voi albi
și voi orbi
și-oi împietri...

10 de dorul zorilor mă voi lupta
cu ceața grea, cu carnea mea,
tot mai pleșuv, tot mai uscat, mai cadaveric –
miner nebun în mina asta de-ntuneric...

PE PISC

Te-ai urcat pe piscul cel mai ars de soare
în solitudini și-aer tare,
pe unde nu mai crește nici copac, nici floare...

5 Belșugul tău de-acum îți va ajunge oare?
te-or slugi truditele picioare?
Și ochii-ți nu s-or înnopta de-atâta soare?...

DOAMNE SUNT SĂTUL DE-A CĂUTA...

Doamne, sunt sătul de-a căuta-n zadar neconținut...
Doamne, nu mai pot să sufăr și să lupt...
în fața ta, zdrobit,
iată, îți întind toiagul rupt
al drumului fără-nceput și fără de sfârșit!...

5

PISCUL

ți-e totuna
de arde soarele, de iese luna...
nu tânjești ca noi,
după vreme bună, după ploi...
sub recile bolți
nu te jelui, nu te revolți...
departe de firea-ne slabă,
n-ai nevoie de nici o podoabă...

5

SUB FLAMURI VRĂJMAȘE

LA ATAC

5 Un ostaș s-a prăbușit în preajma mea ca fulgerat...
prin zeci de rane moartea i s-a furișat în trup biruitoare...
și-n zbuciumu-i nebun, gândirea mea neghioabă
se chinuie, se sfâșie, se răsucește, se întreabă:
ce aspru glas
de căpitan,
de general,
de împărat,
10 l-ar mai putea sili,
ca altedăți,
să salte în picioare?!

NEBUNUL

5 În pieptul meu se zbat puteri de uriaș
cum nîcîcînd n-au mai fost pe lume-ntr-altul...
și tari cum e bazaltul
sunt mușchi supti pe brațu-mi ucigaș...
și ca o platoșă se-ntind
pe trupu-mi hărțuit de-al prăbușirii jind...
iar nervii-mi - zvâcnitoare sonerii -
de larmă-mi umplu zilele pustii
și-n creier ca-ntr-o poștă uriașe,
10 în zgomote demoniace
pămîntul sufletu-și desface,
pe atâtea mii și mii de fire
și-mi chinuie aprinsul trup...
.....
O, urlă,
15 urlă-n foamea ta de lup,
tu, inimă cu mulți stăpâni
căci azi ori mâini
te voi lăsa la corbi, la lupi și câini...

20 Cu-armate de copii și de moșnegi,
cu-armate de schilozi și de bolnavi,
plecat-am între miile de sclavi,
nepăsător, sfios, sălbatic,
- lup și miel -
plecat-am la mișelnicul măcel
25 în car' pieri podoaba lumii-ntregi...

și-acum să urlu-mi vine,
să urlu și să plâng...
cu brațu-mi greu, nătâng,
crunt să-mi înfig în piept pumnalul ud
30 la gândul:

25 că nimeni nu-i destul de orb,
că nimeni nu-i destul de tare,
că nimeni nu-i destul de crud,
spre-a închea,
cu inima-mpietrită și mișea,
osânda cea mai aspră, cea mai grea
la care cândva o fi râvnit
vr'o furie de om nepotolit...

* *
*

30 Unde sunt cei ce m-au trimis aici?
unde sunt ei acum?
unde sunt –
mișeii, lașii?!...
ei, cari mă învățară, –
din dragoste de oameni, eu valahul,
35 să urâsc mai crud decât o fiară?!

Cu suflet neînfrânt,
îi vom căta nebuni pân-la mormânt,
îi vom căta în albele palate,
în pivniți ori în turnurile lor,
40 îi vom căta cu patimă și zor
și vom urla în neguri, vom urla,
ha! ha!

Vom spânzura a lor smintită gardă
și-apoi, apoi,
45 clădirile când vor porni să ardă,
i-om scoate goi
din moleșala paturilor albe...
îi vom lega de mâini și de picioare
și îi vom duce
50 ca pe niște urși la vr'o răscruce
îi vom târî din paturi jos în stradă,
întreg poporul chinuit să-i vadă
și ranele deschise ce ne dor
le vom lega cu zdrențe moi de purpur,
55 rupte barbar, din mantiile lor...

60 Ca mâni, ca mâni, năprasnica armată,
în urlete sinistre și rebele
porni-vom dârz sub uriașe, noi drapele,
obrazii stinși în sânge să și-i spele
pe drumurile-atâtor rele
și nu se va opri,
nu!...
niciodată!...

65 Porni-vom sub drapele-nsângerate
s-acoperim pământul vechi cu noi păcate
și-ntr-un avânt sălbatic, blestemat,
vom pustii pământu-n lung și-n lat,
împinși orbiș de-un vis nebun, buimac,
70 în râvna ne-nțeleasă de-a distruge,
în nebunia noastră fără leac...

Porni-vom sub drapele-nsângerate,
pe cari vom scrie: ziua de apoi...
pustiu lăsa-om unde ne vom bate
și ca niște armate de strigoi
75 vom trece muți și reci,
noi,
noi, ultimii pământului eroi!...

Vom trece-n cete palizi și sătui,
armate ne-nțelese ale nimănuî...
80 vom trece-ncet
și fără nici o umbră de regret,
– noi cari am fost odat' iobași umili, –
ca niște-nfuriate horde de gorili,
sfărâma-vom tot ce creierii umani
85 au zemislit în calea lor,
de mii de ani...

Și pe grumazii idolilor vechi,
pe craniul lor,
pe umerii de piatră
90 călca-vom zdrobitor cu greutatea-ntreagă,
de frenetici și nebuni rebeli

95 și cu scârbă-n locurile lor,
 în mijlocul largilor piețe,
 înălța-vom statuia grozavă
 strâmbă, zgronțuroasă, colosală
 a nemărginitei nebunii...

100 Ce demon ori ce înger
 mă va scăpa din iadu-n care sânger
 și-mi va vărsa în mușchi oțel fulgerător,
 pentru binele-omenirii viitoare,
 oameni-fiare – să omor?!

105 Aicea gem și sânger...
 pentru ce?
 o știu, vai! mulți și-o știu demult și eu
 și frământarea crește tot mai greu...
 sub freamătul pornirilor haine,
 căci ochii mei prea mari prea multe văd
 și văd prea bine...

110 Odat' cu pana sprintenă scriam
 gândiri de întuneric și de foc,
 ce străbăteau cu faimă țara mea...
 mi-e dor acum de neguri reci, profunde,
 mi-e dor de vecinicul niciunde...
 115 vreau să reintru-n noapte
 ca pe un fulg
 din suflet toate tainele să-i smulg,
 cu ura și cu dragostea-mi de oameni – s-o incendiez,
 din ruinele-i să se înalțe aurora mea...
 a mea și-a celor mulți...

* *
 *

120 Viața mea de pân-acum!
 de scârba ta,
 mult n-o s-o mai amân...
 ca mâini, când tot pământul fi-va o ruină
 și mort va fi și cel din urmă om

125 din cei ce-au fost,
 voi căuta-n natură, ca-ntr-un dom,
 un rost,
 o mângăiere-n viața mea de pulbere și tină...

130 Cu fiarele voi face prietenie...
 mă voi muta în peșterile lor
 sub stânci pleșuve-n codrii fără fund
 și-oi încerca să le pătrund:
 plăcerile și plictiseala,
 gândirile sălbatice și mute...
 135 mă voi sili, mă voi trudi
 din urlete, din uitături
 să le cunosc revoltele și poftele
 și sufletul!...

140 Dar vor păți-o într-o zi și ele...
 o, vor păți-o,
 când ura mea va re-nvia grozavă...
 ca un potop de lavă,
 ca un potop de flăcări și de lavă,
 145 ca o boală ce-ntr-o clipă-omoară,
 le voi stârpi întregul neam
 ha! ha!...
 la voia mea
 o panteră doar, singură cu mine,
 va rămânea ca Eva și Adam!...

150 O, lume ticăloasă și smintită!...
 voi furișa cu mâinile-mi de fier
 voi furișa cu mlădieri de tigru,
 cu inima-mpietrită,
 un bloc vârtos, enorm, atotputernic
 155 de-ngrozitoare dinamită
 la temelia ei!...

160 Dar, o, mișei!
 nici pe departe n-o să aibă forma,
 culoarea,
 forța
 și sufletul ce-l are dinamita,

165 ci va fi uriaşa mea revoltă
 şi-urâtul meu cotropitor
 şi nebunia mea fără de margini
 ce-n furia-i nestăvilită,
 într-o clipită
 se va lăşi ca vântul
 şi-n calea ei [va] molipsi pământul
 în toate colţurile lui...

170 Bine văd: am devenit erou,
 nume greu, cu zdrobitor ecou!...
 stau la masă cu domni mari şi derbedei,
 stau la masă c-ucigaşii mei,
 cari au trimis, c-o tavă grea,
 175 moartea să-mi dea,
 inima mea,
 ca-ntr-un nesaţ adânc
 să mi-o mănânc...
 şi creierul mi-l duseră la bălci
 180 duşmanii mei cu pofte de-asasini.

O, creierul, coroana mea de aur,
 întregul meu tezaur!
 o, creierul, coroana mea de spini,
 l-au schilodit nemernicii streini
 185 şi sufletu-mi – un sângeriu vultur –
 în necuprinsul cerului obscur
 aripile măreţe şi le-a frânt
 şi-acuma se târăşte pe pământ
 dintr-un mormânt într-alt mormânt,
 190 în cimitirul uriaş,
 pe care neamul meu l-a semănat,
 din Baltică la Alpi şi la Atlantic,
 pe munţi şi văi,
 în lung şi în lat...

195 Duşmanii mei dădură într-o zi
 un fastuos festin, în cinstea mea...
 mişei!...
 erau de faţă

200 atâţia leneşi negustori de oameni...
 şi regii banului erau acolo
 şi-ai fierului ursuzi, mişelnici împăraţi..

205 Obrajii lor rotunzi, mai roşi ca sfecla,
 plini de-ntunerice ochii lor
 şi mâinile-ncărcate de inele...
 şi fiecare dintre ei, alene bea
 alese beuturi,
 iar mie într-o cupă de cleştar,
 ce semăna c-o hârcă de tatar, cu voluptate,
 ei îmi turnară sânge scump de frate –
 210 roşu,
 viu,
 clocotitor,
 nostalgic, milenar,
 sânge cald, sânge scump, nerăzbunat,
 215 de frate!...

Ah! Îmi venea să mă reped la ei,
 şi-ngrozitor, cu mâna mea,
 gâtleurile albe să le tai
 şi piepturile grase [să] le spintec
 220 şi creierii să li-i strivesc sub talpă
 şi limba să le-o smulg din rădăcină,
 palpitând de ura mea de veacuri,
 ca un măcelar înfuriat
 beat de roşul vin al răzbunării!...

225 Şi nebun, în prăbuşirea-mi grea,
 pe tapete, peste trupurile lor,
 c-un rictus tâlhăresc, ucigător,
 să urlu de delir,
 plămânii să mi-i scuip,
 230 în cele patru vânturi
 şi să mă-nec aşa
 şi să mă sting aşa,
 în noaptea grea,
 în noaptea blestemată, oarbă şi mişea...
 235 Ha! Ha!...

Februarie, 1916.

MURIND

Prin codri crește-ntruna noaptea grea,
iar eu, în zvârcoliri îngrozitoare
mă sting încet...

5 regret după regret
răsar din zarea vremii și dispar...
și inima mea bate tot mai rar...

10 Prin codri crește oarbă noaptea grea,
cu vedenii mute, reci, cumplite
ca-n oasele-mi sfârmate de copite,
ca-n vinele-mi fierbinți și-n țeasta mea...

15 Zac între morți,
dar parcă pleacă pe furiș și ei,
și peste ochii-mi grei,
peste viața mea,
copleșitoare crește noaptea tot mai grea...

20 Piciorul stâng mi-a dispărut, ca-n vis,
și-n pânțele-mi larg deschis
parc-a crescut un uriaș abis...
zac între morți,
dar parc-au dispărut și ei
să nu mai fie martori ăstor chinuri fără leac...
lin pipăi întunerecul,
înfrânt
25 întorcându-mi fața la pământ,
dar negurile lunecă și fug
spre-orașele fantastice și albe
ce ard în zări...

Și se deșteaptă-amintirile de-a valma:
văd încă uriașa-nvălmășală,

30 prin nourii de fum
parcă revăd și-acum
turbate hoarde de cerchezi și de tatari
și baionete-nfipite-n mii de piepturi
și sânge cald curgând din mii de rane
35 și cai înspăimântați în crunte goane
prin codrii milenari...

40 Dar mâinile de ce îmi cresc așa, mereu?!...
le simt cum cresc – grozave, moarte, grele...
și sângele-l aud...
o, îl aud,
cum freamătă, cum plânge, cum furnică,
cum clocote, cum gâlgăie în ele...

45 Un glas de om în noapte undeva
s-aude murmurând încetișor...
și-n gemetu-i ce se răcește și îngheață
s-adună atâta dor,
atâta dor nesăturat de viață!...

50 Un glas de om în noapte undeva
s-aude-ncet și greu...
cuvinte schilodite, rupte,-nsângerate,
izvorăsc în depărtări
și parcă
se fărâmă-n vânt și cresc mereu...

55 E glas de dușman ori de frate?
e oare unul dintr-ai mei?
ești tu, copilul meu fără noroc?
ori poate-i vr-un necunoscut,
vr-un crud potrivnic
venit aici din marginile lumii?!...

60 Îl aud din când în când
gemând,
strigând
ca trezit de-un junghi fulgerător
ce-i deschide ranele pe rând...

65 La răstimpuri îl aud strigând
 și-n creieru-mi agonie, nici un gând
 nu își mai află loc
 decât durerea lui
 care-i durerea-ntregului pământ...

70 O, prieten scump, ori biet necunoscut!
 un singur gând
 a mai rămas în creieru-mi de rând,
 un gând de-a mă târî prin noaptea oarbă,
 prin șanțuri, prin noroi,

75 peste cadavre calde de eroi,
 de-a te găsi, o prieten bun ori dușman,
 și de-ați întinde mâna mea de frate
 și de-a te face să înceți a plânge,
 ca zorile de mâine

80 să ne găsească morți, lângă olaltă,
 în purpuriul soarelui de sânge...

UN OM CÂNȚA ODATA

Aur!
 aur!
 tăcut și gureș și năprasnic faur
 de tragedii cumplite și de repezi bucurii,
 de dușmăanii și de frații...

5 dușman ne-mpăcat, vremelnic prieten al vieții oamenilor,
 aur!...

Împotriva tatălui ridici pe fiu,
 pe fiice împotriva mamelor,
 pe frate împotriva fratelui
 împotriva omului pe om...

10 Clădești și darmi –
 în puterea ta ții pacea și războaiele...
 intri în pământurile și casa altora – stăpân..

15 vinzi și cumperi:
 oameni, munți și șesuri,
 bogăția mărilor, belșugul soarelui.

Despotie calci pe foamea celor mulți,
 vrăjite porți deschizi spre toate desfătările
 și-apoi când vrei,
 cuțitu-l faci să fulgere în mâna celui răzvrătit,
 pustii să nu-ți rămână temnițele...

20 Unde înalți o catedrală cu cupole de aur,
 înalți și zeci de închisori,
 pentru oameni prizonieri de trudă și de strâmbătate și de foame...

25 Zidit-ai școli – prăpastii...
 zidit-ai tribunale, bănci, cazarme, fabrici...
 și cârciume, în care vinzi în sticle nebunia
 și întunerecul

30 și crima...
și spitale,
în care-ntârzii moartea victimelor tale..

Legi ticluiești,
în biserici vechi și noi te-nchini...
35 ții pe granițe armate gata de măcel
sigure pe meșteșugul de-a ucide repede...
vinzi și cumperi –
moarte și viață,
vrednicia celui hemesit,
40 trupul de oțel,
carnea tânără și plină de ispite,
sufletul sătul de hărțuieli zadarnice...
dai unora atâta întuneric până ce-i orbești,
pe alții îi orbești cu prea puternice lumini...

45 Din iarnă primăvară faci,
din negru alb,
din om neom,
din fetele curate – târfe
și din regele pământului – o fiară..

50 Ești județul ce împingi pe om la fărădelegi,
ca să ai pe cin' să judeci și să osândești...
speli crime,
scaune înalte dăruiești,
schimbi mânia în surâs chiar regilor și Papei –
55 și anatema-n binecuvântare...

Cu gândul drept ca bradul – fulgerat,
cu mâna-ntinsă spre mirajul tău,
înfruntă omul nevoiaș rușinea și-nchisoarea...
spionii-nfruntă gândul furcii pentru-a te avea...
60 de groaza ta ostașii-și spintecă protivnicii...
pentru tine
părintele copilului-și vinde,
mama își vinde fiica trecătorilor
și fratele își vinde fratele...

65 Aur!
trăi-voi să te văd ingenuncheat,
al tuturor și-al nimănuia?!...
trăi-voi eu să văd în toată strălucirea ei,
deplina biruință și frăția pentru veci a omului,
70 sub soarele și pe pământul tuturor?!...

Putea-va cineva vreodată-n vremuri
să se strecoare ca un tigrul uriaș,
atotcutezător, atotputernic,
printre legile de fier și împotriva lor,
75 și-n numele mulțimilor,
în numele și pentru fericirea omului de mâine
să sugrume într-o fulgerare,
pe jandarmul cel din urmă
al tiraniei milenare-a câtorva?!...
80 Sau, poate,
copiii mei, nepoții mei, în biciuite gloate,
vor sângea,
vor flămânzi
se vor trudi și se vor război,
85 în războiul ăsta sfânt înspre mai bine,
călcați năprasnic în picioare de ai tăi,
de tine,
ca miliardele de oameni dinaintea mea,
ca mama și ca tata –
90 și ca mine?!...

ÎN ROBIA LOR
1926

Părinților mei

ÎN ROBIA LOR

- Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme,
5 Ce patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi și niciodat' la mine-acasă?!...
- 10 Au fost străbunii-mi hoți de cai?...
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul țării-ntregi?...
Au fost haiduci năprasnici ei,
Ce-și prelungesc acum, pe drumuri fără zări, prin pașii mei,
15 Sălbaticile bucurii
Și zbuciumul vieții lor vijelioase și pustii,
Și aspra râvnă de-a fi slobozi...
Și neînvinsul dor de-a pribegi?!...
Sătul de ale șesurilor bucurii mărunte,
20 Când urc pe munții lor, mă simt un munte...
În codrii lor grozavi când intru eu tresar în bucurii de rând...
Și, sub potopul sângelui și-al fiecărui gând,
Sub bolta lor mă simt – *crescând*...
Ochii-mi aprind priviri de leu flămând
25 Ce fulgeră ca niște noi pumnale,
Dihânii sângeroase și cumplite parc-aș vrea să-mi iasă-n cale,
Chiote străbune se trezesc deodată-n mine
Și mă străfulgeră ca mii de junghiuri înghețate...
Și merg, și merg, și merg,
30 Pe cărări înguste spânzurate pe prăpastii,
Pe unde au trecut aprinși de prea neogoiat belșug de sănătate,
Sau cu plete de argint,

Ducându-și viața în cuțitele din brâu,
În vremuri de demult – străbunii...

35
Vai! supt-am eu din sânii grei de întuneric și de flacări ai furtunii,
Fulgere ce luminează drumuri cu răscruci la orice pas –
neîntrerupt?!...

Știu:

M-am născut să mă împrăștiu, să mă chinui și să lupt,
Cu alții, cu nemărginirea și cu mine;
40 Să mă lovesc de mine-n orișice și-n orișicine...
Gândul meu pribeag mereu să-și piardă firu-i;
Să mă caut, să mă prind, să mă rănesc
Cu tot ce am în mine pământesc,
Cu tăgada și cu ne-mpăcarea mea...

45 Pe cele mai înalte culmi din mine să mă-nalț pentru-a cădea,
În picioare să mă calc
Și pe mine însumi biruindu-mă – *să birui...*

Vreau să fiu al meu, cu trup, cu suflet, tot!

50 Sânger pentru-a fi în mine însumi despot
Și nu pot!..

De vorbă stau cu mine cum aș sta

C-un mut și îndărătnic cunoscut – necunoscut...

Lanțuri nevăzute, dragi mă țin legat așa

55 De pământul ăsta românesc pe care m-am născut
Și-n care doarme mama mea...

Pe pământul rodnic, ucigaș și primitor, pe care-l calc trecând
Și pe care-l simt întreg al meu, sub pasu-mi larg, flămând,
Ca la porunci atotbiruitoare

60 Spre văile nemărginite ale nopții mă cobor visând,
Cu trupul încă tânăr și arzând,

Cu creștetul încoronat de soare:

Împărat pe-o sărăcie dârză, darnică, fără de hotare!...

Ca un haiduc

65 Greu-ușor de doruri netrăite, eu mă duc... mă duc...

Al meu e orice drum pe care-apuc...

Nu m-a putut opri din drum nici gerul, nici primejdia, nici furtuna, –
Genunchii-mi de oțel n-au șovăit nicicând...

Frumoasa mea de fiecare gând,
Vrăjitoare plină de patimi,
70 Mă vei putea tu oar' opri din drum pe totdeauna?!...

Ori poate mă vei opăci, doar de-azi pe mâne?
– Stăpân și rob vremelnice –
Ca pe străbunii-mi furtunatici vreo hangită oacheșe, -ndrăcită,
La răscrucile primejdiilor mari,
75 La hanurile chefurilor lor păgâne?!..

Din fund de vremi un crunt străbun se uită lung
și muștrător la mine,
Ca dintr-o cadă de ntuneric
De pe-al veacurilor zid nețarmurit, feeric...
Codrii se frământă parcă străbătuți de milioane de vedenii...
80 Toți morții gropile își părăsesc și-ncoace-o iau, –
Mă cutremur fără să vreau,
Mă ridic ca spre-a mă scutura
De robii ascunse, ce m-opresc să mă înalț desupra mea;
Mă ridic cu tot oțelul vrerii mele, pentru-a lepăda
85 Trecutu-mi,
Ca pe-o haină arzătoare, uriașă, grea...
De care astăzi – mi-e rușine.

ORAȘUL COPILĂRIEI

Când trec arare prin orașul ăsta somnuros și liniștit
 În care am copilărit,
 Duișii adânci-adânci mă-ncearcă...
 Și orice bătrânească-ori nouă casă, parcă,
 5 Se uită lung,
 Cu ochi plânși de geamuri lucii după mine...
 O, toate mă cunosc aici așa de bine!...

 În toate-am îngropat un vis, un dor, un gând...
 Copacii de pe margine de drum, pe cari eu i-am văzut crescând
 10 Când înfloria
 Copilăria mea,
 Se uită duși, mă recunosc abia,
 Ca niște-mbătrâniți, uitați, batjocoriți părinți
 Scoși din minți,
 15 Albiți, orbiți, striviți de nebănuite tragedii,
 Iar ulițele lungi, pustii,
 Parcă-mi zic într-un abia-nțeles șoptit:
 „Bine-ai venit“!...

 Oraș duios în care am copilărit!...
 20 Eu te port în suflet cum te-am cunoscut:
 Frumos, fantastic și nepriceput,
 Cu uliți largi deschise-n infinit...
 Cu școlari săraci și... fericit...

 Oraș ce-ntâii ani mi-ai înșorit,
 25 În tine întâlnesc de ani și ani, în fiecare seară,
 Furișându-se printre puținii trecători,
 Sfios, uimit,
 Cu ochii mari, plini parcă de comori,
 Un sprinten, mititel școlar,
 30 Fluierând în drumul lui spre casă-un cântec de la țară.

35

Din lungul ulițelor înnoptate,
 Din mahalale pline de școlari și de păcate
 El îmi răsare-n drum neconținut
 Cu fața macră, cu privirea lui pribeagă,
 În care îmi revăd copilăria-ntreagă...

40

Pe toate porțile îl simt, îl văd ieșind,
 Privind,
 Cu jind,
 Vitrinele ce sufletu-i aprind...
 Îl simt cutreierând pe toate ulițele tale,
 Îmi iese blând, în fiecare seară-n cale,
 Neconținut... neconținut... neconținut...
 Școlarul mititel, vrăjit, –
 Oraș duios, în care am copilărit!...

DOUĂZECI DE ANI

Sub ăst copac străvechi am odihnit odată de demult...
Aveam atuncea douăzeci de ani;
Creşteau în mine poftele într-un imens, ameşitor tumult;
Ardea pământul paşii-mi lacomi şi tirani...

5 Țeasta mea făcută să-ndrăznească
Mi-o izbeam intrând pe uşa părintească...
Gâtul meu era semeţ din cale-afară şi-ndărătnic;
Nu m-aş fi plecat
Nici pentru-a ridica de jos un sceptru de-mpărat!..

10 Douăzeci de ani!
Tot aurul de pe pământ! Tot aurul din soare!...
Lumea: câmp de lupte şi de biruinţe – la picioare...

15 Douăzeci de ani!
Simţeam cum cresc, cum mă întrec şi cum mă oţolesc
Cu fiecare dimineată albă şi strălucitoare,
Cu fiecare-apus de soare...
Strănepot de răzvrătiţi şi de iobagi,
Mănat de poftă şi-ndrăzneli fără hotare,
Simţeam că sunt născut să birui lumea şi s-o stăpânesc!...

20 Douăzeci de ani!
Aş fi vrut să mă despic deodată pe toate drumurile!
Să răzbun, cu pumn năprasnic, toate nedreptăţile;
Aş fi vrut să fiu deodată, clocotitor de viaţă, -n toate locurile
Şi să sărut deodată, cu buze arse,
25 Toate femeile frumoase de pe lume!

Douăzeci de ani!
Nici sori prea arzători, nici ierni prea reci,
Nici o femeie prea urâtă pentru-a şovăi să stai o clipă lângă ea;

30 Nici zile şi nici nopţi prea lungi
Şi nici o piedică prea grea...

Douăzeci de ani!
Dinţi albi, frumoşi şi tari.
Păr involburat, obraznic, răzvrătit..
Măine? Poartă de triumf-naintea mea...
35 Nici o uşă-nchisă şi nici un fruct oprit.

Femeile pământului crescură pentru mine parcă,
Depărtările simţeam cum pentru mine-ncarcă
Bogăţii şi bunătăţi pe toate navele...
40 Râurile valurile-şi îmblânzeau sub ochii mei,
Munţii se fereau din calea mea să trec...
Douăzeci de ani!

Trenurile de-aur ale visului treceau în depărtări de foc,
Mările erau pline de corăbii de-ale mele...
Şesurile n-aveau pâine nici destul de albă nici destul de neagră
45 pentru foamea mea,
Munţii n-aveau vârfuri îndestul de 'nalte pentru setea mea de înălţimi...

.....
.....
.....

Sub ăst copac străvechi am odihnit o clipă...
Aveam atuncea douăzeci de ani...

Îmi închid ochii,

50 Tolănit la umbra-i uriaşă,
Ca pe-o fiică adormită lângă mine, dulce şi cuminte,
Îmi mângâi, îmi giugiulesc *aducerea-aminte*.

.....
.....

Douăzeci de ani!...

UN VOINIC FLĂCĂU TRECEA

Un voinic flăcău trecea printre cartofii verzi și printre grâne,
Într-o căruță c-un cal alb,
Încărcată cu lucernă proaspătă...

5 Un cântec trăgănat și bătrânesc cânta flăcăul...
Un cântec vechi ca veșnicia
Întinerit mereu pe buze tinere...

10 Printre grâne verzi, pe drumul lung și neted
Trecea un rumen și voinic flăcău,
În căruța-i cu lucernă, prin amurgul leneș
Ducând cu el, spre satul cu căsuțe albe,
Tot sufletul și tinerețea câmpului...

15 Nu știu ce gânduri îl muneau, ce doruri îl rodeau,
Dar de departe îl vedeam trecând
Cântând
În amurgul umed, sângerând,
Întovărașit de umbra-i ce mergea lângă căruță ca un câine...
Și am simțit...
O, am simțit pe când trecea,
Că aș fi gata să-i îmbiu,
20 În orice clipă, prietenia mea
Ca pe-un pahar de apă ori un bruş de pâine!...

25 O, cine poate ști ce mari, străvechi comori
S-ascund de-atâtea ori,
Într-un flăcău cu piept de-oțel, cu palme aspre
Ce trece-așa cântând printre bogate grâne,
Într-o căruță c-un cal alb!...

Priveam în înserare satul românesc spre care se ducea
Și, îmi părea

30 Că duce în căruța-i cu cal alb
Tot aurul din stele,
Tot verdele câmpiilor copilăriei mele
Și toate cântecele ce, vrăjit
Le-am auzit,
Pe-ntinderile humii,
35 Pe drumurile-ntortocheate, nesfârșite ale lumii...

Și-n sufletu-mi – și-afară –
Simțeam, pe nesimțite cum coboară
Cea mai amară, ne-mpăcată seară..
A anilor cumplită, neagră, ne-nțeleasă seară

SĂTUL SUNT DE VIAȚĂ... ȘI FLĂMÂND...

5 Sătul sunt de viață și... flămând, flămând...
Râvnesc nu știu la ce, cu suflet sângerând,
Iubind, urând, tăcând
Și blestămând
Cu-mpătimiri de rând
Și blând iertând și binecuvântând...

10 Cu sufletul meu tot
Privesc mai mult la alții, ca să mă uit, de pot...
Iubesc mai mult pe alții și, pentru ei, pământul,
Și m-am strivit pe mine
Să nu strivesc pe alții,
Iar dintre doi în luptă am suferit cu-nfrântul...

15 Ca ne-nțelesu-mi neam
Am dăruit la alții, furându-mi ce aveam...
Am leșinat de foame dând pâinea mea la câini
Și milă mi-a fost, Doamne, de slugi și de stăpâni....
Și să mă cruț, să mă răsfăț, să ții la mine –
Mi-a fost rușine!...

20 Dulceață fără margini de-a te simți prea plin!
Mă cheamă-atâtea drumuri și toate deodată...
Îmi freamătă făptura de doruri și mă-mbată
Și la răscruci, năuc,
Nu pot alege drumul pe care să apuc...

25 Ca-n zările-mi haine
Trândavul șes se luptă cu muntele din mine...
Se logodesc mocirle cu cerurile mele
Și-n drumurile-mi grele
M-am lăpădat de toate, să mă resfir în vid
Și-m-am ucis, – să nu ucid...

30 Sătul sunt de viață și – flămând, flămând...
Zbătându-mă, visând, arzând și apunând,
Rătăcesc din hanu-n hanu fiecărui gând...
Cu cupa-i grea de mied,
Îmi face semn Tăcerea la masa ei să șed...

35 Și bând,
Tăcând, tăcând,
Ca într-o temniță da taine, prins în mine ca și în vid
Eu mă ucid mereu, de groaza că ucid...

MĂ ȘTIU

- Mă știu!
Neastâmpărat sunt ca argintul viu...
Nu m-am născut să număr stelele pe cer
Și nici, stingher,
5 Aurului să-i slujesc – argat neghiob –
Și raiuri pământești să-i cer...
Nici să subjug,
Nici să fiu rob...
- 10 Eu m-am născut să dăru, să mă dăru
Oricând și-oricăru...
Să mă clădesc cântând, să mă izbesc și să mă năru...
S-aduc în casă-mi zarea, să-nalț pământu-n cer
Să dau și, niciodată,-napoi să nu mai cer...
- 15 Pământul țării mele cu viforele lui,
Cu munții pân-la ceruri, cu nourii-i haihui,
Mi-a dăruit un suflet pe care-l dau oricui
Ca pe o poamă grea
C-un gust ce-n lumea-ntreagă îl are numai ea...
20 O poamă pârguită abia,
În țara mea
De arșiță și nea...
Din noaptea-mi mută, aspră așa cum alta nu-i,
Din casa mea, pe care-naimea nimănui
N-o-nchid și n-o încui,
25 Întind o mână albă, de frate, orișicui,
Căci m-am născut să dăru, să mă dăru
Oricând și-oricăru:
Să-mi fac o sfântă lege din risipă,
Să mă clădesc cântând, cu fiecare clipă,
30 Cu fiecare clipă să mă năru...

COPACUL

- Neclintit, puternic și dumnezeiesc,
În râvna spre lumină și-n răbdarea mea,
Stăpân despot pe bucata de pământ ce o umbresc,
Dornic mă înalț
5 Și cresc și cresc,
Sub sori de foc ca sub furtuna grea...
- Și-ncăpățânat, și-ursuz și crunt
Pe asprul, pe avarul piept de stâncă, unde sunt,
Cu trunchiu-mi uriaș și vifore și fulgere înfrunt...
10 Și-n războirea asta zilnică, mocnită, fără pace,
Ce mă învolbură până-n adânc – și-mi place,
Eu cresc tot mai puternic,
Cresc mereu așa:
Sălbatic, tânăr, lacom, beat de seva mea...
- 15 Călit la soare și mușcat de geruri,
Eu,
Singuratic, dârz, crescut ca din bazalt,
Simt furnicând prin trunchiu-mi seva - și tresalt...
Și ca dintr-un adânc, vrăjit izvor,
20 Îndărătnic, nud, biruitor,
M-avânt, ca-n vis, înalț, tot mai înalț,
Căci nepătrunsul rost și-adâncul dor al meu,
E să mă-nalț spre cer, să cresc, să cresc mereu...

MUNȚII

- În frământări aprinse, în lupte uriașe,
Unind într-o sforțare puterea voastră toată,
Cotropitori, odată,
Ați spart pământul aspru ce v-a ținut ca-n fașe
5 În coaja lui tirană, în carnea-i milenară...
Și ați țâșnit spre cer – revolte uimitoare –
Să împietriți pe veci, în drumul către soare...
- Ca voi, o munții mei,
Am sângerat zadarnic, m-am opintit mereu,
10 Ca dintr-o strămtă ocnă să scap odat' din mine
Să ies, să scap, să fug,
De piedica-mi de humă, de-al cărnii mele jug
Despotic, zilnic, slut și-omorător de greu...
Și străbătând, în voie, nemărginirea oarbă,
15 Cu sufletu-mi ce totul râvnește să absoarbă,
Să mă înalț – sălbatic, statornic curcubeu –
În setea-mi de lumină,
Cu creștetul în nouri,
Ca voi,
20 Dușmani și prieteni, Munții mei!...

PE PUSTĂ

- Plâng vânturile...
Mânjii se joacă și nechează
Și pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepele robuste
5 Pasc leneșe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneșe în soare, cu pași mărunți, superbi
Și din belșugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre și le ridică-arare
Ca niște voluptoase femei de viță mare...
- 10 Prin pulberea solară, ca sub vrăjite pânze,
Neastâmpărate-aleargă strălucitoare mânze...
Sălbatic, aprinse, capricioase mânze...
- Le-mbată zarea albă și vântu-ațățător...
Zefiri răsfață coama pe gâturile lor,
15 Le umplu de fior...
Și ele-aleargă-aleargă
Și se opresc apoi,
Pentru-a porni din nou, cu pași tot mai vioi...
În carnea-nfloritoare porniri nebune ard
20 Și, ca fardate straniu c-un nestatornic fard,
Lucesc în ceasul ăstor însângărări solare...
Pe pusta necuprinsă, cu iarba grasă,-naltă,
Aleargă furtunatic,
Aleargă mânze una mai mândră ca cealaltă...
25 Se-ntorc și pleacă iarăși în salturi tot mai vii...
Parc-au scăpat din stranii, nomade herghelii...
- Din când în când în față-mi s-opresc...
Și – majestoase –
Dulci mă privesc, asemeni femeilor frumoase...
30 Și-uimit rămân cuprins de-o-nflorare veche,
Ca-n fața unor vii statui fără pereche...
- August anină-n coame multicolore jerbe,
Iar vântu-ațăță poște în mânzele superbe...

UN PLUG

Un plug s-apropie din zarea fumurie-a șesului...
Un vânjos, înnourat țaran îl ține liniștit de coarne
Și ca un negru șarpe uriaș ce dă să se răstoarne
Se-ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
5 Iar înaintea ei, domol,
Boi și om s-apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume...

Zărilor se limpezesc ușor-ușor în fața mea
Și, nu știu cum, îmi pare că din fundul vremilor
10 Un străbun puternic, cu obraji arși de soare, cu cămașa albă,
Își mână prin ogorul ceții și al veacurilor
Plugul lui de lemn și boii-i trudnici, către mine...

MI-AM DESCHIS FERESTRELE...

Mi-am deschis ferestrele spre toate orizonturile,
M-au bătut toate ploile, m-au mușcat toate vânturile,
Am băut din toate apele adâncului...

Am ieșit posac din toate casele visate,
5 M-am urcat și-am coborât pe toate povârnișurile
Și m-am scăldat aprins în toate mările plăcerilor...

Ca pe-o pâine caldă mi-am mâncat în lungul drumurilor: inima...
Prădalnice albine de-aur: clipele
Mi-au ofilit toți trandafirii anilor,
10 Dar mi-au lăsat un dar mai mare decât toate:
Dulceața fără margini de-a visa
Și ochii ce-mi deschid tărâmurile de minuni în dosul depărtărilor.

DOINA CIOBANULUI

- În vasta sală a palatului
Răsună la pian un cântec, ce mă face
Să freamăt fără pace,
Ca sub trecerea năvalnică de vânt, pe culmi
5 – un cetin...
Îl cântă un vrăjmaș ce brațele-mi desface;
Un uriaș
Vrăjmaș,
Ce altceva nu-mi poate fi decât – prietin...
10 Sub degete de foc plâng clapele rebele...
Chiote străvechi străfulgeră și se-mpletesc pe ele:
E cântecul copilăriei rasei mele...
Ascult, ascult...
În vasta sală ca într-o sălbatică pădure
15 Prind gândurile zilei și-ale veacurilor să mă fure
În nesfârșitul lor tumult...
Și-n zarea fără zări a gândului
Văd în fundul vremilor ca printr-o ceață sură,
Cât ochii visului cuprind,
20 Pe muntele ce se înalță către cer din uriașu-mi jind,
În urma turmei lui,
Un cioban valah domol suind,
Cu fluieru-i vrăjit la gură...

MINERUL

- L-am văzut în fundul unei mine de-aur,
Sus, în carnea-mbelșugată-a celui munte
Cu măruntaie scumpe, cu crestele cărunte...
Când am trecut pe lângă el,
5 Ca un enorm, neîmpăcat rebel
Și-a ridicat ursuz voinicul trup de-oțel
Și mi-a făcut, în silă, loc să trec
Iar ochii-i m-au izbit, grozav și sec
În inimă și-n frunte,
10 Ca niște gloanțe crunte...
Sub ochii-i ce simțeam că mă pândesc și mă străpung,
I-am măsurat, în gându-mi, viața îndelung...
Mă duceam ca-n vis spre traiul lui, spre casa lui,
Spre nevasta-i suptă și spre pruncii-i goi, flămânzi, desculți...
15 Mă simțeam așa de înrudit cu ei, cu tragedia celor mulți...
Cu ce-mpărat fermecător, pierdut de-alaiul lui de vânătoare
Prin desișurile seculare,
S-o fi-ntâlnit munteanca oacheșe și iute: mama lui,
De l-a născut așa frumos, așa puternic și înalt:
20 Un munte rupt din trupul unui munte de bazalt?!...
Priveam la el, trăiam adânc, clocotitor revolta lui,
Priveam la capu-i de proroc, la umerii-i pietroși, gălbui...
De-ar fi trăit în alte vremi, poate-ar fi fost
Un crainic furtunos al vremurilor noi;
25 Voievod temut și drept ori sângeros haiduc...
Ar fi înfrânt sultani și strămbătăți,
Sau ar fi jupuit ciocoi...
Cu ale sufletului lui ascunse bogății,
Dac-ar trăi

30 Acolo unde Omul e-mpărat pe trupul și pe vremea
și pe munca lui,
Ar fi o-naltă căpetenie, poate,
Și gându-i: lege sfântă a mulțimilor învolburate...

Aici în munții noștri de-aur nu-i decât un animal de muncă...
Se zbate, cu plămânii zdrențuiți de trudă și otrăvi,
în noaptea minei blestemată,

35 Pentru trântorii, pentru risipa Șesului,
Pentru-orășele mișelnice, despotice, îmbelșugate,
Dar tiranii muncii celor mulți,
Din aur, lui doar tina i-o aruncă

S-oprește-o clipă cu-ochii mari pierduți în gol
40 Picioarele de uriaș de-abia pot să-l mai țină...
Vorbește singur și visează parcă...

Soția-i și copiii mușcă, rând pe rând,
Din pâinea neagră-a caldului lui gând?!...
Vede mulțimi nenumărate, ridicate de cuvintele-i de fier

45 Cum se răzbună și cum pier?!...
Cum ard orașele cu flacări pân' la cer?...

Vede mări de capete
În care
Se înfig cuvintele-i de foc ca gloanțele ucigătoare?!...
50 Sau peste blonde Californii, ostenit, domol,
Vede, străbătând din gol în gol,
Al visurilor lui sălbatic stol?!...

Ca trezit din vis deodat', unealta-și smulge-ncet din tină
Și ca un mut titan,
55 Pe viață osândit fără de vină,
Se coboară singur și posac tot mai afund în mină:
Copil ce se ridică împotriva tatălui,
Să-i fure bogățiile și sufletul;
Bucata vie de pământ în luptă cu pământul și călăii lui.

MINERII

Prin munți imenși, prin tainice regiuni,
Muncesc, petrec, se zbat pentru viață....
I-ademenesc comori și dulci viziuni
5 Și ca pe niște fascinați nebuni
I-atrag încet încetișor, prin ceață...

I-ademenesc speranțe milenare,
Ce s-au trezit în rodnicul lor sânge, –
I-ademeneste alba Depărtare,
Ce noi miraje-n suflet le resfrânge...

10 Și nopți de nopți în minele afunde,
Cu trup, cu suflet în cumplite lupte,
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde
Mineri posaci cu bluze negre, rupte,
Mineri-coloși cu grele târnăcoape

15 Cu lampe din bucăți de întuneric,
Cu cari mereu ei cată să dezgroape,
Comori avare, aurul himeric...

Izbesc mereu în stratele-ndărătnice, rebele...
Și cum se mișcă dibuind prin neguri grele,
20 Cu ochii înnoptați,
Ei par teribili făcători de rele...
C-o lăcomie ucigașe sapă, sapă
Și se opresc ursuzi când viața-i întrerupe,
Iar când petrec, din grelele lor cupe,

25 În Duminecile lor tumultuoase,
În loc de pace, cu dizgust și cu revoltă se adapă...

Ca funiile de-ntind ale lor vine
Pe găturile de oțel, pe brațele robuste,
Iar ochii lor, în scânteieri adânci, haine,
30 Nasc duioșii de infinite puste...

Bolnavele cuvinte ce-și iau zbor
Din inimile lor de nostalgii sătule,
Par ostenite, grele libelule
Ce se lovesc de ziduri reci și mor.

35 Și ei trăiesc de ani și ani așa,
Câtând comori,
Ce zac, poate, sub focul altor sori,
Ori în adâncuri negre și nebănuite, undeva...

40 Muncesc încrezători cu brațe și cu inimi de vâpaie...
Și-apoi când dorm,
Când visele-s stăpâne, –
La masa largă și-ncărcată-a zilelor de mâine,
Cu magice cuțite de-aur, taie
Din cea mai albă și mai bună pâine...

UN OM

Un om ciudat, enorm și enigmatic
Trecu pe strada largă mut pe lângă mine,
Prin fața luminatelor vitrine...

5 Mâna și-o ținea, uitat,-naintea pieptului căzut...
Parc-ar fi vrut
S-oprească-n cale gerul mușcător și mut...

Venea dintr-o săracă prăvălie ori din fabrică?
Dintr-o mină umedă ori dintr-o școală?
Dintr-un circ în care l-au lăsat puterile?

10 Părea că se ridică dintr-o boală
De moșteniri cumplite, blestemate...
Și cu durerea-i negrăită-ncet trecând
În lungul străzii înnoptate
Ca pe-o vrăjită poamă proaspătă
15 El inima-i mi-a lunecat-o-n suflet c-un surâs de frate...

Ca atâtea mii și mii,
Trecu pe lângă min' și mă privi,
Iar ochii lui flămânzi-sătui, pustii,
Iluminați de nostalgii,
20 Atoateiertătorii-i ochi de muribund,
Mi-au despicat prăpăstiile din mine până-n fund...

Trecea și el spre viitor și spre mormânt, uitat de sine,
Ca alții și ca mine
Și ca tine...
25 Trecea, fără să știe unde, poate,
Dar vai! nici când eu n-oi putea să știu:
Era în ochii lui pierduți un rai ori un pustiu...

Un om ciudat trecu îngândurat pe lângă mine...
Sub privirea lui simțeam că-n carnea-mi ceva se sfâșie și se rumpe,
30 Pe trupu-i uriaș vedeam în loc de zdrențe, haine scumpe...

Îl cunoșteam? Mi s-a părut așa?
Era străin? Vorbea în limba mea?

Nu știu cine era... Nu știu ce căuta,
Ce rost pe lume-avea...
35 Dar am simțit adânc, adânc:
Într-o privire mi s-a dăruit pe veci de veci, întreg...

Și am simțit așa,
Că inima lui bate-abia, abia,
40 Prea plină și grea
Întocmai ca a mea...

În ochi ducea păcate și dureri apuse
Pe drumurile tuturor nădejdlor,
Printre mă răcinii tuturor durerilor,
Prin lăcașurile tuturor dezamăgirilor...

45 O, l-am simțit cum trece sigur de iubirea-mi,
Pe sub privirea-mi ostenită și frățească,
Ca pe sub o nevăzută poartă de triumf...

Inimă, flămândă de mai bine,
Cine-a putut să fie omul cu priviri prea pline,
50 Ce-a trecut, cu pași abia simțiți,
În amurgul sângeriului pe lângă mine?!...

Cine-a putut să fie?

Cine? –

Un fost ocnaș? Un rege detronat?
55 Un ins din casa de nebuni abia scăpat?...
Un biet martir al dragostei de oameni?...

Era de bună samă: Unul care s-a zbatut stingher,
Un om care-a luptat cu viața, pân-la sânge...
Când mi-a zâmbit, părea că zâmbetul lui plânge...

60 Zdrențoase îi erau vestmintele, privirile...
Haina lui: un colț de ocnă;
Ochii lui: două fâșii de cer...

DRUMUL

Ale mele sunt de-acuma toate libertățile:
De-a fi smintit ori înțelept,
De-a fi un făcător de rele ori un sfânt...

5 Am dat drumul în necuprins tuturor mânjilor neastâmpărului...
Am dezlegat de țarm toate bărcile dorului...
Ale mele sunt de-acuma toate mările
Și toate drumurile către rai și iad...
Pământu-ntreg e casa și ograda mea...

10 Cin' m-ar mai putea opri de-acum din drum?...
Cin' mi-ar mai putea arunca o vorbă dulce și grea ca o ancoră,
O vorbă de adâncuri?...

Inimă, împrăstie-ți comorile pe toate drumurile lumii!...
Ai fost a ta, – vei fi a tuturor...
Îmbogățește-te împrăștiind ca verile și toamnele...
15 Împrăstie-te în dureri adânci și-n bucurii ce fug așa de repede!...
M-opresc o clipă încă și privesc în urma mea
Mai fără griji ca un pribelnic cerșitor,
Mai chinuit de gânduri și neliniști ca un împărat
Înconjurat de dușmani nevăzuți...
20 'Nainte-mi plin de taine, de ispite și primejdii: – Drumul...

SPRE CULMI

Mă vezi din depărtări și parcă vii spre mine, Munte,
Ca spre-un așteptat și drag prietin ca spre-un om de bine...

5 Ce moșteniri sălbatice, copleșitoare
Mi-au plămădit în suflet și în trup
O iubire-așa fără hotare,
Pentru tine?!...

10 O, munte, tu biserica, moșia, casa mea,
„Zgârâie-cerul“ meu –
Pe nesimțite,
Ca niște verzi și nesfârșite scări vrăjite,
Cărările-ți mă urcă ne-nterupt spre crestele-ți de nea
Peste mine tot mai sus, spre Dumnezeu...

15 Pe culmea ta-n nemărginire mă dezmărginesc....
Acolo sus, stingher,
Respiră trupul meu și sufletul
Deasupra legilor de fier,
Deasupra zbuciumului pământesc...

ZADARNIC

În neguri aleargă în șuieră prelungi
Trenuri ce nicicând nu poți să le-ajungi, –
Gânduri ce nicicând nu poți să le-alungi...

5 Și tu-n așteptare nu simți și nu vezi
Cum gara se-ngroapă în grele zăpezi,
În albe, și triste, și moarte zăpezi

Un clopot în noapte răsună amarnic...
O, ce mai aștepți tu copil ulițarnic...
Totu-i zadarnic, zadarnic, zadarnic....

AM STRĂBĂTUT PUSTIURILE...

Am străbătut pustiurile, mările
Și mi-am strigat zadarnic pretutindeni întrebările...

Oriincotro te-ar duce, la-ntâmplare vânturile,
Nu răspund nici cerurile nici pământurile...

5 Te-ngână doar, în toate poticnirile și sfâșierile,
Cu-ndepărtate clopote de întuneric surd – tăcerile.

PORUMBIȘTILE

Porumbiștile se-ntind la infinit, foșnind...
În margine de drum m-opresc și le cuprind,
Cu ochi flămânzi, cu suflet numai jind...

5 Apropie-te, trup de plumb!...
Apropie-te de întâiul lujer de porumb,
Ca de-un copil ce ți-a adus o veste bună
Din țara ta străbună...

10 Prin el, sub adierea calda-a vântului,
Îți vorbește rodnicia veșnică-a pământului,
Care, fără strâmbătăți și vicleșug,
Îți întinde părintește mâna-i de belșug...

MĂRUL

A mea e glia asta aspră-n care cresc...
Eu o umbresc,
O ocrotesc,
O stăpânesc,
O-mpodobesc
5 Și altă-mpărăție nu visez și nu râvnesc...

Nu zăbovesc, nu mă grăbesc să freamăt și să cresc...
Aici, înfipt adânc în solul strămoșesc,
Lupt, rabd și deger ca să înfloresc și să rodesc...
10 Aici se desfășoară surdă, necurmată lupta-mi grea,
Aici mi-e patria
De car' mă leagă ca de-un sfânt tezaur:
Glia, rădăcinile-mi de-oțel și merele-mi de aur,
Acum și pururea...

AMIAZA

Amiaza seamănă cu aur cald ogoarele
Spre car' mă-ntorc, din drumuri lungi, picioarele...
În zare, la odihnă, plugurile
5 Și-aprind deodată fiarele ca rugurile...
Privesc în depărtări, și depărtările
Lacome-mi deschid, spre nicăiri, cărările...

Orunde m-au purtat în viață vânturile,
N-am întâlnit, bătând pământurile,
10 Un loc mai drag ca tine, petec de pământ străbun,
Pe care mi-au venit, la leagăn, ursitoarele,
Pe care botezatu-m-a, întâia dată-n viață, soarele...

FIRUL DE IARBĂ

Ca un viu și verde cui
Prin piatră și-a făcut spre soare drum...
Și, fericit, se leagănă acum
În mângăierea caldă-a vântului...

5 Sătul de soare niciodată nu-i...
Ca pe-un târâm dumnezeiesc, pe stânca lui,
Mlădiu, tăcut și singuratic,
În pulberea de aur și jeratic
10 Ce încă dăinuie-n văzduh să fiarbă, –
Stingherul fir de iarbă
Din neumblatele viroage,
Își pleacă capul
Și-ncepe, parcă, să se roage...

PRIN ÎNTUNERIC DE PĂDURE

Trec greu de duișii printre copacii fără număr,
Înapoi spre valea zgomotoasă și mișarcă...
Și cum pășesc, ca după-o grea furtună,
Pădurea doinitoare, neagră, parcă
În semn de: – „cale bună“,
5 La fiecare pas să mă oprească-ncearcă
Bătându-mă ușor și prietenos pe umăr,
Cu tremurânde brațe făr' de număr...

SUNT FRATE CU BRADUL...

Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,
Biserică tristă, biserică albă...

Pământul acesta de viață-i mă leagă...
Biserică veche, biserică dragă...

5 Dar grele neliniști pe-aici mă frământă,
Biserică mică, biserică sfântă...

Și căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună...

TINEREȚE

Vesel, mohorât, sătul-flămând de drum, nepriceput,
Te-am târât cu min' pe unde-am vrut...
Te-am culcat pe margine de drumuri și-n hoteluri albe...
Ți-a fost totuna perna de mătase-ori piatra...

5 N-a fost mocirlă-n care să nu calci...
Te-am dus ca un haiduc pe-o fată-n codrii fără fund,
Te-am culcat pe iarba caldă-a dragostei...
Te-am dus la mare ca să-i simți nemărginirea,
Te-am tolănit pe arzător nisip de dune,
10 Să te sărute leneș
Cu limba lor giugiulitoare – valurile...

O, niciodată n-am crezut că nu ești veșnică!...
Am vrut să fac ocolul lumii-ntregi cu tine:
Să iau într-un apus de soare trenul de Constanța,
15 Să te-oțlesc în băi de soare la Sorrento,
Să-ți dau femei frumoase la Paris,
Să-ți deschid o locuință între nori la New-York,
Să te-adorm în brațe-aprinse de creole,
În patul verde-al pampelor...
20 Și să te plimb în barca morții pe Maelstrom...

Te-am dus pe jos pân' ce ți-au sângerat picioarele...
Te-am urcat grăbit în toate trenurile dorului
Și în trăsurile de aur ale visului plimbându-m-am cu tine
Pe toate ulițele-ntunecate ale poftelor...

25 Mi-a fost atât de drag și milă vai! de tine și de mine...
Picioarul meu a încercat să-și urce glodul gliei părintești
Pe Himalaia celor mai înalte îndrăzneli...
Și-același neastâmpărat picior
M-a coborât apoi pe valea duioșiei,

30 Pe-ale zădărniceii șesuri nesfârșite și ogoare veșnice...
Pe toate drumurile lungi și scurte care duc spre moarte...

Și-așa
Eu ți-am deschis, la fiecare pas, mormântul
În urma mea

35 Pe-ntreg pământul
Vedenie ce te destrami clipită cu clipită, – tinerețea mea!...

M-AM ÎNTREBAT

Pământul proslăvindu-l și cutreierându-l, –
Ca un condamnat
M-am întrebat,
De-atâtea ori m-am întrebat:
5 De ce piciorul omului nu poate să-i urmeze pretutindeni, gândul?!...

Și-nnebunit,
M-am răsucit, m-am răzvrătit,
M-am întrebat de-atâtea ori olog, zdrobit:
De ce a vieții lege sau nebuna întâmplare
10 A semănat atâta dor de veșnicie și de infinit
În văzduhurile gândului neputincios și mărginit,
În trupurile noastre șubrede și pieritoare?!

PE-AICI A FOST UN CODRU URIAŞ...

Pe-aici a fost un codru uriaş odinioară...

Acum: –

Pustietăţi, zăduf şi scrum

Pe unde pacea zumzăie şi înfioară...

5 Dar iată: dintr-un trunchi-cărbune,
Ca prin minune,
În pustiul fără margini – sol de viaţă nouă
Încoronat de zori şi miruit de rouă, –
Un verde copăcel!...

10 Ca la un prieten aşteptat mă uit pierdut, la el...
Şi cum mă uit, orbit şi beat de soare,
Aud şi văd parcă prin vremuri
În freamăte prelungi titanica pădure viitoare...

ÎN NECUNOSCUȚ

Frântă-i cea din urmă piedică

Sub al vrerii crunt călcâi de-oţel

Şi-oricât de-ndepărtat ar fi nebunu-mi ţel,

Mă duc spre el!...

5 Drumurile înaintea mea cotesc, se rup,
Câmpu-i numai spini şi gropi de lup...
O, şubred trup,
Nu mai simt prin tine sângele-alergând:
Sunt numai vrere, numai gând...

10 Ochii ca de-un vechi păinjeniş mi-i şterg...
Văd calea înainte-mi în prăpastie căzând
Şi totuşi,
Lacom calc
Şi într-acolo merg...

NE-AM ÎNTÂLNIT

Ne-am întâlnit
Peste potrivnicia dintre neamuri,
Ca peste-abis,
Din doi copaci străvechi, două stinghere ramuri...

.....
Și ne-am iubit...

5

O, GÂNDULE HAINE...

O, gândule haine,
Gâde crud,
De ce, în drumu-mi pământesc,
Mă faci s-asud,
Cum clipele mă fură, mă sluțesc,
Cum firele-mi de păr încărunțesc,
Cum, peste rău și peste bine,
Crește-ntruna stârvul meu în mine?!...

5

CUTEAZĂ!...

Cutează!...
Alege-te din milioanele de strâmbi și de netoți...
Cutează!...
Și pentru marea ta amiază...
Mută munții uriași din calea zărilor, –
De poți!...

5

CIOCAN SĂ-ȚI FIE VREREA!...

Ciocan să-ți fie vrerea; răbdarea: nicovală...
Dacă-ai căzut o clipă în marea-nvălmășală,
Mai dârz,
Mai drept, te scoală!...
Și c-o putere oarbă, cumplită, ne-nteruptă,
Întoarce-te în luptă...

5

Odihnile înșală...
Starea pe loc e boală...
Ascunde-ți orce rană! Nu-i timp de șovăială...
Ciocan să-ți fie vrerea; răbdarea: nicovală!...

10

STRIGĂT PENTRU DEPĂRTĂRI
1927

În strădania-mi spre mai sus, spre mai bine,
 lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
 și-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunică,
 ard cu jind
 5 cu patimă sălbatică
 pentru cei de-un neam cu mine,
 din sate albe, de la coasă, de la sapă, de la plug:
 pentru rumânii de la Tisa pân-la Bug,
 de la Marea Neagră pân-la Adriatică;
 10 din Banatul clocotind,
 din Timocul mut, din Pind...

Strigătu-mi e pentru zbor înalt și lung...
 voinicește-l strig, pe-aripile-i s-ajung
 peste Nistru, peste Dunăre, departe
 15 până unde, printre pietre, mărăcini și răi vecini,
 pe sub prigoane sângeroase și deșarte
 se întind
 biruind,
 20 înfruntătoare de primejdii și de moarte,
 dârze ale rasei noastre rădăcini...

Ca un vultur cu mii de aripi, gândul meu flămând,
 uitând de cuiburile lui din Timișoara, Cluj și București
 biruie văzduhurile românești
 25 și trece spre Banatul sângărând...
 Prin nouri, prin furtună grea,
 cu sânge clocotind
 plutind
 trece-n zboruri Dunărea
 30 spre Timocul românesc, spre Pind:
 vedenie lunatică
 în trecere sălbatică
 spre Salonic, Valona și-Adriatică...

35 O, cum aş vrea,
 în fiecare vorbă-a mea
 să le-ascund cu grije tăinuită;
 fier, plumb, oţel şi dinamită,
 răbdare de granit
 40 curaj nebiruit, –
 să li le trimit,
 printre străji, pe drum oprit, pe drum tăinuit,
 în noaptea lor ca fulgerele lungi să scapere,
 trupul şi sufletul cu ele să-şi apere...
 45 Dragostea mea flămândă,
 pentru ei stă veşnic la pândă
 lângă toate casele, lângă toate crucile
 pe toate căile, la toate răscrucile,
 în galopurile iuţi ale vântului
 50 ce fură şi mi-aduce
 din răscruce-n răscruce,
 plânsetul şi veştile pământului...
 Dragostea mea flămândă
 stă la pândă
 55 pentru rumânii ce mână al neamului plug
 şi samănă, harnici, în glia ce-o muncesc,
 sămânţă bună de gând românesc,
 între Tisa şi Bug,
 între Marea-Neagră şi-Adriatică,
 60 pentru cei ce se zbat în robie sălbatică
 în Banatul clocotind,
 în Timoc, în Macedonii, în Pind...
 Pentru ei gândurile mele înfruntă furtuna,
 65 pentru ei, cu inima ruptă,
 ridic în zare steaguri noi de luptă...
 pentru ei întrezăresc, în drumul vremilor de mâine,
 Un nou Avram Iancu, un nou Tudor din Vladimiri,
 70 Primiţi pretutindeni, după datini bătrâne,
 cu sare şi pâine
 din grâne române,
 cu oşti pentru noi biruinţe şi noi izbăviri,
 pentru fraţii de veci, pentru munci rodnice şi mari,
 pe totdeauna...

CUVINTE CĂTRE ȚĂRAN

– versuri alese –

1928

CUVINTE CĂTRE ȚĂRAN

- Acest petec de pământ, bun, rău
e-al tău!...
- 5 ară-l, samănă-l, seceră-l spornic,
fi-i slugă și stăpân statornic
și apără-l, de-o trebui cândva,
cu toată vânjoșia ta:
cu pușca, cu coasa, cu sapa,
sângele vrăjmașilor ce-or vrea
să-ți-l ia,
- 10 să curgă pe-ntinsu-i ca apa!...
- tu l-ai udat cu lacrimi și sudori
și l-ai muncit sub sori dogorători..
veacuri de-a rândul,
te-ai încovoiat pe el arându-l și săpându-l
- 15 pentru grofițe albe, pentru grofi semeți, sătui,
pentru ciocoi desfătarnici ai pământului...
- de pe el grămezile de aur ale grâului
s-au scurs spre depărtări ca apele râului...
tu singur ai rămas aci, legat de sapă și de plug:
- 20 piatra grea, neclintită, sub ape ce fug...
- din întâii vremurilor zori,
e-al tău de mii și milioane de ori
petecul acesta de glie
și-la tău o să fie
- 25 pe vecie
dacă-l vei ști munci
și răscoli
și apăra
cu toată truda și răbdarea și dârjenia ta!...

PĂTRU OPINCĂ

Io,
Pătru Opincă,
țăran fără țarină
5 plugar fără plug,
ciurdar fără-o vită,
îmi duc viața năcăjită
fără strâmbătăți și vicleșug
și bruşul de mucedă pită
mi-l plătesc cu sânge din belșug...

10 O vorbă a mea-i ca o mie...
am slujit cu cinste și-omenie
satului
și împăratului...

15 de sărac ce-s, toți câinii mă latră
și noaptea, când pe uliți trec domol,
nu mă așteaptă pe nici un podmol
fete mari cu țâțe ca de piatră...

20 sapa mea mușcă, rupe adânc
dar nu-mi aduce nici doară cât mînc...
la secere

25 nime nu se ia cu mine la-ntrecere...
coasă ca a mea în țara toată nu e...
sprintenă trece prin ierburi ca de cuie...
rânza mi-e goală, blidul la fel
dar grâul crește drept ca de-oțel
să se-mbuipe din el
groful putred, ciocoiul mișel...

30

Io,
Pătru Opincă
ce-ntre atâtea moșii n-am doar o șirincă,
înfrunt strâmbele legi și năpasta

și-n răzmerița ce-n mine crește,
sudui vârtos, mocănește,
și scuipe pe toată rânduiala asta!...

ION

Groful întinde mâna ciocoiului celui nou
în castele cu uși și trepte multe...
jandarmi cu puști și vine de bou
stau la pândă gândul să-ți asculte.

5 Ioane
 ești unul,
 poți fi milioane –
 vrerile tale ne-nfrân-te
10 să nu le-nspăimânte
 nici temnița, nici tunul...

Ciocoiul și groful, din totdeauna
sunt una...

15 Ioane,
 ești unul,
 poți fi milioane,
 să nu-ți poată smulge nici tunul
 ogorul de puține pogoane!...

Spre caii tăi, spre voinicii tăi boi
se uită, cu ură, și grofi și ciocoi...

20 Ioane,
 tu ești uriașul
 ce poți osândi la pierzare orașul
 de trântori semeți și mișei, –
 numai să vrei...

25 Ioane, ia sama bine!
 țara aceasta se razimă pe tine –

cu pumnii tăi iuți
poți tu să mai cruți
ciocoi bulgari, grecotei, arnăuți,

30 ce-au venit cândva, goleți, de peste Dunăre
 să-ți smulgă muncă și supunere?!...

35 Ești unul,
 poți fi milioane,
 curajul tău să-nfrunte temnița, tunul,
 să crească voinicește, să crească
 vrerea ta românească, –
 Ioane!

CĂTRE PLUGARI

Ce-ar face mârșavii ciocoi
de n-ați fi voi,
voi, boi greoi
în juguri noi,
la pluguri noi?!

Ce-ar zice putrezii ciocoi
dacă-ați ara doar pentru voi,
dacă-ați săpa doar pentru voi
de n-ați mai îndura nevoi
prin vânt, prin arșiță, prin ploi
pe lângă vaci, pe lângă boi,
în juguri noi
la pluguri noi,
pentru prășile de ciocoi
cu sufletele de noroi,
cu cămurile de puroi,
cu gând și fapte de gunoi?...

Ce-ar zice scârnarii ciocoi
dacă-ntr-o bună ziuă, voi
i-ați pune-n jug, în loc de boi,
și i-ați purta, flămânzi și goi,
prin vânt, prin arșiță, prin ploi,
cum v-au purtat și ei pe voi?!...

în pacea aspră, în război,
a țării talpă sunteți voi
a țării straje sunteți voi,
țărani pietroși, țărani greoi...

sus! — zorii vremurilor noi
vor izgoni de printre voi

cu sape noi
cu coase noi,
ca pe o haită de strigoi
pe cei de pe urmă grofi și ciocoi!...

PE URMA PLUGULUI

Ogorul cu privirea îl mănânc
și ar adânc, ar adânc...

trupul mi-l încord tot mai sălbatic,
parc-aș ara să samăn jeratic...

5 dealul cât vezi, vreau să-l îmbrac
cu holde de aur – dealul sărac

grâul să crească mare și des
prin pârlloagele largi ca șes...

10 orgorul cu privirea îl mănânc
și ar adânc, ar adânc...

CĂTRE PLUGAR...

Pe petecul de glie care l-ai arat
și l-ai frământat
ca pe-un pietros aluat,
din leat în leat,
5 neîncetat, –
ești singurul stăpân și împărat!...

pe cei ce s-or abate cu gând rău
spre-acest pământ pe veci de veci al tău,
10 fie țațoși grofi, fie spurcați ciocoi,
prinde-i la jug, în loc de boi,
și, sub bici cu plesne de scânteii,
ară-ți moșia cu ei!...

ÎN ADÂNC DE CODRU

5 Dau pinteni calului
 și-aplecat pe-oblânc,
 într-adânc,
 tot mai adânc
 în codrul fără fund...

 Cărările sub frunze se ascund,
 la chiotu-mi ecouri iuți răspund...
 parc-aș intra în fuga calului
 în străvechiul suflet al Ardealului...

ÎN MUNȚI

În acești munți din cari foametea mușcă,
 din când în când,
ca din codrii nesfârșiți ai unui roșu gând
 s-aud detunături de pușcă
5 prin a veacului ceață...

 Moți crunți,
 macri la față,
 pe cai mărunți
 suie și coboară prin munți...

10 Sub vasta, recea boltă:
 coviltir pentr-un viteaz, tăcut popor nomad,
 crește din piatră brad lângă brad
 și-n suflete, revoltă după revoltă...

15 Nu-i mălai, nu-i pâine...
 Ce va fi mâine – poimâine?!...
 Gândul, ca un om flămând, înapoi rămâne...

20 Foametea se-ntinde nevăzută ca ciuma...
 intră din casă în casă acuma;
 caută-n ogrăzi
 după prăzi,
 duce caii din ham și boii din jug,
 pe drumuri pornește cosciug după cosciug...

25 Și-n zarea zărilor, se ivește
 și crește
 tot mai mare,
 mai ațățătoare,
 mai copleșitoare,
 fără de hotare

30 ca istoria,
 învolburată,
 neîndurată,
 umbra lui Horia...

INVALIDUL

Zi de zi îl zărești
istovit cerșind din poartă-n poartă...
un picior ciunt, un ochi stins, o mână moartă
adus-a și el de la Mărășești...

5 N-are o fâșie de pământ
din cel făgăduit, pe front, de rege...
pentru el nu-i blândă nici o lege
și nici un jurământ nu mai e sfânt...

10 Regele, sub ploile de-oțel,
drepturi și pământ făgădui la toți,
dar sfetnicii lui nesătui, netoți și hoți
joc bătutu-și-au de țară și de El...

15 Cei ce i-au primit pe dușmani cu alai,
îl izbesc și-i scui pă vorba: "țoapă"! –
lui, ce n-are nici doar loc de-o groapă
în țara asta care pentru hoți e rai...

20 Cu piciorul ciunt, cu ochiul stins, cu mâna moartă,
orbecăie și se târăște trudnic prin noroi,
ferindu-se de limuzine de ciocoi
ce se opresc mereu la câte-o poartă...

Nătâng cu bâta prinde drumul, zidul
și bate cu dizgust pe la porți ciocoiești,
în acest desfătarnic și crud București, –
el, cel uitat de toți – INVALIDUL.

FANARUL S-A MUTAT LA BUCUREȘTI

Fanarul s-a mutat la București, –
Noi, cruzi Tudori Vladimirești
îți trebuie ție
Românie,

5 cu neînfrânte vreri românești,
cu năprasnice arme
să-l izbească, să-l darne...

Fanarul prins-a rădăcini la București
și din palate ciocoiești
10 vrea, cu pumnul să cârmuiască
răbdarea, vrerea, truda românească...

Fanarul e stăpân la București
și nu mai pleacă, nu mai pleacă...
pe unde prind lăcustele-i să treacă,
15 ca-n vremurile năvălirilor turcești
după-un iute, uriaș pârjol,
rămâne țara tristă și săracă,
cu trupul sângerând și gol...

O, când vor coborî odat' din munți
20 oamenii tari, oamenii crunți,
oamenii de fier, de omenie
ce trebuie să vie,
ca prin minune
să facă să răsune
de munci,
de porunci
25 și de vreri românești
un nou, vitejesc, românesc București?!

HORIA

5 de jos
te-ai ridicat drept, pietros, viforos,
 pentru moți,
pentru cei săraci și goi, pentru toți...
și-ai despica în două istoria, –
 țaran de cremene
cum n-a fost altul să-ți semene,
 Horia!...

10 te-ai desprins aspru din gloată
 cu-obrajii supti,
 cu ochi crunți,
 să lupți
 să-nfrunți
15 din sălbaticii-ți munți:
oștile craiului, temniță, roată...

 ai vrut să spinteci pe munți, pe văi,
 largi, netede, slobode căi
 pentru-ai tăi
20 cei mâncați de străini, despuiați
 de biruri, de zbiri,
 de rele-orânduiri...
 și uitați
 de regi și-mpărați...

25 pân-la Bălgrad pe roată, –
uimind călăi, nemeși, gloată
ți-ai bătut neschimbat sub Țundra săracă

aceiași mare, ne-nfrică înimă romano-dacă
duhul tău trăiește încă treaz în munți

30 și va trăi dârz pân-vor domni peste moți
 zbiri crunți
 și mișelnici despoți...

35 pe-al adâncurilor noastre sfâșiat somn,
pe-al răzmerițelor roșu prasnic, –
mai roși-vei oare vreodată, năprasnic,
acestui neam – viața și istoria, –

 tu,
 munte
40 al vrerilor noastre celor mai crunte,
 Horia?!...

CEL TARE NU PLÂNGE

Cel tare nu plânge!...
sparge temniți, lanțuri frânge,
răspunde sângelui cu sânge...

5 Moșia, de ți-a lua-o cineva,
dacă ai lăsat, fără luptă, s-o ia, –
n-a fost, nicicând, a ta!...

al tău e tot ce știi să ții
într-o mână ca-n sute de mii –
și aperi crunt, pân' pumnii ți-s vii!...

ION ROATĂ

Io,
Ion Roată,
unul din pietroasa, aspra gloată
trec pe-al vremii cal fără de frâu,
5 fără cuțit și pistoale de brâu...
armă mi-e – spicul de grâu...

târât din ziua de ieri,
fără-averi,
fără somn,
10 sânger încă de palme,
de paturi de puști, de sudalme,
fără-ogor, fără pâine,
dar, mâine,
ca niciodată,
15 fi-voi mare, darnic Voievod și Domn
peste țara românească toată...

**NOTE, COMENTARII, VARIANTE.
RECEPTARE ISTORICO-LITERARĂ**

NEGURI ALBE (1920)

Volumul *Neguri albe* a apărut în anul 1920 la Alba-Iulia. Cu o structură ce exemplifică și susține modernismul poetic, incipient în literatura română, poeziile nu au titlu, dar prefigurează amplificarea problematicii din lirica lui Aron Cotruș.

(p. 3) 1
(„Ca un nour negru, plin și greu“)

(p. 4) 2
(„O, cum aș vrea“)

Având titlul **O, cum aș vrea** a fost publicată în „Românul“, Arad, IX, 1920, 31 octombrie, nr. 233, p. 1.

(p. 5) 3
(„Împrăstie-te ceață deasă, grea“)

Sub titlul **Împrăstie-te ceață** a fost publicată în „Românul“, Arad, IX, 1920, 24 octombrie, nr. 227, p. 1.

A apărut și în volumul *Versuri* (1925).

(p. 6) 4
(„Mut stau pe țarm, în pulberea de stele“)

(p. 7) 5
(„Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil“)

A apărut sub titlul **Visul** în „Românul“, Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.

Republicată în ziarul „Solidaritatea“, Arad, I, 1922, 4 decembrie, nr. 17, p. 2, având titlul **Visul**.

(p. 8) 6
(„Inimă, ești biată poamă coaptă“)

- (p. 9) 7
 („S-aud sub glia aspră murmure înăbușite, line...”)
- (p. 10) 8
 („Credeam că nu va fi nici greu, nici lung”)
 În „Românul”, Arad, IX, 1920, 31 octombrie, nr. 233, a apărut sub titlul **Pe drumuri**.
- (p. 11) 9
 („Picioarele-mi de-ntârziat nomad”)
- (p. 12) 10
 („Din vasta noapte-a lanurilor coapte”)
- (p. 13) 11
 („Visatu-te-am, halucinat, viața toată”)
- (p. 14) 12
 („Într-o pornire ne-mpăcată, furtunoasă”)
- (p. 15) 13
 („Cu haine și cu gânduri întinate”)
 Cu titlul **Cu haine și cu gânduri întinate** a fost publicată și în volumul **Versuri** (1925).
- (p. 16) 14
 („Ca un războinic orb, fără picioare”)
- (p. 17) 15
 („Sătul de-a căuta în depărtări pustii”)
- (p. 18) 16
 („Rebel”)
- (p. 19) 17
 („Îți caut lacom gura-n întuneric”)

- (p. 20) 18
 („Orice vorbă legănată, rea”)
- (p. 21) 19
 („În razele ce-ți umplu-ncet veranda”)
- (p. 22) 20
 („Ai trecut într-un landou aseară”)
 A apărut în „Solidaritatea”, Arad, I, 1922, 7 decembrie, nr. 20, p. 2, având titlul **Ai trecut într-un landou aseară**. Poezia are șaisprezece versuri (nu șaptesprezece ca și în textul din volum), deoarece versurile 6-7 sunt ortografiate într-unul singur: „ Ai trecut... și-n urma ta doar praf”.
- (p. 23) 21
 („Am plecat de lângă tine – m-ai uitat”)
 Publicată sub titlul **Am plecat de lângă tine** în „Solidaritatea”, Arad, I, 1922, 8 decembrie, nr. 21, p. 2.
 v. 4. De-a nu te mai afla în viața-mi niciodată, **niciodată**...
- (p. 24) 22
 („La ce te-abați de nou în calea-mi blestemată?...”)
- (p. 25) 23
 („Te vreau pe tine!...”)
- (p. 26) 24
 („Dorința mea-i o mână ne-mblânzită”)
- (p. 27) 25
 („Cu-Adevărul, tată taciturn, avar”)
- (p. 28) 26
 („Gândurile mele pururea pe ducă”)
 Sub titlul **Ploaia mea** a apărut în „Românul”, Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.
- (p. 29) 27
 („Odinioară plin de-orgoliu am ieșit”)

- (p. 30) 28
(„Inimă, tu tremuri încă“)
- (p. 31) 29
(„În potopul de lumină de amiază“)
- (p. 32.) 30
(„Unde de-ntuneric mi se urcă parcă-n vine“)
- (p. 33) 31
(„Mă caut lacom, ne-mpăcat, mereu“)
- (p. 34) 32
(„Cu inima de așteptare plină“)
- (p. 35) 33
(„Sunt un întârziat pe-un negru țărm de mare“)
Publicată, sub titlul **Sunt un întârziat**, în „Românul“, Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.
- (p. 36) 34
(„Ca un nostalgic tigru cu trupul plin de rane“)
- (p. 37) 35
(„O, visuri îndrăznețe, blestемate“)
- (p. 38) 36
(„Cu dizgust imens, cu-ncredere nebună“)
- (p. 39) 37
(„Cad întruna florile de pruni“)
Publicată sub titlul **Cad întruna florile de pruni** în revista „Salonul literar“, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.
- (p. 40) 38
(„Plecai în căutări chinuitoare“)

- (p. 41) 39
(„O, a trăi, a trăi!...“)
- (p. 42) 40
(„Visule!“)
- (p. 43) 41
(„Că se re-ntorc în port atâtea uriașe nave“)
- (p. 44) 42
(„Cine-a-nvățat să plângă-ades în viață“)
- (p. 45) 43
(„Cum stau gândind, că toate-s în zadar“)
Sub titlul **Când stau gândind** a apărut în „Românul“, Arad, IX, 1920, 31 octombrie, nr. 233, p. 2.
v.1. **Când** stau gândind că toate-s în zadar
Având titlul **Cum stau gândind** a fost publicată și în „Salonul literar“, Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25, cu mențiunea: „din **Neguri albe**“.
- (p. 46) 44
(„Uriașii noștri munți sunt de-aur orbitor“)
Având titlul **Munții noștri** a fost publicată în „Solidaritatea“, Arad, I, 1922, 3 decembrie, nr. 16, p. 2.
- (p. 47) 45
(„Din fumul ăstor vechi cetăți mișele“)
- (p. 48) 46
(„În note pline, lungi și grele“)
Având titlul **Clopotele** a fost publicată în revista „Salonul literar“, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.
Poetul a inclus poezia și în volumul **Versuri** (1925).
- (p. 49) 47
(„Îmbrăcat în carnea-mi ca-ntr-o haină grea de pară“)

ROMÂNIA (1920)

Amplul poem *România* a apărut la Braşov în anul 1920, într-un tiraj restrâns, de aceea este rarisimă astăzi. Va apărea nu peste mult timp, într-o nouă ediţie, la Arad. Pe foaia de titlu este notat anul 1922, iar pe copertă anul 1923. Este dificil de explicat această neconcordanţă de ani, în absenţa unor informaţii certe. Probabil, placheta a fost terminată pentru tipar la sfârşitul anului 1922, dar a apărut pe piaţă la începutul anului 1923, iar coperta a fost tipărită în concordanţă cu acest an.

Este primul text poetic care indică înclinaţia lui Aron Cotruş spre creaţia de anvergură, ce se va desăvârşi în epoei. Unor imagini ale sinistrului şi grozăviei războiului, cunoscute din *Sărbătoarea morţii*, li se adaugă cele ale triumfului neamului într-o viziune a sacrificiului creator. Nu există doar infernul, ci şi paradisul. Sacrificiul a dus la întemeiere şi la deschiderea perspectivei. Aron Cotruş este şi aici deschizător de drum. Nu există doar o literatură a Imperiului agonizant (în care se integrează destule pagini şi din lirica cotruşiană printr-o apropiere de alţi scriitori din partea aceasta a Europei), ci şi una a creaţiei de după căderea acestuia. Din agonie s-a născut extazul. Poemul *România* este semnul unui început de drum al marilor proiecte. Cât s-a transformat în realitate şi cât a rămas în iluzie şi utopie arată chiar literatura ce a urmat.

VERSURI (1925)

Volumul *Versuri* a apărut la Arad, în anul 1925, în cunoscuta colecţie Biblioteca *Semănătorul*. Tot la Arad a apărut şi ediţia a doua, în anul 1928.

(p. 71) DE M-AŞ FI NĂSCUT, NATURO, DUPĂ VOIA MEA...

Publicată în revista „Salonul literar”, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 25.
v. 7. În dosul zimbetului: rânjetul (V. I; V. II)
Aron Cotruş ortografiază frecvent *sinuri*, *zimbete*.

(p. 72) SANIE PESTE ZĂPADA VEACURILOR GÂND!...

A apărut în „Gândirea”, Cluj, IV, 1925, nr. 10, martie, p. 292
v.3 Din *cuibu-ţi* trupul sângerând
v.9 Îi simt, îi văd prin *ceaţă* căutând
v.11 lipseşte — „Pământul mut aduimcând”
v.14 În urma şi-naintea ta

(p. 73) DE-APROAPE SAU DIN DEPĂRTĂRI

Publicată în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, martie, nr. 1, p. 3.
În revistă poezia este dedicată *Elisabetei*.
v.4. Femei cari aţi avut şi pentru mine-un scaun şi un zimbet (V. I; V. II)

(p. 74) BRADUL

A apărut în „Tribuna nouă”, Arad, I, 1924, sâmbătă, 12 iulie, p. 1, rubrica „Foileton”.

(p. 75)

CĂTRE CER

Varianta publicată cu acest titlu în revista „Cele trei Crişuri”, Oradea, V, 1924, nr. 6, p. 83 are următorul text:

Prieten mut, protivnic surd, imens, despot — munte!...
Spre înălţimile-ţi cărunte,
Mă cheamă-aceleaşi freamăte adânci şi crunte...
Pe însoarta vale,
Pe nesimţite, umbra-ţi uriaşe-mi iese-n cale
Ca-naintea unui sol trimis de şes împărăţiei tale...

Trenuri nevăzute, repezi, parcă
Trec prin codrii-ţi şi furtuni năprasnice încarcă şi descarcă...
Ca un haiduc,
Mă duc... mă duc
Pe urma poftelor mele — nezdărană-ogarcă...
Cu suişurile-n mut cumplit război vânjosu-mi trup se-ncearcă
Prin codrii nesfârşiţi ai vieţii,
Prin codrii neguroşi ai gândului...

Munte!
Va putea iubirea şi răbdarea mea de fulger să te-nfrunte?
Va putea să smulgă lacom toate sevele şi tainele din tine?
Să-ţi smulgă, în avântu-i fără de hotare,
Tinereţea, sufletul, eterna nepăsare?!...

O, Munte! Munte! Ascunzi de foc, de aur, de gheţare,
Cu orice pas ce-l fac pe cărările-ţi prăpăstioase şi haine,
Flămând de mine însumi şi stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă, tot mai sus în mine,
Prin întunecul, pe munţii arşi, din mine,
Către cer!...

(Arad)

Poezia cu acest text şi sub titlul *Către cer* a apărut şi în ziarul „Tribuna nouă”, Arad, I, 1924, miercuri, 22 octombrie, nr. 102, p. 1, rubrica „Foileton”.

(p. 76) O, PLECĂRILE, PLECĂRILE...

Publicată în revista „Lamură”, Bucureşti, V, 1924, aprilie-mai, nr. 7-8, p. 293.
v.10. M-or *ameţi* şi m-or atrage, în adânc, abisurile?
v.18 Gândule, deschide-ţi pentru-nalturi, pentru depărtări şi veşnicii
aripile!...

A apărut şi în „Tribuna nouă”, Arad, I, 1924, joi, 17 iulie, nr. 24, p. 1, rubrica „Foileton”.

(p. 77) ŞTIU TU SĂ-NFRUNȚI, CA OM DEPLIN, VIAȚA?!

(p. 78)

BIVOLII

Este o poezie antologică, una dintre cele mai frumoase scrise în literatura română, de o forță sugestivă rar întâlnită, cu imagini de plasticitate și persuasiune simbolică pe care literatura română a vremii nu le-a cunoscut. Este și motivul pentru care a fost reprodusă în mai multe publicații și antologii, iar criticii au reținut-o în comentariile dedicate poeziei lui Aron Cotruș. Poezia a apărut în *Antologia poezilor de azi*, vol. I, alcătuită de Ion Pillat și Perpessicius (Editura Cartea Românească, București, 1925, p. 125-130). Gh. Cardaș o include în volumul *Poezii și prozatorii Ardealului până la Unire*, antologie și studiu (Editura Librăriei „Universala” Alcalay et. Co., București, Calea Victoriei, no. 27, f.a.). A fost reprodusă și de Vladimir Streinu în *Literatura română contemporană*, antologie (Editura Dacia, București, 1943, p. 65-74).

Publicată în „Românul”, Arad, IX, 1920, 17 octombrie, nr. 221, p. 1.

v.4. Noroiul încă jilav, în apus

Republicată în „Solidaritatea”, Arad, I, 1922, 23 decembrie, nr. 36,

v.8. În străluciri și fulgerări de sânge...

A apărut și în „Datina”, Turmu-Severin, II, 1924, decembrie, nr. 10, p. 231, cu mențiunea: „dintr-un volum ce va apare în curând”.

v.17 Aprinse zări de amiază caniculare

După poezia Bivolii, în *Versuri* (1925) este inclusă poezia *L-am întâlnit pe Dumnezeu*, care lipsește din volumul *Versuri* (1928). Urmează, apoi, poeziile intitulate *Cu haine și cu gânduri întinate... și Împrăstie-te ceață*, care au fost publicate, mai întâi, în volumul *Neguri albe* (1920), fiind poeziile cu numerele 13 și 3.

L-am întâlnit pe Dumnezeu

Hârtie,

Pe alba ta câmpie,

Prin al slovelor sălbatic crâng,

Nătăng

Gândul meu

L-a întâlnit,

Vrăjit,

De-atâtea ori pe Dumnezeu!...

(p. 79)

PLEACĂ PAHARNIC

Poezia a apărut, în același timp, în două reviste. În „Banatul”, Timișoara, II, 1927, decembrie, nr. 12, p. 4 și în „Societatea de mâine” – Supliment literar –, Cluj, IV, 1927, 25 decembrie 1927 și 1 ianuarie 1928, nr. 51-52, p. 587.

Nu este inclusă în *Versuri* (1925), unde apare poezia *L-am întâlnit pe Dumnezeu*.

(p. 80)

DE CE?

Publicată în „Ramuri”, Craiova, XXII, 1928, martie, nr. 3, p. 111.

Nu a apărut în volumul *Versuri* (1925).

(p. 81)

MĂ RĂSUCESC, MĂ ZBAT...

Reprodusă în „Societatea de mâine”, Cluj, V, 1928, 1 și 15 decembrie, nr. 22-24, p. 455, cu mențiunea: din volumul *Poezii*, ed. [iția] II”.

Poetul nu a inclus-o în volumul *Versuri* (1925).

(p. 82)

DRUM DE ȚARĂ!

(p. 83)

ASPRU, SINGURATIC

(p. 84)

AM ÎNFLORIT ÎNTOCMAI CA UN MĂR

A fost publicată în „Solidaritatea”, Arad, II, 1923, 4 februarie, nr. 27, p. 2. Diferențe față de textul din volum:

v.4. M-au scuturat atâtea-nfuriate, repezi vijelii.

v.7. O, cât de tari ne-am crede, cât ne-am opinti

(p. 85)

PUSTA

(p. 86)

VIAȚĂ, PORT FEERIC...

Publicată în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25. Mențiunea „din *Neguri albe*” este greșită; poezia nu se regăsește în volumul menționat. Nu este exclus ca poetul să fi avut intenția realizării unei noi ediții, adăugite, a volumului *Neguri albe*.

(p. 87)

COPILĂRIA

Publicată în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25, cu mențiunea eronată: „din *Neguri albe*”.

(p. 88)

PE UN TABLOU

Publicată în „Lamură”, București, V, 1924, noiembrie-decembrie, nr. 14-15, p. 631.

(p. 89)

DRUMURILE

(p. 90)

SINGURĂTATE

A apărut în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.

(p. 91)

CORABIE NĂLUCĂ

Poezia a fost publicată în ziarul „Solidaritatea”, Arad, I, 1922, 4 decembrie, nr. 17, p. 2.

A apărut și în revista „Salonul literar”, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 20.

v.2. Ce *luneci* fără dăre, ca un gând

(p. 92)

PRIN CODRII NEPĂTRUNȘI

(p. 93)

PRIMĂVARA

A fost publicată în „Lamură”, București, V, 1924, septembrie, nr. 12, p. 544.
A apărut și în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 13.

(p. 94)

DUMINECA

Publicată în „Lamură”, București, V, 1924, septembrie, nr. 12, p. 544.
Poezia a fost publicată și în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25, cu mențiunea eronată „din Neguri albe”.

(p. 95)

ÎN CIMITIR

Publicată în „Lamură”, București, V, 1924, septembrie, nr. 12, p. 544.
A apărut și în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, aprilie, nr. 2, p. 13.
După această poezie, în volumul *Versuri* (1925) este inclusă poezia *Cad întruna florile de pruni*:
Cad întruna florile de pruni...
Se risipesc în preajma mea ca o comoară...
Mă văd copil,
Cu ochi duiosi, adânci și buni,
Cum le priveam căzând odinioară...

(p. 96)

VREAU SĂ FIU PICUR

Lipsește din volumul *Versuri* (1925).

(p. 97)

DIN OSTENITA GARĂ

(p. 98)

PE ȘESUL NESFĂRȘIT AL GÂNDULUI

În volumul *Versuri* (1925), poezia are cincisprezece versuri deoarece v. 11 este împărțit astfel:
„te simt cum vii,
omorător de singură cum vii”.

(p. 99)

SE-MPRĂȘTIE SĂLBATIC TINEREȚEA MEA

Având titlul *Pe-albumul unei fete*, a fost publicată în „Solidaritatea”, Arad, I, 1922, 26 noiembrie, nr. 10, p. 2.

(p. 100)

TOT MAI PALID, TOT MAI SINGUR...

După această poezie, în volumul *Versuri* (1925) este inclusă poezia *Clopotele*:

În note pline, lungi și grele,
Ca niciodată
Răsună clopotele în cetatea-ndepărtată.

M-opresc

Le-ascult,

Le sorb cu suflet sângerând...

Când? O, când,

Putea-vei lung suna și tu odată,

Mut clopot al Duminecilor mele?!...

Poezia *Clopotele* a apărut în volumul *Neguri albe* (1920), având numărul 46.

(p. 101)

PE PISC

(p. 102)

DOAMNE, SUNT SĂTUL DE-A CĂUTA

Publicată în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, mai, nr. 3, p. 25, cu mențiunea greșită: „din Neguri albe”.

(p. 103)

PISCUL

Publicată în revista „Banatul”, Timișoara, II, 1927, mai, nr. 5, p. 19.

SUB FLAMURI VRĂJMASE

(p. 104)

LA ATAC

Publicată în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, octombrie, nr. 6, p. 52, împreună cu poeziile *Prin întuneric de pădure* și *Firul de iarbă*, cu mențiunea: „din volumul *Versuri*, editat de Librăria Diecezană Arad”. Aceste două poezii nu se regăsesc, însă, în volumul *Versuri*, ci în volumul *În robia lor*.

În volumul *Versuri* (1925), poezia are dedicația: *Poetului AL. T. Stamatiad(t)*. Dedicția menționată nu se mai regăsește în volumul *Versuri* (1928).

(p. 105)

NEBUNUL

A fost recitată de Aron Cotruș la șezătoarea literară din Arad, de la Palatul Cultural (duminică, 6 mai 1923), organizată împreună cu scriitorii veniți din București, după cum se consemnează în „Solidaritatea”, Arad, II, 1923, marți, 8 mai, nr. 32, p. 1. „Dl. A. Cotruș a recitat plin de entuziasm poezia sa *Nebunul*, confiscată de către cenzura maghiară a chiar orașului Arad, în anul 1926, când a fost scrisă.”

v.117 Căci ochii mei prea mari prea multe văd (V. I)

v.178 Și-n calea ei va molipsi pământul (V. I)

(p. 112)

MURIND

A apărut în „Solidaritatea”, Arad, I, 1922, 20 noiembrie, nr. 4, p. 2, cu mențiunea: „dintr-un volum de versuri care va apărea în curând”.

Deosebiri față de textul din volum:

v. 12 Dar parc-au dispărut și ei

v. 14 Peste făptura mea

- v. 15 Copleșitoare crește noaptea grea...
- v. 21 Să nu audă-atâta chin și jalbe...
- v. 29 Văd încă-ngrozitoare-nvălmășeală
- v. 30 Prin norii grei de fum
- v. 32 Armate de cherchezi și de tătari
- v. 44 S-aude la răstimpuri horcăind
- v. 45 Și-n gemetu-i s-adună atâta jind
- v. 47 Atâta jind nesăturat de viață
- v. 57 Ori poate vrun necunoscut
- v. 60 La restimpuri îl aud strigând
- v. 66 Și-n creierul meu bolnav nici un gând
- v. 70 O, prieten drag ori biet necunoscut!...
- v. 76 De-a te găsi, o prieten scump ori dușman

Volumul la care se face trimitere este *Sărbătoarea morții* (1922), unde poezia a apărut cu foarte mici diferențe față de textul din *Versuri* (1928). Poezia a fost inclusă de noi în *Opere*, 1 (1999).

(p. 115)

UN OM CÂNȚA ODATA

ÎN ROBIA LOR (1926)

Volumul *În robia lor* a apărut la Arad, în anul 1926, la Tipografia Corvin – I. Lányi. Volumul a fost bine primit de critică și public, tirajul epuizându-se repede, fapt ce îl determină pe Aron Cotruș să scoată o nouă ediție în anul următor, 1927, tot la Arad, dar la Tipografia G. Ienci.

Multe din poeziile acestui volum au fost publicate în ziarele „Solidaritatea” și „Tribuna nouă” din Arad, la care Aron Cotruș a fost redactor. Poetul era personalitatea culturală cea mai puternică din redacție. Multe texte nesemnate sau semnate *redacția* îi aparțin. Ca și textul inaugural din primul număr (Arad, vineri, 17 noiembrie, 1922) intitulat *Cătră cititori*: „Întăiul număr al ziarului „Solidaritatea” pleacă azi spre casele românești din județul Arad și județele mărginașe, pentru care a luat ființă. În aceste zile tulburi, înfuriate de vrajbă și de goana după câștiguri ușoare, pornim la drum fără șovăieli... Fără programe sunătoare, fără mari făgăduieli, care pot fi ușor urmate de urâte dezamăgiri. Din capul locului putem însă spune limpede și răspicat: ziarul „Solidaritatea” nu va servi de armă nici unui partid politic. Acest lux, aici la Arad, în aceste vremuri, nu ni-l putem îngădui. „Solidaritatea” va căuta să fie un sol de pace și frăție între fiii acestei nații care are încă atâtea lucruri de făcut... va căuta să introducă în raporturile sociale mai multă bunătațe, mai multă adevărată echitate. Se va năzui să țină publicul la curent cu ce se întâmplă în țară, dar mai ales în aceste ținuturi, unde va căuta să fie o santinelă trează a românismului, o dezinteresată călăuză spre mai bine. Simpli ostași ai scrisului românesc, aici la frontiera apusană a Țării, cerem publicului nostru tot sprijinul și, prin urmare, posibilitatea de-a munci, de-a lupta. Curțile marțiale ale opiniei publice de aici vor putea să constate, mai târziu, și să judece, dacă ne-am făcut sau nu, cinstit, datoria.”

De altfel, Aron Cotruș era recunoscut ca reprezentant al scriitorilor și presei românești din Arad. Când o delegație de scriitori – formată din Ion Minulescu, inspector general în Ministerul Artelor, Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu, Al. Cazaban, Victor Efimiu, M. Rădulescu, N. Davidescu și Alfred Moșoiu – a sosit la Arad, Aron Cotruș a vorbit ca „reprezentant al scriitorilor și presei române din Arad”. (cf. „Solidaritatea”, Arad, II, 1923, nr. 31)

La fel s-a întâmplat și în anul următor, când o apreciabilă delegație de ziariști și scriitori polonezi a vizitat orașul Arad. Ziarul „Tribuna nouă” redă pe larg această vizită. După cuvântul de salut al lui I. Robu, primarul orașului, a răspuns din partea poloneză Dembicki Zdzisław. Aron Cotruș s-a adresat oaspeților polonezi în limba franceză. „Aron Cotruș, redactorul nostru rostește, apoi, în franțuzește următoarele”, consemnează ziarul. Redăm textul alocuțiunii lui Aron Cotruș: „Iubiți oaspeți și colegi, a căzut asupra mea plăcuta sarcină de-a Vă saluta, în numele presei, la sosirea voastră în orașul acesta de la frontiera de vest a României întregită.”

Ați venit în țara noastră să ne cunoașteți; avem și noi aceeași adâncă dorință de-a Vă cunoaște cât mai aproape. Pentru că nouă nu ne sunteți necunoscuți. Ați fost totdeauna oaspeți cu drag primiți în Principatele Românești de la Dunăre. Apoi ambasadorii sufletului, marii voștri Adam Miskiewicz, Gh. Lenkiewicz și alții ne-au adus mereu sublime mesagii despre sufletul vostru de popor de elită, de marile voastre suferințe.

Până acum ne-a înfrățit dorul comun de libertate; de acum înainte ne va înfrăți hotărârea neclintită de-a se apăra această libertate atât de scump plătită. Până acum am luptat și-am sângerat pentru scopuri cari nu erau ale noastre, de acum înainte avem sfânta datorie de-a lupta pentru menținerea păcii și buna înțelegere între oameni.

Istoria ne pune în fața aceleiași mari întrebări și aceleiași uriașe amenințări. Trebuie să ne cunoaștem, să ne înțelegem.

Europa ruinată de război și flămândă de pace reclama perfectă; neclintita noastră solidaritate. În numele acestor sentimente vă strig în numele presei din Arad: **Bine ați venit!**” (cf. „Tribuna nouă”, Arad, I, 1924, vineri, 5 septembrie). Ziarul dă numele tuturor membrilor delegației poloneze și ziarele la care lucrau. Aron Cotruș a însoțit delegația de ziariști și scriitori polonezi, care au vizitat Uzinele „Astra”, Palatul Cultural și, în grupuri restrânse, orașul; apoi localitățile din neegalata podgorie a Aradului: Șiria, Radna, Miniș. Tot lui Aron Cotruș îi aparține articolul de fond, publicat în limbile franceză și română: *Pour nous amis les Polonais et Pour l'amitié de nos amis polonais* („Tribuna nouă”, Arad, I, 1924, 4 septembrie, nr. 63, p. 1).

(p. 121)

ÎN ROBIA LOR

Publicată în „Datina”, Turnu-Severin, II, 1924, nr. 2, p. 208-210.

- v.2. Se răscolesc în tulburile-mi vine
- v.16 Și zbuciumul vieții lor vijelioase și bogate și pustii
- v.18 Și ne-nțelesul, uriașul dor de-a pribegi?!...

v.39 Pe unde au trecut aprinși de prea **enorm** belșug de sănătate
 v.49 Sânger pentru-a fi în mine despot
 v.55 Și-n care doarme **biata** mama mea
 v.59 Spre văile imense ale nopții mă cobor visând
 Lipsește versul 42: „Să mă caut, să mă prind, să mă rănesc
 Între versurile 55-56 sunt intercalate două versuri:
 Mă uit în sufletu-mi cum m-aș uita într-o fântână blestemată,
 În care nu și-a scufundat privirea nimeni niciodată...
 Poezia a apărut și în „Tribuna nouă“, Arad, I, 1924, miercuri, 5 noiembrie,
 nr. 114, p. 1-2, rubrica „Foileton“.

(p. 124) **ORAȘUL COPILĂRIEI**

A apărut în „Datina“, Turnu-Severin, III, 1925, ianuarie-februarie, nr. 1-2,
 p. 8-9, cu mențiunea: „dintr-un volum care va apărea la editura <Cultura
 națională>“.

v.12 Se uită **lung**, mă recunosc abia

(p. 126) **DOUĂZECI DE ANI**

(p. 128) **UN VOINIC FLĂCĂU TRECEA**

Publicată în revista „Datina“, Turnu-Severin, III, 1925, septembrie-
 octombrie, nr. 7-8, p. 131.

v.21 Ca pe-un pahar ori un bruş de pâine!...

v.27 Priveam în înserare satul **ardelean** spre care se ducea
 Între versurile 32-33 este intercalat versul: „Le-am întâlnit“.

(p. 130) **SĂTUL SUNT DE VIAȚĂ... ȘI FLĂMÂND**

Având titlul **Pe zidurile nopții** a apărut în „Gândirea“, Cluj, II, 1923,
 nr. 16-17, 5 și 20 aprilie, p. 252.

Versurile 4-5 din volum se contopesc în revistă într-unul singur: „Și
 blestemând cu-mpătimiri de rând...“; la fel și versurile 10-11: „Și m-am strivit
 pe mine, să nu strivesc pe alții...“

v.12 lipsește – „Iar dintre doi în luptă, am suferit cu-nfrântul...“

v.28 „M-am **lepădat** de toate să mă resfir în vid“

Ultima strofă este diferită de cea din volum prin primele versuri:

Sătul sunt de sălbatica-mi viață – și flămând...flămând
Vagabondând

Visând, cântând, arzând și apunând,
 Rătăcesc din hanu-n hanu fiecărui Gând...

Cu cupa-i grea de mied

Îmi face semn Tăcerea la masa ei să șed...

Și bând...

Tăcând... tăcând...

Ca într-o temniță de taine, prins în mine și în vid

Eu mă ucid mereu, de groază că ucid...

v.9 Iubesc mai mult pe alții și, pentru ei, pământul

Obs. Aceasta este forma corectă a versului 9, având în vedere textul
 poeziei apărut în reviste și în ediția din anul 1926. (v.9 „Iubesc mai mult pe
 alții, și pentru ei, pământul“.) Ca atare am corectat versul 9 din ediția 1928,
 care era scris: „Iubesc mai mult **la** alții, și pentru ei, pământul.“

Republicată în revista „Cele trei Crișuri“, Oradea, VII, 1926, ianuarie,
 nr. 1, p. 5

Versul 12 – „Iar dintre doi în luptă am suferit cu-nfrântul“ – lipsește din
 poezia publicată în revistă.

Începând cu nr. 8/1923, Aron Cotruș este menționat, în mai multe rânduri,
 printre colaboratorii revistei „Cele trei Crișuri“, alături de Ion Agârbiceanu, I.
 Al. Brătescu-Voinești, G. Bogdan-Duică, Zaharia Bârsan, Șt. Bezdechi, Sextil
 Pușcariu, Al.T. Stamatiad.

(p. 132) **MĂ ȘTIU**

Publicată în „Lamura“, București, V, 1924, februarie-martie, nr. 5-6,
 p. 217.

v.15 În munții-i pân-la ceruri, cu nouri-i haihui

(p. 133) **COPACUL**

A apărut în „Solidaritatea“, Arad, I, 1922, vineri, 17 noiembrie, nr. 1, p. 2.
 Textul din ziar are următoarele modificări:

v.2 În **credința aspră** și-n răbdarea mea

v.7 Și-ncăpățânat și **taciturn și crunt**

v.8 Pe asprul piept de stâncă, unde sunt

v.9 Cu **liniștea-mi** și vifore și fulgere înfrunt

v.11 Ce mă învolbură și-mi place

v.14 Sălbatic, tânăr, beat de seva mea...

v.19 Și ca dintr-un **profund, miraculos** izvor

v.22 Căci nepătrunsul rost și-adâncul vis al meu

(p. 134) **MUNȚII**

Publicată în „Gândirea“, Cluj, I, 1921, 1 mai, nr. 1, p. 9.

v.10 Ca dintr-o strămtă ocnă să **salt** odat' din mine

v.11 este împărțit astfel:

Să ies,

Să fug,

Să scap.

v.17 În setea-mi de **mai bine**

Republicată în „Solidaritatea“, Arad, I, 1922, duminică, 19 noiembrie, nr. 3, p. 2. Are următoarele diferențieri față de textul poeziei din volum:

v.12 De sarcina-mi de humă...

v.17 În setea-mi de mai bine

v.18 În doru-mi de azur

Alte diferențieri se referă la structurarea versurilor. Astfel versul 11 din poezie este împărțit în trei în textul din ziar: „Să ies,/ să scap,/ să fug“; iar versul 12 în două: „De sarcina-mi de humă,/ de-al cărnii mele jug.“ Poezia din ziar are, astfel, douăzeci și două de versuri.

(p. 135)

PE PUSTĂ

Publicată în „Solidaritatea“, Arad, I, 1922, 30 noiembrie, nr. 13, p. 2. Deoarece există diferențieri privind numărul de versuri, precum și unele cuvinte din vers, redăm integral poezia:

Plâng vânturile

Mânzi se joacă și nechează

Și pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,

Iar iepele robuste

Pasc leneșe-n răcoarea nemărginitei puste,

Trec leneșe în soare cu pași mărunți, superbi –

Și din covorul verde al fragedelor ierbi

Brusc capetele mândre și le ridică-arare

Ca niște voluptuoase femei de viță mare...

Prin pulberea solară, ca prin vrăjite pânze,
Neastâmpărate-aleargă strălucitoare mânze...

Le-mbată zarea albă și vântu-ațăfător,

Zefiri răsfăță coama pe gâturile lor,

Și ele-aleargă, aleargă

Și se opresc apoi

Pentru-a porni pe dată cu pașii mai vioi...

În carnea-nfloritoare porniri aprinse ard

Și ca fardate straniu, cu-n nestatornic fard

Lucesc în ora ăstor însângeri solare...

Pe pusta necuprinsă, cu iarba grasă, 'naltă,

Aleargă mânze, una mai mândră ca cealaltă –

Sălbatică aleargă în salturi tot mai vii,

Odinioară parcă

Scăpate din bizare, nomade herghelii...

Din când în când în față-mi s-opresc,

Și maiestuoase

Dulci mă privesc asemeni femeilor frumoase...
Și-uimit rămân pe gânduri, într-o senzație veche,
Ca-n fața unor vii statui, fără pereche...

August anină-n coame multicolore jerbe,
Iar vântu-ațăfă poște în mânzele superbe...

Reluată în „Țara noastră“, Cluj, 1926, p. 719-720.

(p. 136)

UN PLUG

(p. 137)

MI-AM DESCHIS FERESTRELE

A apărut în „Salonul literar“, Arad, I, 1925, decembrie, nr. 8, p. 67.

(p. 138)

DOINA CIOBANULUI

(p. 139)

MINERUL

Publicată în „Salonul literar“, Arad, I, 1925, iunie-iulie, nr. 4-5, p. 38.
Din textul publicat în revistă lipsește versul trei: „Cu măruntaie scumpe, cu crestele cărunte...“
v.46 Cum ard orașele cu flăcări pân-la cer?...

(p. 141)

MINERII

Aron Cotruș are mai multe poezii cu titlul *Minerii*, publicate în presă de-a lungul timpului. Toate sunt variante ale poeziei cu același titlu publicate în acest volum, ca și ale poeziei ce deschide volumul *Minerii* (1937).

Redăm varianta publicată în „Românul“, Arad, V, 1915, 28 mai/10 iunie, nr. 114, p. 1:

Minerii

Prin munți săraci, prin tainice regiuni,
Muncesc, petrec, se zbat pentru viață...
I-ademenesc comori și viziuni
Și îi atrag încetișor prin ceață...

Și zi și noapte-n minele afunde
Cu trup, cu suflet în cumplite lupte,
Muncesc râvnind descoperiri fecunde,
Mineri posaci cu bluze negre, rupte
Mineri bolnavi cu grele târnăcoape,
Cu lampe din bucăți de întuneric,
Cu lumânări îngrozitor de albe,

Cu cari mereu ei cată să dezgroape
Comori bogate, aurul himeric.

C-o crudă lăcomie sapă, sapă
Și stau ursuzi, când viața-i întrerupe,
Iar când petrec, din negrele lor cupe,
În loc de pace, cu dispreț s-adapă.

Muncesc și tac în noaptea ce-i îneacă,
Muncesc și tac în cușca lor săracă...
Ca funiile se-ntind ale lor vine,
Pe găhuri și pe brațele robuste,
Iar ochii-n schinteierile feline
Iau duioșii de infinite puste...
Muncesc și tac în noaptea ce-i îneacă
Cu pâne rea pe masa lor săracă...

Bolnavele cuvinte ce-și iau zbor
Din inimile lor de chin sătule,
Par otrăvite, grele libelule,
Ce se lovesc de ziduri reci și mor...

Și ei muncesc cu brațe de văpaie,
Iar când adorm, când visele-s stăpâne,
Cu splendide cuțite de-aur taie
Din cea mai albă și mai bună pâne.

O variantă cu același titlu a fost publicată și în revista „Pagini literare”,
Arad, I, 1916, 1 martie, nr. 1, p. 6:

Minerii

Prin munți săraci, prin tainice regiuni
Muncesc, petrec, se zbat pentru viață...
I-ademenesc comori și viziuni
Și ca pe niște fascinați nebuni
I-atrag încet-încetișor prin ceață.

Și nopți de nopți în minele afunde
Cu trup, cu suflet în amare lupte
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde
Mineri posaci, cu bluze negre, rupte
Mineri bolnavi cu grele târnăcoape
Cu lampe din bucăți de întuneric,
Cu cari mereu ei cată să dezgroape
Comori bogate, aurul himeric...

Cu-o lăcomie oarbă sapă, sapă
Și stau ursuzi când viața-i întrerupe,
Dar când petrec, din negrele lor cupe,
În loc de pace, cu dizgust s-adapă...

În neguri reci ce sufletul li-l cer,
Cu brațe tari de fier
Muncesc și tac în noaptea ce-i îneacă,
Muncesc și tac în cușca lor săracă...
Ca funiile se-ntind ale lor vine
Pe găhuri și pe brațele robuste,
Dar ochii-n schinte adânci, feline,
Dau duioșii de infinite puste...
Muncesc și tac în noaptea ce-i îneacă,
Cu pâne rea pe masa lor săracă...

Bolnavele cuvinte ce-și iau zbor
Din inimile lor de chin sătule,
Par otrăvite, grele libelule
Ce se lovesc de ziduri reci... și mor...

Și ei muncesc o viață-ntrăgă-așa,
Câtând comori
Ce zac poate-n lumina altor sori,
Ori în adâncuri negre, undeva...
Muncesc avizi, cu brațe de văpaie
Și-apoi când dorm, când visele-s stăpâne,
La masa largă-a zilelor de mâne,
Cu magice cuțite de-aur taie
Din cea mai bună și mai albă pâne...

Și în ziarul „Solidaritatea”, Arad, I, 1923, 3 decembrie, nr. 16, p. 2, Aron
Cotruș a publicat o variantă cu titlul **Minerii**:

Prin munți imenși, prin tainice regiuni
Muncesc, se zbat cumplit pentru viață...
I-ademenesc comori și dulci viziuni
Și ca pe niște fascinați nebuni,
I-atrag încet încetișor prin ceață;
I-ademenesc speranțe milenare,
Ce s-au trezit în rodnicul lor sânge,
I-ademeneste oarba Depărtare

Și noi miraje-n suflet le resfrânge.
Și nopți de nopți, în minele afunde,

Cu trup, cu suflet, în grozave lupte,
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde,
Mineri posaci,
Cu bluze negre, rupte,
Mineri-coloși cu grele târnăcoape,
Cu lampe din bucăți de întuneric,
Cu cari, mereu, ei cată să dezgroape
Comori avare, aurul himeric...

C-o ucigașe lăcomie sapă, sapă,
S-opresc ursuzi, când viața-i întrerupe,
Iar când petrec, din negrele lor cupe,
În Duminicile lor tumultuoase,
În loc de pace cu dizgust și cu revoltă se adapă...

Când îndărătnici, duși ca niște condamnați,
Izbesc în carnea stratelor rebele,
Și când se mișcă brusc prin neguri grele,
Cu ochii rătăciți și înopțați,
Ei par teribili făcători-de-rele...

Ca funiile se-ntind ale lor vine,
Pe găuri și pe brațele robuste,
Iar ochii lor, în scânteieri haine
Nasc duioșii de infinite puste...

Schilavele cuvinte ale lor,
Cuvintele bolnave ce-și iau zbor
Din inimile lor de nostalgii sătule,
Par ostenite, grele libelule,
Ce se lovesc de ziduri reci – și mor...

Și ei muncesc de ani și ani așa,
În luptă necurmată, grea,
Cătând comori,
Ce zac poate, sub focul altor sori
În alte adâncimi, departe undeva...

Muncesc, încrezători, cu brațe de văpaie –
Și-apoi când dorm,
Când visele-s stăpâne, –
La masa largă și bogată-a zilelor de mâne,
Cu magice cuțite de-aur taie
Din cea mai albă și mai bună pâne.

Prin Aron Cotruș **minerul și mina** devin topos literar și temă literară, cel mai bine reprezentate în literatura română. Nu sunt singurele elemente prin care poezia sa are legături cu lirica central-europeană a vremii.

(p. 143)

UN OM

v.59 Când mi-a zimbbit, părea că zimbetul lui plânge (Rob. I).

(p. 145)

DRUMUL

Reprodusă sub acest titlu în „Viața literară“, București, II, 1927, sâmbătă, 4 iunie, nr. 54. În acest număr al revistei, I. Valerian a publicat interviul **De vorbă cu d. A. Cotruș**. Ca preambul la interviu a publicat poezia cu titlul **Drumul** în care se regăsește integral textul poeziei cu acest titlu din volumul **În robia lor**, având, însă, la început versuri din poezia **În robia lor**, din același volum. Reproducem poezia considerând-o variantă:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme,
Ce patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi și niciodat' la mine-acasă?!...
Sătul de ale șesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munții lor, mă simt un munte...
În codrii lor grozavi când intru eu tresar în bucurii de rând
Și, sub potopul sângelui și-al fiecărui gând
Sub bolta lor mă simt crescând...
Ochii-mi aprind priviri de leu flămând
Ce fulgeră ca niște noi pumnale,
Dihanii sângeroase și cumplete parc-ar vrea să-mi iasă-n cale,
Chiote străbune se trezesc deodată-n mine
Și mă străfulgeră ca mii de junghiuri înghețate...
Și merg, și merg, și merg
Pe cărări înguste spânzurate de prăpastii,
Pe unde au trecut aprinși de prea neogoiat belșug de sănătate,
Sau cu plete de argint,
Ducându-și viața în cuțitele din brâu,
În vremuri de demult – străbunii –

Ale mele sunt de-acuma toate libertățile:
De-a fi smintit ori înțelept

De-a fi făcător de rele sau un sfânt...
 Am dat drumul în necuprins tuturor mânărilor, neastâmpărului...
 Am dezlegat de țarm toate bărcile dorului...
 Ale mele sunt de-acuma toate mările
 Și toate drumurile către rai și iad...
 Pământu-ntreg e casa și ograda mea...
 Cin' m-ar mai putea opri de-acum din drum?
 Cin' mi-ar mai putea arunca o vorbă dulce și grea ca o ancoră?
 O vorbă de adâncuri?
 Inimă, împrăstie-ți comorile pe toate drumurile lumii!...
 Ai fost a ta, - vei fi a tuturor...
 Îmbogățește-te împrăștiind ca verile și toamnele...
 Împrăstie-te în dureri adânci și-n bucurii ce fug așa de repede!...
 M-opresc o clipă încă și privesc în urma mea,
 Mai fără grijă ca un pribelnic cerșitor,
 Mai chinuit de gânduri și neliniști ca un împărat
 Înconjurat de dușmani nevăzuți...
 Nainte-mi plin de taine, de ispite și primejdii: - Drumul...

(p. 146)

SPRE CULMI

Publicată în „Societatea de mâine“ („Supliment literar“), Cluj, II, 1925, duminică, 20-27 decembrie, nr. 51-52, p. 893.

Sâmbătă, 12 aprilie 1924, a apărut la Cluj revista „Societatea de mâine“, cu un comitet de direcție format din Vasile Goldiș, D. Gusti, M. Popovici, Gh. Bogdan-Duică, Ion Lupaș, Onisifor Ghibu, V.C. Osvadă, Radu Dragnea și Ion Clopoșel. Începând cu nr. 13 din 6 iulie 1924, Aron Cotruș apare pe lista de colaboratori, fără a publica în acest număr. Începe colaborarea mai târziu, dar va fi statornică și de durată.

(p. 147)

ZADARNIC

A apărut în „Banatul“, Timișoara, I, 1926, ianuarie, nr. 1, p. 6.
 v.1 În noapte aleargă în șuieră prelungi

(p. 148)

AM STRĂBĂTUT PUSTIURILE

A apărut în revista „Cele trei Crișuri“, Oradea, VI, 1925, noiembrie, nr. 11, p. 174.

(p. 149)

PORUMBIȘTILE

Publicată în revista „Banatul“, Timișoara, I, 1926, ianuarie, nr. 1, p. 5.

(p. 150)

MĂRUL

A fost publicată în revista „Datina“, Turnu-Severin, III, 1925, noiembrie-decembrie, nr. 9-10, p. 155.

(p. 151)

AMIAZA

(p. 152)

FIRUL DE IARBĂ

Publicată în revista „Salonul literar“, Arad, I, 1925, octombrie, nr. 6, p. 52.
 v.4 În mângăierea și bătaia vântului

(p. 153)

PRIN ÎNTUNERIC DE PĂDURE

A apărut în „Salonul literar“, Arad, I, 1925, octombrie, nr. 6, p. 52

(p. 154)

SUNT FRATE CU BRADUL...

Publicată în „Societatea de mâine“ („Supliment literar“), Cluj, II, 1925, duminică, 20-27 decembrie, nr. 51-52, p. 893.

(p. 155)

TINEREȚE

(p. 157)

M-AM ÎNTREBAT

A apărut în „Salonul literar“, I, 1925, decembrie, nr. 8, p. 67
 v.11 În văzduhul gândului neputincios și mărginit

(p. 158)

PE-AICI A FOST UN CODRU URIAȘ

Publicată în „Banatul“, Timișoara, I, 1926, nr. 2, februarie, p. 8.
 v.4 În care pacea parcă zumzăie și înfloară
 v.10 Ca la un frate așteptat mă uit pierdut la el

(p. 159)

ÎN NECUNOSCUȚ

A apărut în „Banatul“, Timișoara, I, 1926, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 38.

(p. 160)

NE-AM ÎNTĂLNIT

(p. 161)

O, GÂNDULE HAINE...

(p. 162)

CUTEAZĂ

(p. 163)

CIOCAN SĂ-ȚI FIE VREREA!...

Publicată în „Făuritorul, București, I, 1926, mai, nr. 1.

STRIGĂT PENTRU DEPĂRTĂRI (1927)

Placheta **Strigăt pentru depărtări** a apărut la Timișoara, în anul 1927, sub egida Asociației Culturale din Banat.

Poemul a apărut în revista „Banatul”, Timișoara, II, 1927, aprilie, nr. 4, p. 3-5.

CUVINTE CĂTRE ȚĂRAN (1928)

Volumul **Cuvinte către țăran**, cu precizarea versuri alese, a fost publicat la Arad în anul 1928.

(p. 171) CUVINTE CĂTRE ȚĂRAN

Publicată în „Banatul”, Timișoara, II, 1927, noiembrie, nr. 11, p. 7-8.

A apărut și în „Ramuri”, Craiova, XXII, 1928, martie, nr. 3, p. 110.

(p. 172) PĂTRU OPINCĂ

Publicată în „Ramuri”, Craiova, XXII, 1928, iunie-iulie, nr. 6-7, p. 257-258.

v.6 Îmi trag viața necăjită

v.18 Sapa mea rupe, mușcă adânc

v.30 Ce-ntr-atâtea moșii n-am doar o șirincă

v.32 Și-n răzmelnita ce-n mine crește

(p. 174) ION

(p. 176) CĂTRE PLUGARI

(p. 178) PE URMA PLUGULUI

(p. 179) CĂTRE PLUGAR

(p. 180) ÎN ADÂNC DE CODRU

(p. 181) ÎN MUNȚI

Publicată în „Banatul”, Timișoara, II, 1927, iulie-august, nr. 7-8, p. 8.

A apărut și în „Societatea de mâine”, Cluj, IV, 1927, 13 noiembrie, nr. 45, p. 523.

Republicată în „Ramuri”, Craiova, XXII, 1928, martie, nr. 3, p. 109-111.

(p. 182) INVALIDUL

A apărut în „Societatea de mâine”, Cluj, V, 1928, 1 și 15 septembrie, nr. 16-17, p. 324.

În versul 3 este greșit scris „un pictor ciunt”, în loc de „un picior ciunt”, cum este corect.

(p. 183) FANARUL S-A MUTAT LA BUCUREȘTI

Publicată în „Societatea de mâine”, Cluj, V, 1928, 1 și 15 septembrie, nr. 16-17, p. 326.

(p. 184) HORIA

A apărut în „Banatul”, Timișoara, III, 1928, mai, nr. 5, p. 3-4.

(p. 186) CEL TARE NU PLÂNGE

(p. 187) ION ROATĂ

Publicată în „Banatul”, Timișoara, III, 1928, august-septembrie-octombrie, nr. 8-9-10, p. 25.

RECEPTARE ISTORICO-LITERARĂ

Orice operă cu adevărat valoroasă provoacă reacții critice diferite, păreri controversate, poziții, nu de puține ori, opuse. Este și cazul volumelor lui Aron Cotruș, deși la o privire de ansamblu asupra receptării critice se poate observa că nu doar criticii dar și poezii (prozatorii) care au făcut critică și s-au impus prin prestața lor au asupra creației lui Cotruș o atitudine de apreciere, observând deschiderea spre modernitate a poeziei acestuia. Valoarea și forța poeziei lui Aron Cotruș au sedus, de aceea, nu de puține ori, lirica sa a fost anexată unor orientări care se desfășurau în bătălii contradictorii în perioada de după Unirea din 1918. Poezia era sancționată după umori și interese, părându-se poziția de apreciere din perspectivă axiologică.

Emil Isac a înțeles foarte bine poezia lui Aron Cotruș și, după cronică publicată în „Românul” la **Sărbătoarea morții**, este, între cei dintâi care comentează **Neguri albe**. Cronică sa debutează polemic față de încercarea de a distorsiona sensurile poeziei cotrușiene.

„Am citit un articol într-un ziar de provincie – nu importă numele și nici autorul! – o „recensiune”, cum se spune în divul „patois” popistășesc al iubului nostru Ardeal, în care un efeb al criticei, ori probabil un pretențios surghiunit din cafenelele Capitalei, a încercat să-l „decapiteze” pe Aron Cotruș. Incontestabil, ori Ardealul românesc n-are un talent de poet mai mare ca Aron Cotruș; și o spun aceasta oricât s-ar minuna venerații canonici și simpatizii lor teologice.”

Emil Isac era nu doar un remarcabil poet atras de orientarea simbolistă și alte mișcări de înnoire ale liricii, dar și un bun cunoscător al poeziei europene, în relație cu care discută și creația lui Aron Cotruș. Este o cronică obiectivă în care nu sunt ocolite scăderile pe care comentatorul le întâlnește în lectura volumului.

„Acest poet de-o tinerețe fecundă și de-un lirism adânc, a cărui apariție în cursul războiului a stârnit atâta bucurie în Transilvania martiră... acest stihuitor înrudit parcă cu marii protagoniști ai poeziei moderne[este ilizibil, n.n.A.R.] oricât de banal sună – cea mai reală promisie a Ardealului literar.

După **Sărbătoarea morții** apărut în 1915, volum pe care l-a remarcat întreaga noastră presă, Aron Cotruș își publică al treilea volum. În anul trecut a publicat o plachetă, **România**, inegală și incoherentă și poate din pricina aceasta retăcută de forurile noastre literare.

Neguri albe le spune acestor poezii poetul nou al Ardealului, dacă mi s-ar îngădui, le-aș reproduce pe toate în foiletonul nostru, **ad demonstrandum** că poetul este etern în capricii și în slăbiciuni și că adevăratul talent este un complex de geniu și neputință, un semn de întrebare, o mulțime nemulțumită, un amalgam de excelsior și imposibil. Și Aron Cotruș nu scapă de defectul omului de talent, îl citești în câteva versuri slab și lipsit de vlagă asemeni sperietoarelor indiene, care poartă pe picioare subțiri un cap diform, ochi mari și mâini paralizate.

Dar poetul care pare stângaci și lăudăros în egocentrismul său și în viziunile sale, coboară până la patima beției – este artist. Slăbiciunile sale sunt ale talentului, este intuitivă orice spusă a lui, este nouă gândirea ce-o simte.

Poetul care spune:

Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil,
În fâșia de pământ a umbrei mele
La răsăritul primei stele,
Am semănat un viu, exuberant grăunte
Și palid, în picioare,
Crezând în doru-mi fără de hotare
Într-o nebună nerăbdare,
Am așteptat să crească până-n zori – un munte...

Ori:

Visatu-te-am, halucinat, viața toată
Pe căi întortocheate și străine,
Pe tine,
Grădină uriașă, fermecată...
Putea-voi eu în calea-mi blestemată,
Uitând de rău, de bine,
Să gust măcar o dată
În voia mea, din merele-ți de aur?

Și:

Îți caut lacom gura-n întuneric
Și sufletu-ți neînțeles, himeric,

Iar sânni-ți calzi, supt sărutarea mea
În mătăsurile cenușii,
Palpită speriați, încetișor,
Ca doi rotunzi și tineri colibri
Surprinși de-o mână aspră, grea,
În primăvara dulce-a cuiburilor lor..."

Comentariul trimite spre afinități și relaționări cu Baudelaire și Maeterlink. Într-un comentariu de viziune modernă, Emil Isac discută problema imaginarii poetice la Cotruș, găsește elementele ce configurează expresionismul și, mai rar de găsit în comentariile aplicate poeziei cotrușiene, elemente simboliste.

„Este poet, și încă unul de rasă. Afinitatea lui cu Baudelaire ne izbește de la primul moment. E multă reminiscență din Maeterlink și nu arare-ori întâlnim, în imaginile lui Cotruș, palide reflexe din Jehan Rictus. Dar fondul imaginar al lui Cotruș e cu totul nou, brodat pe-un sentimentalism rafinat, trecut prin bisturiul cinismului. Este însă totdeauna artistic și totdeauna seducător de sincer.

Nu cred că s-au mai scris multe versuri românești ca acestea:

Dorința mea-i o mână ne-mblânzită,
O mână fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaște-n pusta nesfârșită,
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...
De vrei să-i curmi capriciile grozave
S-o prinzi, s-o-ncaleci, de socoți
Închide
Cu ziduri pusta – dacă poți...

Aci este întreaga fatalitate și psihologie a poeziei lui Cotruș: strigătul după libertatea nețărmată, după grădinile vrăjite ale lui Klyton, pe care în zadar au încercat cetățenii să le îngrădească.

Dar Aron Cotruș este artist și pentru mulțime. Cu concesiunea necesară, poate fi de-nțelesul oricui:

Cad întruna florile de pruni,
Se risipesc în preajma mea ca o comoară...
Mă văd copil
Cu ochi duiosi, adânci și buni,
Cum le priveam căzând odinioară..."

Emil Isac deschide și o altă direcție în hermeneutica liricii cotrușiene, aceea a poeziei intelectualizate. Nu în sensul unei artificiozități sterile, ci în cel al unui filon intelectual și al unui orizont cultural pe care evoluează poezia lui Aron Cotruș. Dintre acei care l-au cunoscut bine pe poet încă din tinerețe, Emil Isac nu este singurul care vorbește despre cultura profundă a lui Aron

Cotruș. Blaga însuși și-a mărturisit surprinderea în fața porților culturale pe care Cotruș a pătruns deja și le arăta, fără nici o reținere, și altora.

„Nu știu – și drept spunând nu prea mă interesează – ce vor spune păzitorii oficiali ai porților literelor românești. Grăbise-vor să-i dea viză pașaportului acestui talent, ori încerca-vor – după sistemul vechi – să-i dea brânci de la început. Negreșit, lumea noastră cititoare, independentă și selectă, va constata cu bucurie – ce constat eu demult – că Ardealul se intelectualizează și poezia lui rudimentară, necesară, poate, în accelerarea unui proces istoric, se izbește de stânca de granit a inteligenței. Aron Cotruș este un sol al poeziei intelectuale românești din Transilvania, este un poet, care spune totdeauna – cu-o economie de invidiat – sentimentul gândirii. Și nu este aceasta o vină într-o literatură în care vorbele au înlocuit, adesea, ideile. **Transilvania martiră** își prepară noua constituție a literelor, a artei și a științei și slujitorii acestora sunt individualitățile care ni se impun. D. Aron Cotruș este unul dintre acestea.”

(Emil Isac, **Aron Cotruș „Neguri albe”**. Poezii, în „Avântul”; București, II, 1920, p. 325, rubrica „Recenzii“.)

Un recenzent care semnează N.G.-T. (probabil N. Georgescu-Tistu) dă mai mult sfaturi, în loc să încerce o discuție critică asupra textului poetic. Îi este neclară simbolistica titlului, pe care ar dori-o mai limpede.

„Însuși titlul, împerecherea [a] două cuvinte, care cuprind două noțiuni ce se exclud e foarte semnificativ, în ciudățenia lui, pentru cuprinsul volumului. Într-o producție poetică, care e în primul rând de natură sentimentală, criticul literar nu trebuie, desigur, să caute lămurite raporturi logice, dar și sensibilitatea cea mai complexă își are rațiunile ei. Poți admite că se percep **neguri albe**, ceva clar-obscur sau întunecat pe afară și iluminat în interior (în sens simbolic), dar nebulozitatea unei percepții poate da anumite și distincte stări sufletești, pe care poetul e dator să le limpezească și să le cristalizeze în opera sa de artă, ce va avea numai ca substrat elementul profund omenesc inconștientul. Or, în concepția artistică a d-lui Cotruș, nesiguranța percepțiilor sau superficialitatea lor vrea nu să explice și să scuze întrucâtva forma literară bruscă, tulbure, necizelată, ci s-o îndreptățească și s-o statueze.”

Ca și pe alți comentatori, noutatea poeziei lui Aron Cotruș îl surprinde și este greu să o înțeleagă, deși observă legătura cu drumul poeziei lui Blaga. Lipsa de informație se observă ușor, prin trimitere la **volumele** de poezie ale lui Blaga, când, în fond, până la cea dată (a apariției volumului **Neguri albe**, 1920) a apărut un singur volum de Lucian Blaga: **Poemele luminii** (1918).

„Am insista asupra acestei chestiuni, dacă am crede că sunt profund simțite motivele diferitelor poezii ale d-lui Cotruș ceea ce tot n-ar duce la dovedirea artei din acele poezii, fiindcă nu e de ajuns să simți adevărat, ca și să scrii frumos, dar părerea noastră e că d-l Cotruș are mai mult intenții și poze decât stări sufletești reale și zbuciumate. Și aceasta ne-o indică singur d-sa prin căutarea forțată de imagini noi sau, din contra, prin delectarea celor mai comune expresii, ce nu găsim îndeobște la alți poeți, numai și numai ca să pară lucru nou și necitit azi.

Vom dovedi aceste afirmații cu citații: în poezia cu no. 24 (bucățile sale n-au titluri, ci numai numere, așadar: câtă originalitate!) găsim următoarea strofă:

Dorința mea-i o mână ne-mblânzită,
O mână fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaște-n pusta nesfârșită
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...

Sau la no. 25:

Am rupt-o scurt, brutal...

Sau la no. 34:

Mă gust cu voluptate...

Se vede clar dorința d-lui Cotruș de-a merge pe calea indicată acum câtăva vreme prin volumele d-lui Blaga, care au pricinuit o îndreptățită vâlvă, pentru că se sprijineau pe un anume talent literar, ce-și afla în mod firesc exteriorizarea concepțiilor sale poetice într-o formă anumită, adecvată acestui talent și deosebită chiar din pricina asta de ce se scrisese înainte.

Darul poetic al d-lui Cotruș, dar care există, nu trebuie cântat pe aceeași cale, ci după cum vom vedea din citații, el își găsește productivul lui teren în căutarea sentimentelor mai liniștite, mai clasice într-un sens și chiar în descripții:

Cu ochii umezi la pământ eu cad
Și lacrimile-amare zvântu-le,
Cu haina ta, duhovnice nomad,
Vântule, vântule... (No. 13)

Stai tolănită leneș pe sofa,
Iar ochii tăi ce mint
Se-nchid și se deschid fără să vrea
Ca două libelule de iacint... (No. 19)

Ai trecut într-un landou aseară
Tristo, pe sub geamurile mele,
Cu a vieții tale primăvară,
Ai trecut într-un landou aseară,
Orbitoare de mătăsurii și inele...

Câtă frăgezime și-n adevăr noutate pune aci poetul în imagini simple, firești, dar adevărate și calde!

Uneori, d-l Cotruș are expresiuni așa de fericite încât vor rămâne neapărat în literatură un exemplu:

Mă opintesc
Spre culmile ce-n neguri se înglugă.

Acesta e drumul pe care ar trebui D-sa să meargă spre binele artei și... al său, e drumul natural, indicat de frumoasele sale însușiri sufletești."

(N. G.[eorgescu]-T.[istu], *Un scriitor care vrea să fie nou: A. Cotruș, „Neguri albe”, Alba-Iulia, 1920, în „Înfrățirea” <Foia ziarului „Înfrățirea”, Cluj>, 1, 1920, p. 82.)*

Sub semnătura lui Aurel Munte a apărut o recenzie extinsă în ziarul bucu-reștean „Luptătorul”. Recenzentul nu cunoaște creația anterioară a lui Aron Cotruș și se limitează la discutarea poeziei după lectura volumului *Neguri albe*. El crede că primul volum al lui Aron Cotruș este *Sărbătoarea morții*. După ce îl numește pe Cotruș poetul nou pe care îl dă Ardealul, evidențiază talentul poetului, subiectivitatea liricii sale și reflexul stării sufletești în textul poetic. Volumul a fost citit atent, dovadă alegerea citatelor, care exemplifică bine comentariul.

„Nu-l cunosc pe d. Cotruș – poetul nou pe care ni-l dăruiește Ardealul – decât din volumașul proaspăt tipărit și intitulat *Neguri albe*.

Am căutat la librării *Sărbătoarea morții*, volumul prim al acestui poet, despre care am auzit cuvinte de laudă. Nu l-am găsit însă. Îmi pare rău și pentru cetitorii acestei cronici. Aș fi putut să le vorbesc mai complet despre poetul Cotruș. Aș fi putut urmări poate și evoluția talentului acestuia. Căci Cotruș are talent, deși multe bucăți din volumul pe care îl avem în față stăruiesc să te dezminț.

Cotruș e un subiectiv, un spectator al interiorului său sufletească. Poeziile din *Neguri albe* exprimă scurt și pregnant stările sufletești momentane și, deci, variate ale creatorului. Din acest punct de vedere cartea nu apare ca un drum cu coborâșuri și suișuri, după cum clipa creațiunii e o relaxare sau o intensitate sufletească. Un moment de scepticism, blazare, deznădejde apropie elegiile:

Picioarele-mi de-ntrziat nomad
Mă poartă zi de zi,
Mai șovăind,
Mai greu
Și-nșepenite brațele îmi cad –
Prea le-am întins, în visuri dulci, mereu,
Buiac, aprins prin neguroase sfere,
După fantome efemere,
Pâinea mea de toate zilele – Durere!

Ori și mai pronunțat:

Din vasta noapte-a lanurilor coapte,
Cu vântul vin amăgitoare șoapte...
O, vântule,
O, vântule moliu,
Nu simți cât e de beznă și pustiu –
Și-n mine ca și-afară – miez de noapte?

În schimb, o clip de neîncredere în puteri, de nădejdi, de avânt, clădește adevărate imnuri vieții:

O, a trăi, a trăi!
Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!
O, a străbate ne-mblânzit, biruitor,
Ca un năprasnic colonizator,
Pe trenurile și pe navele voinții tale,
Prin văi, prin munți, pe mările fatale,
Pentru a clădi,
Surăzător, senin, în bine și în rău,
Clădiri să-nfrunte vremuri și urgii,
Clădiri,
Pentru risipitorii fii ai sufletului tău!...
O, a trăi! –
Și-a te-nălța, și-a te învinge zi de zi!

Întregul volum e oglinda sufletească a d-lui Cotruș, care ar urma, deci, să fie un poet liric. Liric e, fără îndoială, d. Cotruș, dar d-sa e, în același timp, și un intelectual și deci are foarte dezvoltat simțul autoanalizei; d. Cotruș nu e numai stăpân pe sentimentele sale, ci e și un tiran al lor, le înfrânge, le înăbușă, așa încât abia dacă acestea reușesc să izbucnească ici, colo. De altfel, sentimentalismul d-sale îl simți în lipsă, după cum simți subiectul unei propozițiuni eliptice. Îngrădirea și alungarea sentimentului lipsește poezia de avânt și de aceea bucățile d-lui Cotruș n-au nevoie de vorbe multe.

Câteva rânduri, o stare de moment și poezia e întreagă:

Cum stau gândind că toate-s în zadar,
Nimicnicie! Sub urzirile-ți obscure,
Mă tulbur făr' să vreau
Tresar,
Ca pinul sub întâia lovitură de secure!

Aceasta din punctul de vedere al materialului poeziei d-lui Cotruș."

Analiza urmează traseul maioreșcian al fondului și formei. Aurel Munte pare receptiv la nou și discută poezia lui Cotruș și din perspectiva inovațiilor formale. Ca perspectivă și mod de receptare, recenzentul este mai apropiat de E. Lovinescu, prin plasarea poeziei lui Cotruș ca și contribuție modernistă a Ardealului.

„În ce privește forma, d. Cotruș rupe cu îngrădirile poetice. D-sa hrănește instinctiv ritmul și disprețuiește deseori rima. Nici un reproș. Trăim în vremea revoluțiilor și e firesc să găsim noul și în literatură. Numai o condiție, acest nou să fie și frumos. Pentru că reușește, uneori, să ne dea senzații estetice, rămăie d. Cotruș la forma în care se simte bine.

Metaforele îndrăznețe și bine plasate, imagini puternice, noi, și un sentiment – veșnicul, al dragostei, – vedeți? un sentiment, – fac să strălucescă

deosebit, cele 3-4 minunate și singurele adevărate poezii, din Neguri albe. Citez un tablou al voluptății:

Îți caut lacom gura-n întuneric
Și sufletu-ți neînțeles, himeric,
Iar sânii-ți calzi, sub sărutarea mea,
În mătăsurile cenușii
Palpită speriați, încetșor,
Ca doi rotunzi și tineri colibri,
Surprinși de-o mână aspră, grea,
În primăvara dulce-a cuiburilor lor...

Și dintr-un frumos strigăt al dorinței, transcriu strofa:

Vreau ochii-ți îmbățați
De patima nebună, de visare,
Vreau fantezia ta aprinsă de viziuni
Vreau orele-ți posace
Și voluptatea ta, ce toaleta-și face
Într-un delir de casă de nebuni!"

(Aurel Munte, A. Cotruș, „Neguri albe“, în „Luptătorul“, rubrica „Recenzii“, București, II, 1921, p. 173.)

Comentând, în „Gândirea“, volumul *Măine*, Nichifor Crainic face unele considerații și asupra poeziei anterioare a lui Aron Cotruș. Nici el nu cunoaște întreaga poezie a lui Aron Cotruș, menționând, eronat, că primul volum este *Sărbătoarea morții*.

„Întâiul său volum, *Sărbătoarea morții*, avea o atmosferă lugubră de cadavre soldățești și de zări însângerate. Fostul prizonier ardelean în Italia blestema în perioade lungi și dezlănate un război întors împotriva nației lui: războiul austriac. Defaitiștii și umanitariștii noștri, deopotrivă cu simboलिști, îl revendicau: unii pentru atitudinea lui care, de fapt, era un naționalism contrariat de fatalități istorice, alții pentru forma lui liberă și dezlănată. *Neguri albe*, volumașul ce a urmat, în contrast cu lugubra inspirație a celui dintâi, aducea o poezie simplă și concisă, de lumină, de frenezie vitală, de optimism în dezlănțuire, de împăcare cu soarta și cu frumusețea regăsită a lumii. În ultimele-i poezii rezultatul de la început reapare brusc în optimismul său fremătător de nedreptate socială.“

(Nichifor Crainic, *Cronica mărunță*, în „Gândirea“, VIII, 1928, nr. 10, p. 421-422.)

Volumul *Versuri* este anunțat, la apariție, în revista „Banatul“ (Timișoara, an. I, 1926, nr. 1, p. 50-51). La rubrica *Cronici* se notează: „Între volumele de versuri amintim cel al poetului ardelean Aron Cotruș: *Versuri* (Ed.[itura] Sămănătorul, Arad). Aceste câteva versuri pe care le cităm vorbesc mai mult decât orice recomandăție:

Cu haine și cu gânduri întinate,
ostenit de așteptări și de păcate,
Eu mă opresc, șovăitor, pe-o clipă,
la intrările-ți neprietenesti, obscure,
Catedrala mea sălbatică – Pădure!

Cu ochii umezi la pământ eu cad
Și lacrimile-amare svântu-le
cu haina ta duhovnice nomad,
vântule, vântule!"

Autorul rubricii semnează L.B. și este, neîndoielnic, Lucian Blaga, care publică în același număr articolul *Barocul etnografiei românești*.

O recenzie a lui George Baiculescu din „Propilee literare“ semnalează apariția volumului *Versuri*. Textul este important deoarece remarcă virtuozitatea stilistică, trăsătură ocolită, dacă nu neglijată, în alte comentarii. Recenzentul va fi consecvent în a remarca această calitate a poeziei lui Cotruș.

„Este în poezia d-lui A. Cotruș o atmosferă aparte, de largă și grea evocare, de aspre năzuinți și o virtuozitate stilistică remarcabilă. Poetul se simte înfrățit cu natura întreagă, cu drumurile, cu depărtările, cu munții, cu întreaga imensitate pe care vrea să o interiorizeze. Versul frânt și dur învăluie sentimente, ce sunt redată ca simple atitudini, ca în *Primăvara*:

Prin geamul larg deschis
Primăvara îmi întinde-un ram de liliac în floare
Lacâte de liniște la uși atamnă seara
Cu degetul ei de catifea
Și-un liliac atins de-o mână nevăzută
Își ninge florile în amintirea mea...

sau ca năzuinți uriașe în *Către cer*, bucată ce aduce în final energia neînfrântă a voinței:

Munte:
Va putea iubirea și răbdarea mea de fier
Să te-nfrunte?
Va putea să smulgă lacom toate sevele și tainele din tine?
Să-ți smulgă în foamea-i fără de hotare
Bogăția, sufletul, eterna nepăsare?...
O, munte, munte! Ascunziș de foc, de aur, de ghețare,
Cu orice pas ce-l fac pe cărările-ți prăpăstioase și haine,
Flămând de mine însumi și stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte o treaptă tot mai sus, în mine,
Prin întunericul, pe munții arși din mine,
Către cer."

(George Baiculescu, „*Versuri*“ de A. Cotruș, în „Propilee literare“, București, I, 1926, nr. 7, 15 iunie, p. 16, rubrica „Recenzii“.)

Volumul **Versuri** (1925) este receptat prompt și de către Perpessicius printr-o cronică literară, publicată în revista condusă de Al.T. Stamatiad, „Salonul literar” din Arad. Criticul mai comentează, în aceeași revistă, **Doine din război și câteva povestiri** de Vasile Savel (Biblioteca *Semănătorul*, Arad) și Al. T. Stamatiad **Câțiva scriitori** (Biblioteca *Semănătorul*, Arad), iar Const. Șăineanu scrie despre **Critice** de E. Lovinescu (ediție definitivă, I), editura Ancora, București.

Perpessicius remarcă, între primii, noutatea viziunii venită din pasiunea descătușării, a dezlănțuirii marilor energii, relaționând poezia lui Cotruș cu vitalismul poemelor lui Whitmann, comparație pe care o vor prelua și alți critici.

„Poezia d-lui Cotruș s-a afirmat dinainte de război cu volumul de impresionante poeme din **Sărbătoarea morții**. Erau aspecte puțin întunecate din marele război european pe care d-sa l-a cunoscut înaintea noastră și-n care străbătea ceva din nota caracteristică a d-lui Cotruș: neliniștea în fața celor două mistere, viața și moartea. Culegerea actuală din **Versuri** accentuează și intensifică această neliniște. «De m-aș fi născut, Naturo, după voia mea, pe măsura visurilor mele fără de hotare...» e începutul unuia din acele imnuri de energie așa de frecvente în poezia d-lui Cotruș. «De dorul zorilor, mă voi lupta, cu ceața grea, cu carnea mea» sunt alte două versuri din această neîntreruptă și îndărătnică strădanie de-a urca spre cer, de-a se înfrăți cu bradul, de-a se întrece cu șoimul. «Că m-a frământat o viață ca un tânăr plop sub vânturi, și carnea mi-a fost numai foc și vijelii» e un final de poemă în care imaginea e sugestivă pe cât de tipic pentru ideologia sa e conținutul. Poezia d-lui Cotruș amintește – în proporții reduse la o scară adecuată – vitalismul poemelor lui Whitmann, fugosul rapsod al Americii, o energie imprimată de o lăncezeală caracteristică firii noastre și a cărei echivalență poate fi urmărită în poema **O, plecările, plecările...**, în care nesațul de zări se rezolvă în doină, parcă, și versul are ceva din legănarea valului. Alături de poemele acestea reprezentative, se mai întâlnește o latură sentențioasă și o alta de miniaturi expresive, un soi de interjecții lirice în care poetul sugerează în linii sobre un drum de țară, o pustă («ca o sălbatică țigancă pusta își deschide sânii înaintea ta...?»), viața – port feeric, copilăria etc. Nimic n-ar putea da o imagine mai precisă ca acest citat, grațios și simbolic:

Pe un tablou

Mi-ai făcut un dar ca în povești: -
În joc de umbre și lumini vrăjitorești,
Mi-ai adus în casă Muntele...

Și-acum, deasupra mesei negre și străine
Parcă-mi freamătă păduri bătrâne, românești,
Iar noaptea, toată țara-mi parcă doarme lângă mine.“

(Perpessicius, A. Cotruș, „Versuri”, în „Salonul literar”, Arad, I, 1925, nr. 6, octombrie, p. 55.)

Cea mai amplă cronică la apariția volumului **Versuri**, având un accentuat caracter analitic, a publicat Const. D. Ionescu în revista „Datina”. De la început, criticul pune poezia tânărului Aron Cotruș sub semnul lirismului nou. El distinge în poezia vremii două direcții distincte.

„Lirismul actual pare să-și precizeze drumurile. După o lungă zbatere pare că am trecut de răspântia rea. Au rămas două direcții distincte: 1) aceea a extremei stângi care ține la importul absolut și necondiționat, primind noutatea, fără a încerca s-o adapteze la condițiile climei locale și 2) aceea justă și cuminte cu înnoiri echilibrate, ale cărei altoaie sunt în consonanță cu trunchiul de inserțiune. Reprezentanții primului curent constituie o simplă curiozitate, un laborator de alchimie experimentală, lipsită de spiritul realității organice. Ei merg cu aventura mai departe: duc noutatea la originalitate exagerată și o transformă în caricatură, cad în afară de sfera pozitivului și ne vom opri la încercările lor cu alt prilej.

Există, însă, direcția majorității care nu-și ritmează mersul în salturi de lăcustă, nu nimicește busola trecutului și caută împăcare între elementul nou de transplantare și baza de cultură. Germenele nou încearcă pe fondul vechi condițiile de stabilitate.“[...]

Aron Cotruș este integrat făuritorilor lirismului modern, cu o poezie nouă, pe care cronicarul o analizează în amănunt. Redăm ampla cronică din revista „Datina” din momentul în care se ocupă de poezia lui Aron Cotruș și depășește faza teoretizărilor, cam prolixă și imprecisă în diagnostic și exprimare.

„Făuritorii lirismului modern, care nu pierd din privire trecutul și aleg din haoticul prezentului ceea ce este în acord cu tradiția, s-au înmulțit și vor birui prin număr și calitate. Extremiștii se împuținează, capitulează prin tăcere și renunțare sau duc lupta de singuratici în bastioanele de avangardă izolată. Pe când cei mulți, solii poeziei de echilibru își strâng rândurile în mase compacte spre a fixa definitivul triumf al unei arte noi. De dâșii trebuie să ne ocupăm. Dacă critica vrea să șteargă bătrâna acuzație de parazitare pe socoteala artistului, are datoria să-și spună cuvântul când în bolțile sălii seniorale a literaturii a răsunat cântecul unui nou trubadur. Și în rândul cântăreților recentii este și d-l A. Cotruș. Majoritatea cititorilor trebuie să fie ajutată în înțelegerea poeziei sale, iar poetul să audă părerea lor.“

Criticul nu are o privire clară asupra activității literare a lui Aron Cotruș, de aceea consideră, eronat, volumul **Sărbătoarea morții** ca fiind primul volum al poetului.

„Deși d-l A. Cotruș nu este dintre cei de prea curând sosiți, se poate considera printre dâșii. În primul său volum (**Sărbătoarea morții**) nu l-am putut vedea decât parțial. Cânta doar războiul, sufletul terorizat de durerea tranșeelor și a morții. În grozăvia momentelor supreme nu este posibilă contemplația. Completarea și veridica sa înfățișare o avem de la 1918 încoace. Revistele ne-au procurat, din timp în timp, câteva stihuri, iar în anul acesta, în editura de la Arad, a bibliotecii *Semănătorul*, poetul a făcut din acestea o modestă culegere, cu un titlu comun (**Versuri**), dar cu un conținut deosebit. Îi vom răsflora filele, să dobândim convingerea de ce mijloace posedă, să-i cunoaștem poezia.

Aduce ceva nou? Ce făgăduiește pentru viitor? Cu înțelegerea primitoare ce trebuie să avem pentru orice lumină nouă și cu răbdarea unei atente observații ne vom apropia de poezia d-sale.

În cronică se evidențiază valoarea și rolul simbolului în poezia lui Cotruș, discuția urmând dihotomia fond-formă. Criticul crede că a găsit textele realizate, pe care le citează ca atare, și pe cele mai puțin izbutite, de asemenea citate. Atitudinea este simplistă și arată limitele criticii practicate de Const. D. Ionescu.

„Poezia d-lui Cotruș este **poezie nouă**, înțelegând prin aceasta creația născută nu dintr-o bază pur sentimentală, ci dintr-o emotivitate ideologică. Este simțirea depănată din învălmășirea de gânduri. S-au numit unele producții noi <simțire intelectualizată>, calificarea i se potrivește și d-sale. Așa fiind este o abstracțiune care nu s-ar fi putut turna în altă formă decât a **simbolului**. Fond și formă mai proprii d-sale. De aceea nici nu izbutește în alt gen. Așa de pildă, încercând să utilizeze exprimarea directă și simplă, ca în ciclul **Sub flamuri vrăjmașe**, nu izbutește. Inspirațiile sale de valoare sunt încorporate în simboluri: **Bradul, O, plecările, plecările...**, **Bivolii, Am înflorit întocmai ca un măr, Viață, port feeric, Singurătate**.

Firește că se găsește în faza încercărilor și simbolul n-ajunge totdeauna la desăvârșire. Mai sus am citat bucățile cele mai izbutite, să cităm și seria celor nereușite. Numai atitudini, simboluri neîntregi, tipare imperfecte, neartistice, pe cari suntem siguri că la o culegere apropiată, prin revizuire, d-sa le va elimina. Așa b. [ună] o. [ară] **De m-aș fi născut, naturo, după voia mea**. Sunt numai articlări, membre dispartate, cari se estompează și se pierd, fără să sugereze cititorului o stare psihică. Tot astfel: **L-am întâlnit pe Dumnezeu, Cu haine și cu gânduri întinate, Împrăstie-te ceață...**, **Drum de țară, Aspru, singuratic, Copilărie, Drumurile**. Și am putea înmulți citatele titlurilor. Nu e necesar. Cochidem: sunt două categorii tot atât de mari: 1. poezii izbutite. 2. poezii neizbutite.

Nu intrăm într-o minuțioasă cercetare estetică. Am indicat în treacăt câteva slabe, vom privi analitic, mai de aproape una, spre a ilustra tuturor cele din categoria ei. Iată poezia **Copilăria**:

În zăpușala grea
Cântă-un cocoș departe undeva
Un glas de clopot se aude – abia-abia,
Parc-ar veni de dincolo de viață...
Ceva în mine se fărâmă și îngheață...
M-opresc pe deal și parc-aștept din alte vremi pe cineva,
Iar dangătul ce se aude – abia-abia,
Parcă tânguie prelung copilăria mea...

Elementele care ar trebui să provoace emoțiunea fundamentală, regretul dureros după copilărie, nu sunt suficiente. Sugerarea nu se poate face, fiindcă cele patru imagini la un loc sunt prea sărace: a) cântecul cocoșului în zăduful

verii, b) glasul de clopot care vine parcă „de dincolo de viață“, c) sfărâmarea unei părți înăuntrul sufletului, d) oprirea pe deal, așteptarea cuiva și auzirea dangătului de clopot ce tânguie copilăria sa; toate nu formează decât începutul unei emoții, fără a o consolida trainic în sufletul cititorului. La un loc nu încheagă decât un fragment ale cărui componente nu sunt amănunțite și articulațiile de detaliu apar ca niște cartilaje. Lăsăm pe seama poetului revederea bucăților și prezentarea sub o altă formă sau chiar părăsirea lor. Pieseile amorfe stau alături de numeroase firisoare de aur. Nădăduim că în a doua culegere le vom găsi numai pe cele de al doilea.

Se trece, apoi, la examinarea „conținutului sufletesc“, criticul făcând legătura și cu motivele ori atmosfera poetică din creația altor poeți. Aproximarea este de multe ori forțată, datorându-se mai mult popularității poezilor, decât unei reale înruderii (Minulescu, Cerna). Cu o privire critică incisivă găsește elemente specifice poeziei, cum ar fi reflexivitatea, dematerializarea, tendința metafizică.

„Bucata **O, plecările, plecările...** a fost apropiată de unii recenzenti de poezia minulesciană. Repetarea de trei ori, prezența portului și gării, depărtările etc. au fost pentru dâșii elemente destule ca s-o considere în linia poeziei d-lui I. Minulescu. E mai mult decât o poezie de școală. Atmosfera vapoasă de aici trage dăre de blândă lumină reflexivă, o punte de reflexiune spre o regiune care se întinde dincolo de concretul vieții. Este dematerializarea pentru o plutare metafizică:

Spre marginile lumilor și ale gândului,
Spre marginile sufletului meu – flămândului!...

Suflete, deschide-ți pentru-nalturi, pentru depărtări și vecinicii, aripele!
D-I Cotruș trece dincolo de relief minulescian, care se mărginește doar la cantilena reveriei nostalgice pentru țări și porturi noi. Noutatea inspirației este dusă mai departe de atmosfera d-lui I. Minulescu. Este visarea mistică a unor întinderi nespațiale și imateriale. Am ales-o întâi pe aceasta pentru amploarea de cadru și elanul sentimental larg. Dar înaintea ei, ca trepte care se subsumează, sunt altele. S-ar putea alcătui un ciclu ce prea bine s-ar numi **Excelsior!** Sunt toate acele poezii în care tema fundamentală este zborul spre înălțimi și lumină.

Simbol al descătușării din piatra pământului și îndreptarea spre zările luminoase, simbol al sufletului desprins de pe coaja materială, vizând înălțimile albastre, este **Bradul**, „ce pare-un vrăjit, primăvărat gâd al stâncii oarbe, rătăcit între prăpastie și cer...“. Simbolul, concentrat și energic, închide în sine năzuința umană de a se ridica sus în sfere de spiritualitate. Aceiași râvnă alcătuiește pivotul poeziei **Către cer**:

Flămând de mine însumi și stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine,
Prin întinericul, pe munții arși din mine,
Către cer!

Prin acestea poezia d-lui Cotruș este adiacentă lui Cerna și Eminescu din inspirațiile similare. Bradul, **Către cer, O, plecările** se pot îngemăna cu **Ideal, Floare și genune** de Cerna. E poezia care te îmbarcă în năvile elanului, ca să te poarte în lumi înghețate, pure și luminoase, în lumi de gând, înalte și cât mai depărtate de durerea pământească. Este o obsesie proiectarea aceasta peste lutul pământesc. Imaginea bradului ce se săgetează în infinit, este parcă cea mai justă expresie plastică a conținutului său sufletesc:

De m-aș fi născut, Naturo, după voia mea
Pe măsura visurilor mele fără de hotare,
Aș crește, poate, peste timp
Ca peste-abis un brad de-a pururi verde
Ca munții de puternic, aș trăi cât ei!

Ea revine adesea; o găsim în poezia **De-aproape sau din depărtări**:

... am râvnit ca gândul meu stingher
să fie punte de-aur între glie și-ntr-un cer?!

Iar în **O, plecările, plecările...**:

Suflete, deschide-ți pentru 'nalturi, pentru depărtări și vecinicii, aripele!...

Dorul depărtărilor apare și altădată, b.[ună] o.[ară] **Împrăstie-te ceață!**

Zborul spre lumi de taină, ascensiunea îndrăzneală în spații fără de sfârșit, această vigoare în planare spre țării nepătrunse, se acumulează uneori în masivitate de forme materiale, de forțe răscolitoare. Știi tu să-nfrunți, ca om deplin, viața?! și Bivolii constituiesc o altă față a aceluiași energetism. Cea dintâi: o energie care scapă exploziv și se desfășură într-un grad suprem de dinamism; cea de a doua, o energie înlănuțită, întemnițată în greutatea materiei. Pentru prima categorie este de remarcat hiperbola în culminare:

Ți s-or feri din cale munții, vad tăia-ți-or apele
Omul nou din tine birui-va lumea...

În Bivolii este plăsmuită forța pasivă, leneșă ca un monstru statuar care visează la marginea deșertului. În literatura românească nu găsesc un bloc asemenea acestuia. Este tot așa de puternică evocarea ca în **Boul** lui Carducci:

Și-așa cum trec,
Greu
Unu ca celalt,
Par statui reci tăiate în bazalt,
Par statui grosolane, vii, masive
De crunte animale primitive...

A doua serie, cu totul deosebită de cea de până acum o formează poeziile care alcătuiesc călătoria printre amintirile copilăriei. Viața anilor fragezi e văzută prin mirajul depărtărilor și este conturată de duiosie. În contrast cu vigoarea avântului stă acum regretul după cele ce nu se mai întorc. Sunt aici note de intimitate, de omenesc pe care îl trăim cu toții:

Drum de țară! Drum de țară!
La fiecare cotitură a ta, în astă seară,
Parcă mă-ntâlnesc cu cel ce-am fost odinioară...

Tonul minor se simte din armonia internă:

M-opresc pe deal și parc-aștept din alte vremi pe cineva,
Iar dangătul ce se aude abia, abia,
Parcă tânguie prelung copilăria mea...

Vârsta aceasta îi este atât de dragă, că preferă să se coboare de pe înălțimi pentru a asculta cântecul cucului din codrii copilăriei:

Prin codrii nepătrunși, spre culmi înzăpezite,
Spre zările ce-s numai taine și ispite,
Eu mă opresc o clipă-n drumu-mi pentru tine,
Cucule, cucule, cucule!...

Și cum te-ascult, sub aste vânturi grele,
M-ascult parcă pe mine și pe tine,
În zările copilăriei mele,
Cucule, cucule, cucule!...

Și tot așa în **Cad întruna florile de pruni...**[...]

De la simpla atitudine contemplativă, evocatoare, sentimentalitatea promovează, ca să ajungă în contrast deplin cu tăria primei serii de poezii. Încordarea avântului se destinde până la depresiune. Din înălțimile idealului când visul se sfarmă, sufletul se prăbușește în abisul îndoielii și pesimismului. Realitatea îl jîntuiește crud, aici jos:

Oricât ne-am zbate, cât ne-am opinti,
Ca mâine toți, la fel, ne-om întâlni,
În tăcerile de vecinicii,
Frate vierme!

Imaginea nimicniciei vieții „port feeric“ se risipește și într-o zi

Pleca-vom singuri, goi, săraci spre vecinicie,
Pe nevăzute nave de-ntuneric...

Peste sufletul poetului alunecă o mireasmă elegiacă **În cimitir**, unde e atâta floare, dorm atâția prieteni:

Atâtea primăveri, atâtea veri, atâtea toamne,
Cu cari m-am coborât și mă cobor și eu
Mereu,
Înfrânt,
Fără-mă cu fără-mă în mormânt!...

Îmbătrânim... Durerea trecerii valurilor de oameni exprimată odinioară de D. Zamfirescu în metru reținut parnasian, o sfarmă în accente abrupte d-l Cotruș în versurile:

Se-mprăstie sălbatic tinerețea mea...
 Ca florile de măr în vijelia grea...
 Și s-o adune de pe căile-mi și căile-ți pustii
 Nu-i pe pământ putere, mână fermecată...
 O, nu-i
 Și nu va fi
 Niciodată! Niciodată! Niciodată!...

Din sufletul poetului a pierit de mult credința serafică a copilăriei; vânturile cercetării l-au purtat zadarnic, n-a găsit adevărul. Cel ce-a înfruntat înălțimile și a năzuit să se ridice spre bolțile albastre, este înfrânt și umilit. Ultima poezie e de o sfâșietoare durere, durerea neputinței de a descifra nepătrunsul:

Doamne, sunt sătul de-a căuta-n zadar neconținut...
 Doamne, nu mai pot să sufăr și să lupt...
 În fața ta, zdrobit,
 Iată, îți întind toiagul rupt
 Al drumului fără-nceput și fără de sfârșit!...

Artificializarea vieții moderne a oprit revărsarea sufletului în peisaj (natura dacă nu este absentă, e redusă la minimum) și a contractat tentaculele spirituale în interior. Existența externă – non eul – a constituit un „oribile vis”, poetul s-a refugiat în lumea lui.

Nu-i pe pământ putere, mână fermecată...
 de aceea
 Flămând de mine însumi și stingher
 Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus în mine

 Spre marginile lumilor și ale gândului
 Spre marginile sufletului meu, flămândului!...

Astfel este explicabil caracterul de căpetenie al artei actuale: interiorizarea. Fiindcă viața lumii ne terorizează, ne construim una a noastră proprie. Și poetul Cotruș este un reflex al veacului. Găsim la dânsul această fângăduire a bucuriei vieții, precum și refugiul în încăperile sale sufletești. Interiorizarea e așa de mare că nici accente pasteloidale nu are poezia sa.

Frământările sufletești zvănesc într-un ritm și o muzicalitate nouă, dintr-un adânc fond de sinceritate – însușiri capitale pentru poezia lirică.

Discreția evocărilor, deznădejdea neputinței în fața marilor întrebări sau a vieții efemere, zborul săgetat și plasticitatea statuară dacă nu ating totdeauna perfecția estetică, în volumașul de față, o vor realiza în cele viitoare. Dacă ar avea însă puterea de a se feri din calea extravaganțelor! Ispitele zgomotoase ale artei „înaintate” pândesc la răscruce și fură duhul ca iecele.

Oricum, lirica românească are în d-l Cotruș un poet de valoare și așteptăm să devină un mare artist. Credem că viitorul nu ne va dezminți.

N-am stăruit în analiza estetică, fiindcă este culegerea prea sumară. Deși e insuficientă chiar pentru încadrarea și determinarea tuturor temelor, ne-am ocupat cu definirea conținutului, spre a scoate pe primul plan nouitatea materiei, a fondului.

Analiza prezentă, credem, constituie un preliminar pentru o marginalie mai largă la volumul mai mare pe care d-l Cotruș l-a anunțat, dar nu ni l-a dat până acum. Socotim că acolo îl vom găsi întreg, din punct de vedere estetic și psihic. Volumașul prezent creionează linii sufletești și realizări estetice îmbobocite în capsulă, care conțin viitoarea floare. Pe aceasta o așteptăm cu tot interesul și întreaga speranță.

(Const. D. Ionescu, *Aspecte din lirismul nou. „Versuri” de A. Cotruș*, în „Datina”, Turnu-Severin, III, 1925, nr. 9-10, noiembrie-decembrie, p. 156-161.)

Volumul **În robia lor** beneficiază de un număr mare de cronici, Aron Cotruș fiind, deja, un poet care s-a impus în literatură. Critici și scriitori importanți scriu despre poezia lui Cotruș.

Într-un număr din „Banatul” (Timișoara, an I, 1926, nr. 4, p. 54), la rubrica „Efemeride”, într-o notă nesemnată, dar care îi aparține lui Lucian Blaga, se consemnează: „Zilele acestea a apărut un volum de versuri intitulat **În robia lor** și semnat de cunoscutul și talentatul poet A. Cotruș. Poezie impresionistă-melancolică ca natura, dar lipsită de pesimism. Ritmul acestor poezii e foarte muzical și plăcut. **În robia lor** se prezintă sub o haină albă, ca un volum bine îngrijit – tipărit de tipografia «Corvin» din Arad, într-o formă modernă și chiar luxoasă.”

Emanoil Bucuța comentează volumul în revista „Societatea de mâine”. Într-un stil ce umple cronica de poezie, Emanoil Bucuța regăsește în poezia lui Cotruș imaginea satului ardelean, revolta și neliniștea, visul spre o nouă artă, cuvântul care exploatează și lexicul regional. Diferit de alți comentatori, Bucuța accentuează pe romantism ca o orientare din care sau împotriva căreia s-au desprins alte mișcări culturale ale veacului al douăzecilea.

„Ca și poetul volumului alb, **În robia lor**, mă uit la capătul citirii cum un flăcău voinic trece în căruța de lucernă, prin fundul versurilor, ca printr-o seară plină cu fulgere din senin.

<Un voinic flăcău trecea>

E una din meditațiile cele mai frumoase ale mănunchiului. E în ea cadrul de sat ardelean, neliniștea, răscala furtunoasă fără urmări, suspinul după un vis de artă și de viață neajuns, e cuvântul crud și regional și e versul nedeopotrivă, care fac pe Cotruș.

În poezia lui îl descoperim, firește, pe poet, dar prin el, și dincolo, mersul frământat al scrisului de azi. Ar trebui să spun că această sfredelitoare căutare de sine, cu neîncrederea și entuziasmurile, cu robia «lor», a strămoșilor, alături de trecerile în domeniul social, nu e decât o față a noului romantism, care se strecoară pe cinci sute de porți deschise în vremea noastră. Îi strigă oboseala în

urechi într-o nouă limbă, o îmbie cu vedenii de altă viață, care la o mie opt sute treizeci era de visări în cetăți și catedrale, iar acum e de îmbătare de mașinism sau de leșin psihanalitic.

Dar azi nu mai e îngăduit să-i zici romantismului pe nume: se supără pajii lui și se supără și el. Romantismul astăzi se ascunde sub haine de împrumut. Și el nu e decât tiparul unor zile de îndoială, dar și de dor după zarea de Mare Egee unde se vede sclipind coiful de aur al Pallas Athenei. Acel dar e încă o poftă sălbatică de ieșire din sine și clasicismul rămâne departe.

Ca și poetul volumului alb, mă uit la capătul citirii cum un flăcău voinic trece în căruța de lucernă, prin fundul versurilor, ca printr-un cer înserat.

Și cu toate acestea – romantic.“

(Emanoil Bucuța, **Versurile lui Cotruș**, în „Societatea de mâine“, Cluj, III, 1926, duminică 4 și 11 iulie, nr. 27-28, p. 491.)

Tot o cronică dedică volumului și Tudor Vianu în „Gândirea“, pe care îl comentează alături de **Descântecul și flori de lampă** de Ion Vinea, **Fetele unui veac** de Lucian Blaga și **Epigrame** de Cincinat Pavelescu. Este un mod inteligent și subtil de a discuta eticul în literatură, o componentă care nu exclude, în nici un caz, esteticul. Traseul hermeneutic al lui Tudor Vianu vine dinspre estetică și filosofia culturii și reușește să evidențieze valori esențiale ale poeziei cotrușiene, despre care nu au vorbit alți recenzenți, dar care vor fi reluate și accentuate în viitoare texte critice. Tudor Vianu pune în relație poezia lui Aron Cotruș cu cea a lui Walt Whitman și Emil Verhaeren.

„Omul despre care stă mărturie volumul d-lui A. Cotruș **În robia lor** este o ființă a cărei însușire preponderentă ar fi **generozitatea**. Generos este mai întâi omul a cărui viață sufletească se dezvoltă prin mari revărsări sentimentale. Mai puțin atent la nuanțe, înclinat mai puțin să despice, lumea și propria lui experiență intimă i se înfățișează în vaste și sintetice configurații. Stăpânit de o mare frenezie lăuntrică, generosul întinde asupra lumii, sentimentul excelenței sale personale. Adoră așa dar, mai mult decât iubește, pentru că gestul afecțiunii sale nu se concentrează ocrotitor asupra inimei creaturi plâpânde, ci se întinde către marginile lumii, într-o păgână și absurdă nevoie de posesiune. Pornită astfel către infinit, mișcarea sentimentală a generosului nu rareori rămâne fără obiect și se extenuază către limita puterii sale de iradiațiune. Generosul a fost reprezentat în literatura mondială mai nouă de un Walt Whitman, de un Emil Verhaeren, poeții care îi stau mai de aproape și d-lui A. Cotruș.

Să nu se mire nimeni că vorbim aci despre însușirile omenești ale ființei despre care mărturisește volumul **În robia lor**. Scriitorii ca d. A. Cotruș ținesc nu atât către transfigurare artistică, ci, mai ales, către expresiunea nemijlocită a umanității lor. Frumosul se confundă pentru ei cu eticul. Intensitatea fiorului uman devine măsura frumosului artistic. Primatul afectului de orice fel ar fi dizolvă însă tot ce în artă înseamnă mărginire, sentiment al necesității formale, stăpânire și obiectivitate, adică tocmai limpezire și dominație a afectului și astfel întâmpinăm la d. A. Cotruș, în formele unei libere versificații, sau acele

poeme mai largi al căror principiu de organizație nu este niciodată evident sau acele poeme mai scurte, făcute uneori din câteva versuri, în care sunt fixate impresiuni cu sugestiv răsunet.

Umanitatea pe care o mărturisește d. A. Cotruș caută când să se adune din depărtările eredității anonime, ca în versurile pe care ne place să le cităm pentru energicul lor accent:

Au fost străbunii-mi hoți de cai?

Au fost ciobani pribegi,

Stăpâni, fără hârtii de stăpânire, pe pământul țării-ntregi?

Au fost haiduci năprasnici ei,

Ce-și prelungesc acum, pe drumuri fără zări, prin pașii mei
Sălbaticile bucurii

Și zbuciumul vieții lor vijelioase și pustii,

Și aspra râvnă de-a fi slobozi...

Și neînvinsul dor de-a pribegi?!...

când se regăsește în tonul exultant al vârstei tinere:

Sub ăst copac străvechiu am odihnit odată de demult...

Aveam atuncia douăzeci de ani;

Creșteau în mine poftele într-un imens, amețitor tumult;

Ardea pământul, pașii-mi lacomi și tirani...

când se dăruiește semenilor, puterii și revoltei lor, ca în poema **Minerul**:

Când am trecut pe lângă el,

Ca un enorm, neîmpăcat rebel

Și-a ridicat ursuz voinicul trup de-oțel

Și mi-a făcut, în silă, loc să trec

Iar ochii-i m-au izbit, grozav și sec

În inimă și-n frunte,

Ca niște gloanțe crunte...

Pentru ca, alteori, aceeași furtunică umanitate să se domolească și să resemnat să ne cânte ca în melodioasa poezie care se numește **Sunt frate cu bradul**:

Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,

Biserică tristă, biserică albă...

Pământul acesta de viața-i mă leagă,

Biserică veche, biserică dragă...

Dar grele neliniști pe-aici mă frământă,

Biserică mică, biserică sfântă...

Și căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună..."

(Tudor Vianu, A. Cotruș, „În robia lor“ <Arad, 1926>, în „Gândirea“, Cluj, VI, 1926, martie, nr. 2, p. 83-84.)

Cronica lui Vladimir Streinu din revista „Sburătorul“ discută afinitatea poeziei lui Aron Cotruș cu a lui Lucian Blaga. Este o corectă punere în relație a creației celor doi poeți, cu trimitere la spațiul culturii germane. Nu despre influențe se poate vorbi când avem poeți de o asemenea valoare, ci doar despre afinități, despre coordonate apropiate pe care se desfășoară poezia lor.

„Poate din rezerva dar și din relativa insuficiență de ordin plastic a poetului, i s-a făcut d-lui Cotruș nedreptatea de a fi socotit ca un răsad pus de mâna d-lui Blaga. Este eroarea unei trândăvii critice. Nu se va putea nega o similitudine de procedee și, într-o anumită măsură, chiar una de material suflesc. Este o chestiune extrem de dificilă însă a distinge între influență și afinitate literară. Hotărându-ne prin fals pentru influență, rămâne să stabilim, cu ajutorul cronologiei literare, dacă d. Cotruș nu este, în loc de copilul cuiva, un strămoș. Sărbătoarea morții a apărut în 1914/15, iar Neguri albe, deși conținând poezii scrise mai demult, au apărut abia în 1920, cu un an mai târziu decât numele d-lui Blaga. Totuși, cu toată precizia acestor date, autorul care ne preocupă nu poate cuprinde locul cuvenit, printr-o puternică evoluție artistică, d-lui Blaga. Iată cum pentru istoria noastră literară influența în discuție se circumscrie de la sine în marginile unei simple supoziții. Ar trebui astfel să ne hotărâm pentru cealaltă latură principală a chestiunii: afinitatea. Înrudirea, însă, se reduce adesea la o notă temperamentală care, rezolvată în mijloace formale deosebite, se valorifică deosebit. Dar procedeele acestor doi poeți prezintă caractere comune. Nedumerirea în care ne aruncă această constatare o risipim prin cunoașterea mediului lor de formație artistică. Singurul element comun talentului lor este cultura germană. Nici d-l Lucian Blaga și nici d-l A. Cotruș nu s-a altoit pe celălalt, ci poezia germană actuală pe amândoi.“

Criticul descoperă în poezia lui Aron Cotruș o manifestare plurală, evidențiată prin aspecte contradictorii. Unul îl reprezintă dimensiunea existențială, văzută sub semnul blazării, dar și al unei puternice dezlănțuiri vitaliste. Incipent este de observat și poezia socială.

„Rob al străbunilor, d-l Cotruș este torturat de pluralitatea pe care o reprezintă. Prin sufletul său defilează spectral umbre shakespeariene. Este aproape blazat de atâta viață consumată, depozitată în el și totuși avid de propria sa viață netrăită. «Sătul sunt de viață și flămând... flămând». De aci o întreagă complexitate sufletească ce-și apropie căpătâiele peste contradicția lor de poluri. Pe lângă fantomele albastre ale strămoșilor, împăcarea extremelor vieții sufletești formează a doua obsesie a spiritului d-lui Cotruș. Din zvârcolirea între ele se trage verbul energetic al versului, dinamismul nepotolit, dar și lungimile, care în căutarea cuvântului sintetic, se târăsc penibil. De aceea, interesant pretutindeni, d-l Cotruș este de preferit, însă, în scăpărări scurte:

Un verde copăcel...
Ca la un prieten așteptat mă uit pierdut, la el...
Și cum mă uit, orbit și beat de soare,
Aud și văd parcă prin vremuri
În freamăte prelungi titanica pădure viitoare.

În sfârșit, ca o degenerare a poeziei **passemului** național se acuză inoportun în producția d-lui Cotruș și o latură de vagi revendicări sociale.“

(Vladimir Streinu, A. Cotruș, „În robia lor“, în „Sburătorul“, București, serie nouă, IV, 1926, aprilie, nr. 2, p. 22.)

Consemnând volumul, George Baiculescu găsește interesul artistic în energia dezlănțuită, care stăpânește o materie în mișcare. Sunt, de fapt, semnele poeziei expresioniste.

„Poezia d-lui A. Cotruș este poezia voinței; o energie nebănuită în idee, în formă, expresie viguroasă, muzicalitate aspră, majoră. În sufletul poetului se dă o luptă necurmată între două voinți contrare, sintetizată în versul «Sunt sătul de viață, și – flămând flămând...» sau în strofa:

Eu m-am născut să dăru, să mă dăru
Oricând și-oricărui...
Să mă clădesc cântând, să mă izbesc și să mă năru...
S-aduc în casă-mi zarea, să-nalț pământu-n cer,
Să dau și niciodată înapoi să nu mai cer...

Dar adevărata poezie a d. Cotruș stă în setea de viață, în dorința de cucerire, admirabil exprimată în poema **Copacul**, simbol al energiei nestăvilite. Interesul artistic stă în realizarea acestei idei de stăpânire a materiei întregi, îngenuncheată de avântul suflesc larg al poetului.“

În continuare, G. Baiculescu citează poezia **Copacul**.

(George Baiculescu, „În robia lor“ de A. Cotruș, în „Propilee literare“, București, I, 1926, nr. 9-10, 1 august, p. 46, rubrica „Recenzii“.)

Alături de cronica lui Tudor Vianu, un text critic fundamental pentru ansamblul hermeneutic aplicat poeziei cotrușiene îl reprezintă cronica semnată de Perpessicius. O intuiție critică de finețe, în care exprimarea metaforică, de frumusețe literară, se îmbină cu relaționarea culturală.

„Trăiește în poezia d-lui A. Cotruș destinul unui leu din Numidia, închis în cușca cu gratii a unui circ roman. Sau, ca să coborâm cu acvilele în Dacia, soarta unui vultur pleșuv priponit pe stânca de gală a unui parc seniorial. Sau, deoarece am amintit de vulturi și nu suntem chiar așa departe de Caucaz, un soi de Prometeu, devorat de propriile-i năzuinți.

Ca pe-o pâine caldă mi-am mâncat
în lungul drumurilor: inima...

E, cu ecou de anticitate, un vers dintr-una din poemele așa de tipice ale lirismului d-lui Cotruș: «Mi-am deschis ferestrele spre toate orizonturile».

Această patimă peregrinantă, care alcătuia și fondul anteriorului său volum de **Versuri**, constituie și laitmotivul acestui nou volum. Cu deosebirea că la accentele de aspirație din trecut, precum acele tentaculare apeluri din **O, plecările, plecările...**, în volumul de față, poetul se oprește și se apleacă peste ochiul de fântână al acestui destin, în taina căruia trimite câteva lumini indiscrete.

Perpessicius este criticul care discută retorica poeziei cotrușiene, accentuând modernitatea acesteia, ingeniozitatea construcției textului liric. Poemele, pe care criticul le numește de „dialectică genealogică“, surprind dezlănțuirea largă, pentru ca, apoi, să se restrângă spre introspecție, spre cunoașterea de sine.

„Din acest examen al sufletului, d-l Cotruș realizează câteva poeme de dialectică genealogică, am spune, în care retorica d-sale împrumută accente din cele mai emoționante. Și iată, atunci, începând așa de neliniștitor poema liminară a volumului **În robia lor**:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci
Haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt
La mine?

Și peste această întrebare, altele cumulate, ca treptele de piatră ale unui trecut pe care iscoditoarea răvnă a poetului năzuiește să urce spre cunoașterea de sine:

Au fost străbunii-mi hoți de cai?...
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul
Țării-ntregi?...
Au fost haiduci năprasnici ei,
Ce-și prelungesc acum pe drumuri fără zări,
Prin pașii mei,
Sălbaticile bucurii
Și zbuciumul vieții lor vijelioase și pustii
Și aspra răvnă de-a fi slobozi...
Și neînvinsul dor de-a pribegi?!...
Sătul de ale șesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munții lor mă simt un munte...

Iar acest orgoliu al poetului din ultimele două versuri și permanenta preocupare de sine și necurmata năzuință către obârșiile originare, către cetatea de piatră a strămoșilor, revine ca un gând alintat, de nenumărate ori în versul său, în aceeași poemă programatică:

Și merg, și merg, și merg,
Pe cărări înguste spânzurate pe prăpăstii
Pe unde au trecut aprinși de prea neogoiat
Belșug de sănătate,
Sau cu plete de argint,
Ducându-și viața în cuțitele din brâu,
În vremuri de demult – străbunii...

sau în o alta, din aceeași spiță, **Spre culmi**:

O, munte, tu biserica, moșia, casa mea...
Pe culmea ta-n nemărginire mă dez-mărginesc...
Acolo sus, stingher,
Respiră trupul meu și sufletul
Deasupra legilor de fier,
Deasupra zbuciumului pământesc...

Vorbeam la început de soarta unui vultur priponit. D-l Aron Cotruș surprinde tot tragicul acestei situații: această năzuință, acest elan de ascensiune este – în fond – și el tot o robie. Căci printr-însul vorbește imperativul tuturor atavismelor, a căror tiranie neutralizează sufletul personal al descendentului. Poema se și sfârșește cu un tablou a cărui ingeniozitate nu o pot îndeajuns sublinia. El este de o grație cu atât mai accentuată cu cât deschide în roca acestor versuri dure corola unui zâmbet feminin:

Frumoasa mea de fiecare gând,
Vrăjitoare palidă de patimi,
Mă vei putea tu oar-opri din drum pe
totdeauna?!
Ori poate mă vei opăci, doar de-azi pe mâni
– Stăpân și rob vremelnice –
Ca pe străbunii-mi furtunatici vreo hangită
oacheșe, -ndrăcită,
La răscrucile primejdiilor mari,
La hanurile chefurilor lor păgâne?!...

Întrebări, mai la urma urmei, naturale: căci un rău prin alt rău se scoate, și demonul peregrinației n-ar putea fi biruit decât de vreun „demon“ de femeie. Samson aspiră în chip firesc după Dalila. Care ar fi câștigul acestei substituții de robii, iată o întrebare gratuită.

Poetul trebuia să și-o puie ca să sfârșească, admirabil, o poemă, de felul ei, aridă. Căci, numai schițată, această probabilitate și fantoma restricției ances-trale apare:

Din fund de vremi un crunt străbun se
uită lung și muștrător la mine,

Ca dintr-o cadă de-ntuneric,
De pe-al veacurilor zid nețărnut feeric...
Codrii se frământă parcă străbătuți de
milioane de vedenii..."

Perpessicius îl consideră pe Aron Cotruș unul dintre cei mai unitari poeți, cu o personalitate puternică, ușor de observat. Creația lui Aron Cotruș oferă însă și o vastă varietate, cu poezii de caldă umanitate (în care apare tipul generosului, cum a observat Tudor Vianu), sau cele încadrate de critic în pasteluri simbolice, ori poeziile vagantului (peregrinante) sau cele umplute de regret.

„Însă oricât de încheată și de interpretabilă ar fi această poemă programatică, nu trebuie să nedreptăm și celelalte aspecte ale poeziei d-lui Cotruș. Desigur, d-sa este unul din cei mai unitari poeți de astăzi, a cărui personalitate o desprinde dintr-o sută. Nu înseamnă însă că această unitate de temperament nu oferă și varietate.

Sunt, întâi, în poezia d-lui Cotruș calde accente de umanitate, o comuniune între sufletul său și sufletul anonim, o nevoie de a se da, de a întinde «oricând și oricărui» o mână albă de frate sau o înțelegătoare privire pentru anonimul – ocnaș? rege detronat? nebun? martir al dragostei de oameni? – ce trece drapat în mantia misterului său:

O, l-am simțit cum trece sigur de iubirea-mi,
Pe sub privirea-mi ostenită și frățească,
Ca pe sub o nevăzută poartă de triumf...

Sunt, apoi, admirabile miniaturi, pasteluri simbolice, în care excelează d-l Cotruș, precum a „firului de iarbă”, a «mărului» sau acel tablou al «copăcelului», pe locul unde a fost un codru uriaș odinioară:

Ca la un prieten așteptat mă uit pierdut
la el...
Și cum mă uit orbit și beat de soare,
Aud și văd parcă prin vremuri
În freamăte prelungi titanica pădure
viitoare...

Sunt, apoi, imagini din pustă – o altă specialitate a robustului său temperament poetic – ca în acea cochetărie a mănzelor:

Din când în când în față-mi s-opresc...
Și – majestoase,
Dulci mă privesc, asemeni femeilor
frumoase...

Sunt, în cele din urmă, ca o urmare firească a neastâmpărului vagabond, poeme de regret în marginea celor douăzeci de ani și a trufiei lor, când nu te-ai apleca semeț din cale-afară «nici pentru a ridica de jos un sceptru de-mpărat»;

pe tema «tinereții», sau în ritm de romanță, tema mai generală a zădărniciiei, care de la Ecleziașt și până astăzi a fost cântată pe felurite strune:

În neguri aleargă în șuieră prelungi
Trenuri ce nicidecum nu poți să le ajungi,
Gânduri ce nicidecum nu poți să le alungi...

Și tu-n așteptare nu simți și nu vezi
Cum gara se-ngroapă în grele zăpezi,
În albe, și triste, și moarte zăpezi.

Un clopt în noapte răsună amarnic...
O, ce mai aștepti, tu copil uliarnic...
Totu-i zadarnic, zadarnic, zadarnic...

Însă «copilul uliarnic», pe care-l glorifică întreaga poezie d-lui Cotruș, e prea mult strănepotul acelor pribegi păstori, pentru ca să nu-și înceapă din nou – neobosit Ahasver – peregrinația în ciuda tuturor avertismentelor și a vârstelor:

Văd calea înainte-mi în prăpastie căzând,
Și totuși,
Lacom calc
Și-ntr-acolo merg...

Transhumanță ancestrală, tiranică, în robia căreia d-l Cotruș se complăce, dar pe care și-a atenuat-o, robind-o la rândul-i în poeme de o necontestată vigoare.“
(Perpessicius, A. Cotruș, „În robia lor“ <Tip. [ografia] „Corvin“, Arad>, în Opere 2. Mențiuni critice. Editura pentru Literatură, București, 1967, p. 201-205.)

Și Ion Pas subliniază locul aparte al poeziei lui Cotruș în literatura vremii, asemănarea cu lirica lui Whitman, lirismul descătușării.

„Versul d-lui Cotruș sparge cu brutalitate matca regulilor îndeobște acceptate în poezie, trădând un temperament viguros, rebel încătușărilor curente. Aduce în literatura noastră elanul susținut al poemelor lui Walt Whitman și, pe alocuri, aceeași atitudine hotărâtă în fața vieții, același tulburător optimism, aceeași bărbătească năzuință spre alte orizonturi.

Dacă îl neliniștește trecutul:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...

D-sa se smulge din lanțurile robiei și schițează gestul de bărbătească emancipare:

Știu
M-am născut să mă împrăștiu, să mă chinui și să lupt,

Cu alții, cu nemărginirea și cu mine,
Să mă lovesc de mine-n orișice și-n orișicine...

.....
În picioare să mă calc
Și pe mine însumi biruindu-mă să birui.

Pretutindeni un susținut efort de atitudine robustă în fața vieții:
Sătul sunt de viață și... flămând, flămând
Răvnesc nu știu la ce, cu suflet sângerând,

o generozitate reconfortantă:

Eu m-am născut să dăruie, să mă dăruie
Oricând și-orcărui

și regretul de a nu fi întâmpinat:

Nici sori prea arzători, nici ierni prea reci,
Nici o femeie prea frumoasă,
Ca să-ți uiți la ea acasă mințile când pleci;
Nici o femeie prea urâtă
Pentru a șovăi să stai o clipă lângă ea;
Nici zile și nici nopți prea lungi
Și nici o piedică prea grea...

Străbătută de acest suflu și admirabil realizată, poezia d-lui A. Cotruș reclamă în literatura noastră un loc aparte."

(Ion Pas, A. Cotruș: „În robia lor“, în „Lupta“, București, V, 1926, vineri, 2 aprilie, nr. 1297, rubrica „Teatru-Literatură-Artă“.)

Cu trimitere la **Poezia pură** a abatelui Bremond, Sergiu Dan comentează în „Rampa“ poezia lui Cotruș, tocmai din perspectiva opusă purismului. Pentru timpul când a apărut poezia lui Cotruș era singulară și ideea trebuie reținută, deoarece revine foarte des în comentarii. O lectură greșită și neaderentă la specificul operei făcută mai târziu și vremi neprielnice au dus la distorsionarea receptării corecte a poeziei lui Cotruș și apoi la o închidere totală a acesteia.

„Dacă ar cunoaște poemele lui Cotruș, abatele Bremond, autorul **Poeziei pure**, n-ar putea spune că poetul român realizează „starea de poezie“.

Poesia, concepută ca o evadare eroică din fapte și nu ca o expresie a lor, nu încorporează poemele lui Cotruș. Autorul acestei dezlănțuiri de strigăte ritmate puternic are, totuși, o legătură cu ceea ce numim „starea de poezie“.

Cartea lui Cotruș comprimă o sensibilitate, o vibrație profundă, a cărei expresie în lirica noastră rămâne singulară.

Cotruș nu e un trubadur. El nu cântă, nu imploră și suspină discret. Dar fiecare poem e un strigăt liberat:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,

De nu găsec un loc în care să mă găsec* la mine?...

Ce blesteme,
Ce patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi și nici odat' la mine-acasă?...

Fragmentul, citat aci, suferă vădit de sinceritate. Poetul lucrează în material primar nealterat, ca meșterii nemți în blocuri. El nu e, și, organic, nu poate fi, un poet al amănuntului sau interiorului. E un liric realizat în câteva linii mari; preferă culoarea precisă, nuanței confuze:

Am străbătut pustiurile, mările
Și mi-am strigat zadarnic pretutindeni întrebările...
Ori încotro te-ar duce, la-nțâmplare, vânturile,
Nu răspund nici cerurile, nici pământurile...
Te-ngână doar, în toate poticnirile și sfășierile
Cu-ndepărtate clopote de întunerice surd, – tăcerile.

Ținuta poemelor surprinde prin unitatea ritmului larg. Șesurile, apele întinse și înălțimile nu-l predispun la cugetare. Aceste elemente, frecvente în inspirația lui Cotruș, nu servesc nici ca decorație. Ele sunt pâinea și aerul lor.

Cartea poetului ardelean onorează biblioteca noastră; i-am destinat loc între poezii ceasului nostru de lectură."

(Sergiu Dan, „În robia lor“, „Versuri“ de A. Cotruș, în „Rampa“, București, XI, 1926, p. 2658.)

Cronicarul „Vieții românești“, Octav Botez, a mai scris despre poezia lui Aron Cotruș. El notează câteva impresii critice și despre volumul **În robia lor**, cu accent pe pantesim, ca viziune poetică, pe exaltarea existențială și cultul acțiunii.

„Una din trăsăturile poeziei contemporane de pretutindeni, dar care, în ultimul timp, pare a se manifesta și la noi, e, alături de misticism și înclinarea panteistă, exaltarea vieții, avântul dinamic, cultul acțiunii.

Recentul volum al d-lui Cotruș e, în privința aceasta, caracteristic și versurile următoare

Douăzeci de ani!
Simțeam cum cresc, cum mă întrec și cum mă oțolesc
Cu fiecare dimineată albă și strălucitoare
Cu fiecare apus de soare...
Strănepot de răzvrățiți și de iobagi,
Mănat de pofte și îndrăzneli fără hotare
Simțeam că sunt născut să birui lumea și s-o stăpânesc!...

* „să mă găsec“ – fragment de vers citat greșit; corect: „să mă simt“.

au ceva din dinamismul unui Walt Whitman sau Verhaeren. Dar de ei îl apropie, mai mult încă, nu știu ce vagi aspirații de largă simpatie și comuniune umană:

Printre grâne verzi, pe drumul larg și neted
Trecea un rumen și voinic flăcău,
În căruța-i de lucernă, prin amurgul leneș
Ducând cu el, spre satul cu căsuțe albe,
Tot sufletul și tinerețea câmpului...
O! Am simțit pe când trecea,
Că aș fi gata să-i îmbiu,
În orice clipă, prietenia mea...

Versurile d-lui Cotruș nu sunt totdeauna lipsite de elan și au, uneori, nu știu ce vioiciune simplă, sinceră, familiară.

Din nefericire însă, d-sa nu prețuiește îndeajuns tehnica și e departe de a avea conștiința scrupuloasă a artistului. Imagini ca acestea aduc aminte de Goga:

Se logodesc mocirle cu cerurile mele.

Unele versuri sunt prozaice:

Ciocan să-ți fie vrerea, răbdarea, nicovală!
Odihnele înșală,
Starea pe loc e boală.
Altele, retorice sau banale:
În frământări aprinse, în lupte uriașe,
Unind într-o sforțare puterea voastră toată,
Cotropitori, odată,
Ați spart pământul aspru, ce v-a ținut că-n fașe,
În coaja lui tirană, în carnea-i milenară. (Munții)

.....
Îmi mângâi, îmi giugiulesc aducerea aminte. (Douăzeci de ani)

Va izbuti d-sa să se ridice, în viitor, la o formă mai personală și mai aleasă? Câteva, cel puțin, din versurile sale, ne face s-o credem.

(O.[ctav] B.[otez], A. Cotruș, „În robia lor” <1926, Arad>, în „Viața românească”, Iași, XVIII, 1926, februarie-martie, nr. 2-3, p. 371-372, rubrica „Recenzii”.)

Un amplu portret literar al lui Aron Cotruș găsim în ziarul „Patria” din Cluj. Alături de Whitman este citat și Ady, cu poezia lui incendiară, poezia lui Cotruș având însemnele noului și ale modernului, asemeni celor doi poeți. Ion Brumarul desprinde și linia națională și socială a poeziei lui Cotruș, fiind, după expresia sa, „exponentul cel mai viguros al sufletului național din Ardeal”.

„Nu-l cunosc, dar poezia lui mi-l schițează în siluetă energetică: dărz, hotărât, numai nerv încordat să plesnească, numai mușchi vânjos și muncit de tortura vrerii, numai avânt. A. Cotruș, între cei de-o vârstă cu el, e poate cel mai personal și cel mai frământat de actualitatea imediată. Și-a găsit drumul

dibuind și s-a descoperit într-un strigăt barbar de biruință. Acum, beția avântului îl poartă inspirat, din strigăt în strigăt, din afirmare în afirmare. Căci adevărata poezie a lui Cotruș, în care e mai întreg și mai deplin, mai convingător și mai captivant, e poezia aspră, aproape sălbatică, a versurilor sale din urmă: suvoi spumegând frământat, sfâșiindu-se peste stânci colțuroase de munte. După chinul covârșitor al căutării de sine, prin părția tuturor cărărilor neîncăpătoare, cu volumul **În robia lor** Cotruș și-a găsit drumul definitiv. Adâncindu-și bărbătește inspirația, în frământarea vieții sale, a găsit puntea care să-l ducă în sufletul mulțimii. În durerile și aspirațiile unui suflet, care zvâcnește gata să irumpă sub pintelul neîndurat al actualității. Căci ce altceva e poetul adevărat, dacă nu fulgerul desprins din atmosfera încărcată a tendințelor unui neam? Ce altceva, dacă nu purtătorul de cuvânt al vremii? Iar Cotruș e poetul vremii. Poezia lui de un dinamism aproape necunoscut, aș zice unic, în literatura noastră, – dacă nu m-ar urmări accentele bătrânului **Răsunet** și strigătul covârșitorului **De la Nistru pân’ la Tisa** – atât în învelișul de cuvinte cât și în miezul de gând și de sentiment, te cuprinde în brațe aspre, te ridică și te frământă după șerpuirea ritmului ei lăuntric, te aprinde și te sfășie, îți strânge pumnii și-ți injectează ochii. Dincolo de forma abruptă și precipitată sub dezlănțuire primară de sentiment, poezia aceasta aduce sufletul unui neînfriecat polemist social.

Cel ce-a zugrăvit pe cerul gata să s-aprindă în vâlvătai, spectrul înfricoșător al răscoalei – «umbra lui Horia» – și-a strigat cu deplina tărie a sângelui, peste veacuri: «Aicea suntem», «Ai noștri sunt acești munți» și încrederea neclintită a viitorului nostru, vibrează în fiecare nerv alături de zvâcnirile intense ale actualității. Peste cuprinsurile acestei poezii clocotitoare, tremură parcă ceva din atmosfera încinsă a poeziei lui Ady și s-abate o suflare din virginitatea, robustă și biruitoare, a poemelor lui Walt Whitman.

Nou și modern, cu o formă care nu cunoaște banalitatea făcătoare a ritmului tonic, neintegrat ritmului sentimental, actual până la duel, precipitat de gazetărie, dar prin căldură de mare tensiune și prin autentică poezie, ținut la înalte regiuni de artă – Cotruș e exponentul cel mai viguros al sufletului național din Ardeal. Alte aspecte îi vor contura alte laturi sufletești. O rețin pe aceasta, cea mai actuală și cea mai reliefată. Căci Cotruș e coloană biruitoare de flacără, tășnită spre cer din imensele rezervoare sufletești ale acestui Ardeal ingenuncheat până ieri. E suflet din sufletul nostru.

(Ion Brumarul, **Poezia lui A. Cotruș**, în „Patria”, Cluj, IX, 1927, p. 141.)

Romulus Dianu își începe portretul literar cu evocarea lui Walt Whitman, aventurierul care se lăsa în voia plăcerii drumului prin câmpia nesfârșită, pentru ca să ajungă la poezia lui Aron Cotruș care amintește de cea a poetului american prin latura cosmică, cât și prin impunerea unui nou stil, al elementarului și lipsei de rigoare, în favoarea ritmului interior ce vine din bucuria dezlănțuirii forței vieții. Imaginea gazelei este extrem de sugestivă, nu doar pentru imaginea libertății, a saltului peste opreliști, dar și pentru aceea a contrariilor, expresie dură și eleganță expresivă, fragilitate și tărie.

„Vă mai amintiți poate de acel mare poet al democrației americane, de aventurierul cu barbă și desculț care cutreiera la picior câmpiile semănate cu cartofi și se oprea în mijlocul drumului să privească vreme de câte o jumătate de zi calea soarelui pe cerul tot așa de încântător al Americii. Vă mai amintiți de Walt Whitman?

Eu cânt pentru tine, o democrație,
Cântecul acesta de soare și de vorbe,
Din care tu nu ghicești că mă numesc Walt,
Ci îl primești ca venind de la toți oamenii.
Cânt pentru sufletul naturii mari și anonime,
Pentru tine cânt eu, democrație.

Și în toată poezia sa, căci Walt Whitman nu are decât una, același pădurar al lui Dumnezeu păzește de atingerea vulgară lăsatul tot de pe pământ și tremură cu inundată bucurie în fața oricărei mașini scornite de om.

Și există, aici printre noi, un poet al preeriei românești, un poet posac și fără fineți stilistice, de o robustețe și vigoare care-mi amintesc de poetul american, atât prin latura cosmică a poeziei lui de o năprasnică violență, cât și prin lipsa, aproape ignorarea, celor mai elementare rigori ale poeziei. Vorbesc de A. Cotruș autorul *Negurilor albe* și al colecției intitulată *În robia lor*.

D-I A. Cotruș nu s-a încorporat în nici o școală literară și nici n-ar fi putut-o face. Ceea ce constituie în poezia sa esențialul este o sălbăticiune și o cruzime as[tr]ingentă de fruct din stepă, neadaptat și neadaptabil, fără să fie prin asta rural și retrograd. El e doar tânăr și liber ca o gazelă, fragil în ceea ce concepe, dur în expresii până la eleganță. Ca și Walt Whitman el n-a inventat nimic pentru artă. A descoperit însă în sine ceva de multă vreme inventat, oprimat și înăbușit de generații:

Din fund de vremi un crunt străbun
Se uită lung și muștrător la mine
Ca dintr-o cadă de-ntuneric
De pe al veacurilor zid nețărnut.

Tiranizat de acest trecut, el nu uită toată magnificența fenomenului datorită căruia el e în mijlocul naturii să vadă și să simtă legătura transcendentală a lui cu miile de necunoscuți, ce i-au transmis sângele, nu uită splendoarea pământului din care se hrănește și el la fel cu ierburile, animalele de pășune și păsările.

Anticipând, parcă, rapsodiile („poet de mare anvergură“), Romulus Dianu vede, ca trăsătură a poeziei cotrușiene, monumetalitatea. Apoi, esențializarea în o bună parte a ei, care coexistă cu retorismul poeziei de dezlanțuire verbală. Romulus Dianu este între criticii care observă și poezia esențializată a lui Cotruș, filtrată „în Rilke“ cum spune criticul, lucru esențial pentru a nu reduce creația cotrușiană la o singură coordonată. El vorbește chiar de o miniaturizare, de tip „hai-kai“ japonez.

„Douăzeci de ani! –
Nici sori prea arzători, nici ierni prea reci,
Nici o femeie prea frumoasă
Ca să-ți uiți la ea acasă mințile când pleci;
Nici o femeie prea urâtă
Pentru a șovăi să stai o clipă lângă ea;
Nici zile și nici nopți prea lungi...
Nici o ușă închisă și nici un fruct oprit

...și mai încolo, această justă și proaspătă viziune a tinereții lui eterne și feroce, sub firmament ca sub o casă:

Un voinic flăcău trecea printre cartofii verzi și printre grâne,
Într-o căruță c-un cal alb
Încărcată cu lucernă proaspătă...
Ducând cu el spre satul cu căsuțe albe
Tot sufletul și tinerețea câmpului,
De departe îl vedeam trecând,
Cântând
Întovărașit de umbra ce mergea lângă căruță ca un câine.

Iată ai citit atâtea versuri, dar nici un vers. Un vers mai puțin sintetic rareori am întâlnit la vreun poet. Și aici lucrul se explică prin totala neglijență a detaliului. Poeziile lui A. Cotruș sunt ca statuile cioplite în lemn de țărani noștri, rudimentare și reci, ca picturile stângace care împodobesc troițele transilvănene, strâmbe și înspăimântătoare, rezultând totuși câte un sfânt cu totul și cu totul asemenea sufletului acestui popor.

Poetul cântă copacii, pusta, prietenia, firul de iarbă și tinerețea cu o amplare verbală uneori obositoare la extrem. Este ceea ce aș fi vrut să reproșez d-lui Cotruș, dacă ultimele poeme ale sale în curs de tipărire prin paginile câtorva reviste nu mi-ar fi semnalat o primenire radicală a vestmântului exterior poeziei sale. Sunt înclinat a crede că d. A. Cotruș și-a filtrat poezia în Rilke, fără să altereze nimic din esența ei inițială.

Un exemplu care m-a surprins cu atât mai plăcut cu cât urmăream cu interes orbita de evoluție a acestui poet:

Te-ai oprit ca o poamă pe o cracă
Cucule hai-hui
Și nu mai vrei să spui
Câți ani de trai
Îi mai dai
Ostașului bălai
Ce spre graniță pleacă...

Atât. Reducerea amplitudinii verbale de altădată la proporțiile acestea de miniatură și hai-ku japonez a făcut ca singurătatea acestui poet sobru și autentic să se definească mai bine. A. Cotruș e încă într-o perioadă de conflict cu sine. Până la statornicirea formei și fondului poeziei sale viitoare,

experiența sa sufletească adâncită, mereu, va impune pe A. Cotruș lumii literare ca pe un poet de mare anvergură.

Tipul poetului german, meditativ și laborios, A. Cotruș ne dă, fără voia sa, cheia virtuților ce-l împodobesc, semnând **Piscul**:

Ți-e tot una
De arde soarele, de iese luna...
Nu tânjești ca noi
După vreme bună, după ploi,
Sub recile bolți
Nu te jelui, nu te revolți
De parte de firea cea slabă
N-ai nevoie de nici o podoabă.

A. Cotruș [este] abia astăzi pe căile lui. Lipsit de sistemul de gândire al lui Walt Whitman, cu care îl asemănam numai în ceea ce privește panteismul comun amândurora, la început, poetul se situează astăzi în meridianul nordic al sensibilităților mascate de răceală, sobrietate și forță. Nu e un poet erotic, cât vrea să fie un poet al ideilor, al sugestiilor din natură, un corespondent al naturii în pustă. Poezia lui e rigidă și necântătoare. Florile sale sunt înfrumusețate de moartea ce le-a venit cu bruma grasă.

(Romulus Dianu, **A. Cotruș, poet al pusteii**, în „Rampa“, București, XII, 1927, p. 2896, rubrica „Siluete literare“.)

Și la apariția plachetei **Strigăt pentru depărtări**, George Baiculescu scrie o cronicetă în care menținând aprecierea asupra virtuozității stilistice, adaugă o altă dimensiune a poeziei cotrușiene, aceea de inspirație națională.

„O broșură de opt pagini, constituind primul număr al Bibliotecii Asociației Culturale din Banat și cuprinzând acest **Strigăt pentru depărtări** al poetului.

Despre poezia d-lui A. Cotruș ne-am mai ocupat în revista noastră, atunci când am înregistrat apariția volumelor: **Versuri** și **În robia lor**. Cu această nouă apariție d. Cotruș își valorifică încă odată calitățile-i poetice. Aceeași atmosferă de largă și grea evocare, de aspre năzuinți, aceeași virtuozitate stilistică remarcabilă. Versul frânt și dur învăluie sentimente ce sunt redată, ca și în volumele anterioare, ca simple atitudini de cele mai multe ori și rareori cu parțiale realizări estetice.

În **Strigăt pentru depărtări** aceeași poezie a voinței:

În strădania-mi spre mai sus, spre mai bine,
lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
și-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunatică,
ard cu jind
cu patimă sălbatică
pentru cei de-un neam cu mine
din sate albe, de la coasă, de la râpă, de la plug:
pentru românii de la Tisa pân-la Bug,
de la Marea Neagră pân-la Adriatică;

din Banatul clocotind
din Timocul mut, din Pind.

Strigătu-mi e pentru zbor înalt și lung...
Voinicește-l strig, pe aripile-i s-ajung
peste Nistru, peste Dunăre, departe –
până unde printre pietre, mărăcini și râi vecini
pe sub prigoane sângeroase și deșarte,
se întind
biruind,
înfruntătoare de primejdii și de moarte,
dârze ale rasei noastre aspre rădăcini...

În volumul anterior (**În robia lor**), d. A. Cotruș are o poezie frumoasă **Copacul**, cu o minunată realizare a ideii de stăpânire a materiei, îngenuncheată de avântul sufletesc larg al poetului. **Strigăt pentru depărtări** constituie pentru poezia d-lui A. Cotruș o nouă încercare, și una din cele mai grele: inspirația națională.

(George Baiculescu, **A. Cotruș, „Strigăt pentru depărtări“**, în „Propilee literare“, București, II, 1927, 1 august, nr. 9-10, p. 40, rubrica „Cărți și reviste“.)

Tot în „Propilee literare“, Tudor Teodorescu-Braniște scrie mai pe larg despre revista „Banatul“, din Timișoara, remarcând nu doar condițiile grafice în care a apărut – de occidentală îngrijire, scrie el –, dar și valoarea revistei în efortul general de a impulsiona mișcarea culturală dintr-un spațiu distinct și de tradiție, cum este Banatul. Braniște înțelege bine rostul revistelor regionale și al creației culturale (literare) din regiuni pentru o mai exactă configurare a întregului. Cunoscutul jurnalist dă exemplul unor vechi țări de tradiție culturală europeană, ca Franța și Germania, cu o bogată activitate de reviste regionale. În acest context, cronicarul amintește și activitatea lui Aron Cotruș (care era directorul revistei „Banatul“), menționându-l printre „puținii poeți moderni“.

„**Banatul**. Așa se cheamă revista care apare la Timișoara sub conducerea poetului A. Cotruș. Sub coperta măslinie, între filele tipărite cu occidentală îngrijire și ilustrate cu frumoase reproduceri, se închide un gând bun, o minunată onestitate literară, pe care multe din publicațiile bucureștene au părăsit-o de mult.

Sumarul ne indică cinstite preocupări de regionalism cultural. Singurul regionalism fecund. În ziua în care vom avea cât mai multe reviste regionale, fiecare din ele oglindind viața ținutului respectiv – viața sub toate aspectele ei vom avea o adevărată mișcare literară. Rostul revistei regionale este – întâi să trezească în acel ținut dragostea pentru slova tipărită, dragoste pe care publicația **de-aiurea** o stârnește mai anevoie – și în al doilea rând, să indice pentru **aiurea** ritmul sufletesc al regiunii. Franța și Germania posedă o bogată colecție de reviste și ziare regionale, care despică drumul și netezesc calea marilor publicații și marilor cotidiene din capitală.

Preocupările de onest regionalism cultural ale **Banatului** ne sunt, deci, pe de-a-ntregul simpatice. Iar alegerea colaboratorilor, din mai toate ținuturile, învederează o intenție minunată: oameni **de peste tot locul** se ocupă de probleme **locale**.

D. G. Bogdan-Duică scrie din trecutul Lugojuului, d. Ion Montani – despre tragicul destin artistic al lui Grozăvescu; d. Dr. V. Bârlea – despre cariera și personalitatea nefericitului tenor; d. Tiberiu Vuia – despre Cora Irineu, scriitoarea dispărută atât de timpuriu, care, străbătând Banatul, a fixat în câteva **Scrisori bănațene** (Ed.[itura] Cultura națională) icoane fin cizelate din acel minunat ținut – chipuri și priveliști, acuarele din cuvinte. Negură, una din făgăduințele poeziei tinere, publică o poemă – **Primăvara** – care se încheie cu această imagine vrednică de reținut.[...]

Iar d. A. Cotruș, a cărui afirmare definitivă în poezia zilei am subliniat-o chiar aci, publică o poemă – **Strămoșesc pământ** – în care forma nouă și originală slujește drept vestmânt pentru exprimarea străvechiului sentiment de iubire a gliei:

Strămoșesc pământ!
Aici m-am născut, aici vreau să lupt
ne-ntrerupt
și cu ne-nfrânt
avânt
să-ți cânt:
flăcări arși de soare și copilele,
muncile, izbânzile de toate zilele,
ale isprăvilor tale mici și uriașe unelte,
căci, aici visez să scoată cu mâini
din fântâni,
cu găleți de aur
apa
românele svelte.

Reșița ta cu coșuri pân-la cer
vreau s-o proslăvesc
în cald, înflorit grai românesc,
în versuri de-oțel și de fier...

Aici vreau să mă macin cântând, luptând, asudând,
lângă cupa-mi de apă, lângă brășu-mi de pâine, -
aici
unde se vor ridica mândre furnicând de oameni noi
largi,
puternice
îmbelșugate
și tumultuoase
lăcașuri sfinte ale mușchilor și ale creierului
Romele, Parisurile, New-Yorkurile izbânzilor românești de
măine!..

D. Cotruș se afirmă drept unul dintre puținii poeți **moderni**, care păstrează totuși puternica legătură cu inspirația de baștină."

(Tudor Teodorescu-Braniște, **Însemnări critice**, în „Propilee literare“, II, 1927, 15 mai, nr. 5, p. 21, rubrica „Cronica literară“.)

Într-un articol de sinteză despre literatura din Ardeal, la zece ani de la Unire, Ion Breazu îl citează pe Aron Cotruș între valorile noi în poezie. După ce discută câteva cauze a ceea ce el numește „criza literară“, Ion Breazu afirmă că „Ardealul a dat literaturii românești individualități, dintre care cel puțin câteva vor rămâne pentru totdeauna în patrimoniul nostru spiritual. Ele ne îndeamnă să ne păstrăm încrederea în vigoarea literară a acestei provincii. Și să-i profețim un viitor fecund și glorios.“ Dintre scriitorii mai vârstnici îi numește pe Octavian Goga și Ion Agârbiceanu, iar „între cei vechi și cei noi se situează cea mai de seamă glorie dată de Ardeal prozei literare românești, dl. Liviu Rebreanu“. Poezia este reprezentată de Lucian Blaga și Aron Cotruș.

„Gloria lui Aron Cotruș răsună triumfătoare în amiaza zilei de azi. Abia sunt câteva săptămâni de când Pătru Opincă, Ion Codru, Achim și Todor Săcure au cerut să fie înscrși în eternitate. Aron Cotruș este cel mai reprezentativ poet al acestei provincii. Atât prin sentimentele care clocote în poezia lui, cât și prin expresia în care le toarnă. Sunt poezii scrise parcă de mână aspră a lui Pătru Opincă și a lui Todor Săcure...”

(Ion Breazu, **Problema literară a Ardealului în anul al zecelea**, în „Societatea de mâine“, Cluj, V, 1928, 1 și 15 decembrie, nr. 22-24, p. 457.)

În cronică sa, D.I. Cucu urmărește originalitatea poeziei lui Cotruș prin spargerea tiparelor, evitarea drumului călcat anterior. Era interesant dacă cronicarul și numea curente literare ale vremii despre care crede că l-au influențat pe Cotruș.

„Ultimul volum de versuri al d-lui A. Cotruș **În robia lor** afirmă talentul viguros, deplin format, al acestui poet original. Deși evadat de vechile tipare poetice, Cotruș nu este un rătăcit. Versul lui trunchiat nu e astfel pentru a ascunde, cu o originalitate lesne, lipsa de talent, ca la atâția alți sacerdoți ai poeziei noi. Dimpotrivă, necesitatea de a frânge regulile consacrate e la Cotruș o poruncă a firii lui răzvrățite, mereu chinuită de balastul existenței, pe care o acceptă, o înțelege și o cântă. Între aceste două tendințe opuse, poetul își găsește un echilibru de fond care îl menține omeneste poet cu exteriorizare inteligibilă și sugestivă.

În robia lor, poezia care împrumută numele său volumului, e însăși mărturisirea acestui legământ cu tot ceea ce-i alcătuiește existența:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme
Ce patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă
Mă prigonesc să merg

S-alerg,

Să fiu de-a pururi și niciodat' la mine-acasă?

se-ntreabă poetul, simțind năpădindu-i în vine întreg trecutul de strămoși, care îl țin înțeleștat de pământul neamului lui, cu mii de rădăcini puternice.

Din materialul acesta al trecutului nostru, poetul își creează o originalitate a lui, care nu încetează să fie și a noastră:

Din noaptea-mi mută, aspră așa cum alta nu-i
Din casa mea pe care-naimea nimănui
N-o-nchid și n-o încui
Întind o mână albă, de frate, orișicui,
Căci m-am născut să dăru, să mă dăru
Oricând și-oricărui;
Să-mi fac o sfântă lege de risipă,
Să mă clădesc cântând, cu fiecare clipă,
Cu fiecare clipă să mă năru...

Influențat uneori de curente literare ale vremii, ca în **Minerul**, ca în **Sătul sunt de viață și... flămând**, Cotruș se menține totuși, datorită echilibrului său launtric, în limita inteligibilului. Când nu este subiectiv, încătușat în viața lui proprie de idei și sentimente, el poartă pentru alții durerile și năzuințele lor cu sinceritate și cu înțelegere.

Dar iată-l pe Cotruș în fața naturii. Poetul o simte și o redă așa cum e:

Plâng vânturile...
Mâinii se joacă și nechează
Și pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepele robuste
Pasc leneșe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneșe în soare, cu pași mărunți, superbi
Și din belșugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre și le ridică-arare
Ca niște voluptoase femei de viță mare... (**Pe pustă**)

Pastelul e întreg, fără exagerări și fără banalități, fiindcă e văzut cu ochi de poet și este zugrăvit în câteva linii cu mână de artist.

În mijlocul naturii, cu care se identifică, Cotruș se dezvăluie pe el, cântând muntele ispititor de culmi, cântând pădurea veșnic înălțătoare, cântând câmpia nemărginirilor mărginite de frumuseți aievea. Și pretutindeni aceeași închinare gliei.

Amiaza seamănă cu aur cald ogoarele
Spre car' mă-ntorc din drumuri lungi, picioarele...
În zare, la odihnă, plugurile
Și-aprind deodată fiarele ca rugurile...
Privesc în depărtări și depărtări
Lacome-mi deschid, spre nicăieri, cărările...

Oriunde m-au purtat în viață vânturile,

N-am întâlnit bătând pământurile

Un loc mai drag ca tine, petec de pământ străbun,

Pe care mi-au venit, la leagăn, ursitoarele,

Pe care botezatu-m-a, întâia dată-n viață, soarele... (**Amiază**)

Citate elocvente s-ar putea lua din întreg volumul. **Firul de iarbă, Sunt frate cu bradul, M-am întrebat, Pe-aici a fost un codru, Ciocan să-ți fie vrerea** sunt pagini de admirabilă simțire, de poezie sănătoasă, care va rămâne. Tradiționalismul nostru se regăsește întreg în acest poet original, sensibil, fără să se zdruncine în credința lui de versul inegal al facturii poeziilor, pentru că nu noutatea aceasta de factură ne poate speria, ci cealaltă «noutate», care nu spune nimic și care nu se trage din nimic.

(D. I. Cucu, **Poetul Cotruș**, în „Țara noastră“, Cluj, VIII, 1929, nr. 33, p. 962-964, rubrica „Săptămâna literară“.)

Felul în care era receptată poezia lui Aron Cotruș în mediul celor mai tineri arată o recenzie semnată de Mihai Beniuc în „Laboremus“, revista elevilor de la Liceul „Moise Nicoară“ din Arad. Pe o bună parte a poeziei sale, Beniuc va fi un epigon al lui Cotruș.

„Unitatea e ceea ce caracterizează pe dl. Cotruș între poeții moderni români, unitatea – mai ales – de fond și chiar de formă. [...] În **Versuri** ca și în **robă lor** trăiește același om în zbucium, veșnic pe drumuri și gata totdeauna să întindă mâna unui frate. Căci această umanitate transpiră din întreaga poezie a d-lui Cotruș și în aceasta (pe lângă altele) constă afinitatea poetului din Arad cu W. Whitman, umanul Peer Gynt al Americii.

Dar în volumul **În robă lor** poetul nu mai umblă pe drumuri fără să știe de ce, ci stă în loc și se întreabă [...]. Apoi împins de aceste dorinți atavice [...]. Și în lungul drumurilor fără capăt, de la pusta, cântată cu predilecție, la munte, și în toate părțile poetul găsește frați și se simte legat de natura întreagă, dar mai ales „De pământul ăsta românesc pe care m-am născut/ Și-n care doarme mama mea.“ În fine, cu toate se simte frate, toate îl leagă [...]. Și din aceste drumuri, în care adesea-și aduce aminte cu părere de rău de tinerețe [...] nimic nu l-ar putea opri, nici chiar iubita „vrăjitoare de fiecare gând“ [...], căci impulsurile atavismului sunt mai puternice ca orice poruncă [...].

Astfel își exprimă d. Cotruș sufletul nesăturat de drumuri, în versuri masive și dezordonate, ca și natura în creațiile sale. Căci d. Cotruș nu-și cizelează versurile, ci le scrie după cum îi dictează sufletul creator, având astfel notele cele mai sincere, poate, din câte s-au dat în literatura română de azi. E poetul cel mai unitar, poate, și cel care se confundă mai mult cu opera sa. Suntem curioși să știm ce ne va mai aduce acela care a văzut minuni acolo unde alții «n-au văzut nimic».

(M. Beniuc, A. Cotruș, „**În robă lor**“, în „Laboremus“, Arad, I, 1926, 25 aprilie, nr. 1, p. 7, rubrica „Recenzii“.)

După volumul **În robă lor**, E. Lovinescu îl plasează, fără nici o rezervă, pe Aron Cotruș între moderniști, creația sa fiind o substanțială contribuție la

statuarea și mișcarea poeziei moderne. Criticul observă corect modernismul cotrușian înainte de lirica lui Blaga, eliminând, astfel, falsa și inexacta problemă a influenței. Cu o intuiție sigură, E. Lovinescu sugera o sursă comună a operei lui Cotruș și Blaga, care ar fi de căutat în **modernismul german**, dar nu intră într-o analiză mai de adâncime și nici nu încearcă să-și concretizeze ideea. O asemenea analiză ar fi dovedit sincronizarea poeziei românești, prin cei doi reprezentanți ai ei, cu lirica europeană a secolului. Bănuim că orientarea de care vorbește E. Lovinescu este **expresionismul**, una dintre cele mai importante orientări moderne ale secolului al douăzecilea. Numai că expresionismul nu a fost pentru Aron Cotruș (ca, de altfel, nici pentru Lucian Blaga) o sursă, ci o modalitate de reprezentare poetică. Nu despre o influență se poate vorbi, ci despre o existență sincronă.

„Am putea – după aparențe – defini pe d. A. Cotruș un Blaga prolix și truculent, – fără a stabili, de altfel, vreo filiațiune, cu atât mai mult cu cât primele volume ale d-lui Cotruș datează dinaintea apariției d-lui Blaga: sursa comună ar trebui, poate, căutată în modernismul german. Ceea ce impresionează, în prima linie, la d. Cotruș e intemperanța verbală; lipsită adesea de rimă, de ritm, de egalitate silabică, proză uneori transformată în versuri numai printr-o ficțiune tipografică, poezia scriitorului ardelean se revărsa acum tumultuoasă în cataracte nereclamate de un accent sufletesc, acum în leneșe pânze de ape, inegală, silnică și neobișnuit de verbală:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicele-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?
Ce blesteme,
Ca patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă,
Mă prigonesc să merg,
S-alerg
Să fiu de-a pururi și niciodat' la mine acasă?
(În robia lor)

Totul e scris cu această vegetație luxuriantă de adjective și de verbe:

Se uită duși, mă recunosc abia,
Ca niște-mbătrâniți, uitați, batjocoriți părinți
Scoși din minți,
Albiți, orbiți, striviți de nebănuite tragedii.
(Orașul copilăriei)

sau în **Nebunul**:

În mijlocul largilor piețe,
Înălța-vom statuie grozavă
Strâmbă, zgrunțuroasă, colosală
A nemărginitei nebunii etc.

Dominat de această expresie torențială și abruptă, în care revin cuvintele **colosal, teribil, enorm, îngrozitor, grozav, crunt, fioros, sălbatec** etc., adică tot ce traduce violența și exagerarea – și, ținând seamă că adesea expresia comandă atitudinea sufletească, este firesc să bănuim că atitudinea poetului e tot atât de eruptivă și vizează la dezlănțuirea unei sălbatice energii ca a unei forțe naturale:

Sătul de ale șesurilor bucurii mărunte,
Când urc pe munții lor, mă simt un munte...
În codrii lor grozavi când intru eu tresar în bucurii de rând...
Și, sub potopul sângelui și-al fiecărui gând,
Sub bolta lor mă simt, – crescând...
Ochii-mi aprind priviri de leu flămând
Ce fulgeră ca niște noi pumnale etc.

Cu un astfel de stil congestionat de adjective și pornit spre expresia forte, dacă nu și sublimă, pe lângă un exces de individualism, se mai puteau exprima și sentimente colective: subiectele sociale și cele patriotice, în legătură cu împrejurările războiului mondial, au intrat, deci, de drept, în domeniul poetului.“

(E. Lovinescu, **Istoria literaturii române contemporane, cap. XXXIV – Contribuția modernistă a Ardealului, în Scrieri 4**, Editura Minerva, București, 1973, ediție de Eugen Simion, p. 632-634.)

Talentul și intuiția critică îl determină pe G. Călinescu să nu vorbească de influență atunci când apropie creația lui Aron Cotruș de cea a lui Whitman și Verhaeren sau de poezia rusă. Există o „sincronitate aeriană“ scrie criticul, remarcând implicit individualitatea și originalitatea poetului. G. Călinescu găsește **barocul gigantic și mesianismul apocaliptic** ca paradigme estetice ale poeziei cotrușiene din această perioadă.

„În celelalte culegeri, personalitatea poetului începe să se clarifice. Nu s-ar putea deocamdată determina câtă înrăurire străină este și dacă directă ori indirectă; dar se pot fixa semenii săi literari. În versificația cu totul liberă, confundându-se cu o vorbire prozaică, abruptă, sunt ecouri locale de la Emil Isac. Chipul acela însă de a ține discursuri interminabile, profetice, de a-și manifesta o vitalitate zgomotoasă, vijelioasă, îmbrățișând câmpurile și orașele, continentele și oceanele, este al lui Walt Whitman. Cântarea efortării industriale este tipică la Verhaeren, înrudit de altfel și el sufletește cu poetul american. Sunt însă unele accente care amintesc mai de aproape poezia rusă, îndeosebi cea revoluționară, pe care totuși într-o latură a ei mai recentă, Aron Cotruș n-avea cum s-o cunoască. Există o sincronitate aeriană.

Acel fel mesianic de a cânta Rusia, de a glorifica răzmerițele, învăluindu-le într-o ceață profetic-apocaliptică, de a striga libertatea rătăcirii prin natură, încrederea enormă, aproape grotescă în puterea individului e al unui întreg grup în care punctele principale sunt Blok, Bjelyj și Esenin. Acesta din urmă face paradă de putere barocă, propunându-și să bea aerul, să scoată limba ca o cometă, să întindă picioarele până în Egipt, să pună genunchiul pe Equator, urmărit de furtuni și uragan.

Din familia acestor poeți ai barocului giganticului, ai mesianismului apocaliptic face parte și Aron Cotruș, cu un talent incontestabil, suferind doar de excesele lui. Orice poză este înlăturată, temperamentul însuși al poetului, susținut de un fizic uriaș de Dac, mergând în această direcțiune, precum ni se mărturisește în frumoase versuri:

De ce, – mândră și rece, –
sălbatica-mi vrere nu vrea să se plece, ci, trece
silhue
haihue,
pe drum de spini, de foc și de cuie,
spre piscuri ce-n ceruri se suie?!...

daruri ce-n veci nu adorm
mă-ncing nu mă lasă să dorm,
mă-mping spre tot ce-i enorm...

Toate dimensiunile universului sunt sporite, sufletul funcționează la o tensiune ridicată. Pasagii admirabile de vigoare, de beție cosmică, se găsesc des. Poetul cântă pădurile:

Cu haine și cu gânduri întinate,
Ostenit de așteptări și de păcate,
Eu mă opresc șovăitor, pe-o clipă; -
La intrările-ți neprietenești, obscure,
Catedrala mea sălbatică – Pădure!...

Trec greu de duioșii printre copacii fără număr,
Înapoi spre valea zgomotoasă și mișcără...
Și cum pășesc, ca după-o grea furtună,
Pădurea domnitoare, neagră, parcă
În semn de: – cale bună,
La fiecare pas să mă oprească-ncearcă
Bătându-mă ușor și prietenos pe umăr,
Cu tremurânde brațe făr' de număr...

bivolii:

Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișc' ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus
de monștri-aduși din lumea ceialaltă...
și-amurgul pe spinări li se resfrânge
în fulgerări și străluciri de sânge...
Cu pași trândavi, cu cozile pe spate,
pășesc încet, prin trestiiile uscate –
nostalgice, posace animale...
Sătui de streche, de zăduf, de muncă,
din când în când priviri piezișe-aruncă

peste pustia luncă...
și-n ochii lor adânci, neghiobi,
se oglindesc mocniri pustii de robi;
aprinse zări de-amiezi caniculare,
tristeți și-ntunecimi fără hotare...
Și-așa cum trec,
greu,
unu ca celalt,
par statui reci tăiate în bazalt,
par statui grosolane, vii, masive
de crunte animale primitive...

caii pe pustă:

Plâng vânturile...
Mânjii se joacă și nechează
Și pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază,
Iar iepile robuste
Pasc leneșe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneșe în soare, cu pași mărunți, superbi
Și din belșugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre și le ridică-arare...

minerii văzuți ca niște forțe sănătoase ale animalității umane:

Și nopți de nopți în minele afunde,
Cu trup, cu suflet în cumplite lupte,
Muncesc, râvnind descoperiri fecunde
Mineri posaci cu bluze negre, rupte,
Mineri-coloși cu grele târnăcoape
Cu lampe din bucăți de întuneric,
Cu cari mereu ei cată să dezgroape
Comori avare, aurul himeric...

în sfârșit, ereditatea însăși ce alimentează această nepotolită sete de viață:

Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine
Se războiesc în trudnicile-mi vine,
De nu găsesc un loc în care să mă simt la mine?...
Ce blesteme,
Ce patimi fără nopți și fără număr,
Mă zbiciuie, mă-nvolbură, mă hărțuiesc, m-apasă
Mă prigonesc să merg,
S-alerg,
Să fiu de-a pururi și niciodat'
la mine-acasă?!...
Au fost străbunii-mi hoți de cai?...
Au fost ciobani pribegi,
Stăpâni, fără hârtii de stăpânire pe pământul țării-ntregi?...
Au fost haiduci năprasnici, ei,
Ce-și prelungesc acum, pe drumuri fără zări, prin pașii mei,

Sălbaticile bucurii
 Și zbulcirea vieții lor vijelioase și pustii
 Și aspra râvnă de-a fi slobozi...
 Și neînvinsul dor de-a pribegi?!...
 Sătul de ale șesurilor bucurii mărunte,
 Când urc pe munții lor, mă simt un munte."

(G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, cap. **Modernității**, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, București, 1941, p. 756-757; reluat în ediția a II-a, revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, Editura Minerva, București, 1982, p. 841-842.)

După cronică din „Sburătorul”, urmărindu-i cu o anume constanță poezia, Vladimir Streinu va scrie un articol de sinteză despre **poeți ai plebei**, cu referire la creația lui Aron Cotruș și N. Crevedia. Pentru a discuta poezia lui Cotruș, criticul face un relativ extins comentariu asupra poeziei lui Whitman și Verhaeren, decelând elemente caracteristice și noi ce se vor regăsi în intensități și moduri diferite și la poetul român.

„Cunoaștem numai doi scriitori de versuri, care au ascultat de legile prozei, fiind totuși poeți și încă dintre cei mai remarcabili. Aceștia sunt Walt Whitman și Emile Verhaeren.

Retorismul, discursivitatea și obiceiul enumerării dau operei lor aerul de familie. Cu deosebire în bucățile lungi, peste măsură de lungi, unele chiar incontinente, ei procedează ca prozatorii de totdeauna: adună și îngrămădesc fără alegere evidentă mai tot ce le vine la îndemână, dar grămezile lor în cele din urmă iau deodată foc, aproape nu se știe cum, și ard până târziu cu mari valvătăi. Câteodată li se întâmplă ca aceste mase de proză, pe care le folosesc, să nu s-aprindă de fel, chiar atunci însă o suflare subterană le face să salte neînțeleș și cititorul surprinde un fel de viață străină în materialele inerte.

Verseturile lui Whitman și versurile libere (poate cele mai expresive în poezia franceză) ale lui Verhaeren se articulează între ele după modul prozastic; le putem pipăi încheietura în toate conjuncțiile gramaticii, pe care limbajul liric în chip obișnuit nu le cunoaște, dar pe care discursivitatea i le impune.

Aerul de familie al celor doi poeți se mai susține prin exaltarea de sine a orgoliului de om nou, om al viitorului, prin atitudinea profetică în ceea ce privește progresul tehnic, prin aspirația luptătoare către un ideal democratic și umanitarist, prin viziunea unei vaste organizații cosmopolitice, nedezipită totuși de baștina fiecăruia: un mondialism fremătător ne umple auzul deopotrivă, citindu-i. Ei se celebrează pe ei înșiși ca mai toți poeții, cu adaosul însă că sunt primele exemplare ale lumii de <personalități>, pe care o anunță și pentru care luptă s-o ridice din muncitorimea câmpurilor și a uzinelor, rasă nouă de oameni puternici fiindcă sunt liberi și liberi fiindcă sunt puternici, eroi mai mult ai voinței decât ai sensibilității și ideilor, cum erau cei din trecut; sunt poeții militanți ai unei <democrații atletice>, după expresia unuia din ei, ai tehniciții constructive, ai bicepsilor prin încordarea cărora se înfăptuiește civilizația modernă, ai unui ideal omenesc de forță fizică și morală, poeți în

sfârșit ai gimnosofiei unei alte Elade. Marele lor vis cosmopolitic nu este decât proiecțiunea în mondial a simțământului de libertate individuală și națională, care nu numai că nu a împiedicat pe nici unul să-și cânte mediul natal, dar le-a dat puterea să devină unul cântărețul Americii, altul al Flandrei.

Schimbând cele ce sunt de schimbat, cam aceleași observații se pot face și despre poezia d-lui A. Cotruș; pe tonul cuvenit, însă, cu mult mai scăzut, bineînțeles. [...]

Scurtimea, neregularitatea și imaginea unică a fiecărei poezii din **Neguri albe** amintesc de **Poezele luminii** ale d-lui Blaga; cu atât mai mult, cu cât, pe lângă similitudini formale, afirmației nietzscheene din Blaga îi răspunde și o aspirație voinicească la voinicia, să zicem, gratuită. Poetul resimte o steapă frământare bărbătească, pe care și-o explică prin dorul înăscut <de lucruri uriașe>. E mai mult un fel de euforie adolescentă, de plenitudine fiziologică, ce se descarcă verbal în versuri ca <Viață, viață, viață...> sau <O, a trăi, a trăi!...> și care, până la urmă, susține o impresie de titanism în devenire.

Fie că se exprimă direct prin simplă afirmație, fie indirect prin versuri abrupte și găfăite sau prin intenția de simbol din imaginea munților, imagine foarte des folosită:

Uriașii noștri munți sunt de-aur orbitor,
 De pietri scumpe,
 De fascinante și fantastice metale,

Cum nu văzură încă ochi uimiți de muritor...

O, unde-i?

Unde?

El, junele gigant,
 Minerul aspru, luminos și colosal,
 Cu suflet multitudinar,
 Flămând, sătul, risipitor și-avar,
 Într-o pornire de ciclon, să-i spargă,
 Să-și spintece biruitoare cale
 Spre-adâncurile lor întrezerite
 Pline de comori-minuni și titanice ispite?

acest titanism, care e de calitatea reprezentanței populare, introduce pe d. Cotruș în tipologia Whitman-Verhaeren.

Se simte că poetul acesta vine din mulțimea trudnică și că vorbește mai totdeauna în numele ei. Venind de oriunde, poate ar fi fost preferabil să vorbească în numele său. Dar aceasta e realitatea. Strămoșul iobag, plugar sau miner, gloata, pentru a cărei celebrare a scris anume volumul **În robia lor**, nu are însă dispoziția idilică din Alecsandri sau chiar Coșbuc. Muncitorii d-lui Cotruș sunt sigur rupți din omenirea de atleți a lui Whitman și, gândindu-se la țărani lui Grigorescu, poetul nostru va fi citit cu mare plăcere în Verhaeren:

Ces hommes de labour, que Greuze affadissaient
 Dans leurs molles couleurs de paysanneries,

Si propres dans leur mise et si roses, que c'est
 Motif gai de les voir, parmi les sucreries
 D'un salon Louis Quinze animer des pastels,
 Les voici noirs, grossiers, bestiaux – ils sont tels.

Astfel că omul nou, agentul unui mare viitor industrial, își înalță bustul și în poezia d-lui Cotruș:

Cu ce-mpărat fermecător, pierdut de-alaiul lui de vânătoare,
 Prin desigurile seculare,
 S-o fi-ntâlnit munteanca oacheșe și iute: mama lui,
 De l-a născut așa frumos, așa puternic și înalt:
 Un munte rupt din trupul unui munte de bazalt?!...

Uzina, cu mașinile și lucrătorii ei, ca și câmpul, cu neîndestularea și plugarii lui, sunt motivele de predilecție într-o inspirație cam vociferantă și pe alocurea găuită, adică totdeauna mai mult aspirând la elanul viril, decât susținându-l în adevăr.

În orice caz însă, ceea ce caracterizează întreaga poezie a d-lui Cotruș e militantismul în el însuși, e frumusețea atitudinii de bărbat, luptător, pe care, drept este, nu-l interesează deosebit de mult scopul pentru care luptă: efortul luptei, ca semn de bărbăție, pare a se satisface prin sine.

Căci, spre deosebire de marii săi confrăți, care îl încadrează tipologic, autorul culegerii **În robia lor** (desigur cea mai expresivă din câte are) dovedește oarecare orientări contrazicătoare. Nu vom opune, bineînțeles, cosmopolitismul și mișcarea umanitară iubirii de țară și sentimentului rasei, deoarece aspirațiile acestea își trag puterea din simțământul libertății, fiindu-i deopotrivă strălucit corolar.

(Vladimir Streinu, **Poeți ai plebei**, în „Revista Fundațiile Regale“, București, VII, 1940, nr. 4, p. 136-140; reluat în Vladimir Streinu, **Pagini de critică literară**, marginalia, eseuri, vol. II, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 71-75.)

Op.S. Crohmălniceanu apreciază poezia lui Aron Cotruș pe linia expresionismului, în latura lui activistă. Criticul relaționează poezia lui Cotruș cu a altor poeți din spațiul european.

„Cu volumele următoare, **România** (1920), **Neguri albe** (1920), **Versuri** (1925), **În robia lor** (1926) și **Strigăt pentru depărtări** (1927), factura expresionistă a liricii lui Aron Cotruș se accentuează simțitor. Întreaga structură verbală a poeziilor sale e antrenată de un dinamism violent interior. Versurile se mulțumesc să fie pure explozii de energii, năprasnice, pe care materia le zăgăzuiește chinuitor. De aici rezultă o lirică rezumată aproape exclusiv la strigătele unui suflet mistuit de dorințe cotropitoare:

Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea
 Să te înmoi,
 Să te înfrâng,
 Să te-ngenunchi

Și aspru-nlănțuindu-ți nepătrunsul trunchi
 Sub sărutări ce-aprind și-ngheață,
 Cu pofta mea nebună și semeață,
 Cu dinții mei de tigru
 Eu sâinii să ți-i sfășii,
 Din inimă secretele să-ți smulg
 Viață... (**Neguri albe**, 2)

[...] Descoperim un adevărat imperialism al sufletului în poezia lui Aron Cotruș. O sete nebună de expansiune simte nevoia să se cheltuiască; tot ce e mărginit constituie pentru ea dureroase opreliști – hotarele, zarea, inerția materiei, cuvintele. Discursul liric tinde să devină strictă izbucnire patetică:

O, a trăi, a trăi! –
 Risipindu-te cu dărnicie, zi de zi!
 O, a străbate ne-mblânzit, biruitor
 Ca un năprasnic colonizator... (**Neguri albe**, 39)

Lui Aron Cotruș i se aplică perfect ceea ce spunea Stefan Zweig despre noul pathos: poetul are sentimentul că-și rostește nemijlocit versurile în fața unor mase omenești și comunică cu sufletul lor, din a cărui fierbere imensă tănesc cuvintele sale.

La Cotruș, gustul colosalului își aliază – cum sublinia E. Lovinescu – o **intemperanță verbală**. E acea **Formlosigkeit** a unei întinse părți din lirica expresionistă. Versul nu mai suferă nici o prelucrare, ci ajunge să fie lăsat a se năpusti furios, cu opintiri surde, scrâșnite, năvalnice, de mari energii com-primate:

Din fumul ăstor vechi cetăți mișele,
 Din prafuri groase, reci,
 Din muzee, de străvechi biblioteci,
 Cu porniri sălbatic, rebele,
 Făr-a mă opri prea mult la vreo răscruce,
 Mă duc
 Spre landele nemărginite,
 Spre codrii uriași și cântători ai libertății mele... (**Neguri albe**, 45)

Apare, cum se vede, și opoziția între impulsurile primare ale vieții și produsele civilizației. Aron Cotruș invocă puterile mute care sălășluiesc obscure în iăpturi și elemente, bivollii purtând în ochii lor o <nepătrunsă noapte>:

Pe șesul cenușiu, prin scripitor noroi,
 Se mișc-ursuz, cu pași înceți, greoi,
 Prin stuful de la margine de baltă...
 Noroiul încă jilav, în apus,
 Le dă un luciul straniu de nespul
 Și-amurgul pe spinări li se răsfrânge,
 În fulgerări și străluciri de sânge...

muntele, propunându-i omului o mereu sfidătoare măsurare de țării:

Spre tot mai sus
Cu pas supus
Pe urma râvnei mele – năzdrăvană-ogarcă –
Cu suișurile-n mut război, vânjosu-mi trup se-ncearcă,
Prin codrii răcoroși ce mă cunosc de mult,
Și copacii ce pe-o gardă și-i înșiruie
Prin codrii neguroși ai gândului haiduc ce vrea să biruie...
Munte!
Va putea iubirea și răbdarea mea de fier
Să te înfrunte?
Va putea să smulgă lacom toate sevele și tainele din tine?
Să-ți smulgă-n foamea-i fără de hotare
Bogăția sufletului, eterna nepăsare?! (Către cer)

Noul pathos cheamă acumularea de epitete ale grandiosului în înșiruii nesfârșite. Curios, fluxul exaltant al limbajului vaticinar nu-l creează aici, ca în limbajul <esențializat> al poeziei expresioniste germane, suprimarea adjectivelor, ci, dimpotrivă, rostogolirea lor torențială: *roșu, viu, clocotitor, nostalgic, milenar, sânge cald, sânge scump, nerăzbnut de frate..* (Nebunul); *sălbatică, enormă catedrală, cu ferestre larg deschise-n infinit, singurătate!* (Singurătate); *prieten uriaș, potrivit, surd, despotic munte!* (Către cer). Totul devine imens, plural, atotcuprinzător, tinzând către imagini sintetice, rezumate prin câteva linii dure, apăsate:

O, plecările, plecările, plecările,
Din toate porturile și din toate gările,
Pe toate mările, spre toate depărtările,
Spre toate țințele și așteptările...,
Spre marginile sufletului meu – flămândului...

Neobișnuit e și accentul local pe care-l capătă la Aron Cotruș mesianismul social. Poezia activistă germană a avut – cum se știe – o pronunțată coloratură internaționalistă; pentru Becher, Klemm, Ehrenstein sau Otten, războiul mondial reprezenta o crimă împotriva <iubirii universale>, un martiraj al Omului de pretutindeni. Aron Cotruș aparținea însă unui popor oprimat, al românilor ardeleni, care așteptau ca înfrângerea Puterilor Centrale să le aducă împlinirea vechiului lor vis, alipirea la patria mamă. Pentru ei, idealul libertății și unității naționale prima momentan față de revendicările sociale. Cu toate calamitățile lui, războiul nu fusese, apoi, defavorabil României, nevoia consolidării noului stat întregit făcea suspecte de subversiune ideile care nu-i veneau în întâmpinare. La Gândirea această optică îi apropiase chiar pe colaboratorii revistei, fiindcă, din primul ei număr, noua publicație făgăduia să apere <românismul>, de care <spiritul internaționalist> al vremii i-ar împinge pe mulți să se <lepede> cu o prea <umanitară generozitate>. Ezitarea între astfel de tendințe limitative și temele predilecte ale literaturii activiste se remarcă de la început în lirica lui Aron Cotruș. Poemul *România* conjugă

descrierea ororilor războiului cu glorificarea eroismului ostașilor căzuți pentru întregirea țării și văzuți ca <supraoameni>. Pe autor îl obsedează ideea împlinirii unui destin național:

...un gând mai violent, mai ne-mpăcat
Ca lepra ori ca ciuma,
Mă chinuie și-acuma,
Mă chinuie, mă sfășie mereu,
Îmi izbește carnea, creierul aprins:
Vor fi oare vane
Durerile-ți, efortările-ți supraumane,
O, neam al meu?

Este interesant cum, în canalizarea mesianismului acestuia național spre o operă de înfrățire universală, poetul putea regăsi imagistica și pathosul liricii activiste:

...Sămânța fermecată ce-o aduce
O flacără mai splendidă ca toate
În marșul vast,
Tumultuos,
Sublim,
Biruitoarea marș al omenirii...
Mugi-va ca o mare furtunoasă,
Va respira cu toți plămânii-i aspri, creatori,
Viața multitudinară pretutindeni...

Nu lipsește nici viziunea utopică a unei României, clocot de energii constructive proletare

...Clădiri amețitoare de piatră și de fier,
Ciclopice-afumate, fierbinți zgârie-cer,
Ale enormei munci fantastice palate,
Prin zeci și zeci de vaste cetăți electrizate,
Vor înghiți-n amurg spre-a liberă în zori,
Atâtea milioane de aspri muncitori,
Cu pași de împărați, cu ochi fulgerători,
Cu brațele ca niște teribile ciocane,
Cu piepturi de granit,
Cu inimi largi, profunde ca clopote de-alarmă,
Cu creierii vulcanici."

(Ov.S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, vol.II, Editura Minerva, București, 1974, p. 519-522.)

Având în atenție volumul *Versuri* (1978), Ion Simuț observă poezia lui Aron Cotruș în etapele devenirii.

„Stăruie tutelar în jurul poeziei lui Aron Cotruș aureola de poet revoluționar. Până să se rotunjească însă acel nimb, au fost parcurse vârste, au fost trecute vămi, s-au sedimentat ipostaze."

Imaginea integrală, susține criticul, se coagulează din toate fețele poetice. El discută despre începuturile poetice ale lui Cotruș văzute „sub influența tiranică a eminescianismului”. Odată cu **Sărbătoarea morții** se poate vorbi de activismul expresionist, pentru ca o a treia ipostază să fie aceea a militanțismului.

„Războiul, la care poetul participase direct, pe front, ca voluntar, a schimbat neașteptat, printr-un șoc, umoarea. Sângele circulă acum aprig în vinele celui care se arătase recent anemic, s-ar fi zis – fără șanse de învigorare. **Sărbătoarea morții** (1915) se aliază activismului expresionist prin protestul violent împotriva <demonului distrugerii>. Denunțul, transcripția nudă, prozaică pe alocuri, intenția de a înfățișa nemijlocit fapte și imagini reale trimit la autenticitatea camilpetresciană (**Ciclul morții**, 1923) și, mai departe, spre blestemul arghezian (**Carnet – mai 1944**). Poezia lui Perpessicius din **Scut și targă** (1926), interiorizată și mai elaborată, nu-i este congeneră. În poezia de război a lui Cotruș focurile ard neronic, infernal; viziunea e monstruoasă, apocaliptică. Un fior al dezastrului paralizăază viața: <Prin inima cetății străvechi, pline de slavă,/ unde trecuse Moartea, cu noaptea ei grozavă,/ Se plimbă mândru Satan cu negrele-i stafii>; <grozave armate de sclavi> trec prin <munții grozavi>, cu un <ricus demonic> și <un jind fioros>. Versul este gătit și el de spaimă, îngăimând mecanic aceleași adjective din aria îngrozitorului (ciclul **În țara morții**). De sub tirania roșului aprins se trece în **Neguri albe** (1920) la dictatura umbrei dese, a miezului de noapte și a beznei. Pădurea e o <catedrală sălbatică>, obscură; erosul – o <patimă nebună>. Neîmpăcat cu sine, eul poetic e mobilizat de aspre dorinți și, despot, vrea noi cetăți și pământuri. Obsesia e <ocna fără margini/ a vecinicei zădărnicii...>. Sângele vajnic clocotește rebel, năpraznic. Poetul are <inima de așteptare plină> și <dorul de lucruri uriașe>. Se va întreba:

O, unde-i?
Unde?
El, junele gigant,
Minerul aspru, luminos și colosal,
Cu suflet multitudinar,
Flămând, sătul, risipitor și-avar,
Cu inima electrică, adâncă, largă.

<Ostașul-rapsod> se pune în fruntea unei colectivități, de țărani sau mineri, pe care să o reprezinte prin magnilocvență.

E a treia ipostază a lirismului cotrușian. Frenesia liberă, fără țință, își găsește o aplicație în militanțism. Se înrolează. Poezia are acum obiective sociale, e revendicativă; nu mai suportă agitarea în van. Energia se investește fructuos. Îi priește aerul tare și spațiul enorm. În poemul **România** (1920) se înfruntă istoria cruntă cu aspirațiile infinite. Fapt ce se reflectă în lupta superlativelor: catastrofal, teribil, grozav, mârșav, cumplit, fantastic, halucinant, sălbatic, aspru – contra: uriaș, vast, enorm, triumfal, sublim, etern, suprem, falnic, splendid, titan, uimitor, mareț, fascinant. Setea neostoită de înălțimi și întinderi se temperează uneori într-o superbie elegiacă:

O, plecările, plecările, plecările
din toate porturile și din toate gările,
pe toate mările, spre toate depărtările,
spre toate țințele și așteptările,
spre marginile lumilor și ale gândului,
spre marginile sufletului meu – flămândului!...

M-or înghiți în murmur-necate valurile?
m-or aștepta în depărtări sărbătorește malurile?
m-or înălța pe creste încă nevisate visurile?
m-or amăgi și m-or atrage în adânc abisurile?
(O, plecările, plecările..., vol. **Versuri**, 1925)

E un moment rar pentru un suflet dărz, puțin obișnuit cu nuanțele și bemolii. Lupta e starea sa permanentă. Lupta cu sine (vol. **În robia lor**, 1927); lupta cu ezitățile și sentimentul învinsului: <Sănger pentru a fi în mine însumi despot/ și nu pot!...>. Elanul incontrollabil are o forță de nestăpânit: <Eu cresc tot mai puternic/[...] sălbatic, tânăr, lăcom, beat de seva mea...> (**Copacul**). Arcuirea sa impozantă spre ceruri se simte înrudită cu revolta împietrită a munților. Singur spațiul incomensurabil îl satisface: <pământu-ntreg e casa și ograda mea...> (**Drumul**). Ezitarea e boală, dar nu-i e străină.“

(Ion Simuț, **Poezia lui Aron Cotruș**, în „Familia”, Oradea, seria a V-a, an. XV <115>, 1979, februarie, nr. 2 <162>, p. 8, 14.)

Victor Felea comentează într-o cronică literară poezia lui Aron Cotruș. Volumul **Neguri albe** este unul al reîntoarcerii spre sine, dar al dezlănțuirii vitaliste și al energetismului. El reprezintă un moment al maturității creatoare a poetului, punct esențial de unde poezia prinde altitudine.

În cele patruzeci și șapte de poeme lapidare din volumul **Neguri albe** (1920), poetul se reîntoarce la sine, maturizat, lucid, stăpân pe versul său, își ia în primire parcă propria ființă, cu tumultul ei lăuntric și nestăpânit, cu dorul de viață, cu senzația încătușării, cu apriga dorință a evadărilor și-a cuceririlor, cu sentimentul unei vitalități irepresibile, cu patima visării <blestemate> etc. Apare acel energetism care constituie una din trăsăturile dominante, definitorii, ale poeziei lui Aron Cotruș. El se concretizează în câteva bucăți antologice, de o <impulsivitate> întru totul originală ce își găsește doar aproximative corespondențe în lirica noastră. Iată un exemplu edificator, ilustrând propensiunea frenetică spre viață, spre înstăpânirea asupra tainelor ei:

O, cum aș vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi,
Să te înfrâng,
Să te-ngenunchi
Și aspru-nlănțuindu-ți nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind și-ngheață,
Cu pofta mea nebună și semeață,

Cu dinții mei de tigru,
Eu sânii să-ți sfășii,
Din inimă secretele să-ți smulg,
Viață!... (2)

În aceeași epocă, un alt tânăr poet ardelean, Lucian Blaga, dădea glas unor proaspete energii vitale scriind: <O, vreau să joc, cum niciodată n-am jucat!/
Să nu se simtă Dumnezeu/ în mine/ un rob în temniță – încătușat>. Sau: <Dați-mi un trup/ voi munților,/ mărilor, dați-mi alt trup să-mi descarc nebunia/ în plin!/
Pământule larg fii trunchiul meu,/ fii pieptul acestei năprasnice inimi...>. Cele două izbucniri vitaliste au totuși accente diferite iar consecințele lor, în opera fiecăruia dintre cei doi poeți, vor fi altele, Blaga intelectualizându-și demersul și dându-i o aură mitică, în timp ce Cotruș va deveni un poet de preeminență socială, umanitară, în primul rând. Deocamdată, cântărețul e obsedat de pornirile aprige de evadare din perimetrul strâmt, din atmosfera lăncedă a vieții sale; vrea să atingă <landele nemărginite>, <codrii uriași și cântători ai libertății> sale; vrea, <cu un sălbatic jind>, s-o vadă pe <amanta> lui <sublimă – Depărtarea...>. Își presimte un destin neobișnuit, plin de primejdii și lungi peregrinări. Starea lui de acum, de mocnite poftă, de neastâmpăr și frământări e sugestiv și plastic creionată în poemul 34:

Ca un nostalgic tigru cu trupul plin de rane
Ce-n codrii lui străinu-i
Cu furiile-mi toate,
Mă zbat,
Mă rod, mă chinui,
Mă gust cu voluptate,
Pân' haina arzătoare a cărnurilor supte,
Ce trupul mi-l înfașe,
Se va topi-n zăduful acestor mute lupte, -
Căci m-am născut cu dorul de lucruri uriașe."

(Victor Felea, **Poezia lui Aron Cotruș**, în „Tribuna“, Cluj, an. XXIII, 1979, 5 aprilie, nr. 14 <1163>, p. 2.)

Integrându-l pe Aron Cotruș în seria celor mai valoroși poeți interbelici, I.D. Bălan face aprecieri critice și asupra altor laturi ale poeziei cotrușiene, în afara celei sociale. Criticul are în vedere și poezia cu caracter intim, filosofic, erotic sau descriptiv. Urmărește simbolistica animalieră în lirica lui Aron Cotruș.

„Nota atât de impunătoare și de pronunțat socială a creației lui Cotruș a făcut ca rareori în lirica lui să se poată descifra poezia de notație intimă, poezia de dragoste sau descriptivă, versurile care conturează o altă ipostază a poetului decât cea de tribun. Așa cum cineva ar trece printr-o pădure bătută de năprasnice vânturi și ar observa uriașii copaci care se zbugiumă în furtună dar n-ar vedea gingașele flori care lăcrimează în iarbă, aproape toți criticii săi au trecut pe lângă versurile cu caracter mai personal fără să le rețină valoarea intrinsecă,

delicatețea și umanismul. Or, Aron Cotruș a abordat o gamă tematică mult mai bogată și mai variată decât s-ar părea la prima impresie. Foarte distinctă, unică aproape, pe coordonata socială și patriotică, ea se înrudește îndeaproape cu marea poezie interbelică pe alte coordonate cu caracter intim, filosofic, erotic, descriptiv. În proporții mai reduse, firește, decât la alții, nimic din ceea ce frământă sufletul omului nu rămâne străin de poezia cotrușiană. Sensul existenței, mersul istoriei, timpul, spațiul, destinul omului, viața, moartea, iubirea, munca, frumusețile naturii, existența socială a individului, dorul, chemarea necunoscutului, marile mituri ale poeziei și ale istoriei, durerea și amărăciunea visului neîmplinit, amintirea copilăriei, căutarea absolutului, zbaterea între pământ și cer, trecerea ireversibilă a timpului – toate devin factori generatori de autentică poezie care poate sta îndreptățit alături de unele poezii ale lui Tudor Arghezi sau Lucian Blaga.

Ca și Arghezi, Blaga, Voiculescu, Barbu, Maniu, Cotruș exprimă și el tragicul sentiment al limitelor din noi înșine care încorsetează intervenția spiritului, libertatea voinței sale, accentuează granițele lumii obscure și larvare din ale cărei profunzimi tenebroase se înalță presentimentul vag, al unei mișcări și deveniri ce sfârșește în moarte. Iată, de pildă, o mostră de poezie lirică densă, profund filozofică, delicată, mărturisind cu ecouri blagiene neliniștea tulburătoare în fața curgerii ireversibile a timpului, una din marile teme ale poeziei din totdeauna. Deși atât de bătătorită, Cotruș găsește pentru această temă poetică o metaforă proaspătă, inedită, îndrăzneată:

O, gândule haine,
Gâde crud
De ce în drumu-mi pământesc
Mă faci s-aud
Cum clipele mă fură, mă slutesc,
Cum firele de păr încărungesc,
Cum peste rău și peste bine
Crește-ntr-una stârvul meu în mine.
(O, gândule haine)

Moartea crește în viața poetului precum sicriul în **Gorunul** lui Blaga și totuși nu e nimic mimetic, nimic de paștișă în această poezie.

Există, de asemenea, o surprinzătoare similitudine, între poezia lui Cotruș **Un plug**, din volumul **În robia lor** (1927) și **Belșug** a lui Arghezi. Similitudinea e mai ales între imaginile plastice fiindcă substanța poeziilor e mult diferită. La ambii poeți, plugarul simbolic vine și trece cu plugul atât **din** și **prin** imensitatea spațiului, cât și a timpului nehotărnicit, până la pierderea lui în alte lumi; la Arghezi, într-una metafizică, la Cotruș, în afundurile istoriei. Și la unul și la altul, spațiul e rarefiat în scame de poveste; e ușor hieratizat, pentru a putea crește în el imaginea de mit și de legendă a omului care trage o brazdă simbolică, unul, Cotruș, spre regăsirea obârșiiilor istorice, a strămoșilor, care apar cu frecvență obsesivă în toată poezia sa. La Aron Cotruș, simbolică brazdă, această plastică imagine a aratului care se convertește în ideea continuității biologice și în mitul istoric al unui neam a cărui țărâname a dus pe

umerii ei toată povara vremilor apuse, vine *prin ogorul ceții și al veacurilor* din *zarea fumurie* a șesului și a timpurilor înnegurate, mitologice, până în vremea poetului când se luminează în istorie:

Un plug s-apropie din zarea fumurie a șesului...
Un vânjos, înourat țaran îl ține liniștit de coarne,
Și ca un negru șarpe uriaș ce dă să se răstoarne
Se-ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
Iar înaintea ei, domol,
Boi și om s-apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume...

Zărilor se limpezesc ușor-ușor în fața mea
Și nu știu cum, îmi pare că din fundul vremurilor
Un străbun puternic, cu obraji arși de soare, cu cămașa albă,
Își mână prin ogorul ceții și al veacurilor
Plugul de lemn și boii trudnici, către mine...

La Argezi, *brazda pornită-n țară, de la vatră, duce către cer*, pentru întâlnirea cu un Dumnezeu mereu râvnit dar neîntâlnit niciodată. La Argezi, brazda unește pământul cu țăriile văzduhului, lumea fizică cu cea metafizică, realul cu supranaturalul, universul mic cu universul mare.

La Cotruș, brazda leagă trecutul cu prezentul, strămoșii cu nepoții în timpul istoric al aceluiași neam al cărui chip simbolic se deslușește în zarea zorilor, în lumină.

La Argezi, leagă clipa muncii, a căutării, leagă leagănul *beșugului* cu misterul morții și cu Eternitatea.[...]

Iată de ce, ca și la Argezi, și în lirica lui Aron Cotruș țarina, brazda, țaranul vânjos, plugul cu boi – toate elemente ale recuzitei lirice tradiționale – nu compun nici pe departe o poezie tradiționalistă, sămănătoristă, ci se constituie într-o creație modernă, de un mare rafinament al simțirii, de o cuceritoare forță de sugestie. Toate elementele descriptive, plastice, de pastel tradițional, se transfigurează în gând înalt, în simbol sugestiv, capabil să cuprindă spații și timpuri de necuprins decât cu mijloacele poeziei.

Ca și Argezi, Aron Cotruș are, foarte frecvent, o viziune arheologică a tradiției, cu deosebirea că în viziunea cotrușiană adeseori panteistă, de o magnifică osmoză între toate elementele firii, regnurile se determină și se continuă reciproc. Ciclul vegetal-mineral-vegetal, procesul de perpetuă devenire a vieții e cât se poate de original sugerat de Aron Cotruș:

Pe-aici a fost un codru uriaș odinioară...
Acum:
Pustietăți, zăduf și scrum
Pe unde pacea zumzăie și înfioară...

Dar iată: dintr-un trunchi cărbune,
Ca prin minune;

În pustiul fără margini – sol de viață nouă
Încoronat de zori și miruit de rouă –
Un verde copăcel...
Ca la un prieten așteptat, mă uit pierdut, la el...
Și cum mă uit, orbit și beat de soare,
Aud și văd parcă prin vremuri
În freamăte prelungi titanica pădure viitoare.
(**Pe-aici a fost un codru uriaș**)

Sau și mai limpede și mai direct spus:
S-aud sub glia aspră murmure înăbușite, line...
Îngaimă de cu sară
Îngaimă uriașa rădăcină seculară:
Tu crești și te hrănești din mine,
Moliftule,
Și majestos te-nalți sub vânturi și sub soare,
Dar, vai, eu nu te pot vedea,
Din noaptea mea
Cât ești de-nalt, de viguros, de mare...

(**S-aud sub glia aspră**)

Într-o asemenea viziune, poetul se declară, în versuri incantatorii, de o fermecătoare muzicalitate, *frate cu bradul cu firul de nalbă*, simțindu-se firesc legat de pământul țării sale, cu un suflet răscolit, bântuit de grele neliniști metafizice:

Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă,
Biserică tristă, biserică albă...

Pământul acesta de viața-i mă leagă,
Biserică veche, biserică dragă...

Dar grele neliniști pe-aici mă frământă,
Biserică mică, biserică sfântă...

Și căile mele se pierd sub furtună,
Biserică mută, biserică bună...

(**Sunt frate cu bradul...**)

Cotruș cântă foarte adesea *copacul și pomul* (bradul, mărul, stejarul etc.etc.) încercându-le cu valori simbolice profunde și variate. Copacul – după Bachelard – simbolizează viața, forța, rezistența, voința, generând psihologia împotrivirii, precum în lirica lui Cotruș:

Neclintit, puternic și dumnezeiesc,
În râvna spre lumină și-n răbdarea mea,
Stăpân despot pe bucata de pământ ce o umbresc,
Dornic mă înalț
Și cresc și cresc,
Sub sori de foc ca sub furtuna grea...

Și-ncăpățânat, și-ursuz, și crunt,
Pe asprul, pe avarul piept de stâncă, unde sunt,
Cu trunchiu-mi uriaș și vifore și fulgere înfrunt...
Și-n războirea asta zilnică, mocnită, fără pace,
Eu cresc tot mai puternic,
Cresc mereu așa:
Sălbatic, tânăr, lacom, beat de seva mea...

Călit la soare și mușcat de geruri,
Eu,
Singuratic, dârz, crescut ca din bazalt,
Simt furnicând prin trunchiu-mi seva – și tresalt...
Și ca dintr-un adânc, vrăjit izvor,
Îndărătnic, nud, biruitor,
M-avânt, ca-n vis, înalt, tot mai înalt,
Căci nepătrunsul rost și-adâncul dor al meu,
E să mă-nalț spre cer, să cresc, să cresc, mereu...

(Copacul)

[...] Cotruș e un exemplu strălucit. Ca și **copacul**, mărul se spovedește liric, asemenea poetului. Mărturisirea lui e o sinteză a universului de gânduri și simțiri a eroului liric din poezia cotrușiană. Exprimarea e și aici directă, nudă, lipsită de transfigurare, săracă în imagini. Forța ei stă în puterea de a contura simbolul. Bradul e un fel de Pătru Opincă al naturii românești, el simbolizează omul acestor pământuri, patriotismul său, vigoarea lui morală:

A mea e glia asta aspră în care cresc...
Eu o umbresc,
O ocrotesc
O-mpodobesc
Și altă împărăție nu visez și nu râvnesc...

Nu zăbovesc, nu mă grăbesc să freamăt și să cresc...
Aici, înfipt adânc în solul strămoșesc,
Lupt, rabd și deger ca să înfloresc și să rodesc...
Aici se desfășoară surdă, necurmată lupta-mi grea,
Aici mi-e patria
De cari mă leagă ca de-un sfânt tezaur:
Glia, rădăcinile-mi de-oțel și merele-mi de aur,
Acum și pururea...

(Mărul)

Evocarea arborilor nu rămâne niciodată descriptivă, la stadiul unui simplu pastel. Speciile de arbori cântate de el au funcții simbolice, se constituie în înalte modele etice și morale pentru om. În metafore plastice, surprinzătoare, bradul, părând un gând al stâncii oarbe, rătăcit între prăpastie și cer, devine un exemplu pentru o întreagă tipologie umană, un exemplu greu de atins, căci

pentru a ajunge la el, la altitudinea lui morală, la tăria lui de caracter, *îți trebuie plămâni de vultur și genunchi de oțel*. Frumusețea lui nu e numai fizică, ci și morală, mai ales morală:

De pe-al vieții tale nestatornic prund,
privește-l sus,
pe pieptul măcinat al celui sterp abis fără de fund!...
Privește-l dus,
Suflete-ndărătnic, lacom, nespus...
s-ajungi până la el,
să-i fii la fel,
îți trebuie plămâni de vultur și genunchi de-oțel...

Se-nalță zvelt, superb și singuratic...
stânca-mamă îl întinde parcă-n palma-i peste-abis, cucernic,

să-l învețe cu nevoile,
să-l boteze-n voie ploile,
să-l crească vânturile-n războirea lor: atotputernic...

Își sughe seva dârz din stânca rece și săracă,
prin toate cetinele raze de-aur soarbe...
s-a învățat să lupte cu pământul și cu cerul și să tacă...

Flămând înfinge-n piatra biruită rădăcini de fier
și-așa frumos și-așa stingher
pare-un vrăjit, primăvărativ gând al stâncii oarbe
rătăcit între prăpastie și cer...

(Bradul)

Cotruș face să vorbească mărul și bradul pentru a ne descifra taine adânci; trezește la viață cerebrală lumea minerală și vegetală; împrumută suflet pusteii și câmpiei, durere pământului, gândire și caracter muntelui, ascultă secretele pădurilor, tristețea mută și greoaie a animalelor pe care le-a descris magistral.

În perioada interbelică, perioadă de vârf a creației cotrușiene, în viziunea asupra reflectării animalelor în artă se produc mutații substanțiale.[...] Într-o asemenea viziune evocă Aron Cotruș **Bivolii**, în poezia cu acest titlu. Bivolii săi sunt niște ființe ursuze, cu pași înceți, greoi, aduse, parcă, de pe alt tărâm; un fel de elefanți morocânoși, misterioși. Dar, după observația lui G. Călinescu, <noi neavând elefanți, îi înlocuim cu turmele de vite, ca Eliade, ori cu bivoli. Aceștia fiind negri și adesea plini de noroi, fiindcă intră prin apa bălților, și având totdeauna un mers colectiv, târât, ca de negură căzută la pământ, traduc sentimentul de revărsare>:

Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișcă' ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...

noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciu straniu, de nespus
de monștri-aduși din lumea cealaltă...
și-amurgul pe spinări li se resfrânge
în fulgerări și străluciri de sânge...

Cu pași trândavi, cu cozile pe spate,
pășesc încet, prin trestiiile uscate –
nostalgice, posace animale...

Nostalgicele animale de povară amintesc sugestiv condiția de rob, comunicând astfel cu viziuni tipice din întregul univers social cotrușian:

Sătui de streche, de zăduf, de muncă,
din când în când priviri piezișe-aruncă
peste pustia luncă...
și-n ochii lor adânci, neghiobi,
se oglindesc mocniri pustii de robi;
aprinse zări de-amiezi caniculare,
tristeți și-ntunecimi fără hotare...

G. Călinescu indica, în **Universul poeziei**, boul, măgarul și broasca țestoasă printre animalele <mai poetice> pentru că sugerează mai puternic o confuzie de regnuri și <orice confuzie de regnuri e poetică>, deoarece <animalul mineralizat ori vegetalizat deschide conștiinței noastre ideea continuității prin regnuri>, satisface nevoia organică a omului de a fi în comuniune cu misterele naturii, cu obârșiile fenomenelor și lucrurilor. La Cotruș viziunea poetică se plasticizează la maximum. Nimic, însă, din plastica rigidă, rece, împietrită a unui Theophile Gauthier sau a parnasienilor. Toate elementele picturale devin parcă un film în care artele simultane se împletesc armonios cu cele succesive, nu înainte, însă, de a trece printr-un splendid basorelief sculptural, proiectat pe fundalul imensității melancolice puste, căci Cotruș face parte din rândul acelor poeți care au capacitatea de a dezvolta momentele plastice până la sculptură:

Și-așa cum trec,
greu,
unu ca celalt,
par statui reci tăiate în bazalt,
par statui grosolane, vii, masive,
de crunte animale primitive...

Și când peste mocirlele de fier
multicolore raze trec ușor și... pier,
se mișcă-ncoace-ncolo-ncetișor
prin negurile parcă-mprăștiute
din nepătrunsa noapte ce e-n ochii lor...

(Bivolii)

Astfel, în **Bivolii**, Aron Cotruș ne amintește marii pictori animalieri din școala olandeză.

Ca o compensare a prea multelor drumuri făcute în lumea exterioară ființei sale, cu o nostalgică, pătimășă nevoie de sine, poetul caută nu o dată izvoarele poeziei în intimitatea strictă a propriului său univers sufletesc:

Sătul de a căuta în depărtări pustii
Comori,
Ce niciodată nu le voi găsi,
Lovește târnăcop himeric,
Lovește-n munții tăi de întuneric
Și furișează-le adânc în măruntaie,
Un luminos,
Un răzbitor grăunte de văpaie...
Și cine știe dacă mâne,
Uriașii munți de întuneric, munții tăi,
Nu s-or topi-ntr-o mare de văpaie?...
(15, **Neguri albe**)

În adâncimile sufletului său se zbat patimi aprinse și dorurile devorante ale dorințelor carnale.[...](23, **Neguri albe**)

Poetul trăiește, ca marii lirici, sentimentul curgerii ireversibile a timpului care macină și devoră totul, inclusiv suportul material al propriei existențe. Poemul 33 din volumul **Neguri albe**, apărut în „Românul“ cu titlul **Sunt un întârziat**, exprimă sugestiv o asemenea stare de spirit care revine mereu în lirica intimă a lui Aron Cotruș:

Sunt un întârziat pe-un negru țarm de mare,
Țintuit pe loc de o nepătrunsă așteptare,
Cu tot ce am în mine pământesc...
Cu fiecare clipă care moare,
În dragă voie, apele amare,
Izbesc mereu,
Izbesc –

Și-mi macină pământul sub picioare...

Vorbind despre sine, despre dramatica sa devenire, poetul reușește un excelent portret al vârstei tinereții, acea vârstă a lui Făt-Frumos, debordând de viață, de forță și îndrăzneală, legănată în cele mai temerare visuri. E un admirabil portret general al acestei vârste pe care rari poeți îl pot egala în literatura română.[...](**Douăzeci de ani**) Întâlnim și la alți poeți, la Arghezi, de pildă, această voință *crâncenă și rece* de a cuceri prin luptă ceea ce destinul nu le-a dat și viața le-a refuzat sistematic. [...]

Izvorul unei asemenea poezii de o rară vigoare și prospețime constă în imensa capacitate a acestei vârste de a îndrăzni, de a visa și de a acționa pentru a cuceri viața. Vârsta aceasta a lui Făt-Frumos dispune de o forță miraculoasă a voinței căreia toate din lume i se supun.[...] (**Douăzeci de ani**)

Asemenea oricărei mari poezii moderne, poezia lui Cotruș captează esența lucrurilor, a ființelor, și exprimă vibrația eternității lor. Poetul le relevă sensurile lor primare de la care civilizația modernă l-a îndepărtat pe om, făcându-l să-și piardă până și sensul profund al propriei vieți. El reliefează din nou bogăția minunilor ascunse în piatră, în fărâma de țărână, în arbori și pomi, în misterioasele animale, poezia lui devenind revelația necunoscutului, a lumii nebuloase ascunse sub suprafața realităților concrete. Prin abordarea unor astfel de teme și motive, poetul își apleacă întreaga ființă asupra descoperirii și înțelegerii universului și a lui însuși. Ca și Blaga și Arghezi, poetul are sentimentul că poezia este răspândită în univers precum culoarea, parfumul, sunetul și știe să o caute și s-o exprime magistral.“

(Ion Dodu Bălan, **Resurecția unui poet, Aron Cotruș**, Editura Minerva, București, 1981, p. 166-179.)

Nu doar cu o foarte bună cunoaștere a operei lui Aron Cotruș și Lucian Blaga, dar și venind dintr-un profund și larg orizont cultural, Ovidiu Cotruș analizează aspecte ale expresionismului în literatura română, într-un studiu publicat, mai întâi, în revista „Familia“ (Oradea, seria V, anul 6(106), 1970, nr. 2(54), februarie, și nr. 3(55), martie), reluat în volumul **Meditații critice**. Criticul intuiește că opera lui Blaga și Cotruș reprezintă fețe ale expresionismului, de aceea le discută prin apropiere sau prin comparație. El vorbește despre o influență structuratoare a expresionismului german în opera celor doi poeți, care, la rândul lor, au structurat elemente ale expresionismului.

„Poezia lui Aron Cotruș, caracterizat de Lovinescu drept un <Blaga prolix și truculent>, este, în prima ei ipostază, o lărmă a dislocării (versul **Eu mă ucid mereu de groaza că ucid** din poezia **Sătul sunt de viață și flămând**, din volumul **În robia lor**, poate servi drept moto al activității sale poetice), produsul unei conștiințe torturate, căreia i se refuză orice putință de limpezire. Gestul grandilocvent, ritmul abrupt, comandat doar de bătăile precipitate ale unui suflet fremătător, avalanșa de verbe și adjective care se opintesc zadarnic să cuprindă într-un nesfârșit al determinărilor ceea ce scapă determinării, cuvintele revărsându-se tumultuos ca o stihie, fără să recurgă decât rareori la mirajele metaforei, tonul de permanentă declarație patetică, eșuând în momentele mai puțin inspirate în simplă declamație retorică, sunt notele caracteristice prin care poezia lui Aron Cotruș se integrează climatului expresionist. O poezia ca **Nebunul** (vol. **Versuri**), prin truculența ei dezarticulată și prin disperarea ei înăbușită sub un adevărat potop verbal, ne amintește coșmarurile din poezia lui Georg Heym, minus rigoarea formală a poetului german. M-am oprit la această poezie, nereușită artistic, ca la un document ce ne dezvăluie elementele caduce ale expresionismului și ale influenței sale asupra poetului român. De altfel, poezia lui Aron Cotruș este mai tributară expresionismului german decât poezia lui Blaga. Între cei doi poeți ardeleni există o profundă diferență de temperament artistic. Versuri ca *Sunt beat/Și aș vrea să dărâm tot ce-i vis,/ Ce e templu și altar* sună strident în poezia lui Blaga, rod al opririlor sale înfiorate în fața miracolelor firii. Poezia lui Aron Cotruș este, dimpotrivă, expresia neputinței sale de a se opri; ea se desfășoară într-un climat de frenezie

neîntreruptă, potrivit-i-se caracterizarea dată de Rilke, cu o ușoară nuanță devalorizatoare, poeziei lui Richard Dehmel, ca o creație în stare de rut. Richard Dehmel a fost, de altfel, prețuit ca un precursor de către expresioniști, îndeosebi de cei aparținând directivei activiste, energetice, ignorată de Blaga în teoretizările sale. Filozoful român n-a luat în considerare nici marea influență exercitată asupra expresioniștilor de opera poetică a lui Walt Whitman și Emil Verhaeren, prima pătrunzând în Germania prin traduceri ale lui Karl Knortz și T.W. Rolleston și, mai ales, prin mijlocirea lui Johannes Schlaf, a doua prin devoțiunea exaltată a lui Stefan Zweig. Nimic mai prolix și mai truculent decât genialul poem **Pornind din Paumannok** al lui Whitman. Aceași truculență și prolixitate pare mai puțin organică la poetul belgian, fiindcă acesta intenționează un univers tematic și descriptiv, reprezentarea realităților epocii, cu vagi pretenții de obiectivitate naturalistă, ceea ce implică o sărăcire a surselor originare de lirism. Cei doi poeți sunt reușiți însă în stima, împinsă până la venerație, a exponenților directivei activiste a expresionismului și, în mod paradoxal, influența lor este conjugată cu cea a lui Nietzsche. Printr-o ciudată ironie a sorții, exaltările dionisiace ale vestitorului supraomului se vor orienta, sub influența poetului american și a celui belgian, înspre un lirism umanitar, înspre un energetism optimist, încrezător în puterile omului de a îmblânzi mașina, supunând-o idealurilor sale de progres social și moral. Predicațiunea umanitară a lui Werfel, Toller, Fritz von Unruh etc., înregistrând și spasmele lumii lor, contorsionată de spaime (deosebită de lumea de pionierat a lui Whitman, mai apropiată de cea a poetului <orașelor tentaculare>) va purta pecetea structuratoare a operei celor doi poeți, la fel ca și poezia lui Aron Cotruș.“

(Ovidiu Cotruș, **Meditații critice**, Editura Minerva, București, 1983, p. 238-240; ediție îngrijită și studiu introductiv de Ștefan Aug. Doinaș)

Ca și studiul lui Ovidiu Cotruș, fundamental pentru înțelegerea expresionismului în literatura română rămâne și studiul lui Ștefan Aug. Doinaș despre **atitudini expresioniste în poezia românească**. Autorul conștientizează dificultatea unei asemenea cercetări, dat fiind faptul că poezia marilor noștri poeți interbelici nu a făcut obiectul unei cercetări sistematice privind manifestarea expresionismului. Expresionismul este o manifestare culturală largă, existentă nu doar în literatură, ci și în artele plastice, cinematografie, muzică, teatru. Este, poate, orientarea care se lasă cel mai greu surprinsă în câteva trăsături sintetizatoare. În acest context Aron Cotruș este între cei mai importanți poeți expresioniști, poezia sa având trăsături comune cu a altor poeți expresioniști de talie europeană, care s-au manifestat mai ales în perimetrul Europei Centrale.

„Cristalizând – în aria culturii germanice – diferit de la un artist la altul, permițând și chiar încurajând manifestări artistice și literare de un pronunțat caracter național, cu implicații etnice puternice (în pictură se vorbește în mod curent de un expresionism german, flamand, francez, nordic, italian și chiar american; iar în literatură, proza și teatrul expresionist din Europa Centrală – e vorba de centrele Viena și Praga – se impun prin specificul lor), debordând

cadrul artelor plastice și al literelor, pentru a stimula opere majore în muzică și cinematografie; cunoscând, în fine, chiar luări de poziție teoretică ce vin în contradicție unele cu altele, expresionismul nu se lasă definit cu ușurință. Greutatea de a-l cuprinde într-o formulare clară și cuprinzătoare se datorește, probabil, faptului că expresionismul este, dincolo de o orientare culturală, aproape sincronă în mai multe țări europene, fiecare păstrându-și caracterul propriu – o permanență a spiritului uman, o atitudine fundamentală față de viață și univers, cu consecințe mai mult sau mai puțin precise pentru activitatea artistică. În sensul acesta, o definiție prea largă riscă să nu mai ofere decât cadrul general, adică să fixeze niște repere vagi, care se pot întâlni oriunde și oricând; după cum o definiție prea îngustă e amenințată de parțialitate, reduce nepermis de mult aria fenomenului, și – până la urmă – rămâne la fel de inoperantă.

Mutând aceste dificultăți în câmpul literelor românești, ne izbim, de la început, de o întrebare: ce trăsături de concepție artistică, de stil literar, sau ce atitudine fundamentală față de marile probleme ale existenței și culturii pot fi identificate, cu fidelitate, în operele unor scriitori ca M. Săulescu, Tudor Arghezi, L. Blaga, Aron Cotruș, G. Bacovia, Adrian Maniu și Camil Petrescu – ca să nu amintim decât câteva nume de răsunet ale liricii noastre –, pentru ca aceste trăsături să se poată constitui într-un numitor comun al lor? Bineînțeles, se poate răspunde că o similară varietate de stiluri și tendințe artistice se întâlnește și în aria bogată a expresionismului plastic, și că alăturarea unor nume ca Van Gogh și Gauguin, Munch și Ensor, Rousseau și Picasso, Kandinsky și Deckmann, Chagall și Modigliani, Klee și Nolde, Otto Dix și Rouault etc., este cel puțin la fel de deconcertantă. Și, totuși, toți acești artiști sunt indiscutabil, măcar printr-o parte a operelor lor, expresioniști. Iată de ce ni se pare că, pentru ca o cercetare critică aplicată să nu plutească în zonele precare ale unor afirmații de gust nefundate, este nevoie – indiferent de riscurile pe care o asemenea întreprindere le naște – de o definiție prealabilă a expresionismului – atât ca atitudine spirituală, cât și ca modalitate artistică diferențiată de la un creator la altul: o definiție care, conținând deopotrivă spiritul și litera fenomenului, să poată constitui o serioasă bază de discuție.

În continuare, Ștefan Aug. Doinaș analizează expresionismul ca atitudine spirituală și socială, caracteristicile acestuia în practica artistică. Autorul se mișcă într-un larg orizont cultural și aduce în discuție aprecierile unor marcanți reprezentanți ai culturii. Restrângem din acest amplu studiu aprecierile referitoare la Aron Cotruș, selectând doar pe acelea care se referă exclusiv la poezie.

„În plin război mondial expresionismul social românesc își găsește reprezentantul de frunte în bolovănosul Aron Cotruș, care introduce în lirică versul abrupt, greoi, sincopat hrănit – ca un gâtlej de prăpastie – cu un lexic aspru și elementar, ce se rostogolește asemenea unui grohotiș. [...]

Sărbătoarea morții, volum publicat în 1915, conține o vehementă diatribă împotriva măcelului, în viziuni apocaliptice:

Plecară-atunci superbele armate
Și duc și astăzi lupte blestemate.

Plecară-atunci cu cântecele lor
Și cum le-au dus, le-aduc cu același zor
Nepăsătoare trenuri,
Ce fac la gări același scurt popas,
Și lasă-acasă tot ce-a mai rămas:
Armii de orbi, de schiopi, de surzi, de ciungi,
Ce-i duc pe țârgi ori în convoiuri lungi
Pe-acceași tristă, neschimbată cale,
Spre casă ori spre albele spitale...

(Nu fu ntâmplare)

Conflagrația universală se conturează ca expresia unei demonii sociale:

Războinicii brutali,
Războinicii de-atât omor sătui
Privesc pământul cu priviri de gâde,
Iar demonul distrugerii azi râde,
La cea mai mare sărbătoare-a lui...

(Ca niște negri monștri uriași)

Încă de pe acum, poetul se simte solidar cu victimele inocente:

Iobagi viteji, voinici de fier, eroi,
În șanturi, prin zăpezi ori prin noroi,
Pe ger și ploi,
În marșuri, la atacuri zdrobitoare,
Mi-e sufletul cu voi!
Frați dulci, iobagi, nenorociți, eroi!...

(În țara morții)

Nu e greu de recunoscut aici, în câteva versuri, formula prozodică de mai târziu a poetului: versul sacadat, monorimat de multe ori, iscat dificultos din cadence noi, amestec insolit de expresie directă și artificiu mascat.

Expresionismul de substanță al lui Cotruș se adâncește cu volumul **Versuri**, publicat zece ani mai târziu. Ca și Blaga, acum poetul are nostalgia virilă a gigantismului, sufletul său se simte încorsetat în dimensiunile meschine ale trupului pământean:

De m-aș fi născut, Naturo, după voia mea,
Pe măsura visurilor mele fără de hotare,
Aș crește poate peste timp
Ca peste-abis un brad de-a pururi verde.
Ca munții de puternic, aș trăi cât el,
N-aș mai vedea:
În dosul zâmbetului: rânjetul,
În dosul cărnii fragede: scheletul,
Și-n dosul biruinței omului: zădărnicia...

(De m-aș fi născut...)

Expansiunea eului liric capătă măsura lumii, explorarea geografică e, de fapt, o edificare de sine, în spirit romantic-tenebros:

Cu orice pas ce-l fac pe cărările-ți prăpăstioase și haine,
Flămând cu mine însumi și stingher,
Parcă mă urc biruitor, cu câte-o treaptă tot mai sus, în mine,
Prin întunericul, pe munții arși din mine,
Către cer!

(Către cer)

Sentimentele sunt zugrăvite în elanul lor atotcuprinzător, ca niște vectori de energie înspre infinit:

Sălbatică, enormă catedrală
Cu ferestre larg deschise-n infinit,
Singurătate!...

(Singurătate)

Un moment al zilei, un peisaj sunt prilejuri de extaz:

Răsăritul: blond, fantastic faur,
Îmbracă-n aur
Biserica cu turlă și cu ziduri albe...
Eu trec pe-o cărăuie printre troscoțel și nalbă
Și printre tineri pini în floare...
Trup al meu și suflet de duminică,
Unde sunteți voi? Mai învia-veți, oare?...

(Dumineca)"

(Ștefan Aug. Doinaș, *Atitudini expresioniste în poezia românească*, în vol. *Poezie și modă poetică*, Editura Eminescu, București, 1972, p. 51-65.)

Ștefan Aug. Doinaș va reveni asupra poeziei lui Aron Cotruș și, într-o comunicare susținută la *Simpozionul „Aron Cotruș”* (Arad, 29 octombrie 1993) – publicată în revista „Arca” –, va insista asupra modernității acesteia. Modernismul românesc cristalizat după întâiul război mondial îl numără printre corifeii lui și pe Aron Cotruș, chiar dacă unele păreri critice nu împărtășesc ideea. Poezia lui Aron Cotruș nu trebuie văzută clișeizat sub semnul tradiționalismului, ci sub acela al expresionismului, orientare care a răsturnat canoanele și a înlocuit conceptul de frumos cu acela de expresiv. Doinaș îl citează pe Ovidiu Cotruș, care considera că „marea poezie românească se desfășoară alfabetic”, cel puțin pe primele litere: Arghezi, Bacovia, Barbu, Blaga, Cotruș. Ceilalți doi mari poeți de valoarea acestora stau mai spre sfârșitul alfabetului: Pillat și Voiculescu.

„Îmi voi permite acum să spun câteva cuvinte despre această poezie. Putem spune, sunt fără îndoială multe lucruri cunoscute de toți: inspirația socială, lauda câtorva mari figuri ale neamului nostru, o poezie bolovănoasă, abruptă, puternică. O poezie care se înscrie pe linia marii poezii ardelenae a lui

Coșbuc și Goga. Or, tocmai în acest perimetru, care fără îndoială îi face cinste, nu se bucură încă de trecerea ce ar merita. Se uită caracterul extrem de modern al acestei poezii. În general, când cineva este situat pe linia Coșbuc-Goga, se înțelege că se înscrie într-o anumită tradiție. Mai mult, într-o tradiție de provincie, ca să zic așa. Or, mai mult decât Coșbuc, Cotruș depășește categoric aria culturii transilvănene. Înainte de primul război mondial, în timpul lui și imediat după aceea, când s-a cristalizat mai bine zis modernismul românesc, acesta n-a numărat – în opinia criticilor – printre corifeii lui și pe Aron Cotruș. Și aceasta a fost o mare nedreptate.

Citim astăzi, cu ochii cititorului de astăzi bun cunoscător de poezie, din perspectiva pe care ne-o oferă câteva decenii de literatură trecute, și constatăm, în mod evident, modernitatea acestei poezii. Este o poezie nu tradiționalistă, ci una de tip expresionist. Prin Aron Cotruș a pătruns în Transilvania, îndrăznesc să spun, pentru prima dată acest lirism de mare forță expresivă. Acest lirism expresionist care a răsturnat complet canoanele. Acest lirism care a dinamitat conceptul de frumos, înlocuindu-l prin acela de expresiv.

Expresionismul lui Aron Cotruș – recunoscut ca atare – nu este însoțit însă și de aprecierea, care este absolut necesară, a unui modernist care poate fi descifrat în structurile înșeși ale scriiturii sale. Poezia lui își refuză, parcă pragmatic, muzicalitatea, într-o vreme în care domina în universul poeziei concepția că poetul este cel care scrie frumos, care se exprimă frumos. Această dinamitare a frumosului, această înlocuire a lui cu expresivul introduce în poezia noastră tocmai ceea ce lipsea poeziei tradiționaliste: elementaritatea vieții, a direcțiilor esențiale ale existenței, cutremurul existențial, înfrorarea ființei în fața misterului cosmic. La Cotruș, acest mister cosmic se dezvăluie în prezența unor figuri rupte din realitatea socială. Dar ceea ce constituie caracteristica principală a expresionismului e faptul de a smulge dintr-un proces social o anumită expresivitate existențială și a o proiecta cosmic, depășind cadrele imediate ale social-politicului istoric, debușând în metafizic aproape. Exact lucrul acesta se petrece în poezia lui Aron Cotruș. De aceea expresionismul lui a adus în poezia românească o deschidere: întâi de toate deschiderea spre toată literatura Europei Centrale și a Germaniei. Într-o țară în care dominantă era cultura franceză – și Transilvania, intelectualitatea ei, era aproape la unison cu cea din Vechiul Regat – deci una dominată de cultura franceză, în care toți poeții s-au format – excepție Eminescu și marele său protector și prieten, Titu Maiorescu, amândoi de sorginte culturală germană – ei bine, într-o astfel de țară Cotruș continuă această alimentare din fondul obscur, elementar, tulbure, puternic, rebarbativ al liricii germane.

Modernismul lui, așa cum am spus, poate fi descifrat din structura scriiturii lui. Vedeți, dacă citiți o poezie de Goga, o poezie de Coșbuc, o poezie de Arghezi veți vedea dintr-o dată sunetul liric. Or, sunetul este componenta primordială a poeziei. Fiecare poem este o construcție de aur. Sigur că există și celelalte componente care sunt prezente în poezie, pentru că ele constituie elemente componente ale fiecărui cuvânt. Orice cuvânt are o componentă muzicală, una figurală, imaginea. Poezia modernă, îndeosebi după supra-realism, constituie o explozie a imaginalului, nu a imaginarului. O expresie

care cultivă, cu predilecție, imaginea. Or, modernismul lui Cotruș care este diferit de cel al supraréalismului, constă tocmai în faptul că accentul cade pe această componentă acustică. Și atunci avem de-a face aproape cu negarea muzicalității în sensul de, iertați-mi expresia, bel-canto. E vorba de o muzică extrem de difuză, confuză, elementară, adâncă, pătrunzătoare, răscolitoare care provine din cuvintele cele mai tulburi ale lexicului românesc. Cuvinte care, uneori, cu greu le poți pronunța, pentru că sunt cuvintele cele mai elementare, mai dure ale vocabularului. Or, această cultivare a unei noi muzicalități este tocmai ceea ce-i oferă lui Aron Cotruș un loc aparte în lirica noastră.

Pe urmă mai este ceva. Poezia modernă nu poate fi apreciată, în clipa de față, fără conceptul de antipoezie. Poezia modernă are ca o componentă antipoezia. Ce înseamnă asta? Asta înseamnă că toate elementele venerate de trecut, care construiau edificiul poeziei clasice, sunt negate, întoarse pe dos. Un întreg edificiu al tradiției poetice este dărâmat și din ruinele, sfărâmurile lui se construiește un alt tip de poezie. Este ceea ce se numește antipoezia. Întreaga viziune asupra lumii, odată cu antipoezia, a fost sfărâmată, răsturnată în ultimele decenii ale secolului trecut și începutul secolului nostru. Poezia nu a putut să se sustragă acestui moment de dărâmare. Dar, în același timp, poezia, ca orice operă creatoare, a știut să-și refacă din bucățile, din rămășițele vechi un nou edificiu.[...]

Cotruș este cel care, la un moment dat, a pus ștampila personalității lui pe lirismul românesc, înainte ca gustul însuși al cititorului român să fie pregătit pentru această construcție poetică. De aceea voi găsi o scuză, poate, faptului că Aron Cotruș a fost unul dintre marii înaintași în pofida situației că gustul literar al epocii n-a fost pregătit – până în clipa de față – pentru a aprecia așa cum se cuvine aceste manifestări de poezie modernă.“

(Ștefan Aug. Doinaș, *Aron Cotruș*, în „Arca“, Arad, IV, 1993, nr. 10-11-12 <43-44-45>, p. 13.)

Nicolae Mecu a făcut mereu observații esențiale despre poezia lui Aron Cotruș. După aceea referitoare la faptul că poezia lui Aron Cotruș începe și sfârșește cu problematica eului, despre care am amintit, o altă apreciere, ce deschide un nou culoar, de cercetare comparativă, în interiorul literaturii române, este aceea a relației cu poezia lui Macedonski. Este o apropiere și o legătură de profunzime, generată de chemarea înaltului, de aspirația spre absolut. Hiperbolizarea influenței minulesciene nu are teme; cred că nici nu s-a manifestat în realitate. Poate fi vorba de o influență aeriană, ca să citez un critic; chiar dacă poezii s-au cunoscut personal și chiar dacă, poate, s-au citit cu atenție.

„Sărbătoarea morții (1915), volumul în care critica a văzut adevăratul debut al lui Cotruș, consemnează într-adevăr un mare pas întru particularizarea vocii sale. Fără a dispărea, confesiunea eului devine patetică, pusă în mișcare de o experiență ce transcende aventura strict personală (dar care o înglobează), iar notația și evocarea duios-nostalgică sunt depășite prin viziune: sumbră-extatică, apocaliptică. Procedul stilistic cel mai frapant este repetiția, cu efect de gradare a tensiunii, fie în maniera retoricii tradiționale (<Ei vin și trec cu fețele de ceară.../ Ei vin și trec...>), fie în forme ce-i vor deveni specifice

(<Incendiul ăsta groaznic se îmbată./ Cu flăcări infernale se îmbată...>). Remarcabilă este, de asemenea, recurența mare a conjuncției și, în poziție inițială, cu efecte cumulativ-ascendente:

Fug flăcările-ntruna, fără frâu
Și ard hambare'aurii de grâu.
Și-n pocnete, porumbu-n poduri arde
Și limbi de foc se-ntind peste clădiri
În zăpușala grea care omoară
Și ca niște siniștri șerpi de pară
Se-ncolăcesc pe plopul albi, subțiri
Și peste cele-nsângerate unde[...]
S-aruncă sprinten cine știe unde.

Procedul ni-l amintește pe Macedonski cel din *Noaptea de decembrie*. Însă dincolo de această apropiere, care poate fi ocazională, mi se pare evidentă afinitatea profundă dintre poetul lui *excelsior* și autorul poemei *Spre cer*, cutreierat de chemarea înaltului și a absolutului, de interogația inconcesivă prin care acest suflet neliniștit caută mijloacele unei soteriologii profane. Dar spre deosebire de poetul periheliei, Cotruș e un spirit contradictoriu, sfâșiat între extreme, portretizându-se însuși, arghezian, ca fiind în *cer și baltă, noroi și-nalt, vrere și tăgădă, cutezanță și datine, vatră și dărâmare, culme și prăpastie* (și atâtea alte figuri ale divizării și tensiunii interioare, care populează ca niște variațiuni pe aceeași temă volumele de până la *Măine*, 1928, conferind noului pathos nota cotrușiană; după această dată, în poezia sa se instalează, până spre epoca finală, un monism tematic, al poemelor *plebei* și ale humusului românesc).

Influența cea mai puternică relevată de volumul din 1915, ca și de *Neguri albe* (1920) este, așa cum s-a spus, a lui Minulescu (problema a fost pusă de I.D. Bălan în cartea sa despre poet). Curioasă această întâlnire dintre doi poeți de structuri atât de diferite, polare de fapt. Dar să reamintim mai întâi că Minulescu este cel care introduce (prin volumele din 1908: *Romanțe pentru mai târziu* și *Liturghii profane*), mai mult decât alți simbolști și înaintea lor, cu un răsnet inegalat în epocă, versul liber. Cum a arătat monograful poetului, Cotruș preia un mare număr de procedee minulesciene. Preia inclusiv locvacitatea, <intemperanța verbală> pe care E. Lovinescu o semnală la autorul lui Horia, iar Ov.S. Crohmălniceanu o asimila expresionistei *Formlosigkeit*. Fără a ignora înrăurirea poeziei expresioniste, cu care poetul a venit în contact în timpul stagiului său occidental și al campaniei din Italia, cred că este cazul să luăm în calcul și izvorul intern reprezentat de Minulescu, deși acesta e un poet de cu totul altă factură. Dar se întâmplă un interesant fenomen de transplant: Aron Cotruș îl rescrie pe Minulescu în cheie expresionistă. Subiectul acesta ar merita o cercetare aparte, din perspectiva intertextualității sau, mai bine, a contextualității, ca să folosesc termenul propus și lansat de Paul Cornea. Este util de observat că acest fenomen apare în două planuri: pe de o parte Cotruș minulescianizează integral (substanțial și formal), pe de alta îi preia doar prozodia și i-o absoarbe treptat într-una în care **pattern-ul** stilistic

nu se mai recunoaște. S-ar putea ridica întrebarea dacă nu cumva avem de-a face cu un caz de intertextualitate parodică. Aron Cotruș nu este însă un avangardist de acest tip, și, în general, el este un poet tocmai la antipodul ironiei. Se distanțează de clișeele tradiționale încorporându-le mai întâi, în mod organic, am zice, apoi transformând integral. O primă etapă e reprezentată de poemele masiv minulesciene, în care abia dacă întrezărim patosul și fervoarea lui specifică (fenomenul se întâmplă, mai ales, în erotice); iată o strofă din *Neguri albe* (1920):

Vreau trupul tău,
Vreau trupu-ți cald, bronzat de soare
Și graiul tău neînțeles,
Din care
Respiră voluptatea fără frâu
Și-aroma-ndrăgostirilor barbare!...

A doua treaptă e ilustrată de păstrarea prozodiei, dar și de deturnarea lexicală (în exemplul care urmează, culorile își pierd valențele simbolice minulesciene):

Ploi de rachete,
Ploi roșii, albe, verzi și violete,
Aprind văzduhul iar,
Cu zborul lor halucinant, barbar...
Ploi de rachete, ploi
Ce cad să se sfârșească în noroi
Și-n trupuri ostenite de eroi!

În poemele erotice găsim acum aceeași mutație lexicală, deși versul rămâne în continuare minulescian:

Dorința mea-i o mână ne-mblânzită,
O mână fără splină, o ispită,
Ce nu cunoaște-n pusta nesfârșită,
Nici grajduri,
Nici stăvari, nici stave...

Progresiv, sau paralel cu asemenea compuneri, poezia lui Aron Cotruș se demetamorfozează, renunță la limbajul figurat și aluziv pentru expresia directă și univocă.

În continuare, așa cum jurnalul liric de campanie din 1915 sau reminiscențele acestuia din ciclul *Sub flamuri vrăjmașe* (1925) corectează clișeele și ideologemele de observanță romantică ale literaturii de război, asemenea lui Camil Petrescu cel din *Ciclul morții*, temele tradiționaliste (sămănătoriste, umanitariste) sunt, de asemenea, rescrise. E un proces pe care-l regăsim la toți poeții moderni care cultivă subiecte tradiționale (Arghezi, Maniu, Pillat) și care dezamorsează poncifurile tradiționalismului corectându-le din interior, cu sau fără intenție polemică, cu să fără program explicit. Cu volumele *În robia lor*, *Măine*, *Printre oameni în mers*, asupra cărora critica a insistat, fiind

dintre cele mai reprezentative, luăm cunoștință cu părăsirea definitivă a oricăror reziduuri formale."

(Nicolae Mecu, Aron Cotruș – început și sfârșit, în „Viața românească”, București, LXXXVI, 1991, ianuarie, nr. 1, p. 12-16.)

Într-un studiu despre poezia lui Aron Cotruș, pornind de la monografia noastră dedicată poetului, Ion Pop împărtășește ideea caracterului expresionist al creației cotrușiene. Criticul subliniază, de asemenea, caracterul discursiv al unei însemnate părți a poeziei cotrușiene, precum și existența unei anumite mecanici în construcția textelor poetice. Dar, odată cu *Neguri albe* și volumele următoare – *Versuri* și *În robia lor* – este de remarcat în poezia lui Aron Cotruș tensiunea vizionară și forța reală a acesteia. Apropierile de mișcările novatoare europene ca *Jugendstil* sau *Art nouveau* sunt evidente.

„Autorul monografiei are, în schimb, dreptate să insiste asupra substanței expresioniste a scrisului lui Aron Cotruș, afirmată decis încă de la al doilea volum al său, *Sărbătoarea morții*, apărut în 1915. [...] Apelul la câțiva dintre teoreticienii și interpreții acestui curent, străini și români, ajută la o mai precisă situare a poetului în contextul mișcării, chiar dacă, din parcurgerea referințelor, se reține doar trăsătura de ordin mai general-expresionist. <Viața, lumea, natura se aranjează după măsura amplă a sentimentului. Confesiunea patetică a eului transcende experiența directă.> Schițând o analiză a <problematicii eului> în această lirică, și apoi una a sentimentului de <înflorare în fața firii>, comentatorul ține să respingă <concluzia unei poezii declarative, exterioare, insuficient filtrată artistic.> <Nimic mai inexact> – subliniază el imediat.

Este un punct care ar merita o discuție mai întinsă. Pe scurt, ar fi de spus măcar că adevărul se află undeva mai la mijloc. Căci puternicul caracter discursiv al poeziei lui Aron Cotruș nu poate fi negat, ba e chiar definitoriu pentru un scris în care accentul principal cade pe manevrarea retorică a frazei. <Noul patos> (expresia e a lui Stefan Zweig) trăiește și în poemele ardeleanului, în <activismul> său tradus într-un regim hiperbolic ca și permanentizat al expresiei, întemeiat pe acumulări masive de cuvinte în sistem anaforic, cu lanțuri de determinări menite să intensifice sugestia de energie dezlănțuită, de stare paroxistică a încordărilor simțurilor și spiritului: lăcomia e <oarbă>, sărutările <aprind și-ngheață>, pofta e <nebună și semeață>, îndrăgostirile sunt <barbare>, patima <nebună>, până și capriciile sunt <grozave>. Or, de la un punct încolo, o astfel de insistență în atragerea atributelor excesului poate deveni puțin de bănuț, insinuând ideea unei anumite mecanici în construcția discursului liric. <regia> tiradelor e abil condusă, desigur (simțul înscenării e mereu prezent), iar substanța <pietroasă> a vocabulelor rostogolite bubuitoare, cu frângeri brutale, calculate pentru efectul lor de șoc, contribuie în chip esențial la transmiterea puternicului impuls vital ce le animă, în texte unde, cum s-a observat, metafora e mai curând rară.[...] Comparația pe care Alexandru Ruja o face cu primul Blaga (cel din *Poemele luminii* și din *Pașii profetului*, unde o poezia ca *Veniți după mine, tovarăși!* sună apropiat de discursul cotrușian) e sugestivă; ar fi de observat însă că și în acest moment

mai teatral și declamator (s-ar fi putut aduce în sprijin și **Dați-mi un trup, voi munților**) discursul lui Blaga e construit, totuși, cu un plus de rafinament, slujit și de baza metaforic-simbolică mai solidă, în timp ce versul lui Cotruș sună oarecum <tradițional>.

Există însă o forță reală și o tulburătoare tensiune vizionară în poezia sa, începând cu **Sărbătoarea morții**, pe care o vor menține și volumele imediat următoare – **Neguri albe** (1920), **Versuri** (1925), **În robia lor** (1927), **Măine** (1928). Interesantă e, mai întâi, apropierea de tiparul <Jugendstil>, <Art nouveau>, al imaginii, cu stările tensionale îmblânzite prin stilizarea cvasiembematică, amintind și de precedentele simboliste ale acestui moment artistic european. Un anumit decorativism, o anume ritualitate și ceremonie impusă imaginilor și gesticii apocaliptice, pot fi identificate frecvent în această arie a scrisului lui Cotruș. [...] Interferențele cu poezia lui Blaga meritau o aprofundare și pe linia acestei apropieri paralele de **noul stil** și indicând uneori chiar ecouri mai directe (în **Neguri albe**, <lăcomia oarbă> și <un nebul, sălbatic jind> sunt împărțite încă cu Blaga din primele două cărți, înregistrându-se și ecouri punctuale, precum din **Gândurile unui mort** combinate cu **Gorunul**, devenit la Cotruș **molift**: <Tu crești și te hrănești din mine/Moliftule>...; mai rămâne acolo și urma minulesciană a <noptilor de nebunii/În mări pustii, /În mări de voluptăți ce mint>... Din asemenea rădăcini în parte comune, întinse în solul european al epocii, cei doi scriitori au evoluat, însă, foarte diferit, cum se știe, poetul **tristeții metafizice** înaintând către viziunea unui cosmos arhetipal, de maximă stilizare a imaginii, decantând în spirituale embleme o neliniște metafizică de adâncime, în vreme ce confratele său urma să cultive pe mai departe ceea ce autorul monografiei la care nereferim numește <o poezie a elementarului, printr-o coborâre spre formele naturale, primare, mitologice>, dominată de <frenesia dionisiacă sau vitala histerie, ca atitudine lirică expresionistă (în treacăt fie zis, n-ar fi fost lipsită de interes o comparație și cu Ion Barbu din ciclul <parnasian-vitalist>, unde <vitala histerie> e o prezență centrală).

La nivelul acestei elementarități telurice realizează Cotruș câteva dintre cele mai izbutite poeme ale sale, printre care mult citatul **Bivolii**. [...] Sub semnul ei stau și reprezentările eului: un subiect hiperbolizat, concentrând energii imense, greu de îndiguit, în frământare perpetuă, cu înrudiri în lumea lui Arghezi sau Voiculescu. [...] E, desigur, multă <declarație> în astfel de versuri, însă energia expresiei, asaltul verbal aluvionar au darul să topească adeseori abstracțiunea amenințătoare pentru lirism. <Elementară> este și figurația umană din poezia <socială, națională și mesianică> (cum o numește monograful poetului), solidară cu reprezentările peisajului convulsivat ori sculptat în reliefuri dure. Oamenii lui Aron Cotruș sunt însuflețiți de <o-nflăcărare dărză năprasnică și oarbă>, de o <patimă năvalnică și idolatră>, <pietroși, atletici oameni>, <țărani pietroși, țărani greoi>, – iar pe fundalul colectivității apar profilări în linii aspre indivizii-embleme. Memorabil între toate e portretul **Pătru Opincă**, ce se detașează alături de alte câteva texte-monolog cu valoare de autocaracterizare a unor personaje sui generis (**Todor Săcure**, **Minerul**, **Ioan Roată**). [...] Distanța față de medalioanele cam stereotipe ale lui Ion Pillat

din **Satul meu** (1925) poate fi ușor măsurată, deși nu lipsesc nici la poetul ardelean alte înierți stilistice, legate de recuzita, de data aceasta, a hiperbolei expresioniste: un **Ion**, de exemplu, e <țaran pietros cu pași voi>, altul **Ion Roată** e <unul din pietroasa, aspra gloată>, <petecul de glie> arat de plugar, <frământat ca pe-un pietros aluat> etc. Este adevărat însă că asemenea atribute revenind obsedant (și exemplele s-ar putea înmulți) au și rostul, într-un fel, de a <schematiza> imaginea în sensul sugestiei expresioniste a unor <esențe>, a unor dominante-forțe ce transcend, cum s-a spus, de atâtea ori, individualul și îl plasează în sfera de rezonanță a unui cosmos în tensiune.

(Ion Pop, **Despre viața și opera lui Aron Cotruș**, în „Vatra”, Târgu-Mureș, XXVII, 1997, ianuarie, nr. 1<310>, p. 27-28.)

Nicolae Manolescu pune sub semnul discuției tradiționalismul lui Aron Cotruș, lăsând să se înțeleagă aspectele noi ale poeziei sale și, implicit, modernismul acesteia. Poeziile lui Cotruș sunt doar aparent descriptive, în fond poetul este un vizionar considerat criticul. Poetul înfățișează totul la dimensiuni uriașe, descrierile sale au un ton halucinatoriu. Precierile criticii despre poezia lui Aron Cotruș rămân esențiale pentru o bună înțelegere a acesteia. Nicolae Manolescu este primul critic care observă sub poezia contorsionată, zdruncinată de un limbaj puternic, uneori crud și violent, echivalența setei de absolut.

„Poezii de până aici, cu toate diferențele dintre ei, au făcut parte, unii din aceeași grupare, au ținut de aceeași orientare, au publicat la aceleași reviste. Dar unde vom situa pe **Aron Cotruș**, pe B. Fundoianu? Tradiționalismul celui dintâi e adevărat doar în măsura în care libertățile prozodice, spiritul neliniștit, căutările nu pot șterge impresia că poetul e înrudit cu O. Goga, pornind și el de la un fond ancestral. Volumul de debut (**Poezii**, 1911) nu e încă de loc caracteristic. Se simt ecouri neasimilate din Eminescu, Vlahuță, din Bacovia și din simbolisti. Abia în **Sărbătoarea morții** Cotruș evocă, înaintea lui B. Luca și Camil Petrescu, peisaje tulburi de război, incendii, măceluri, marșuri apocaliptice, lazarete, lupte, tunuri cu foc ucigător, cazaci prăpăditori, movile de morți, într-un ton personal care e, cum spune Călinescu, <o anume înfiorare în fața grandiosului sinistru>:

Sinistru ard pădurile bătrâne
Iar brazii cu coroanele macabre
Par uriașe, roșii candelabre,
Cu mii și mii de brațe arzătoare,
Ce ard la astă groaznică serbare.

Ceea ce remarcăm încă de pe acum la Aron Cotruș sunt cruzimile de vocabular. Cuvintele sunt dure, pietroase, căzând grele ca niște lespezi, sau se rostogolesc tunând, clocotind, fumegând. Aceste violențe și contorsiuni traduc un zburcământ teribil (cu accent de argheziene pe alocuri), o sete de absolut. Poetul are vocația căutării și torturii interioare, el oscilează între dragoste și silă de Dumnezeu, între blazare și entuziasm, între generozitate și cinism. Sufletul îi e

cutreierat de o <sete dărză și păgână> de a înfrunta necunoscutul, primejdiile, de a urca:

pe drum de spini, de foc și cuie
spre piscuri care-n ceruri se suie.

Poetul declară la tot pasul:

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
gându-mi – fir nevăzut – mi-l înnod,
mi-l deznod,
patimi flămânde mă mușcă, mă rod.

Treptat <furia> aceasta lirică face loc unui anumit echilibru, destul de evident în volumele **Versuri** și mai ales **În robia lor**. Poeziile sunt aparent descriptive, dar, în fond, Cotruș e un vizionar căruia totul i se înfățișează la dimensiuni uriașe. Descrierile lui au un ton halucinant inimitabil. Niște bivoli în turmă, pe un șes necuprins, apar grandioși și neliniștitori, ca niște monștri din altă lume:

Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișc-ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...

noroiul încă umed, în apus,
le dă un luciul straniu, de nespus,
de monștri-aduși din lumea ceealtă...
și-amurgul pe spinări li se răsfrânge
în fulgerări și străluciri de sânge...

Cu pași trândavi, cu cozile pe spate,
pășesc încet, prin trestii uscate,
nostalgice, posace animale...

Pusta pe care rătăcesc herghelii de cai dă poetului nostalgia infinitului. Puțini poeți – Eminescu, Macedonski – au exprimat așa de frumos dorința de mari spații ca cele scite din timpii vechi, cu ierburi uriașe și legănătoare, care îmbie la vis, cu mări adânci și amețitoare:

Plâng vânturile...
Mânji se joacă și nechează
Și pusta-ntreagă plânge în dulcea după-amiază.

Iar iepele robuste
Pasc leneșe-n răcoarea nemărginitei puste...
Trec leneșe în soare, cu pași mărunți, superbi
Și din belșugul verde al fragedelor ierbi,
Brusc capetele mândre și le ridică-arare
Ca niște voluptoase femei de viță mare.

În schimb, prozatorii români sunt adesea atrași de <stepă>, de nesfârșitul de gheață polar, de Siberia: Sadoveanu, C. Stere, Gib. Mihăiescu (în **Rusoaica**), spre a pomeni de cei mai de seamă.

În cărțile care urmează Cotruș trece deodată la poezia socială. Aceste poezii sunt printre cele mai bune, în specia lor, din poezia românească. Celebră, pe drept cuvânt, **Pătru Opincă** n-are până astăzi echivalent:

Io,
Pătru Opincă,
țaran fără țarină,
plugar fără plug.“

(Nicolae Manolescu, **Metamorfozele poeziei**, Editura pentru Literatură, București, 1968, p. 36-39; reluat în Nicolae Manolescu, **Metamorfozele poeziei, metamorfozele romanului**, ediție îngrijită de Mircea Mihăieș, Editura Polirom, Iași, 1999, p. 31-32.)

Gheorghe Grigurcu sesizează faptul că expresionismul a avut o manifestare neunitară în literatura română, dar și în cea germană, diferențiind poezia lui Cotruș de cea a lui Blaga sau Maniu. Fără a-l considera printre pionierii artei moderne, criticul observă noutatea formelor poetice cotrușiene.

„Continuându-i, în cadrele poeziei indigene, pe Coșbuc și pe Goga, autorul poemului **Horia** nu urmează linia transcendentă a lui Blaga, nici caligrafia dezabuzată a lui Adrian Maniu, nici simbolistica htonică a lui Fundoianu, nici melancolia nervoasă, ce-și schimbă mereu partiturile, a lui Vineanu, în beneficiul unei stilizări grandioase și terifice. Realitatea e că expresionismul apare profund neunitar, la noi ca și în poezia germană. Asupra aspectului său derutant, Walter Sokel atrage atenția în lucrarea sa **The writer in Extremis** (1959), distingând câteva categorii de autori; expresioniștii <politici> precum Frank și Toller <care pun mesajul lor deasupra a orice altceva>, expresioniștii <însemnați> cum sunt Kafka, Trakl, Barlach și Benn, <pionieri autentici ai literaturii moderne>, care <au adus contribuții de prim-ordin la mișcarea internațională modernistă>, expresioniști ca Werfel, Otten și Rubiner, <care abia pot fi considerați aparținând modernismului. Ei au injectat numai furie revoluționară sau extatică în forme fundamentale conservatoare>. Locul lui Cotruș nu e, desigur, printre pionierii artei moderne, deși formele sale nu copiază pe cele ale predecesorilor, înscriindu-se într-o ritmică abruptă, a <cataractelor>, cum spune E. Lovinescu, într-o viziune a energiei autarhice, chiar dacă e supusă unor fatalități declarate, de ordin politic, ajustate de la un volum la altul. Vocea sa de tribun preia, firește, moștenirea liricii ardelene exhortative, dar poartă sigiliul unei arte mai recente, care îi permite a se revărsa cu un răsunet original. Radicalizat de expresionism, poetul acordă o existență înnoită formulei sociale, care prefigurează, într-un fel, lirica <angajată> a ultimelor decenii.[...]

Poetul își proclamă acum atitudinea agresivă față de viață, ca un alegoric erotism sadic, într-o vibrație instinctivă ce, mai târziu, va fi reluată de Zaharia

Stancu, trecut și acesta, din stângăcie de rural, printr-un fraged preambul idilizant:

O, cum aş vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi,
Să te înfrâng,
Să te-ngenunchi
Și aspru-nlănțuindu-ți nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind și-ngheață,
Cu pofta mea nebună și semeață,
Cu dinții mei de tigru,
Eu sânnii să ți-i sfășii,
Din inimă secretele să-ți smulg,
Viață!...

(Neguri albe, 2)

Un imperialism al eului se declară într-o ancestrală febricitare:

Ca un războinic orb, fără picioare,
Ce-aude-n depărtări amețitoare,
Pe pusta fără de hotare,
Un corn prelung sunând,
Chemând,
În oarba noapte-n care moare;
Cu inima, cu trupul sângerând,
Mă răsucesc, mă sting cu fiecare gând,
Delirând
În frigurile asprelor ispite
Cu nostalgia
De noi cetăți și de pământuri cucerite.

În România (poemă), 1920, compusă într-o manieră simfonică, poetul își revelează gigantismul, acea viziune preistorică în care e angajată nu numai biologia:

Ca niște negri, uriași mamuți,
Ca niște monștri,
Ce zac în largi pătule între stânci,
Cu limbile, cu creierii de foc,
Cu nutremântul lor catastrofal,
Stau tunurile-n șir,
Ca-ntr-un enorm și negru cimitir...

ci și cosmogonia:

Cu furia lor toată,
Din mii și mii de guri, tunând deodată,
Țâsnesc prin noapte limbi fulgerătoare
Și-aprind în neguri sori bizari de-o clipă

Iar la lumina orbitoare-a lor,
Prin văile ce-o clipă se luminează,
Sub cele calde,-nsângerate grindini,
Se văd, cu zor roind de pretutindeni,
Largi mări legănătoare
De trenuri, tunuri, cai și care
Și codri mișcători de coifuri sure...

Această sensibilitate granitică, acest idealism barbar (lirism cu mijloace sangvine și musculare) se dezvoltă în *Versuri* (1925), volum în care timbrul poeziei lui Cotruș se clarifică pe deplin. Sunt invocați bradul [...], cerul și muntele [...], bivoli, în lucioasa lor monstruoasă antediluviană, care îl exaltă pe autor:

Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișc-ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul umed, în apus,
le dă un luciul straniu, de nespus,
de monștri-aduși din lumea cealaltă...
și-amurgul pe spinări li se răsfrânge
în fulgerări și străluciri de sânge...

Aron Cotruș accede acum la un gen de sinceritate incomodă, ce recomandă tipul său de ambiție colosală, dorindu-se picur îndărătnic, rece pentru <piatra cea mai tare>, furtună cotropitoare și deopotrivă brad care rămâne în picioare după trecerea acesteia. Izolat și <cadaveric>, poetul se <îndărătnicește> într-o mină obscură, izbind straturile <goale, mute și pustii>, până când va împietri însuși. Își propune a lupta <de dorul zorilor>, <cu ceața grea, cu carnea mea>. Resortul acestei clocotiri de forță e irațional (corelat cu ideea de gratuitate):

În pieptul meu se zbat puteri de uriaș
cum nicicând n-au mai fost pe lume-ntr-altul...
și tari cum e bazaltul
sunt mușchii supti pe brațu-mi ucigaș...
și ca o platoșă se-ntind
pe trupu-mi hărțuit de-al prăbușirii jind...

(Nebunul)

[...] Lucrând într-un material dur, poetul oscilează între viziunea haotică, având o deschidere spre infinit, și imaginea finită, tradusă în *efigie*. Basoreliefurile sale captează energiile informale, supunându-le unei discipline figurative, simbolice:

Un plug s-apropie din zarea fumurie-a șesului...
Un vânos, înmăsurat țaran îl ține liniștit de coarne,
Și ca un negru șarpe uriaș ce dă să se răstoarne

Se-ntinde brazda lucie, sub cer, pe urma lui,
Iar înaintea ei, domol,
Boi și om s-apropie din depărtări spre mine
Ca din altă lume...

[...] Intersecțiile lui Aron Cotruș cu autorul **Cuvintelor potrivite** sunt inevitabile, în virtutea unui impuls dramatic ce **materializează**, aventurându-se în anecdotici ori în fabulosul care e treapta sublimă a acestuia.[...] Cu Philippide se întâlnește într-un avânt ocult, într-un decor de spectrală cruzime, dezlegat de orice finalitate practică.[...] Într-un mod mai consecvent este urmat Emil Isac, în notația sa neîndemânatic realistă (consemnare de jurnal care acordă stărilor de spirit un cadru de concretețe, o identitate socială).“

(Gheorghe Grigurcu, **De la Mihai Eminescu la Nicolae Labiș**, Editura Minerva, București, 1989, p. 244-249.)

Lectura lui Gavril Scridon detașează din poezia lui Aron Cotruș acele segmente care duc mesajul către românii din orice parte a lumii.

„Rândurile care urmează vor încerca să detașeze, din poezia lui Aron Cotruș, tocmai acele segmente care definesc suferința, a lui și a românilor risipiți pe diferite arii geografice învecinate sau îndepărtate precum și constanta sa cântare a pământului strămoșesc și după ce a devenit un deșărat. Parcă poetul și-ar fi presimțit destinul încă în cea dintâi poezie din 1911, în care, într-o atitudine de Prometeu (deci gest titanian) își prefătează viața:

Plecai spre culmi ascunse,
Pe-un drum îngust și greu,
Crezându-mă-n gândirea-mi
Un mândru Prometeu.

Dar, adormit în visuri,
Din piscul unei stânci,
M-am prăvălit în golul
Prăpăstiilor adânci.

Și-acuma, greul lumii
Îl duc tăcând supus,
Gândind la a ta viață,
Duiosule Isus.

O corectură: Aron Cotruș n-a tăcut supus, ci dimpotrivă, a devenit un luptător, până la capătul zilelor sale. Opera lui este o icoană a propriei vieți, încrustată în iconostasul cuprinzător al neamului românesc. Pentru că cele două destine sunt paralele. Așa cum icoana poetului este cuprinsă în iconostasul neamului, Ardealul, obsesie a poetului, este integrat organic în aria larg cuprinzătoare a devenirii noastre, ocupând un loc central.

Să citim, așadar, poezia lui Aron Cotruș din acest unghi de vedere: panorama integrală a vetrei strămoșești, dincolo de hotarele statale ale României, dar cuprinzând-o și pe acesta, în care Ardealul (și Banatul) se integrează

perfect și istoric; această panoramă este a poetului consecvent ideii de unitate a originilor și a devenirii noastre istorice, cu suferințele la care am fost supuși, inclusiv cea care se numește ocupația sovietică de după cel de al doilea război mondial; pentru că, de acolo unde l-a aruncat destinul, Aron Cotruș a urmărit cu durere înjugarea noastră la un imperiu hrăpăreț și crud.

În poema **România** (1920), poetul vorbește despre <munca fără pace> care va duce la înflorirea țării cu <albe sate>

Ce din creierii Carpaților coboară,
Și se întind superbe pân' la mare,
Și pe Mureș, și pe Tise, și pe Olt,
Pân' la Dunăre și pân' la Nistru.

În **Strigăt pentru depărtări** (1927), aria de cuprindere a românilor se lărgește până la mari depărtări, în afara granițelor de stat ale României:

În strădania-mi spre mai sus, spre mai bine,
lupt, rabd, mă zbat, gândesc, m-aprind
și-n dragostea-mi adâncă, largă, furtunică,
ard cu jind,
cu patimă sălbatică
pentru cei de-un neam cu mine,
din sate albe, de la coasă, de la sapă, de la plug;
pentru românii de la Tisa pân' la Bug,
de la Marea Neagră pân' la Adriatică;
din Banatul clocotind,
din Timocul mut, din Pind...

Strigătu-mi e pentru zbor înalt și lung...
Voinicește-l strig, pe aripile-i s-ajung
peste Nistru, peste Dunăre, departe
până unde, printre pietre, mărăcini și râi vecini,
pe sub prigoane sângeroase și deșarte,
se întind
biruind,
înfruntătoare de primejdii și de moarte,
dârz ale rasei noastre aspre rădăcini

pentru a ajunge la <Salonic, Valona și-Adriatică...> Pentru toți aceștia dorește <Un nou Avram Iancu, un nou Tudor din Vladimiri>. Același zbor al gândului spre zone românești din afara hotarelor țării e și în poezia **Cu gândul departe**. Poetul coboară adânc în istorie, căutându-și **Străbunii**, întrebându-se <Mi-a fost străbunul proconsul ori dac sălbatic?>, pentru că sângele nu-i <spune/ de străbuni, de străbune!...>“

(Gavril Scridon, **Mesajul lui Aron Cotruș**, în „Steaua“, Cluj, XLVII, 1996, iunie, nr. 6, p. 52-53)

Z. Ornea, comentând ediția noastră din poezia lui Aron Cotruș, apărută în „Biblioteca pentru toți” – **Peste prăpastii de potrivnicie** – evidențiază expresionismul cotrușian, caracterizat prin dinamismul violent, strigătul năvalnic, violența aproape mistică.

„Dinamismul violent, specific expresionismului, se accentuează în volumele următoare în care imagistica e frenetică și măsura nu mai poate fi deloc supravegheată. Totul e năvalnic și violent. Volumele sale **România** (1920), **Neguri albe** (1920), **Versuri** (1925), **În robia lor** (1926), **Strigăt pentru depărtări** (1927) o dovedesc. Poezia e, în mai toate aceste volume, un strigăt năvalnic sfâșietor, izbucnit din violență aproape mistică, încât aproape se confundă cu tipătul și energia primară de nimic zăgăzuită. Și totul e învăluit de patos social, aproape nefiltrat, zgomotos și fără ocolișuri afirmat:

Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod...
gându-mi – fir nevăzut – mi-l înnod,
mi-l deznod,
patimi flămânde mă mușcă, mă rod...?

Rar, rar de tot, melosul erotic își face loc în această poezie rebelă și dinamitară. O aflăm în volumul din 1920 **Neguri albe**, în care poeziile nu au titlu ci apar numai numerotate, închipuind, și pe această cale, un flux continuu, abia sfărțec de respirația odihnei de o clipă:

Îți caut lacom gura-n întuneric
Și sufletu-ți neînțeles, himeric,
Iar sâni-ți calzi, sub sărutarea mea,
În mătăsurile cenușii,
Palpită speriați, încetișor,
Ca doi rotunzi și tineri colibri,
Surprinși de-o mână aspră, grea,
În primăvara dulce-a cuiburilor lor...

Și:

Te vreau pe tine!...
Vreau gura-ți, sărutările-ți feline[...]
Și ochii tăi prevestitori de rău –
Te vreau pe tine!...

Cum se vede, și în aceste scurte rătăcirii erotice nu rugarea blândă sau concupiscenta sunt notele dominante, ci tot strigarea imperativă a unui suflet mereu neliniștit care caută și cere ceea ce socoate că i se cuvine. Dar aceste strigări erotice sunt rare. Versul său revine la starea de nuditate a expresiei, parcă niciodată prelucrată, scrâșnită, opintită furios. Motivul culturii opuse civilizației sau așezării tradiționale, primare, ce respinge modernitatea urbană, își găsește și el, drept la afirmare, ca în mai toată poezia expresionistă:

Din fumul ăstor vechi cetăți mișele,
Din prafuri groase, reci,

De muzee, de străvechi biblioteci,
Cu porniri sălbătice, rebele,
Fără a mă opinti mult la vreo răscruce,
Mă duc
Spre laudele nemărginite,
Spre codrii uriași și cântători ai libertății mele...

Poetul se extaziază în fața naturii primare, opusă contrafacerii, înălțând imnuri muntelui, pusteii, – bivolului, bradului, adâncurilor nesfârșite, <șesul cenușiu, prin sclipitor nori>, <codrii neguroși>, <eterna nepăsare>.”

(Z. Ornea, **Un poet român expresionist**, în „România literară”, București, XXIX, 1996, 3-9 aprilie, p. 7, rubrica „Cronica edițiilor”; reluat în Z. Ornea, **Portrete**, Editura Minerva, București, 1999, p. 161-165.)

Vineri, 24 ianuarie 1997, la sediul filialei din Timișoara a Uniunii Scriitorilor a fost supusă dezbaterii monografia noastră despre Aron Cotruș. S-au pronunțat asupra cărții și au făcut aprecieri asupra operei cotrușiene: Ion Arieșanu, Iosif Cheie-Pantea, Eugen Todoran, G.I. Tohăneanu, Cornel Ungureanu. Redăm intervențiile lui Eugen Todoran și G.I. Tohăneanu, așa cum au fost consemnate și publicate de către scriitorul Ion Marin Almăjan în „Paralela 45” din 4 februarie 1997. Eugen Todoran aduce o perspectivă nouă în plasarea operei lui Aron Cotruș pe dimensiunea expresionismului, insistând pe expresionismul românesc. G.I. Tohăneanu se referă la elemente de artă poetică, la trăsături ale prozodiei, la raportul tradiționalism-modernitate în cazul poeziei lui Cotruș. Din păcate nu au putut fi consemnate toate exemplele și procedeele referitoare la formarea cuvintelor în poezia cotrușiană despre care a vorbit eruditul om de cultură G.I. Tohăneanu.

Eugen Todoran: „Un astfel de eveniment era așteptat de mult pentru că poetul Cotruș a avut o mare aventură în viața lui, a fost foarte controversat în multe direcții. De aceea opera lui s-a recuperat mai greu pentru timpurile noastre, pentru că oricum, opera este mărturia timpurilor trecute – și această recuperare este pentru noi o reflecție asupra operei așa cum s-a constituit dincolo de curentele epocii, de opțiunile, de receptarea sau respingerea ei. Pentru că aceasta este soarta operei unui mare scriitor, reprezentativ pentru timpul său. Alexandru Ruja, ca un bun cercetător și obișnuit cu metoda de explorare a tuturor documentelor care trebuie căutate acolo unde sunt uneori ascunse sau necitite, a avut răbdarea să refacă profilul în epocă al scriitorului. El este cel care vorbește despre scriitor, despre viața și opera lui, așa cum evenimentele timpului l-au produs și l-au făcut să se manifeste în opera sa. Este evident că pentru o asemenea operă este nevoie de un mare simț de responsabilitate. Pentru că exagerările sunt posibile, opera fiind foarte controversată. Dacă ne gândim numai la ceea ce este valoarea operei, atunci este evident că cercetătorul este salvat de ceea ce putem zice că este poziția morală a lui. Un istoric literar are aceeași obiectivitate de a-l situa pe poet în contextul epocii și de a reține din el ceea ce este valoros ca operă literară, indiferent care este stilul său sau modul, modalitatea în care se realizează.

În ce mă privește, vreau să rețin numai câteva aspecte esențiale pentru unghiul de vedere în care critica literară s-a apropiat de opera lui Aron Cotruș. Poetul a fost foarte controversat, controversă care a devenit nu de la operă, ci de la ideologiile, de la felul în care el a fost receptat de diferite formațiuni politice ale timpului său. A început ca poet al minerilor, dar fără mineriade, ale minerilor care erau, de fapt, muncitorii cei mai oropsiți. Dar oricum, el a avut o angajare de tip social în privința adeziunii sale la viața muncitorilor. Să precizăm că exista pe vremea aceea un partid social democrat foarte puternic al muncitorilor din Transilvania, la Viena. Mulți ani nu s-a putut spune și recunoaște că Viena a fost pentru noi centru al unor idei care până la urmă avea să ducă la ceea ce s-a numit unitatea statului român. Se uită faptul că social democrații din această parte a fostului imperiu erau foarte puternici și foarte patrioți. Când Partidul Național Român a inițiat o campanie de mai rapidă apropiere de România, Partidul Social Democrat cu sediul la Viena a fost alături. Deci acești reprezentanți ai muncitorilor nu erau niște adversari ai ideii naționale, dimpotrivă erau susținătorii ei. Evident că Aron Cotruș, cu fondul lui ardelenesc, putea să se apropie liniștit de această viață muncitorească. Lucrurile s-au schimbat însă. În preajma războiului mișcările de stânga au devenit de dreapta. Și aceeași tematică Aron Cotruș o susține de pe alte poziții. Angajarea lui era una tematică și nu de activitate politică. În felul acesta, problemele și idealurile societății românești se reflectă direct în operă. De aceea ea a și fost discutată sub semnul ideologiei respective. Deci când e vorba de ideologie recuperarea sa se face întotdeauna foarte dificil pentru că pozițiile rămân întotdeauna în opoziție și este greu de stabilit o unitate din direcția politicii. Apoi, Cotruș a fost nevoit să rămână în afara țării, după 1944, și a dus o viață de exilat, cu voie sau fără voie.

În ceea ce privește structura operei, am spus aceasta și cu un alt prilej, noi vorbim foarte mult de expresionismul german, respectiv austriac. Dar expresionismul lui Aron Cotruș are o altă rădăcină, printr-o tradiție de istorie românească. Temele lui sunt toate de acest fel. Spre deosebire de expresionismul austriac, care era de tip urban și toate temele sale erau referitoare la decăderea unui imperiu sau la agonia acestuia, agonie care produce un sentiment de înstrăinare, de care s-a făcut foarte mult caz. La Aron Cotruș numai de înstrăinare nu poate fi vorba, ci de integrare într-un ritm major al istoriei contemporane. Deci, dincolo de violențele unui limbaj, de un spirit mai agresiv, rămâne o concepție care este poetică, dar nu este întru totul potrivită cu expresionismul austriac. Putem să vorbim foarte bine de un expresionism românesc.

Pe această poziție se situează monografia lui Alexandru Ruja. Se trasează un profil aproape definitiv al poetului în epocă și în operă. Actul lui Alexandru Ruja este de mare curaj civic, pentru că suntem într-o fază în care valorile sunt tot timpul discutabile și rediscutabile; iar, pe de altă parte, onestitatea și seriozitatea lui îl feresc de exagerările care ar putea să apară în comentariile critice. Cartea lui Ruja este un adevărat îndreptar pentru cel care trebuie să cunoască istoria așa cum a fost.

G.I. Tohăneanu: „Am, citit cartea colegului Alexandru Ruja cu interes crescând și cu folos. În prima ei parte este una dintre puținele construcții bio-

grafice care reușesc să bareze drumul aproape firesc către erudiția fără randament, sterilă. Mă și minunez cum a știut să fie și drămuț, și econom, și darnic în același timp. Rar am întâlnit o alcătuire biografică în stare să servească în așa măsură înțelegerea aprofundată a operei. Pentru că nu sunt mare amator de biografii, uimirea mea a fost și mai mare pentru că narațiunea biografică privindu-l pe Cotruș m-a câștigat. De ce? Pentru că Alexandru Ruja stăruie asupra celor mai semnificative detalii, aparent meschine, uneori, din biografie, în stare să înlesnească pătrunderea aprofundată a operei. Mă refer, în primul rând, la evocarea copilăriei, care ne lasă să înțelegem totala adeziune afectivă și intelectuală a scriitorului față de Ardeal și față de neamul românesc. Apoi este vorba de o activitate diplomatică oficială întâi, apoi silnică a lui Cotruș. Folosindu-se uneori de date lămuritoare din corespondența răscolitoare a poetului, Alexandru Ruja pune în lumină felul cum marele poet ardelean și-a înțeles misiunea sa de reprezentant al statului român pe alte meleaguri, pe meleagurile latinității în primul rând. Episodul italian și apoi cel iberic sunt pilduitoare pentru felul cum un biograf înțelege să se slujească nu pe sine, ci obiectul cercetării sale. Este captivantă lectura capitolului în care aflăm că, în ciuda marelui colaps sufletesc trăit de poet în episodul italian și apoi cel iberic și pe urmă în S.U.A., Cotruș a făcut enorm acolo, în condiții măiestre de viață interioară, pentru propășirea culturii române. A stabilit relații de cel mai înalt nivel cu lumea literară contemporană lui. El a slujit deci interesele neamului. Asupra acestui lucru insistă Alexandru Ruja și bine face că procedează astfel. Diplomații zilelor noastre ar avea multe de învățat de la Aron Cotruș. Apoi m-aș referi la contactul său cu marile culturi ale lumii tratate exemplar de domnul Ruja. În ceea ce privește partea a doua a cărții, care tratează analiza operei, ea are tocmai această calitate de a lumina puternic aspectele esențiale ale operei. Am să mă refer la analiza exemplară a încadrării europene a marelui poet. Și aici aș vrea să subliniez un lucru prin care Cotruș se izolează în sens pozitiv în largul peisaj al literaturii noastre ardelenice. Literatura ardeleană este dată ca exemplu, în cel mai frumos sens al cuvântului, pentru tradiționalismul ei, care se întemeiază pe trecutul istoric al neamului. Dar Aron Cotruș, prin exegetul lui, este exemplar prin faptul oarecum ciudat la prima vedere că un mare poet tradiționalist rămâne cum se zice astăzi, abuzând de cuvânt, receptiv către marea cultură europeană. Dar între caracterul strict tradiționalist al lui Cotruș – căci ce altceva este evocarea lui Horea, Avram Iancu, a altor crâmpie din istoria Transilvaniei – și încadrarea lui în marea cultură europeană nu este nici un fel de contradicție. Unul din meritele de căpetenie ale cărții constă tocmai în sublinierea, reliefaarea acestui dublu chip al poetului. Aș vrea să subliniez, cu acest prilej, că Alexandru Ruja are toate datele necesare ca să poată alcătui un capitol care deocamdată lipsește cărții; este vorba de arta poetică, de expresia artistică a marelui poet. [...]

La Cotruș categoric că există o sacadare, o nervozitate a ritmului, o îngropare a versurilor scurte, o alternanță între versurile desfășurate și cele înguste care corespunde mersului nervos, violent al ideilor. În felul acesta trebuie judecată modernitatea poeziei lui, care nu exclude filonul foarte puternic al tradiționalismului. Aspectul punerii în pagină este de mare interes,

precum și această concesie făcută modernismului, că foarte rar se folosește majuscula. În schimb, abundă punctele de suspensie care sunt în mare măsură sugestive.“[...]

(Un profil definitiv al poetului în epocă și operă, în „Paralela 45“, Timișoara, 4 februarie 1997, p. 5; discuții consemnate de Ion Marin Almăjan.)

Studiul lui Mircea Borcilă, având în atenție și monografia noastră despre Aron Cotruș, evidențiază elemente ale poeticii expresioniste. Este un mod de a defini și expresionismul românesc, atât în trăsăturile lui specifice, cât și în relația cu mișcarea europeană.

„O cuprindere sistematică a tuturor investigațiilor orientate în acest spirit va putea evalua, fără îndoială, aportul de ansamblu al <școlii> timișorene în acest domeniu problematic. În cele ce urmează doresc să consemnez, doar, câteva reflecții declanșate de cea mai recentă apariție în acest context, i.e. de monografia lui Alexandru Ruja asupra lui Aron Cotruș (**Aron Cotruș. Viața și opera**, Editura de Vest, 1996). Cartea mi se pare instructivă, din unghiul vizat, nu numai pentru că autorul se sprijină în mod deschis pe contribuțiile anterioare ale <școlii> în care s-a format, ci și pentru că pune în discuție, pentru prima oară, problema caracterizării globale a operei acestui creator prea puțin studiat, în perspectiva poetică schițată.

În secțiunea centrală a lucrării sale, intitulată **Deschideri europene. Expresionismul** (p. 111 și urm.), Alexandru Ruja avansează, chiar, ideea destul de temerară – dar care nu rămâne, cum vom vedea, fără justificare – că, mai mult decât Lucian Blaga, Aron Cotruș este cel care trebuie considerat <între primii expresioniști români>, dacă nu chiar apreciat <cel dintâi și cu opera cea mai reprezentativă pentru această orientare> (p. 115). În calea dificilă spre argumentarea și impunerea acestui adevăr, lucrarea de față – alături de ediția în două volume, publicată în 1991, și de alte contribuții ale autorului – aduce mai multe elemente de sprijin care merită, fără îndoială, să fie luate în considerare.

Cel dintâi câștig al acestei explorări, în sensul care ne interesează aici, constă în însuși faptul de a fi supus dezbaterii problema modului în care critica noastră a receptat opera lui Cotruș în raport cu exigența (menționată a) încădrării ei în expresionismul poetic românesc și european. Pornind de la premisele fenomenologice schițate, autorul diagnostichează, astfel, mai întâi eșecul criticii române <clasice> de a situa specificul liricii cotrușiene între coordonatele poetice ale expresionismului. [...] Explicarea acestui eșec dureros – responsabil, în parte, pentru enorma întârziere a situării adecvate a operei lui Cotruș – nu este restrânsă, doar, la încălcarea generală a <condiției ideale a poeziei> și nici la tendința comună de înțelegere sincretic-confuzionistă a <modernismului> (sau <avangardei>) într-un sens global (de care Ulrich Weisstein face, cum se știe, vinovată critica română în ansamblul ei – vezi culegerea citată din 1973, p. 19-20). Cum sugerează, cu bună intuiție, autorul cărții de față, eșecul denunțat provine, înainte de toate, dintr-o **insuficiență adâncire** a fenomenului poetic al expresionismului în particularitatea lui și din neînțelegerea acestuia, la un nivel esențial, ca o <viziune> sau <modalitate de

reprezentare> nouă, asociată cu o <atitudine lirică> și cu o <structură a expresiei> cu totul distincte (p. 109-111 ș.a.).[...]

Urmărind mai riguros dezvoltarea argumentației autorului în acest demers, mi se pare că se impune, mai întâi, o observație, de principiu. Alexandru Ruja recurge, în mai multe puncte, și adesea cu ingeniozitate, la argumentul de natură biografică și istoric-comparatistă. Pe această bază se sancționează, de exemplu, evaluarea lui Călinescu privind volumul **Sărbătoarea morții**, etichetat, eronat, de marele critic cu formula <niște însemnări de război>. Cum remarcă autorul lucrării de față, volumul <a apărut înainte de mobilizarea poetului și participarea sa la război> (p. 114). Argumentul decisiv împotriva interpretării impresioniste (în sens tehnic) rămâne, firește, **viziunea și simbolurile**. Alexandru Ruja observă, și în această privință, că <grandiosul sinistru de care vorbește G. Călinescu îl întâlnim și în versurile lui Georg Heym> (p. 114). Constatarea este perfect întemeiată; numai că aspectul în discuție nu ține, prin el însuși <de o viziune expresionistă>, cum se grăbește să afirme autorul, ci el devine ca atare doar prin integrarea în perspectiva dimensiunii semantice a **transcendenței** (dezbatută, ulterior, pe larg și considerată, cu justețe ca definitorie pentru <simbolul expresionist>). Pentru a invoca, în acest caz, numai faimosul poem al lui Heym, **Der Krieg (Războiul)**, din 1921, cu care se deschid cele mai multe antologii ale expresionismului liric german, să remarcăm că putem repera, cu certitudine, aici, imagini și motive foarte asemănătoare cu cele din poeziile lui Cotruș și care justifică, într-o primă aproximare, acea **impresie** sau <înflorare în fața grandiosului sinistru> (detectată de Călinescu și preluată în cartea de față). Esențial trebuie considerat, însă, faptul că la amândoi poeții aceste imagini și motive ilustrează **nu o impresie**, ci <tendința de a vedea prin suprafața lucrurilor pentru a accede la viziunea mitică, arhetipală> (R.S. Furness, **Expressionism**, 1973, p. 36). Această tendință caracterizează, fără dubiu, nu numai **Sărbătorile morții** – unde se figurează, în filigran, același gen de ființă monstruoasă pe care Heym o văzuse, profetic, **zdrobind luna**, iar Cotruș ca inundând lumea cu sânge (v., de ex., **Geamurile sângerii**) – ci ea definește, în ansamblu, creația poetică a lui Aron Cotruș, în ceea ce are aceasta mai reprezentativ.

Din unghiul unei astfel de înțelegeri ni se pare justificată, în lucrare, linia izotopică prin care se denunță <perpetuarea unor etichete simplificatoare> asupra poeziei studiate. Autorul sancționează, astfel, perfect motivat, opinia critică destul de răspândită care îl opune pe Cotruș lui Blaga și, în acest sens precis, subscriu afirmației sale tranșante: <Lirica lui Cotruș nu este mai puțin profundă decât a lui Blaga> (p. 128). Într-adevăr, textele ambilor poeți trebuie caracterizate, în primul rând, în chiar principiul lor, prin același model de creație a sensului (pe două paliere și cu proiecția viziunii pe un plan **mai profund al transcendenței**), care s-a afirmat, istoricește, mai întâi, prin – și a devenit, apoi, definitoriu pentru – lirica expresionistă a acestui veac. Acceptând existența unui **plan de adâncime al lumii imaginare** și la Cotruș (definit, cu rigoare, de Simion Mioc prin formula <spațiul arhetipal al imaginarului cotrușian>, v.p. 146), trebuie spus, totuși, că natura acestuia diferă la cei doi poeți și că efectul de mai mare adâncime la Blaga se datorează aspectului

metafizic-misterios sau numinos al planului semantic secund al construcției sale simbolic-mitice. Această distincție ar putea justifica, eventual, și considerarea operei lui Cotruș ca **mai reprezentativă** pentru mișcarea expresionistă în sens strict. Autorul cărții este, în orice caz, întru totul îndreptățit să pretindă <un studiu comparativ> în cadrul **aceluiași mod poetic** și nu o opoziție între aceste spirite complementare.

În sfârșit, aș dori să semnaliez o singură chestiune privind **definirea poeziei** lui Cotruș la nivelul expresiei. Printre trăsăturile considerate în mod tradițional (v. Lovinescu, Călinescu) drept specific expresioniste, din acest unghi, se înscrie și <intemperanța verbală>, <expresia torențială>, stilul congestionat de adjective etc. Cum argumentează, cu multă finețe, și Ovidiu Cotruș, acestea sunt, într-adevăr, caracteristici expresive ale poeziei lui Aron Cotruș și ele apar reperate, ca atare, și în cercetarea examinată. Trebuie subliniat, totuși, că aceste trăsături nu pot fi acceptate ca definitorii pentru expresionism în general. Fără a intra în detalii, voi aminti, doar, că există o importantă direcție a acestui curent ce se caracterizează tocmai prin **comprimarea și esențializarea** limbajului. În acest sens, poate fi menționată, la noi, și poziția lui Ov. S. Crohmălniceanu, care taxează mai degrabă drept <curios> <fluxul exultant al limbajului> lui Cotruș, punându-l în opoziție cu limbajul <esențializat> al poeziei expresioniste germane (unde constată, dimpotrivă, <suprimarea adjectivelor> – vezi lucrarea din 1971, p. 100). Acest aspect expresiv trebuie pus, fără îndoială, în relație cu **starea de elan și dezlănțuire** detectată la Cotruș de Alexandru Ruja, iar amândouă aspectele contribuie, foarte probabil, împreună la delimitarea profilului distinct al liricii acestui poet în interiorul genului proximal al expresionismului (atât românesc, cât și european).“

(Mircea Borcilă, **Spre o definire a expresionismului românesc**, în „Steaua“, Cluj, XLVIII, 1997, nr. 9-10<592-593>, septembrie-octombrie, p. 18-19.)

Înainte de a discuta creația din exil a poetului, Cornel Ungureanu comentează volumele de după debut, care au impus un poet de valoare, prin care se descoperă un poet de anvergură. Criticul contextualizează poezia lui Aron Cotruș, proiectând-o în problematica literaturii central europene. El plasează sub semnul experienței inițiatice ciclul moarte-învie, sfârșit-renaștere prin care se structurează ampla poemă **România**, iar volumul **Versuri** este văzut prin forța de sacralizare a locurilor apropiate.

„Putem reface perioada vieneză a lui Aron Cotruș pornind, poate, de la **Sărbătoarea morții** (1915). E un volum în care expresionismul triumfă. E un volum în care simbolismul, uneori minulescianismul poetului se manifestă în voie. Interesat de *poporul zdrențăros, murdar, flămând*, torturat de incendiul apocaliptic, evocând *îărani îmbătrâniți fără vreme*, el e mai degrabă un contemplator înfrigurat al dezastrelor, decât un rapsod al națiunilor oprite. **Paradisul devastat**, tema fundamentală a scrisului transilvan, dar și a literaturii agonice a Imperiului, își descoperă în Aron Cotruș un poet de anvergură.[...]”

Aron Cotruș oferă reportaje de pe front, așa cum vom întâlni destule în lirica expresionistă a războiului: nici Franyo Zoltan, nici Endre Karoly, nici Miroslav Krleža, nici, ei, dar nici alți poeți sârbi, croați, slovaci, cehi, polonezi venind din expresionism nu sunt preocupați de altfel de imagini. Azi cercetătorul e tentat să lege tema **Bruder Feind – frate dușman** – de tentativa poetului de a se sustrage luptei; de ilustrul exemplu al lui Apostol Bologa. În realitate, ea era una dintre cele mai frecvente teme ale pacifismului german, austriac, rus. Toți scriitorii-ostași ai Imperiului vor publica, la întoarcerea de pe front, texte asemănătoare acestuia:

O, prieten scump ori drag necunoscut
Un singur gând
A mai rămas în creieru-mi de rând:
Un gând de-a mă târî prin noaptea oarbă
Prin șanșuri, prin noroi,
Printre cadavre calde de eroi –
De-a te găsi, o, prieten bun ori dușman
Și de-ați întinde mâna mea de frate...

Am arătat altădată cum Unirea de la 1 Decembrie 1918 descătușează energiile naționale. Proiectele tinerilor (Blaga, Vianu, Camil Petrescu, Crainic, Călinescu ș.a.m.d.) sunt teribile, ca și ale maturilor. Ele aparțin unui moment al Renașterii spirituale românești. Exploziile de mai târziu, cu erorile lor, aparțin acestui timp ce trebuia să gândească România Mare.

Titanismul cotrușian se integrează firesc în acest timp de Renaștere. Am putea spune că nici un poet tânăr nu definește atât de expresiv momentul ca Aron Cotruș. În acest moment al triumfurilor, când Blaga devine dintr-o dată celebru cu **Poemele luminii**, când Rebreanu consacră o extraordinară vocație epică cu **Ion**, Aron Cotruș e prezent în librării cu două plachete de versuri. **România** e, dacă privim evenimentul de la înălțimea zilei de azi, o apariție simbolică. Ea răspunde, printr-o nouă **Cântare a României**, celui alt moment de renaștere națională, cel gândit și animat de cei de la 1848.

România e un jurnal, am spune noi astăzi, început în zilele dezastrului și încheiat în momentul triumfului. Poetul expresionist folosește superlativale fără restricție; e mereu excesiv:

Un gând mai robitor, mai neîmpăcat
Ca lepra ori ca ciurma
Mă chinuie și-acuma,
Mă chinuie, mă sfășie mereu,
Îmi izbește carnea, creierul aprins:
Vor fi oar' vane
Durerile-ți, sforțările-ți, supraumane
O, neam al meu?
ÎN ZADAR –
Acest cuvânt uluitor, fără hotar
Mă tulbură, mă copleșește iar...

Se întâmplă un lucru esențial cu ostașul imperiului, care, în Alpi, află că România, după ce a intrat în război, e înfrântă pe toate fronturile. **Națiunea** pare, pentru totdeauna, condamnată. **Moartea** capătă o imagine concretă: e moartea neamului său. El aparține unui neam înfrânt, condamnat să moară. **Moarte și renaștere**, iată un ciclu esențial pe care el, Poetul, îl trăiește ca ființă aparținând unui neam. Experiență inițiată, **moartea și învierea** dă sens ființei poetice. După viziunile dezastrului, ale infernului înfrângerii, urmează viziunile paradisiace ale neamului victorios. Poporul și-a descoperit rostul, **țara** visată există, tărâmul socotit intangibil de către omul Apusenilor a prins contur. După dezastru, marșul triumfal presupune un triumf infinit al neamului lui:

Și inimile noastre cu-ntregul foc al lor,
S-or frământa în toate,
Mânate răzbitor,
Mânate crunt spre răvna a tot ce nu se poate...
Și dorurile noastre etern neîmplinite
Trufașe, fascinante, titanice ispite
Ce sufletu-n furtună și care ne-o înfașă
S-or opinti sălbatic,
Vor sângera-n avântul spre lucruri uriașe,
Într-o neînfrântă, vastă, sublimă frenezie,
De dragu-ți – ROMÂNIE!

Poemul **România** mi se pare simptomatic pentru momentul în care poetul-profet își recitește (rescrie) literatura de până acum sub semnul **Căii către paradis**. Neamul nu este un neam damnat, el **poate fi**. El trebuie să fie. Războiul a demonstrat că miracolul e posibil. Într-un limbaj tipic scriitorului ardelean, scenariul poetului mișcă nu numai imagini grandioase, ci și personaje titanice, elocvente pentru acest timp al Renașterii naționale:

Bărbați bronzăți, cu brațe, cu umeri de fier
Și iuți, vânjoși, voinici, cu ochi de copii,
Culca-vor brazde grele în soarele de foc,
Cu râsete și glume...

Prin holdele bogate
Bărbați, femei
Și fete, cu roșii flori în plete,
Aprinși parcă de-o aspră, eternă sănătate,...
Vor secera cu spor,
Puternica făină a caldei pâini de mâine.

România coboară pe pământ. Ea existase în cer.

Geografia spirituală a renașterii devine geografia reală a Țării. **Versuri** (1925) sacralizează locurile, descoperă har *munților, pustei, drumurilor, cărărilor, codrilor*. La Voiculescu, la Crainic, chiar la Pillat, la Blaga tensiunea ascensională depersonalizează, separă relieful sacru de condiția lui pământească: țara urcă la cer. La Aron Cotruș țara **rămâne**. Capătă o concre-

tețe nouă. Ceea ce se întâmplă aici e extraordinar de important. El, poetul, este solidar cu lumea de aici, cu pământul, cu necuvântătoarele cu de-formarea pe care o presupune pământescul. **Bivolii** este citată mereu, și merită a fi citată încă.

Pe șesul vast, prin sclipitor noroi,
se mișcă-ursuzi, cu pași înceți, greoi,
prin stuful de la margine de baltă...
noroiul umed încă, în apus,
le dă un luciul straniu, de nespus,
de monștri-aduși din lumea ceealaltă...

Din cealaltă lume: iată o sintagmă care trebuie să ne rețină, atunci când scriem despre Aron Cotruș. Universul **orb** de dincolo își trimite mesagerii aici. Forțele inconștiente ale adâncului se întrupează, își manifestă extraordinara lor vitalitate. Apariția lor e neobișnuită, uneori aparținând acelui **misterium tremendum** care numește sacralul.

Dedicat *Părinților mei* (1927), volumul **În robia lor** începe a defini scenariul *neamului ales*:

Spre văile nemărginite ale nopții mă cobor visând,
Cu trupul încă tânăr și arzând,
Cu creștetul încoronat de soare
Împărat pe-o sărăcie dârză și fără hotare!...
Ca un haiduc
Greu-ușor de doruri netrăite
Eu mă duc... mă duc...

Împăratul și haiducul vor evoca, de acum, pământescul. Aparținând scenariului <răsăritean>, acești eroi ai <epopeii neamului> vor năzui către **întemeiere**. Un alt termen, și el încărcat de toată zgura constelațiilor simbolice, își face loc în poezia lui Aron Cotruș: **rob**. Și un nou termen, din ce în ce mai implicat în istoria socială a locurilor: **dezrobire**. Vitalismul transilvan al poeziei lui Aron Cotruș va fi din ce în ce mai dependent de vehemența celor doi termeni. Ieșirea din miraculoasa geografie a <strămoșescului pământ> va avea loc pe porțile **dezrobirii**. Scriitor al unei ginte vechi, Aron Cotruș va rescrie, cu fiecare carte a sa, istoria Neamului ales. Moștenitor – încă – a mentalităților formate într-o Austro-Ungarie imperială, Aron Cotruș vrea să regăsească, prin neamul său, atotputernicia Vienei – Centru al lumii.“

(Cornel Ungureanu, **La vest de Eden. O introducere în literatura exilului**, Editura Amarcord, Timișoara, 1995, p. 34-38.)

Revenind asupra creației lui Aron Cotruș, Cornel Ungureanu, într-o cronică dedicată monografiei noastre despre Cotruș, consideră că opera poetului a fost rău citită în anii douăzeci de o critică de întâmpinare aplecată mai ales spre simpatii francofile. Aceasta este și principala cauză pentru care opera cotrușiană nu a fost studiată și valorizată în raport cu cultura majoră. Criticul consideră că trebuie aprofundat capitolul legăturii poeziei cotrușiene

cu expresionismul. Integrată literaturii ardelenne, opera lui Cotruș poate fi citită și în relație cu literatura agonică a Imperiului.

„Cronica literară, recenzent, autor de articole de sinteză, Alexandru Ruja a practicat o publicistică sobră, în care calitățile criticului complinesc seriozitatea istoricului literar. Iar istoricul literar a dat, de-a lungul timpului, bune ediții din clasicii noștri.

Cea mai însemnată dintre acestea este **ediția**, în două volume, **Aron Cotruș**, apărută la Editura de Vest. Pentru prima dată cititorul din România avea în față **poezia de exil** a lui Aron Cotruș. Pentru prima dată se tipăreau integral marile poeme, într-o încercare de a da imagine itinerariului întreg al creatorului. Apărută la începutul anilor nouăzeci, **ediția Cotruș** realizată de Alexandru Ruja a fost un eveniment, în primul rând prin masiva recuperare a creației poetice. [...]

Înainte de toate, ținem să subliniem efortul recuperator al autorului. Scriitorul minimalizat de o critică de întâmpinare dominată de simpatii francofile, Aron Cotruș a fost citit rău în anii douăzeci și plasat sub steaua nenorocoasă a opțiunilor politice în anii treizeci. El n-a aparținut unei generații decise să-l revendice și nici unui grup literar interesat să-l studieze și să-l definească în raport cu cultura majoră. Începând cu anii cincizeci, el trăiește într-un exil care e și mai puțin dispus să-l înțeleagă și să-i contextualizeze opera. Are suporteri și mai puțin comentatori competenți. Risipită prin revistele din țară și din exil, părăsită, prin voia întâmplărilor, de comentarii actualității literare, dar și de autorii de sinteză, opera lui Aron Cotruș s-a bucurat în anii optzeci de un moment fast: o ediție a Aureliei Rusu și a lui Ovidiu Cotruș, o monografie a lui I.D. Bălan, încercau o reconstituire. Din păcate parțial, insuficient și, fatalmente, deformat.

Se cerea, așadar, o lucrare care să ia totul de la capăt. Era necesară o identificare și descriere a **arhivelor Cotruș**, a documentelor, trebuiau interogați cei care mai puteau depune mărturie. Cum trăim într-o lume alunecătoare, toate acestea trebuiau puse sub semnul urgenței. Fiindcă martorii pier, arhivele dispar. Mulți scriitori ai exilului sunt amenințați de neînțelegerea contemporanilor, de reaua lectură tocmai datorită faptului că opera le este citită parțial și pe sărite.

Din acest punct de vedere, nu putem elogia îndeajuns cercetarea lui Alexandru Ruja.[...]

Capitolul care ar necesita, după părerea noastră, cele mai ample dezvoltări ar fi cel consacrat expresionismului lui Aron Cotruș. Sprijinit pe definițiile lui Vianu, Blaga, Crohmălniceanu și Ovidiu Cotruș, Al. Ruja paginează foarte bine temele curentului și le identifică folositor în opera cotrușiană. Ultimele două decenii au însemnat însă, în cercetarea literaturii agonice a imperiului, un reviriment de proporții, care ne dă posibilitatea să înțelegem și altfel literatura ardelenă. De la Slavici și Coșbuc până la Cioran, tradiția își ordonează altfel întrebările. Iar în fiecare dintre întrebările ardelenismului, Aron Cotruș rămâne un reper capital. Nu se cuvenea a fi ignorat un poet ce, cotrușist la începuturile sale, fixa un stil de prelucrare a modelului: Mihai Beniuc. Oricât de multe i-ar fi fost erorile după 1945, Beniuc rămâne, prin **Cântecele de pierzanie**, un poet

de referință. Cum rămân, în timpuri mai apropiate nouă, Gheorghe Pituț și Ion Alexandru, poeți despre care Alexandru Ruja a scris și a scris bine.“

(Cornel Ungureanu, **Despre timpul recuperărilor**, în „Orizont“, Timișoara, serie nouă, IX, 1997, 25 iulie, nr. 7<1386>, rubrica „Cronica literară“.)

Pomind de la primul volum al ediției critice, Teodor Vârgolici face câteva aprecieri asupra poeziei lui Aron Cotruș și comentarii asupra modului de concepere și realizare a ediției. Autorul cronicii face trimiteri și la celelalte ediții din opera lui Aron Cotruș. El însuși un realizator profesionist de ediții critice, Teodor Vârgolici avansează idei pertinente, cu o bună cunoaștere a operei cotrușiene și a perioadei literare, atât asupra creației poetului cât și asupra modului de editare a operei sale.

„Exegeza și editarea operei lui Aron Cotruș au fost continuate, în mod strălucit, de Alexandru Ruja. Sub îngrijirea sa, în 1991 a apărut, la Editura de Vest, din Timișoara, o masivă ediție de **Poezii**, în două volume, cuprinzând lirica lui Aron Cotruș din volumele antume și postume, publicate în limba română și spaniolă, în traducere.[...]

Preocupările constante ale lui Alexandru Ruja pentru reintegrarea lui Aron Cotruș în circuitul valorilor fundamentale ale creativității și spiritualității românești, preocupări concretizate în realizări ce merită elogios apreciate, l-au condus, în mod firesc la ideea elaborării unei ediții critice a operei poetului. Și astfel, un prim volum al ediției de **Opere** a văzut lumina tiparului la Editura Minerva, în prestigioasa colecție **Scriitori români**.[...] Aplicând cu rigoare metodologică criteriile specifice unei ediții critice, Alexandru Ruja își propune să restituie mai întâi volumele antume de poezii ale lui Aron Cotruș, în ordinea cronologică a apariției lor. Astfel, ediția este inaugurată acum cu volumul de debut, **Poezii**, [...] și cu volumul care i-a succedat, **Sărbătoarea morții**.[...] Prin volumul **Sărbătoarea morții**, relevă Alexandru Ruja în prefață, Aron Cotruș a contribuit la configurarea expresionismului în literatura română. Poetul nostru are ca trăsături proprii intemperanța verbală, revărsarea tumultuoasă, expresia torențială și abruptă, violența și exagerarea, eruptivul, dezlănțuirea unei sălbatiche energii ca a unei forțe naturale, stilul congestionat de adjective și pornit spre expresia forte, colosalul și giganticul. Aron Cotruș conchide Alexandru Ruja <este între primii expresioniști români, dacă nu cel dintâi și cu opera cea mai reprezentativă pentru această orientare>.“

(Teodor Vârgolici, **Ediția critică Aron Cotruș**, în „Adevărul literar și artistic“, București, IX, 2000, 7 noiembrie, nr. 543, p. 4, rubrica „Cronici“.)

Pentru George Gibescu, Aron Cotruș este poetul energetismului românesc. În unele poezii criticul găsește sorgintea nietzscheeană, prin aspirația spre primordial și expansiunea cosmică, mai ales în volumul **Neguri albe**.

„În **Neguri albe** (Alba Iulia, 1920), Aron Cotruș încearcă o poezie de viziuni alegorice (Viața, Depărtarea, Durerea) figurând, totodată, elanul materiei în simboluri pe care le regăsim la Blaga și Barbu. Aspirația către

primordialitate și barbarie, dorința de pierdere în turma vitală, amintind **cirezile agreste** ale lui Ion Barbu, ambele de sorginte nitezscheeană, sunt frecvent subînțelese. Viața are chipul unei femei falnice și nesupuse pe care poetul dorește s-o îngenuncheze:

O, cum aş vrea,
Cu lăcomia oarbă, cu privirea mea,
Să te înmoi,
Să te frâng,
Să te îngenunchi
Și aspru-nlănțuindu-ți nepătrunsul trunchi,
Sub sărutări ce-aprind și-ngheață,
Cu pofta mea nebună și semeață,
Cu dinții mei de tigru,
Eu sâni să ți-i sfâșii,
Din inimă secretele să-ți smulg,
Viață.

Expansiunea în cosmic a spiritului vitalist, ebuliția materiei dinamizează viziunea lirică. Un poem aduce imaginea moliftului cu rădăcini puternic implantate în adâncimi terestre, dar înălțat dinspre zenit amintește de **Copacul** lui Ion Barbu și de **Gorunul** blagian:

S-aud sub glia aspră murmure înăbușite, line
Îngaimă de cu seară
Tu crești și te mărești din mine
Moliftule,
Și majestos te-nalți sub vânturi și sub soare
Dar vai! eu nu te pot vedea
Din noaptea mea,
Cât ești de-nalt, de viguros, de mare!

Lucru curios, însă, poetul în loc să evolueze, cum ar fi fost normal, se reîntoarce la poza romantic-minoră din volumul de debut clamându-și tristețile erotice într-o poezie fără relief.[...] Este și aceasta o trăsătură a scriitorilor de a se căuta îndelungat, a evolua lent, fără salturi esențiale. Cazul lui Aron Cotruș nu este singular. Rebreanu a debutat cu un volum de nuvele nesemnificative (**Frământări**, Orăștie, 1912), scrise neîndemânatic, mânuind o limbă greoaie, ca imediat după război să dea **Ion**, capodoperă a romanului românesc. Scriitorii ardeleni sunt cel mai adesea meșteșugari ai scrisului presupunând exerciții și succesive ratări. Personală e însă lirica proiectării unui eu contorsionat într-o continuă combustie internă, fulgerat, de <ochii cruzi de vasilisc>.

Eterogen ca inspirație este și volumul de **Versuri** (Arad, Biblioteca **Semănătorul**, 1925) în care G. Călinescu descoperea <pasaje admirabile de vigoare, de beție cosmică>. Să cităm poezia **Bivolii**, capodoperă a sugestiei telurice:

Pe șesul vast, prin scripitor noroi,
Se mișc-ursuzi, cu pași înceți, greoi,
Prin stuful de la margine de baltă...
Noroiul încă umed, în apus,
Le dă un luciu straniu, de nespus
De monștri-aduși din lumea ceealaltă...
Și-amurgul pe spinări li se răsfrânge
În fulgerări și străluciri de sânge...
Cu pași trândavi, cu cozile pe spate
Pășesc încet, prin trestiile uscate
Nostalgice, posace animale[...]
Și-așa cum trec, greu, unul cu celalt,
Par statui reci, tăiate în bazalt,
Par statui grosolane, vii, masive
De crunte animale primitive...

În rest, poetul cântă, în spirit simbolist, plecările sau războiul în poezii sub nivelul celor din **Sărbătoarea morții**.

Poezia lui Aron Cotruș se personalizează odată cu volumul **În robia lor** (Arad, 1926), subtilă autobiografie lirică."

(George Gibescu, **Poetul energetismului românesc**, în „Luceafărul“, București, 2001, nr. 40<532>, miercuri 14 noiembrie, p. 17; nr. 41<533>, miercuri 21 noiembrie, p. 17.)

INDICE ALFABETIC AL POEZIILOR DUPĂ TITLU

A

Amiaza, 151
Am înflorit întocmai ca un măr, 84
Am străbătut pustiurile, 148
Aspru, singuratic, 83

B

Bivolii, 78
Bradul, 74

C

Către cer, 75
Către plugar, 179
Către plugari, 176
Cel care nu plânge, 186
Ciocan să-ți fie vrerea!..., 163
Copacul, 133
Copilăria, 87
Corabie-nălucă, 91
Cuvinte către țaran, 171
Cutează!..., 162

D

De-aproape sau din depărtări, 73
De ce?!..., 80
De m-aș fi născut, naturo, după voia mea, 71
Din ostenita gară, 97
Doamne, sunt sătul de-a căuta, 102
Doina ciobanului, 138
Douăzeci de ani, 126
Dumineca, 94
Drum de țară, 82
Drumul, 145
Drumurile, 89

F
Fanarul s-a mutat la București, 183
Firul de iarbă, 152

H
Horia, 184

I
Invalidul, 182
Ion, 174
Ion Roată, 187

Î
În adânc de codru, 180
În cimitir, 95
În necunoscut, 159
În munți, 181
În robia lor, 121

L
La atac, 104

M
M-am întrebat, 157
Mă răsucesc, mă zbat, 81
Mărul, 150
Mă știu, 132
Mi-am deschis ferestrele, 137
Minerii, 141
Minerul, 139
Munții, 134
Murind, 112

N
Ne-am întâlnit, 160
Nebunul, 105

O
O, gândule haine..., 161
O, plecările, plecările..., 76
Orașul copilăriei, 124

P
Pătru Opincă, 172
Pe-aici a fost un codru uriaș..., 158

Pe pisc, 101
Pe pustă, 135
Pe șesul nesfârșit al gândului, 98
Pe un tablou, 88
Pe urma plugului, 178
Piscul, 103
Pleacă, paharnic!, 79
Porumbiștile, 149
Primăvara, 93
Prin codrii nepătruși, 92
Prin întuneric de pădure, 153
Pusta, 85

R
România, 51

S
Sanie peste zăpada veacurilor – gând!, 72
Sătul sunt de viață... și flămând..., 130
Se-mprăstie sălbatic tinerețea mea..., 99
Singurătate, 90
Spre culmi, 146
Strigăt pentru depărtări, 165
Sunt frate cu bradul, 154

Ș
Știi tu să-nfrunți, ca om deplin, viața?!, 77

T
Tinerețe, 155
Tot mai palid, tot mai singur, 100

U
Un om, 143
Un om cânta odată, 115
Un plug, 136
Un voinic flăcău trecea, 128

V
Viață, port feeric, 86
Vreau să fiu picur, 96

Z
Zadarnic, 147

INDICE ALFABETIC AL POEZIILOR DUPĂ PRIMUL VERS

A

Acest petec de pământ bun, rău, e-al tău!... (Cuvinte către țaran), 171
 Ai trecut într-un landou aseară (Neguri albe, 20), 22
 Ale mele sunt de-acuma toate libertățile (Drumul), 145
 A mea e glia asta aspră-n care cresc (Mărul), 150
 Amiaza seamănă cu aur cald ogoarele (Amiaza), 151
 Am înflorit întocmai ca un măr în vântul aspru și fugarnic (Am înflorit
 întocmai ca un măr), 84
 Am plecat de lângă tine – m-ai uitat (Neguri albe, 21), 23
 Am străbătut pustiurile, mările (Am străbătut pustiurile), 148
 Aspru, singuratic tai (Aspru, singuratic), 83
 Aur! (Un om cânta odată), 115

C

Cad întruna florile de pruni (Neguri albe, 37), 39
 Ca o sălbatecă țigancă pusta își deschide sâni înaintea ta (Pusta), 153
 Ca un nostalgic tigrul cu trupul plin de rane (Neguri albe, 34), 36
 Ca un nour negru, plin și greu (Neguri albe, 1), 3
 Ca un războinic orb, fără picioare (Neguri albe, 14), 16
 Ca un viu și verde cui (Firul de iarbă), 152
 Că se-ntorc în port atâtea uriașe nave (Neguri albe, 41), 43
 Când trec arare prin orașul ăsta somnuros și liniștit (Orașul copilăriei), 124
 Ce-ar face mârșavii ciocoi (Către plugar), 179
 Cel tare nu plânge! (Cel tare nu plânge...), 186
 Ce tainice, străvechi, nebiruite, vii porunci haine (În robia lor), 121
 Cine-a învățat să plângă-ades în viață (Neguri albe, 42), 44
 Ciocan să-ți fie vrerea; răbdarea: nicovală... (Ciocan să-ți fie vrerea!...), 163
 Corabie-nălucă (Corabie-nălucă), 91
 Credeam că nu va fi nici greu, nici lung (Neguri albe, 8), 10
 Cu-Adevărul, tată taciturn, avar (Neguri albe, 25), 27
 Cu apa-ți făcătoare de minuni, mă spală (Singurătate), 90
 Cu dizgust imens, cu-ncredere nebună (Neguri albe, 36), 38
 Cu haine și cu gânduri întinate (Neguri albe, 13), 15
 Cu inima de așteptare plină (Neguri albe, 32), 34

Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil (Neguri albe, 5), 7
 Cum stau gândind că toate-s în zadar (Neguri albe, 43), 45
 Cutează!... (Cutează), 162

D

Dau pinteni calului (În adânc de codru), 180
 De-aproape sau din depărtări sihastru (De-aproape sau din depărtări), 73
 De ce gându-mi mereu rămâne (De ce?!...), 80
 De jos (Horia), 184
 De m-aș fi născut, naturo, după voia mea (De m-aș fi născut, naturo, după
 voia mea), 71
 De pe-al vieții tale nestatornic prund (Bradul), 74
 Din fumul ăstor vechi cetăți mișele (Neguri albe, 45), 47
 Din ostenita gară priveam cum pier trenul (Din ostenita gară), 97
 Din vasta noapte-a lanurilor coapte (Neguri albe, 10), 12
 Doamne, sunt sătul de-a căuta-n zadar neconținut... (Doamne, sunt sătul
 de-a căuta...), 102
 Dorința mea-i o mână ne-mblânzită (Neguri albe, 24), 26
 Drum de țară! drum de țară!... (Drum de țară), 82

E

E-atâta liliac în floare-aicea, Doamne (În cimitir), 95

F

Fanarul s-a mutat la București (Fanarul s-a mutat la București), 183
 Frântă-i cea din urmă petică (În necunoscut), 159

G

Gândurile mele pururea pe ducă (Neguri albe, 26), 28
 Groful întinde mâna ciociului celui nou (Ion), 174

I

Inimă, ești biată poamă coaptă (Neguri albe, 6), 8
 Inimă, tu tremuri încă (Neguri albe, 28), 30
 Io (Ion Roată), 187
 Io, (Pătru Opincă), 172

Î

Împrăstie-te ceață deasă, grea (Neguri albe, 3), 5
 Îmbrăcat în carnea-mi ca-ntr-o haină grea de pară (Neguri albe, 47), 49
 În acești munți din cari foamea mușcă (În munți), 181
 În frământări aprinse, în lupte uriașe (Munții), 134

În neguri aleargă în şuiere prelungi (Zadarnic), 147
 În note pline, lungi şi grele (Neguri albe, 46), 48
 În pieptul meu se zbat puteri de uriaş (Nebunul), 105
 În potopul de lumină de amiază (Neguri albe, 29), 31
 În razele ce-ţi umplu-ncet veranda (Neguri albe, 19), 21
 În strădania-mi spre mai sus, spre mai bine (Strigăt pentru depărtări), 165
 Într-o pornire ne-mpăcată, furtunoasă (Neguri albe, 12), 14
 În vasta sală a palatului (Doina ciobanului), 138
 În zăpuşala grea (Copilăria), 87
 Îţi caut lacom gura-n întuneric (Neguri albe, 17), 19

L

La ce te-abaţi de nou în calea-mi blestemată?... (Neguri albe, 22), 24
 L-am văzut în fundul unei mine de-aur (Minerul), 139

M

Mă caut lacom, ne-mpăcat, mereu (Neguri albe, 31), 33
 Mă răsucesc, mă zbat în gol, în glod... (Mă răsucesc, mă zbat...), 81
 Mă ştiu! (Mă ştiu !), 132
 Mă vezi din depărtări şi parcă vii spre mine, Munte (Spre culmi), 146
 Mi-ai făcut un dar ca în poveşti (Pe un tablou), 88
 Mi-am deschis ferestrele spre toate orizonturile (Mi-am deschis ferestrele), 137
 Mut stau pe ţarm, în pulberea de stele... (Neguri albe, 4), 6

N

Ne-am întâlnit (Ne-am întâlnit), 160
 Neclintit, puternic şi dumnezeiesc (Copacul), 133

O

O, a trăi, a trăi!... (Neguri albe, 39), 41
 O, cum aş vrea (Neguri albe, 2), 4
 Odinioară plin de-orgoliu am ieşit (Neguri albe, 27), 29
 O, gândule haine (O, gândule haine), 161
 Ogorul cu privirea îl mănânc (Pe urma plugului), 178
 O, plecările, plecările, plecările (O, plecările, plecările...), 76
 Ori încotro aş rătăci, uitat şi uitător (Drumurile), 89
 Orice vorbă legănată, rea (Neguri albe, 18), 20
 O, visuri îndrăzneţe, blestemate (Neguri albe, 35), 37

P

Pământul proslăvindu-l şi cutreierându-l (M-am întrebat), 157

Pe-aici a fost un codru uriaş odinioară... (Pe-aici a fost un codru uriaş...), 158

Pe petecul de glie care l-ai arat (Către plugar...), 179
 Pe şesul nesfârşit al gândului (Pe şesul nesfârşit al gândului), 98
 Pe şesul vast, prin sclipitor noroi (Bivolii), 78
 Picioarele-mi de-ntârziat nomad (Neguri albe, 9), 11
 Plâng vânturile (Pe pustă), 135
 Pleacă, paharnic (Pleacă, paharnic), 79
 Plecai în căutări chinuitoare (Neguri albe, 38), 40
 Porumbiştile se-ntind la infinit, foşnind... (Porumbiştile), 149
 Prieten uriaş, potrivnic, surd, despot – munte! (Către cer), 75
 Prin codri creşte-ntruna noaptea grea (Murind), 112
 Prin codrii nepătrunşi, spre culmi înzăpezite (Prin codrii nepătrunşi), 92
 Prin geamul larg – deschis (Primăvara), 93
 Prin munţi imenşi, prin tainice regiuni (Minerii), 141
 Ți-e tot una (Piscul), 103

R

Răsăritul: blond, fantastic faur (Dumineca), 94
 Rebel (Neguri albe, 16), 18

S

Sanie peste zăpada veacurilor – gând (Sanie peste zăpada veacurilor – gând!...), 72
 S-aud sub glia aspră murmure înăbuşite, line... (Neguri albe, 7), 9
 Sătul de-a căuta în depărtări pustii (Neguri albe, 15), 17
 Sătul sunt de viaţă... şi flămând, flămând (Sătul sunt de viaţă... şi flămând), 130
 Se-mprăştie sălbatic tinereţea mea şi-a ta (Se-mprăştie sălbatic tinereţea mea), 99
 Sub âst copac străvechi am odihnit odată de demult (Douăzeci de ani), 126
 Sunt frate cu bradul, cu firul de nalbă (Sunt frate cu bradul), 154
 Sunt un întârziat pe-un negru ţarm de mare (Neguri albe, 33), 35

Ş

Ştii tu să-nfrunţi, ca om deplin, viaţa?!... (Ştii tu să-nfrunţi, ca om deplin, viaţa?!), 77

T

Te-ai urcat pe piscul cel mai ars de soare (Pe pisc), 101
 Te vreau pe tine!... (Neguri albe, 23), 25
 Tot mai palid, tot mai singur, tot mai cadaveric (Tot mai palid, tot mai singur...), 100

Trec greu de duișii printre copacii fără număr (Prin întuneric de pădure),
153

U

Unde de-ntuneric mi se urcă parcă-n vine (Neguri albe, 30), 32
Un om ciudat, enorm și enigmatic (Un om), 143
Un ostaș s-a prăbușit în preajma mea ca fulgerat (La atac), 104
Un plug s-apropie din zarea fumurie-a șesului (Un plug), 136
Un voinic flăcău trecea printre cartofii verzi și printre grâne (Un voinic
flăcău trecea), 128
Urișii noștri munți sunt de-aur orbitor (Neguri albe, 44), 46

V

Vesel, mohorât, sătul – flămând de drum, nepriceput (Tinerețe), 155
Viață, port feeric! (Viață, port feeric...),
Visatu-te-am, halucinat, viața toată (Neguri albe, 11), 13
Visule! (Neguri albe, 40), 42
Vreau să fiu picur îndărătnic, rece (Vreau să fiu picur...), 96

Z

Zi de zi îl zărești (Invalidul), 182

CUPRINS

Notă asupra volumului II V

NEGURI ALBE (1920)

1 (Ca un nour negru, plin și greu)	3
2 (O, cum aș vrea)	4
3 (Împrăștie-te ceață deasă, grea)	5
4 (Mut stau pe țarm, în pulberea de stele)	6
5 (Cu mâna-mi de-ncăpățânat copil)	7
6 (Inimă, ești biată poamă coaptă)	8
7 (S-aud sub glia aspră murmure înăbușite, line)	9
8 (Credeam că nu va fi nici greu, nici lung)	10
9 (Picioarele-mi de-ntârziat nomad)	11
10 (Din vasta noapte-a lanurilor coapte)	12
11 (Visatu-te-am, halucinat, viața toată)	13
12 (Într-o pornire ne-mpăcată, furtunoasă)	14
13 (Cu haine și cu gânduri întinate)	15
14 (Ca un războinic orb, fără picioare)	16
15 (Sătul de-a căuta în depărtări pustii)	17
16 (Rebel)	18
17 (Îți caut lacom gura-n întuneric)	19
18 (Orice vorbă legănată, rea)	20
19 (În razele ce-ți umplu-ncet veranda)	21
20 (Ai trecut într-un landou aseară)	22
21 (Am plecat de lângă tine – m-ai uitat)	23
22 (La ce te-abați de nou în calea-mi blestemată?)	24
23 (Te vreau pe tine!...)	25
24 (Dorința mea-i o mână ne-mblânzită)	26
25 (Cu-Adevărul, tată taciturn, avar)	27
26 (Gândurile mele pururea pe ducă)	28
27 (Odinioară plin de-orgoliu am ieșit)	29
28 (Inimă, tu tremuri încă)	30
29 (În potopul de lumină de amiază)	31
30 (Unde de-ntuneric mi se urcă parcă-n vine)	32
31 (Mă caut lacom, ne-mpăcat, mereu)	33

32 (Cu inima de aşteptare plină).....	34
33 (Sunt un întârziat pe-un negru ţarm de mare)	35
34 (Ca un nostalgic tigrul cu trupul plin de rane).....	36
35 (O visuri îndrăzneţe, blestemate).....	37
36 (Cu dizgust imens, cu-ncredere nebună).....	38
37 (Cad întruna florile de pruni).....	39
38 (Plecai în căutări chinuitoare).....	40
39 (O, a trăi, a trăi!...).....	41
40 (Visule!).....	42
41 (Că se re-ntorc în port atâtea uriaşe nave).....	43
42 (Cine-a-nvăţat să plângă-ades în viaţă).....	44
43 (Cum stau gândind, că toate-s în zadar).....	45
44 (Uriaşii noştri munţi sunt de-aur orbitor).....	46
45 (Din fumul acestor vechi cetăţi mişele).....	47
46 (În note pline, lungi şi grele).....	48
47 (Îmbrăcat în carnea-mi ca-ntr-o haină grea de pară).....	49

ROMÂNIA (1920)	51
----------------------	----

VERSURI (1925)

De m-aş fi născut, naturo, după voia mea	71
Sanie peste zăpada veacurilor – gând!.....	72
Dè-aproape sau din depărtări.....	73
Bradul	74
Către cer.....	75
O, plecările, plecările.....	76
Ştii tu să-nfrunţi, ca om deplin, viaţa?!.....	77
Bivolii.....	78
Pleacă, paharnic!.....	79
De ce ?!.....	80
Mă răsucesc, mă zbat.....	81
Drum de ţară!.....	82
Aspru, singuratic.....	83
Am înflorit întocmai ca un măr.....	84
Pusta	85
Viaţă, port feeric.....	86
Copilăria.....	87
Pe un tablou	88
Drumurile.....	89
Singurătate	90
Corabie-nălucă	91
Prin codrii nepătrunşi... ..	92
Primăvara	93
Dumineca	94

În cimitir.....	95
Vreau să fiu picur.....	96
Din ostenita gară.....	97
Pe şesul nesfârşit al gândului	98
Se-mprăştie sălbatic tinereţea mea.....	99
Tot mai palid, tot mai singur... ..	100
Pe pisc	101
Doamne sunt sătul de-a căuta.....	102
Piscul	103
Sub flamuri vrăjmaşe	
La atac	104
Nebunul	105
Murind.....	112
Un om cânta odată	115

ÎN ROBIA LOR (1926)

În robia lor.....	121
Oraşul copilăriei.....	124
Douăzeci de ani.....	126
Un voinic flăcău trecea.....	128
Sătul sunt de viaţă... şi flămând.....	130
Mă ştiu	132
Copacul	133
Munţii	134
Pe pustă	135
Un plug.....	136
Mi-am deschis ferestrele... ..	137
Doina ciobanului.....	138
Minerul	139
Minerii	141
Un om.....	143
Drumul	145
Spre culmi	146
Zadarnic.....	147
Am străbătut pustiurile... ..	148
Porumbiştile	149
Mărul	150
Amiaza	151
Firul de iarbă.....	152
Prin întuneric de pădure.....	153
Sunt frate cu bradul.....	154
Tinereţe	155
M-am întrebat.....	157

Pe-aici a fost un codru uriaș.....	158
În necunoscut	159
Ne-am întâlnit	160
O, gândule haine.....	161
Cutează!.....	162
Ciocan să-ți fie vrerea!.....	163

STRIGĂT PENTRU DEPĂRTĂRI (1927)	165
---------------------------------------	-----

CUVINTE CĂTRE ȚĂRAN – versuri alese (1928)

Cuvinte către țaran	171
Pătru Opincă.....	172
Ion.....	174
Către plugari.....	176
Pe urma plugului.....	178
Către plugar.....	179
În adânc de codru.....	180
În munți	181
Invalidul	182
Fanarul s-a mutat la București.....	183
Horia.....	184
Cel tare nu plânge	186
Ion Roată	187

<i>Note, comentarii, variante. Receptare istorico-literară.....</i>	<i>189</i>
<i>Indice alfabetic al poeziilor după titlu</i>	<i>305</i>
<i>Indice alfabetic al poeziilor după primul vers</i>	<i>308</i>